

I KRUSBÄRSLANDETS STORSTÄDER

Om invandrare i Stockholm,
Göteborg och Malmö

Pieter Bevelander
Benny Carlson
Mauricio Rojas

I KRUSBÄRSLANDETS
STORSTÄDER

Blott Sverige svenska krusbär har

CJL Almqvist

I KRUSBÄRSLANDETS STORSTÄDER

**Om invandrare i Stockholm,
Göteborg och Malmö**

**Pieter Bevelander
Benny Carlson
Mauricio Rojas**

SNS Förlag

SNS Förlag
Box 5629
114 86 Stockholm
Telefon 08-453 99 50
Telefax 08-20 62 06

SNS – Studieförbundet Näringsliv och Samhälle – har till syfte att främja forskning och insiktsfull debatt om viktiga samhällsfrågor. SNS vill föra ut och nyttiggöra kvalificerad samhällsvetenskaplig forskning samt tillhandahålla ett obundet forum för diskussion av aktuella politiska och samhällsekonomiska frågor för att därigenom skapa bättre underlag för beslut i privat och offentlig sektor. SNS inflytande i svensk samhällsdebatt bygger på medverkan av framstående forskare och ledande företrädare för näringsliv, förvaltning, politik och media.

Verksamheten bedrivs genom

- tillämpad samhällsforskning genom ett nätverk av akademiska forskare i Sverige och utomlands;
- utgivning av böcker i samhällsvetenskapliga ämnen på eget förlag;
- konferenser och möten i Sverige och utomlands.

SNS grundades 1948 som en allmännyttig ideell förening och är politiskt och intressebaserat obundet. Verksamheten finansieras genom individuella medlemsavgifter, företagsabonnemang, forskningsanslag, bokförsäljning och konferensavgifter.

I krusbärslandets storstäder

– Om invandrare i Stockholm, Göteborg och Malmö

Pieter Bevelander, Benny Carlson och Mauricio Rojas

Första upplagan

Första tryckningen

© 1997 Författarna och SNS Förlag

Omslag: Nyebølle Grafisk Form

Omslagsillustration: Malin Norlander

Sättning och tryck: Kristianstads Boktryckeri AB, Kristianstad 1997

ISBN 91-7150-656-X

Innehåll

Förord 7

Författarnas förord 9

1. Att välja perspektiv 11

2. Att finna arbete och utkomst 34

3. Att bo i skilda världar 74

4. Att förklara integrationsproblem 118

5. Att förstå olika integrationsmönster 145

Slutord 193

Bilagor 197

Tabell-, diagram- och bildförteckning 215

Litteratur 219

Förord

I Sverige lever 1,7 miljoner människor med rötter i andra länder. Många har själva flyttat hit; andra är barn till inflyttade föräldrar. De sammanförs i statistiken ofta under rubriken ”invandrare”. I politiken och många andra sammanhang uppfattas invandrarna ofta som en särskild kategori invånare. De är föremål – eller ”målgrupp” – för vad som betecknas som invandrarpolitik, integrationsprogram m m. Situationen skiljer sig emellertid mycket mellan olika invandrare vad gäller bland annat utbildning, arbete, boende och förmåga att kommunicera på svenska – faktorer som är viktiga för hur livet gestaltar sig i Sverige. Att det är så är väl känt, men kunskapen om hur det faktiskt förhåller sig är förvånansvärt begränsad. Det betyder att många åtgärdsprogram främst vilar på antaganden och förhoppningar.

Den här boken sammanfattar resultaten av en studie av invandrarernas situation i de tre storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö. Att den avgränsningen har gjorts beror dels på att de flesta invandrarna bor här men främst på att ”invandrarproblemen” uppfattas som mest besvärliga just i storstäderna. Syftet med studien är att beskriva och analysera utvecklingen i olika avseenden och försöka finna förklaringar till denna. Ett unikt statistiskt material har insamlats och bearbetats och sedan diskuterats med olika bedömare. På basis av detta material har författarna fil lic Pieter Bevelander, docent Benny Carlson och docent Mauricio Rojas, samtliga ekonomhistoriker vid Lunds universitet, gjort en ingående analys som ger ett viktigt underlag för politiska beslut, för näringslivets och ”svenskarnas” förhållningssätt till invandrarna – och för invandrarna själva. En referensgrupp under ledning av styrelseledamoten i SNS, landstingsdirektör Berit Rollén, Stockholms läns landsting, och i övrigt bestående av bl a företrädare för de tre storstadsregionerna har följt arbetet och bidragit med många värdefulla synpunkter.

Undersökningen har utförts inom ramen för ett SNS-projekt om migration och migrationspolitik. Fil kand Åsa Ahlin, SNS, har medverkat med bl a kontakter och materialbearbetning. Stockholms läns landsting samt Sven och Dagmar Saléns Stiftelse har bidragit till finansieringen. Parallellt har arbetsplatsundersökningar genomförts i delprojektet ”Invandrarna och kompetenskraven i arbetslivet”. Tidigare studier har behandlat bland annat invandringspolitiken och situationen för invandrare på arbetsmarknaden. I anslutning till

forskningsprojektet publicerar SNS även andra böcker inom området samt ordnar konferenser och seminarier. Avsikten är att bidra till en mer kvalificerad debatt och ge kunskapsunderlag för beslut på skilda håll i samhället. I alla dessa sammanhang är respektive författare och andra medverkande ensamma ansvariga för analyser, slutsatser och rekommendationer. Det gäller även denna bok. Vi är övertygade om att den kommer att bidra till en mer nyanserad syn på invandrar- och integrationsfrågorna i Sverige.

Stockholm och Lund i mars 1997

Göran Arvidsson
forskningsledare, SNS

Rolf Ohlsson
professor, vetenskaplig rådgivare

Författarnas förord

Den här boken handlar om i runda tal en kvarts miljon människor. Så många invandrare – i bemärkelsen utlandsfödda – finns i storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö. Ett arbete som går ut på att finna mönster i så många människors liv och leverne blir, vare sig man vill det eller inte, i hög grad en kollektiv affär. Följaktligen är det många – tyvärr fler än som ryms i ett förord – som förtjänar ett tack.

I första hand vill vi tacka några nyckelpersoner på SNS. Åsa Ahlin, forskningsassistent, har fungerat som projektsekreterare – deltagit i våra diskussioner, samlat in material, skött kontakter med referensgrupp och intervjuoffer i Stockholm. Hon har med andra ord varit ovärderlig. Bakom henne har Göran Arvidsson, forskningsledare, lugnt övervakat händelsernas gång och löst upp en och annan knut när så behövts. En känsla av trygghet har också förmedlats av den referensgrupp under ledning av Berit Rollén som följt vårt arbete, läst utkast, lyssnat på föredragningar, bidragit med goda råd och visat glada miner även när vi gjort som vi själva har velat.

Utan alla de siffror som levererats av Gunnar Hedin på SCB hade det förstås inte blivit något projekt. Och var hade vi stått utan våra intervjuoffer (se bilaga 4.1) som med entusiasm kastade sig in i de ”rundabordssamtal” vi ställde till med i de tre storstäderna? Ett antal tjänstemän på olika förvaltningar i städerna har dessutom bidragit med material som vi haft glädje av. Vi skulle särskilt vilja nämna Jan Molin, Ronny Nilsson och Gunnar Bergström. Vi vill också tacka några invandrare för inspirerande samtal, särskilt en kvartett i Göteborg som avsatt spår i inledningarna till flera kapitel: Adriana Astorga, Sibel Çakir, Davud Navaian och Reza Talebi.

Naturligtvis står vi i tacksamhetsskuld till våra kollegor på Ekonomisk-historiska institutionen i Lund, främst Christer Lundh, som haft konstruktiva synpunkter på hela manuset, Martin Dribe och naturligtvis Rolf Ohlsson, vägröjaren för ekonomisk-historisk invandrarforskning. Vi är också tacksamma för synpunkter på delar av materialet från sociologen Danuta Biterman, ekonomen Jan Ekberg och statistikern Per-Erik Isberg.

Alla dessa människor har del i ansvaret för sådant som blivit lyckat. För sådant som blivit misslyckat har vi oss själva att skylla.

Det blir många resonemang om olika nationaliteter framöver. Låt

oss därför redan från början klargöra deltagandet i vårt storstadsprojekt med hänsyn till nationellt ursprung: Holland, Blekinge och Chile.

Lund i mars 1997

Pieter Bevelander

Benny Carlson

Mauricio Rojas

1. Att välja perspektiv

Det finns ett iranskt ordspråk som säger att kycklingen alltid råkar illa ut. Oavsett om det är glädje eller sorg, bröllop eller begravning, blir kycklingen slaktad. Invandrarna i Sverige är som kycklingen.

Davud Navaian

Davud Navaian kom som flykting från Iran till Sverige 1985 efter att ha suttit fängslad under såväl shahen som Khomeini. Han hade arbetat som civilingenjör i nästan 20 år i Iran men hyser inte stort hopp om att återvända till sitt gamla arbete i sitt nya hemland. Han har ändå kunnat arbeta – som hemspråklärare i persiska i Göteborg – och är på så sätt lyckligare lottad än många av sina landsmän. Det finns omkring 8 000 människor från Iran i Göteborg. I den gruppen hade år 1993 bara en av fem i yrkesverksam ålder sysselsättning. Hur kan det komma sig att så många invandrare från Iran och andra länder, även om de har hög utbildning, har så förtvivlat svårt att ta sig fram på arbets- och bostadsmarknaderna och i politiken? Är det för att de är invandrare? Kan invandrarskapet i sig, dvs att som utlandsfödd flytta till Sverige, förklara denna oroväckande situation? Eller är invandrarskapet och därmed begreppet invandrare ett vilseledande spår, ett tvetydigt och tvivelaktigt begrepp som döljer något annat som är den verkliga orsaken till det massiva utanförskap som drabbar stora grupper av utlandsfödda? Duger bara svenska krusbär i Sverige?

Dessa och andra liknande frågor står i centrum för denna studie. Vi studerar dem på en speciell arena, storstäderna, och det finns goda skäl för att göra så. För det första bor en stor del av invandrarna där. Låt oss ta 1993 som utgångspunkt eftersom vi i fortsättningen kommer att uppehålla oss mycket kring just det året: då fanns 869 067 utrikes födda människor i Sverige av vilka 229 072 bodde i de tre storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö (465 297 i de tre storstads-länen). Det innebär att de utrikes födda utgjorde 9,9 procent av landets

och 16,7 procent av storstädernas befolkning. Ett annat snitt genom statistiken kan förtydliga bilden. Av inrikes födda bodde 15,7 procent i storstäderna, av utrikes födda 26,4 procent. Storstäderna är alltså, som alla vet, mer invandrartäta än landet som helhet. Storstaden utövar emellertid olika dragningskraft på olika invandrargrupper, vilket kan ha många orsaker: det kan bero på när kärntruppen kom till landet, om det fanns tidigare "kolonier" av landsmän, hur de svenska bostads- och arbetsmarknaderna, den statliga invandringspolitiken och de kommunala mottagningsapparaterna såg ut etc. Den största invandrargruppen, finländarna, lever i storstäderna i ungefär samma omfattning som svenskarna. Bland turkar, iranier och irakier bor ungefär en tredjedel i storstäderna, bland polacker och jugoslaver är andelen något högre och bland etiopier och somalier ligger den runt 40 procent.

För det andra blir problembilden skarpare i storstäderna. Dels visar storstaden upp sitt vanliga Janusansikte: å ena sidan segregering och utslagning, å andra sidan frihet och möjligheter. Dels får olika ekonomiska och sociala tendenser ofta tidigare och/eller kraftigare utslag i storstäderna än i övriga landet. Utvecklingen i storstäderna ger på så sätt en – låt vara övertydlig – fingervisning om vad som är på gång i landet i stort.

Fördelen med att studera tre storstäder är att det inbjuder till komparativ analys. På punkt efter punkt kan man lägga situationerna i städerna bredvid varandra och fundera över likheter och olikheter mellan städerna och även göra jämförelser med Sverige som helhet. Finns det stora olikheter? Beror de i så fall på att invandrarbefolkningarna, ekonomierna, institutionerna eller den förda politiken i städerna ser olika ut? Eller är det likheterna som dominerar bilden?

Detta om valet av den scen på vilket vårt "drama" ska utspelas. Men vad ska man säga om valet av aktörer? Är det meningsfullt att anlägga ett perspektiv som utgår från kategorin invandrare?

Begreppet invandrare har länge varit mer eller mindre okontroversiellt. Vi har fått ett offentligt samtal, politiska insatser, administrativa apparater och en omfattande forskning relaterade till detta begrepp. Detta förutsätter en övertygelse om att något unikt och väsentligt fångas i begreppet, att kategorin invandrare har ett innehåll som är mer substantiellt än att ett visst antal individer bosatta i vårt land är födda utomlands. Dessutom måste man förutsätta att detta vidare innehåll hänger ihop med invandrarskapet i sig så att det blir rele-

vant inte bara att skilja dessa människor från dem som är födda i Sverige utan också att samla dem i en egen grupp eller kategori.

Det är dessa samband som numera är starkt ifrågasatta, och det med all rätt.¹ Myndigheter, politiker och opinionsbildare har plötsligt upptäckt farligheten i begreppet invandrare, ett förödande vi-och-dom, ett hopklumpande av hundratusentals människor i en och samma kategori som i sig kan skapa eller utgöra en del av ett mentalt segregerat land.² Försöket att desarmera denna mina är emellertid inte riskfritt. I reaktionen mot begreppet invandrare finns en föga genomtänkt vilja att förneka alla skillnader mellan utlandsfödda och sverigefödda som inte kan förklaras med hänvisning till allmängiltiga sociala och ekonomiska faktorer. Detta är verkligen att kasta ut barnet med badvattnet. Att göra "invandrarproblemet" till ett icke-problem genom att avskaffa begreppet invandrare är en alltför enkel operation som kan bli lika förödande som den brutala kategorisering man vill komma bort ifrån.

Nåväl, varför skriva ännu en bok som utgår från kategorin invandrare och därmed gör utlandsfödda människor till ett särskilt studieobjekt? Är vår bok en produkt av den mentala segregation som sägs hemsöka Sverige? Svaret på denna sista fråga är paradoxalt nog både ja och nej. Vi utgår från detta otydliga och problematiska begrepp men avslutar med att betona den mångfald av situationer som begreppet så gärna döljer. Med andra ord, vi hoppas att vår bok inte cementerar en grov kategorisering utan bryter upp och nyanserar den. Vi kommer att visa att invandrarskapet i sig inte ger en tillfredsställande förklaring till den situation vi kan observera på "integrationsfronten". Därmed inte sagt att vi går med på att upplösa i allmängiltiga sociala och ekonomiska kategorier allt det som vardagsbegreppet invandrare inrymmer. Vi konstaterar att det faktiskt finns systematiska men högst varierande skillnader mellan majoriteten infödda och de flesta utlandsfödda, och vi lägger fram en förklaringsmodell till dessa skillnader som lyfter fram de invandrade individernas icke-svenska ursprung. Det finns betydande skillnader att förklara, men de måste preciseras och diskuteras med helt andra analytiska redskap än grova kategoriseringar av typen "invandrare". Bara så, och inte genom att trola bort problemen, kan vi ta oss ur "invandrarproblematiken".

Problemområden och uppläggning

Vilka är de områden som ska studeras och jämföras? Låt oss avverka dem i kapitelordning och för varje etapp bjuda på ett smakprov av slutsatskaraktär.

För det första: arbetsmarknaden. Temat har ältats till leda men måste ändå upprepas: Möjligheten för invandrare att få in en fot genom arbetsmarknadsdörren är avgörande för deras möjlighet att bygga sin egen framtid och komma in i och delta i renoveringen av "folkhemmet". Den som inte har möjlighet att bygga sin tillvaro på eget arbete har svårt att bli respekterad och den som inte deltar i samhällsbygget har svårt att få kontakter och bli förstådd. Man kan inte bortse från att massivt bidragsberoende bland stora invandrargrupper skapar en smitthärd i vilken främlingskapets och främlingsfientlighetens bakterier frodas. Samtidigt förekommer argumentet att "invandrarna tar jobben från oss". Det argumentet har mött invandrare i alla länder i alla tider, men blir kanske särskilt farligt i miljöer där det är en utbredd föreställning att mängden arbeten är given och måste fördelas på ett eller annat sätt. Invandraren blir på detta vis som kycklingen. Han råkar illa ut oavsett om han resignerar eller kämpar med näbbar och klor för att få jobb.

En slutsats: Sverige har under längre tid varit på glid in i en situation som i och med 1990-talets ekonomiska kris blivit akut. Det är en situation i vilken invandrare på bred front hamnat utanför arbetsmarknaden. Malmö har en värre situation än Göteborg som i sin tur har det värre än Stockholm. Dessa regionala skillnader är förhållandevis konstanta över tiden, även om 1990-talskrisen har slagit hårdare i Göteborg och Malmö än i Stockholm. Den skillnad i sysselsättningsintensitet mellan in- och utrikesfödda som fanns redan på 1980-talet har ökat dramatiskt under 1990-talskrisen och vissa grupper av invandrare har drabbats betydligt hårdare än andra. De genomsnittliga arbetsinkomsterna följer samma mönster som sysselsättningen – lägst i Malmö och högst i Stockholm. Några grupper är på kraftig frammarsch längs en av de få vägar som står öppna för invandrare som vill arbeta – egenföretagandet – medan andra grupper snarare är på återtåg.

För det andra: boendet. För den som är ny i landet kan det vara naturligt att bosätta sig i en "koloni" av landsmän. Men det är lika naturligt att många invandrare med tiden bygger upp sin ekonomi och

ut sitt sociala kontaktnät och så småningom byter adress. Locket på socialbidragskistan kan i det sammanhanget knappast ersätta dörren till arbetsmarknaden. Den reglade dörren riskerar att långsamt förvandla den första bostaden i det nya landet till ett fängelse.

En slutsats: Graden av utanförskap på arbetsmarknaden korreponderar naturligtvis med segregeringen i boendet. Det genomgående draget – det finns några klara undantag – är att enskilda invandrargrupper uppvisar ungefär samma boendesegregation i varje storstad och att det inte finns någon tendens över tiden som gäller för alla grupper. För vissa grupper har segregeringen ökat i början på 1990-talet, för andra har den minskat.

För det tredje: den politiska och administrativa tankevärlden i storstäderna. Hur ser de politiker och tjänstemän som i sin dagliga gärning brottas med invandrar- och integrationsfrågor på problem och möjligheter, och hur förklarar de att situationen ser ut som den gör?

En slutsats: Politiker och tjänstemän framhåller självklart problemen på arbetsmarknaden, bristen på medvetenhet om integrationsfrågans vidd i största allmänhet och majoritetsbefolkningens attityder i synnerhet samt den svenska traditionen av byråkratiskt förmynderi. Också språkbarriären och boendesegregationen betonas, men tilldelas knappast samma avgörande roll som i den allmänna debatten.

För det fjärde: integrationsmönstren hos olika invandrargrupper. Det finns inte en utan många integrationsvägar att gå. En fungerande integrationspolitik kan inte bortse från att olika grupper har olika bakgrunder och rörelseriktningar. Ska man blunda för mångfalden och dra alla över en kam? Eller ska man skaffa sig en uppfattning om olika integrationstendenser för att kunna avgöra var det finns eller inte finns problem eller möjligheter?

En slutsats: Utifrån några olika variabler som sysselsättning, inkomst, utbildning, egenföretagande och boende, och mot bakgrund av teknologisk-ekonomiska strukturer, svenska institutioner och mentaliteter samt invandrargruppernas mentaliteter, resurser och nätverk är det möjligt att urskilja olika ”typfall” eller integrationsmönster. Vissa grupper konvergerar mot ”svensk standard”, andra grupper divergerar i olika riktningar: en del försöker ta sig ur sin utestängdhet genom ett av de få kryphål som lämnats öppna i den svenska bastionen, egenföretagandet, medan andra tycks mera benägna att kapsla in sig i utanförskap och beroende av statens välvilja. Här kan man

alltså ana framtidsscenarier präglade av såväl hoppfullhet som hopplöshet.

Denna genomgång av problemområden har följt studiens uppläggning: Vi börjar med att utifrån ett statistiskt skelett beskriva och analysera arbetsmarknad (kapitel 2) och boende (kapitel 3) i de tre städerna, fortsätter med att systematisera problemställningar och förklaringar till att läget är som det är utifrån den bild som politiker och tjänstemän målat upp (kapitel 4) och försöker till sist finna och förstå olika integrationsmönster (kapitel 5).

I kapitel 2 och 3 presenterar och utnyttjar vi några hypoteser som "teoretikerna" inom arbetsmarknads- och boendeforskning använder för att förklara utvecklingen på respektive område, men den huvudsakliga ambitionen är att lägga fram ett faktamaterial. I kapitel 4 får vi tillgång till en uppsättning förklaringshypoteser som cirkulerar bland "praktikerna" på integrationsområdet. I kapitel 5 försöker vi gå några steg bortom de beprövade tolkningarna och förklaringarna och koppla vårt eget helhetsgrepp på det stora och mångtydiga materialet.

Vi har med skiftande temperament och knappa resurser kastat oss över olika sidor av ett väldigt problemkomplex. Förhoppningsvis är mångfalden i fråga om angreppssätt inte enbart till nackdel i en studie som försöker finna mönster i mångfaldens verklighet. Den huvudsakliga ansvarsfördelningen har varit: Bevelander kapitel 2, Carlson kapitel 1 och 3, Rojas kapitel 4 och 5.

Det statistiska skelettet

De statistiska översikterna av arbetsmarknad och boende bygger på för ändamålet skraddarsydd statistik från Statistiska centralbyrån (SCB). Tre grundläggande antaganden fanns i våra bakhuvuden när vi beställde denna statistik. För det första: dagens problembild är inte bara en avspegling av de senaste årens arbetslöshetskris. Misstanken att problemen är av mera långsiktig natur gör det nödvändigt att studera utvecklingen över en något längre period. För det andra: invandrarnas bakgrund har betydelse för hur problemen och möjligheterna ser ut. Det är därför nödvändigt att granska ett brett spektrum av grupper från olika världsdelar och länder. För det tredje: problemen yppar sig på en rad områden – arbetsmarknad, bidrag, boende, politisk delaktighet – vilka fungerar som kommunicerande kärl. Den

självkla misstanken att problem på ett område leder till problem på ett annat gör det nödvändigt att gå fram på relativt bred front. Vi har emellertid av resursskäl tvingats koncentrera oss på de viktigaste och nog så stora områdena – arbetsmarknad och boende. Avgörande för statistiköversikternas uppläggning blir därmed två perspektiv:

– *Tidsperspektiv*: Vi har valt att gå tio år bakåt i tiden och genomför, för att inte tappa fotfästet i siffermassorna, ett statistiskt trestegshopp. Vi gör första nedslaget 1986, som vad gäller såväl invandring som arbetsmarknadsläge var ett ganska odramatiskt mellanår, andra nedslaget 1990, när invandringen just passerat en kulmen och arbetslösheten befinner sig i bottenläge, och tredje nedslaget 1993, när såväl invandring som arbetslöshet är på dramatisk uppgång.³ Genom de tre nedslagen får man en bild av ”normalkonjunkturen” vid mitten av 1980-talet, högkonjunkturen vid decennieskiftet och lågkonjunkturen några år in på 1990-talet.

– *Grupperspektiv*: Vi har genomgående – även om det finns ett par undantag⁴ – arbetat med kategorin utrikes födda. Denna kategori är, som vi konstaterat, problematisk eftersom den omfattar så många människor som inte har mer gemensamt än att de är födda just utomlands. Den har därför spaltats upp i ett antal ländergrupper (världsdelar eller delar av världsdelar) och vidare i ett antal – närmare bestämt 14 – nationaliteter.⁵ Det handlar om följande ländergrupper och länder (för information om vilka länder som räknas till vilka ländergrupper, se bilaga 1.1):

– *Ländergrupper*: Norden, Västeuropa, Sydeuropa, Östeuropa, Nordamerika, Latinamerika, Afrika, Mellanöstern och övriga Asien.

– *Länder*: Finland, Norge, Danmark, Tyskland, USA, Chile, f d Jugoslavien, Polen, Grekland, Somalia, Etiopien, Turkiet, Iran och Irak.

Det statistiska datamaterialet är baserat på ett antal register från SCB. I arbetsmarknadskapitlet är grundregistret Årsys, som är baserat på kontrolluppgifter från arbetsgivare, riksförsäkringsverket m fl, på registret över totalbefolkningen, centrala företags- och arbetsstäl- leregistret och sjömansskatteregistret. Dessutom har utbildningsre-

gistret använts för att få fram uppgifter om olika gruppers utbildningsnivå. I boendekapitlet används SCB:s geodatabas som är baserad på ett ”nyckelkodssystem” (NYKO), som gör det möjligt att redovisa statistik för delområden inom en kommun. Med detta system är det möjligt att vid undersökningstillfället välja den områdesindelning man föredrar och få fram en historisk statistik för just denna indelning. Om inte annat anges i samband med tabeller och diagram är siffrorna hämtade ur vårt ”SCB-paket”.

Politiker- och tjänstemannaperspektiv

För att bredda perspektivet, svepa in det statistiska skelettet i vävnadsmassa och få en uppfattning om de erfarenheter som samlats i storstäderna har vi vänt oss till en rad personer som är verksamma längs integrationsfronten i respektive stad. Vi har hösten 1996 diskuterat ”invandrarfrågor” eller, som en del föredrar att rubricera dem, ”integrationsfrågor” med 24 personer i de tre storstäderna tillhörande två grupperingar: politiker i invandrarnämnder eller integrationsberedningar och tjänstemän i invandrar/integrationsförvaltningar samt invandrararbets- och bostadsförmedlingar. Det rör sig om människor med god insikt – utifrån olika perspektiv – i de processer som pågår i respektive stad. Vi inbillar oss därför att vi ur kören av röster kan uppfatta de tongångar som genljuder bland de politiker och tjänstemän som till vardags ägnar sig åt invandrarfrågor. Vi har samlat varje grupp (politiker för sig, tjänstemän för sig) i varje stad – en förteckning över de medverkande finns i bilaga 4.1 – till rundabordsamtal som kretsat kring frågor om vad som är det mest problematiska och det mest hoppingsgivande på integrationsfronten, vilka för- och nackdelar som finns i respektive stad, hur samarbetet mellan olika grupper (politiker – tjänstemän – invandrare) fungerar etc. Vi har dessutom fört en del samtal med invandrare, vilka emellertid mera tjänat som källa till inspiration än som direkt arbetsmaterial.

Låt oss därmed lämna diskussionerna om perspektivval och disposition. Innan vi ger oss i kast med de olika problemområdena behöver vi emellertid dels definiera några nyckelbegrepp, dels ”skumma” viss bakgrundsinformation om invandrargrupper, politik och ekonomi i storstäderna.

Nyckelbegrepp

– Med *invandrare* avses, som redan sagts, personer födda utomlands och lagligt bosatta i Sverige. Med *invandrargrupper* avses utrikes födda personer med hänsyn till geografisk eller nationell bakgrund, alltså personer från vissa länder eller ländergrupper (världsdelar, delar av världsdelar).

– *Segregation* innebär enligt Nationalencyklopedin ”det rumsliga avskiljandet av befolkningsgrupper”, vilket kan ske ”på grundval av social status, rastillhörighet, etnisk tillhörighet e d”. Segregation kan vara frivillig eller ”ofrivillig, påtvingad och diskriminerande”. Frivillig segregation – att människor *vill* leva på olika sätt – är inget som måste problemstämplas och åtgärdas. Segregation blir ett problem först när människor eller grupper av människor tvingas leva under olika villkor, ofta präglade av knapphet och utanförskap, trots att de gör sitt bästa för att slippa det. I verkliga världen är det naturligtvis svårt att avgöra vad som är frivilliga eller påtvingade val. Man brukar i vart fall tala om socioekonomisk, demografisk och etnisk segregation. Dessa typer av segregation skär kors och tvärs genom varandra. I en bok om invandrare börjar man rimligen i den etniska änden och nystar efter hand och behov upp de andra trådarna.

– Nationalencyklopedin talar om *integration* enligt flera olika synsätt, varför termen bör definieras i det sammanhang där den används. I vårt sammanhang lyder den encyklopediska definitionen: ”I studiet av internationell migration och etniska relationer används integration särskilt för att beteckna de sociala processer genom vilka minoriteter, t ex invandrade etniska grupper, slussas in i och blir delaktiga av det nya samhälle de flyttat till. Detta gäller deras arbets- och bostadsmarknad eller deras sociala, kulturella och politiska liv.” Integration är väl i det närmaste motsatsen till påtvingad segregation. Juan Fonseca, socialdemokratisk riksdagsman och en av de mer artikulerade företrädarna för invandrarnas intressen, har förklarat att invandrarna blir integrerade först när de har del av den politiska, kulturella och ekonomiska makten.⁶ Målet kan tyckas självklart, men frågan, som vi kommer att tangera här och var, är vilken som är bästa vägen dit. En fråga är naturligtvis om frivillig segregation – genom exempelvis etniskt företagande som kan ge både inkomst och makt – är detsam-

ma som integration. Om en minoritet ger upp sin kultur för att anpassa sig till en majoritet talar man om *assimilation*. Det är i officiella svenska sammanhang ingen gångbar målsättning (utan anses strida mot integrationstanken).

De intrikata samband som vidlåder integrationsfrågan åskådliggörs redan när man slår upp Nationalencyklopedin och läser att ett samhälle enligt sociologisk teori kan bli alltför starkt integrerat och därmed få svårt att införliva nya element, t ex invandrargrupper. Det är inte utan att tanken söker sig mot det svenska exemplet.

När våra intervjupersoner i det fjärde kapitlet talar om segregation och integration lägger var och en sin egen betydelse i begreppen. Det är i sin ordning eftersom det återspeglar de olika sätt att se på integrationsproblemet som finns i samhället.

Gruppinformation

Innan vi ger oss i närkamp med invandrarnas arbetsmarknads- och boendesituation behöver vi viss allmän information om de olika grupperna i de tre storstäderna: Vilka bor var och hur ser deras köns- och åldersfördelning ut?

Andelen utrikes födda är ungefär densamma i alla tre städerna – se tabell 1.1. I Stockholm och Göteborg var år 1993 andelen ca 16 procent, i Malmö ca 18 procent. Mellan 1986 och 1993 har andelen ökat snabbast i Malmö (5 procentenheter) och långsammast i Stockholm (2,8 procentenheter).

Tabell 1.1 Andel utrikes födda i storstäderna 1986 och 1993 (procent)

	1986	1993
Stockholm	12,9	15,7
Göteborg	12,3	15,9
Malmö	13,3	18,3

Om man granskar ländergrupperna i de tre städerna (se diagram 1.1–3) ser man att det nordiska inslaget är stort men minskande, det syd- och östeuropeiska inslaget stort och ökande i framför allt Malmö, de utomeuropeiska inslagen över lag – och framför allt i fråga om invandrare från Mellanöstern – ökande.

Diagram 1.1–6 Antal personer från olika ländergrupper och från utvalda länder i de tre storstäderna 1986 (ljus stapel) och 1993 (mörk stapel).

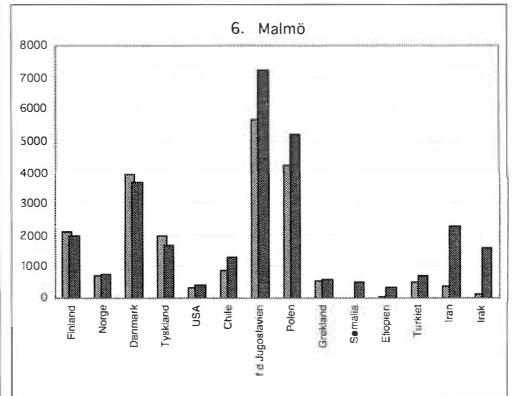
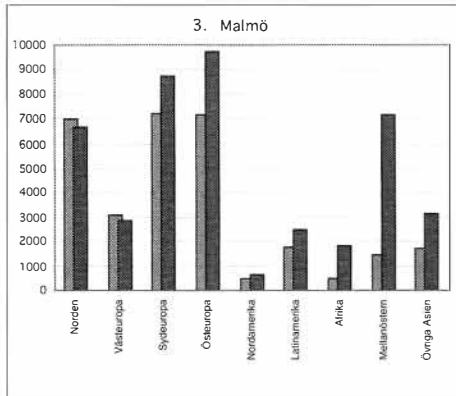
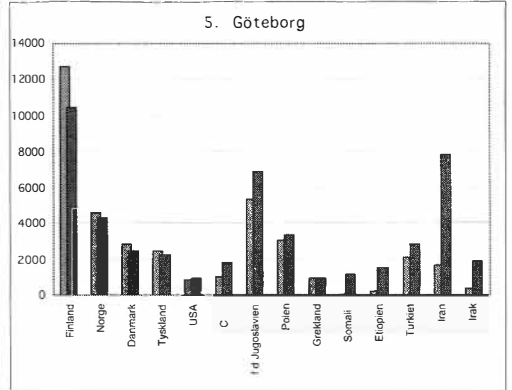
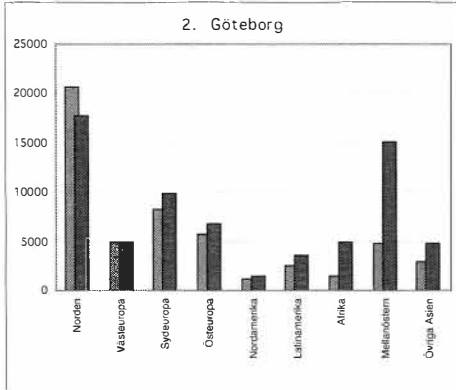
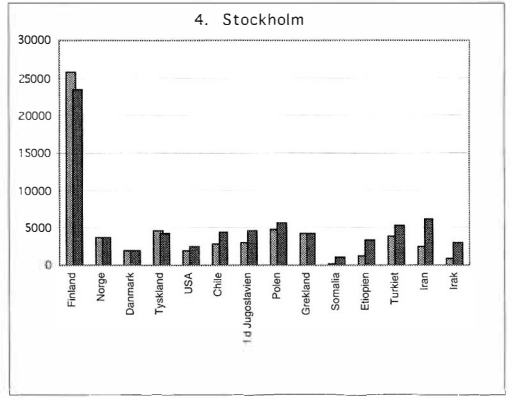
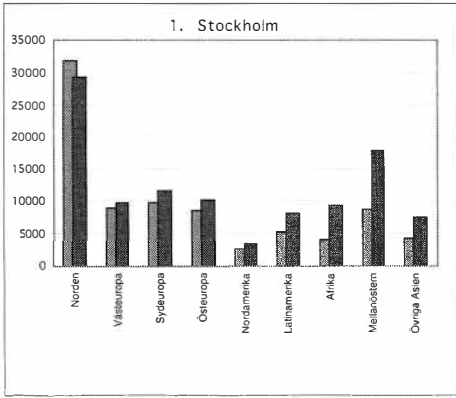
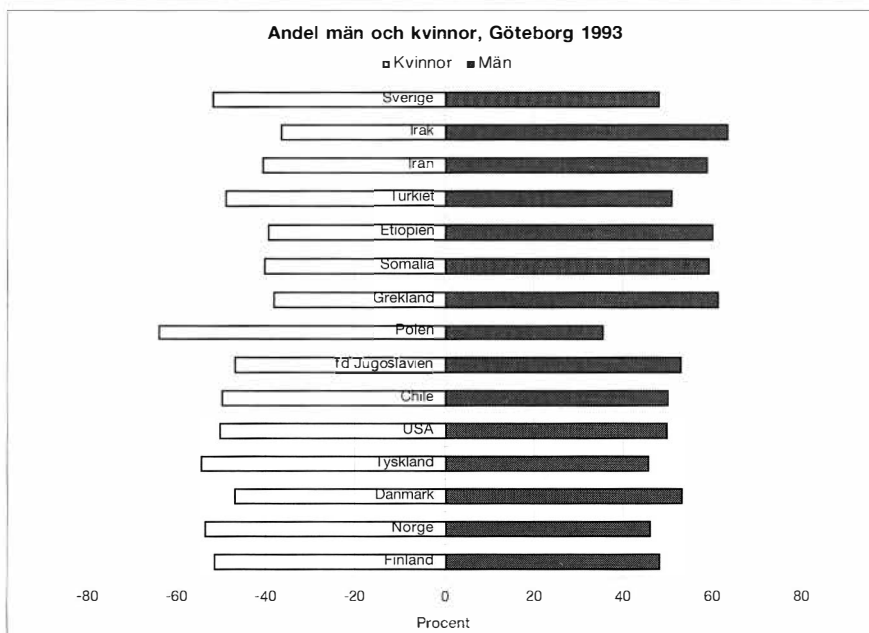
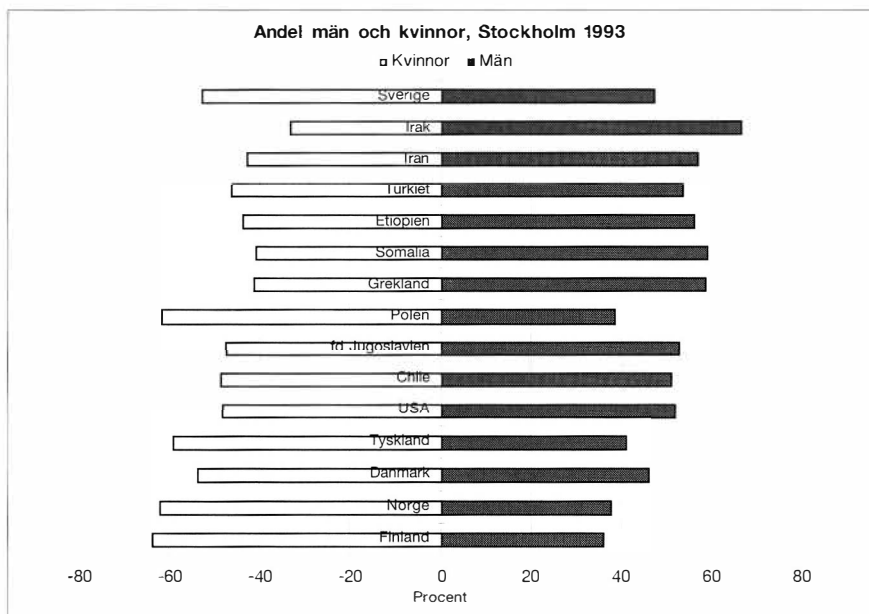
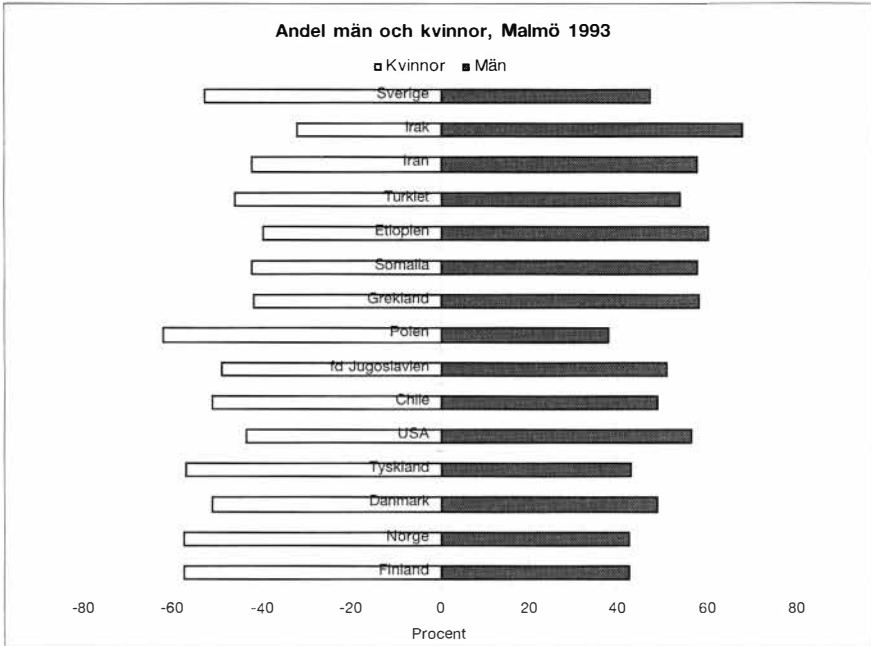

Diagram 1.7-9 Könsfördelning bland utvalda nationaliteter i storstäderna 1993 (procent)

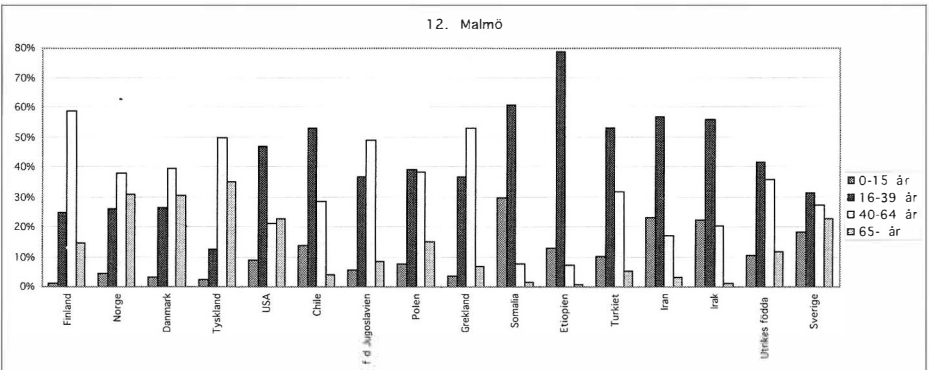
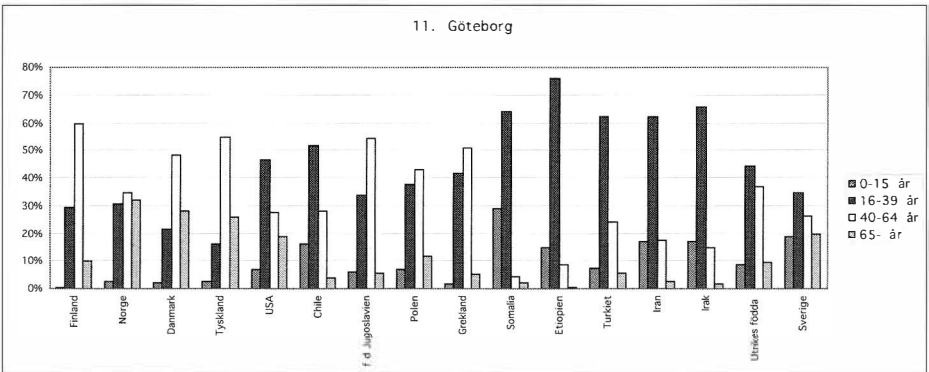
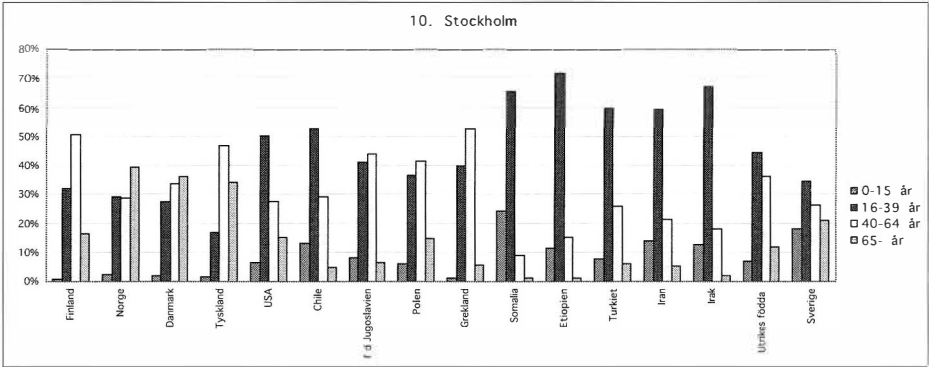

Om man granskar de utvalda nationaliteterna (diagram 1.4–6) finner man att det stora men minskande nordiska inslaget i huvudsak utgörs av finländare. Den iranska gruppen har ökat kraftigt i alla storstäderna, mest i Göteborg och minst i Stockholm. Också den irakiska gruppen har ökat betydligt och mest i Malmö. Exjugoslaver och polacker – dvs kärnorna i de syd- och östeuropeiska grupperna – utgör de båda största ”kolonierna” i Malmö och är relativt framträdande också i Göteborg.

Frågan om gruppernas utbildningsnivåer kommer att besvaras i arbetsmarknadskapitlet. Återstår frågan om deras demografiska utseende – fördelning på kön och ålder.

Könsfördelningen bland nationaliteterna i storstäderna 1993 framgår av diagram 1.7–9. Det visar sig att bland invandrare från Grekland, Iran, Irak, Etiopien och Somalia finns det i alla tre städerna en klar manlig övervikt (som emellertid i de flesta fall har minskat sedan 1986). Bland invandrare från framför allt Polen men även Finland, Norge och Tyskland finns en övervikt för kvinnor (och förändringarna sedan 1986 är ganska små).

Diagram 1.10–12 Åldersfördelning bland utvalda nationaliteter i storstäderna 1993 (procent)

Åldersfördelningen, som framgår av diagram 1.10–12, uppvisar dramatiska skillnader mellan olika nationaliteter. Vissa – framför allt de grupper från Afrika och Mellanöstern som är relativt nya i landet – har mycket ung profil. Andra – framför allt de nordiska och europeiska grupper som varit relativt länge i landet – har betydligt äldre profil.

När vi framöver åldersstandardiserar siffror över utbildning, sysselsättning och inkomster betyder det att effekten av att olika grupper har olika åldersfördelningar elimineras. En sådan operation medför en vinst – man kan jämföra grupper ”som om” de hade likadana åldersprofiler – men också en förlust – de faktiskt existerande profilerna försvinner.

Mottagningshistorik

Låt oss därmed vända blicken mot de mottagande miljöerna. De institutionella faktorer som först faller i tanken – regel- och lönebildningssystemen på arbetsmarknaden – är av nationell karaktär och behöver inte specificeras för varje enskild stad. Den förda politiken skiljer sig naturligtvis i någon mån åt mellan städerna. När invandrarna står i fokus är det naturligt att man riktar intresset mot mottagnings- och introduktionspolitiken.⁷

Att fånga huvuddragen i utvecklingen av mottagnings- och introduktionssystemen i de tre storstäderna är inte lätt. Verksamhetsplaner och budgetar för invandrarnämnder och -förvaltningar innehåller visserligen en hel del information, men det är svårt för en utomstående att få grepp om de huvuddrag och strategier som döljer sig bakom alla detaljer och högtidliga målsättningar. Återstår intervjuer med de inblandade. Även i det fallet är man utlämnad åt en officiell historie-skrivning. Vi har valt att inte skärskåda mottagningsystemen utan nöjer oss med att presentera korta översikter av deras utveckling under det senaste årtiondet. I Stockholms fall har vi använt en purfärsk mottagningshistorik och i Göteborgs och Malmös fall har vi gett ordet till cheferna för invandrarförvaltningarna.

I en historik över mottagningssystemet i Stockholm, *Världen har passerat genom våra dörrar* (1996) av Eva Danielsson, kan man vaska fram följande:⁸

En utredning om Stockholms flyktingmottagande kom 1989 fram

till att den dittillsvarande organisationen var splittrad vilket resulterade i långsam integration av flyktingarna i samhället. Resultatet blev att en ny invandrarförvaltning, flykting- och invandrarbyrån, bildades 1991. Allt som hade med flyktingmottagande att göra skulle samlas under ett tak och en 18-månaders introduktionsplan skulle upprättas för varje individ. Målet med introduktionen var att flyktingen skulle kunna försörja sig eller stå till arbetsmarknadens förfogande, uppnå sfi-nivå (sfi = svenska för invandrare), få eget boende och god kunskap om det svenska samhället. Denna samlade lösning blev emellertid inte långvarig eftersom förvaltningen efter några år av metamorfoser och förflyttningar hade kontor på tre olika ställen.

Under trycket av den bosniska flyktingströmmen slöt staden 1993 avtal med fem frivilligorganisationer som under två år skulle svara för introduktion av 800 flyktingar. Denna typ av insatser har sedan fortsatt. En sk praktikpool inrättades 1994 i syfte att ordna praktikplatser åt sfi-studerande, och ett aktivitetscentrum för långtidsarbetslösa startades hösten 1996. I början av 1995 ersattes socialbidraget med en introduktionsersättning kopplad till krav på närvaro vid introduktionsaktiviteterna.

På senare tid har den politiska ambitionen i Stockholm gått ut på att vidga perspektivet från flyktingmottagande och invandrarfrågor till integrationsfrågor. Ett steg på den vägen togs 1995 när invandrar-nämnden lades ner och dess verksamhet inordnades under en ny arbetsmarknads- och utbildningsnämnd. Det avgörande steget togs vid ingången till 1997. Då upphörde flykting- och invandrarbyrån och dess verksamheter hamnade under den nya arbetsmarknads- och utbildningsförvaltningen, sfi-skolan och en 1996 inrättad mottagningssektion. De nya stadsdelsförvaltningarna fick ett generellt ansvar för att verka för flyktingars och invandrares integration. I början av 1997 antog kommunfullmäktige i Stockholm ett integrationsprogram som sätter upp en lång rad konkreta mål. Den överordnade målsättningen är att Stockholm ska bli den första staden i världen som bryter segregationens onda cirkel.

Göteborgs mottagningshistorik har formulerats av invandrarförvaltningens chef Jan Molin:

När flyktingmottagandet 1985 blev ett ansvar för kommunerna blev socialförvaltningen huvudman för verksamheten. 1989 infördes stadsdelsnämnder i Göteborg som övertog bl a socialförvalt-

ningens uppgifter. Flyktningmottagandet överfördes då till en stadsdelsnämnd. Vissa uppgifter låg hos andra nämnder, t ex sfi-undervisningen hos utbildningsförvaltningen, information och frivilliga organisationers medverkan m m hos invandrarförvaltningen. Under 1994 överfördes verksamheten till invandrarnämnden. Från 1997 flyttas huvudparten till stadsdelsnämnderna, utöver själva mottagandet också sfi-undervisningen.

Målen för verksamheten har hela tiden varit att skapa förutsättningar för att flyktingarna ska komma in i det svenska samhället så snabbt som möjligt, försörja sig själva och komma ifrån socialbidragsberoende. I början av 90-talet ville man koncentrera resurserna till en 18-månaders introduktion och satsa på dem som hade bäst förutsättningar. Då invandrarnämnden tagit över ville vi skapa ett mer flexibelt mottagande utformat efter olika gruppers förutsättningar. Tiderna för introduktionen kunde variera mellan sex månader och tre år. Den borde omfatta nyanlända med samma behov. Främst var syftet att skapa en heldagssysselsättning som kombinerade sfi-undervisning, arbete/sysselsättning och samhällsorientering. Insatser skulle också sättas in tidigt, redan före sfi-undervisning. Introduktionsersättning skulle ersätta socialbidrag. Tanken bakom att överföra verksamheten till stadsdelsnämnderna är att deras befolkningsansvar ska slå igenom och ta sig uttryck i konkreta lokala åtgärder.

I realiteten har ett samarbete etablerats mellan introduktionsbyrån, sfi-lärare och länsarbetsnämnden. Några mindre projekt har genomförts med att kombinera sfi-studier och arbete. Tidig gruppinformation har utvecklats. Introduktionen sker dock i huvudsak på samma sätt som tidigare. Försörjningen ges och kommer att ges via socialbidrag. Uppföljningar av de flyktingar som kom i början av 90-talet visar att 10–20 procent försörjer sig på arbete medan övriga i huvudsak är beroende av socialbidrag för sin försörjning.

Ronny Nilsson, chef för invandrarförvaltningen i Malmö, har följande att förtälja om mottagandet i sin stad:

Under andra halvan av 1980-talet bestod introduktionen av nyanlända flyktingar i Malmö, liksom i flertalet kommuner i landet, endast av tre sfi-timmar per dag och för lågutbildade endast tre, fyra dagar i veckan. Den kommunala sfi-undervisningen var utlagd på ett antal studieförbund men samordnades 1990 i en egen enhet, Globalen. Efter avslutad sfi hänvisades flyktingarna till arbetsförmedlingen. 1989 inledde kommunen och arbetsförmedlingen ett

samarbete. Inom ramen för detta samarbete gav arbetsförmedlingen Refugen aktiv och riktad service till dem som avslutat sina sfi-studier.

I anslutning till riksdagens beslut om samordnad flyktingmottagning och nytt system för ersättning till kommunerna beslöt kommunfullmäktige 1990–91 att samordna den kommunala flyktingmottagningen till invandrarnämnden. Det innebar en mer långtgående samordning än i de flesta andra kommuner. Mottagning och introduktion kom att gälla nyanlända flyktingar och övriga nyanlända invandrare under deras tre första år i Malmö med uppehållstillstånd.

Hösten 1992 utvecklade invandrarförvaltningen de första mottagningskurserna, bestående av väsentlig samhällsinformation med tolk parallellt med undervisningen i svenska. Under 1993 utvecklades några 4–8 veckors yrkesorienteringskurser tillsammans med Refugen, och följande år ökades antalet kurser. Under 1995 och 1996 gick man vidare på den vägen: nu skulle alla som kunde delta i heltidsintroduktion få en 12 veckors yrkesorientering under senare delen av sfi-studierna. Hälften av alla sfi- och yrkesorienteringsplatser upphandlades av privata utbildningsanordnare. Samtidigt utvecklades orienteringskurser i ADB, trafik kunskap, föräldrakunskap m m som också gavs parallellt med sfi. Därutöver har sfi-undervisningen anpassats efter speciella gruppers behov – pensionärer, ungdomar, kvinnor med många barn, tortyrskadade etc.

Utifrån sina erfarenheter har invandrarförvaltningen nu utvecklat en modell för helhets- och heltidsintroduktion i programform. Det finns för närvarande nio program med alltifrån högskoleinriktning till inriktning på dem som saknar grundskoleutbildning från hemlandet. Inplaceringen sker efter den nyanländes bakgrund. Introduktionen innehåller sfi, yrkesorientering, praktik, fritt valda aktiviteter och självstudier. Undervisningen i svenska ska utgå från de övriga programdelarna.

Storstadsekonomier

Återstår ekonomin i storstäderna. Vi tänker ingalunda skriva städernas ekonomiska historia i nötskalsformat, utan nöjer oss med att peka på några framträdande drag i deras ekonomiskt strukturella utveckling de senaste årtiondena. Ett lämpligt startskott för en sprinterka-

rakteristik avlossas i en underlagsrapport från den förra storstadsutredningen, *Storstadsregioner i förändring* (SOU 1989:69, s 93): ”Stockholm har utvecklats från att ha varit en huvudstad, präglad av offentlig förvaltning, till att bli landets ledande, ’importhamn’ för ny teknologi präglad av en stor och växande partihandelsaktivitet. Göteborg har utvecklats från ett diversifierat industriellt centrum till en exporthamn, dominerad av en stor sammansättningsfabrik /Volvo/. Malmö har omvandlats från ett industriellt centrum för produktion inriktad mot den nationella marknaden till ett regionalt centrum för tjänsteproduktion.”

En översikt av sysselsättningsstrukturen i de tre storstäderna mot slutet av den industriella storhetstiden ges i tabell 1.2. Vi bortser från ”marginella” näringsgrenar, som jord- och skogsbruk, gruvor, el-, gas-, värme- och vattenverk.

Tabell 1.2 Andel sysselsatta efter näringsgren i storstäderna 1965 (procent)

	Stockholm	Göteborg	Malmö
Tillverkningsindustri	24	34	36
Byggnadsindustri	9	10	9
Handel	25	20	24
Samfärdsel	9	10	9
Offentlig förvaltning & andra tjänster	32	23	20

Källa: Olsson (1996) s 181.

Här framgår med önskvärd tydlighet hur Stockholm avviker från de båda andra städerna genom sin breda förvaltningsbas och smala industriella bas. Under de närmaste årtiondena präglades utvecklingen i alla tre städerna av krympande industrisektor och växande offentlig sektor. Malmö genomgick den mest och Stockholm den minst dramatiska omvandlingen. Åren 1965–85 krympte tillverkningsindustrins andel av sysselsättningen med 12 procentenheter i Stockholm, 13 i Göteborg och 17 i Malmö. Omvänt ökade offentlig förvaltning och andra tjänster sin andel med 7 procentenheter i Stockholm, 12 i Göteborg och 19 i Malmö.

I *Storstadsregioner i förändring* beskrivs hur storstäderna höll en i jämförelse med övriga landet hög ekonomisk expansionstakt på 1960-talet, medelmåttig takt på 1970-talet och återigen hög takt på 1980-

talet.⁹ Under 1960-talet befann de sig mitt i den industriella strömfåran, Stockholm med sin företagsinriktade tjänstesektor, Göteborg och Malmö med sina stora verkstadsindustrier. Under 1970-talets industriella brytningstid expanderade den offentliga sektorn i rask takt – men inte fullt så raskt i storstäderna som i övriga landet. Under 1980-talets långa högkonjunktur kunde tjänstesektorn i Stockholm och exportindustrin i Göteborg expandera på nytt.

Stockholmsregionen har sedan 1960-talets början präglats av krympande industrisektor och expanderande tjänstesektor baserad på företagsinriktade tjänster och offentlig tjänsteproduktion. På 1980-talet "revitaliserades" själva Stockholm genom att sysselsättningen ökade, inte bara inom tjänstesektorn utan också i någon mån inom industrin.

I Göteborg fortsatte industrin att expandera under 1960-talet. "Industrin utvecklades /.../ gynnsammare i Göteborg under rekordåren än i Malmö och Storstockholm. Minskningar i sysselsättningen på andra håll kompensades av tillväxt vid Volvo" (Olsson 1996, s 186). Omvänt drabbade 1970-talskrisen Göteborg med dess exportindustri hårdare än Stockholm, men 1980-talets högkonjunktur innebar att de stora exportföretagen åter fick vind i seglen. Den privata tjänstesektorn expanderade i makligare takt. Den offentliga sektorn minskade tillväxttakten men svarade fortfarande för den största ökningen av antalet sysselsatta.

I Malmö inleddes en dramatisk avindustrialisering i mitten av 1960-talet. I verkstadsindustrin minskade sysselsättningen mellan 1965 och 1985 med en tredjedel samtidigt som textil- och konfektionsindustrin i stort sett uttraderades. Den offentliga sektorn expanderade kraftigt och antalet kommunanställda mer än fördubblades mellan 1965 och 1980 (Ohlsson 1994). 1980-talet innebar ett uppsving för vissa delar av industrin som emellertid dominerades av mogna branscher med begränsade tillväxtmöjligheter. Utvecklingen i den privata tjänstesektorn var svag. Enligt Lennart Schön (1996) kan en omställning av Malmöns industri mot mera kunskapsintensiv produktion ha inletts omkring 1990, nästan ett årtionde efter övriga landet.

Låt oss därmed återvända till sysselsättningsstrukturen och underökningsperioden 1986–93.

Tabell 1.3 *Andel sysselsatta efter näringsgren i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1986, 1990 och 1993 (procent)*

Stockholms län	1986	1990	1993
Tillverkningsindustri	13,6	12,5	12,3
Byggnadsindustri	5,7	6,2	4,8
Varuhandel, restaurang & hotell	17,7	17,5	17,2
Samfärdsel, post & tele	9,3	9,1	9,4
Banker, försäkring, fastighetsförvaltning	13,1	15,1	17,3
Offentlig förvaltning & andra tjänster	39,1	38,3	37,8

Göteborgs kommun	1986	1990	1993
Tillverkningsindustri	20,3	18,9	17,8
Byggnadsindustri	5,0	5,3	3,7
Varuhandel, restaurang & hotell	16,1	16,2	16,3
Samfärdsel, post & tele	10,9	9,8	9,0
Banker, försäkring, fastighetsförvaltning	9,3	11,6	12,8
Offentlig förvaltning & andra tjänster	37,4	37,3	39,4

Malmö kommun	1986	1990	1993
Tillverkningsindustri	19,5	17,7	16,1
Byggnadsindustri	5,3	5,7	4,5
Varuhandel, restaurang & hotell	17,3	17,7	17,2
Samfärdsel, post & tele	9,4	9,3	9,1
Banker, försäkring, fastighetsförvaltning	9,4	10,4	11,5
Offentlig förvaltning & andra tjänster	37,4	37,5	39,9

Källa: SCB Årsys.

De stora skillnaderna består i att Stockholm i två avseenden skiljer sig från Göteborg och Malmö: andelen sysselsatta i tillverkningsindustrin är betydligt mindre och andelen sysselsatta i banker, försäkringsbolag och fastighetsförvaltning betydligt större. Med hjälp av tabell 1.4 kan vi förtydliga de mest betydelsefulla förskjutningarna över tiden.

Tabell 1.4 Förändring av andelen sysselsatta i näringsgrenar i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1986–1993 (procentenheter)

	Stockholms län	Göteborgs kommun	Malmö kommun
Tillverkningsindustri	-1,3	-2,5	-3,4
Banker, försäkring, fastighetsförvaltning	+4,2	+3,5	+2,1
Offentlig förvaltning & andra tjänster	-1,3	+2,0	+2,5

Andelen sysselsatta i tillverkningsindustrin fortsätter som synes att minska i alla tre städerna, och liksom under tidigare årtionden långsammast i Stockholm och snabbast i Malmö. Andelen sysselsatta i banker m m ökar i alla tre städerna, snabbast i Stockholm och långsammast i Malmö. Vad gäller offentlig förvaltning och andra tjänster har andelen sysselsatta minskat i Stockholm men ökat i Göteborg och Malmö. I absoluta tal har sysselsättningen i alla tre städerna fallit i såväl industri som tjänsteproduktion under det krisdrabbade 1990-talet.

En rimlig slutsats är att den strukturuomvandling som innebär att sysselsättningen förskjuts från varu- till tjänsteproduktion mellan 1986 och 1993 varit mera utpräglad i Göteborg och Malmö än i Stockholm – vilket är ganska naturligt eftersom Stockholm hela tiden haft en mindre industrisektor – och gått i något olika riktningar: i Stockholm mot finansiella verksamheter, i Göteborg och Malmö mot såväl finansverksamhet som mot offentlig sektor och andra tjänster.

Noter

¹ Tidigare hade bara en känd debattör, Hedi Bel Habib, gått i korståg mot invandrarkategoriseringen. Han betraktades och fördömdes så som man ofta betraktar och fördömer ensamma och avvikande röster. Men tiden har hunnit i fatt "dissidenten" Bel Habib.

² Ett klart uttryck för denna vilja att uttradera eller åtminstone starkt begränsa användningen av begreppet invandrare finns i invandrapolitiska kommitténs slutbetänkande: "Efter en kortvarig introduktionsperiod i det nya hemlandet Sverige skall således en invandrad person inte särbehandlas. Invandrarbegreppet i det statliga regelverket skall begränsas till att gälla för inflyttare till Sverige som varit här kortare tid än fem år. Den nya invandrapolitiken kommer enligt kommitténs förslag endast att omfatta den första tiden i Sverige." (SOU 1996:55, s 10) Många andra exempel på denna yrvakna reak-

tion mot begreppet invandrare skulle kunna anföras. Ozan Sunar, integrationsministerns före detta sakkunnige, får med sina tillspetsade formuleringar sammanfatta det nya debattklimatet: ”Denna märkliga tudelning av befolkningen kan vid första anblicken verka harmlös – men när 1,6 miljoner människor klumpas ihop på detta sätt och blir föremål för en särskild statlig politik måste vi fråga oss: Vad har dessa människor gemensamt och vad är det som gör just denna grupp till en intressant politisk kategori? Jo, detta: det essentiella som förenar alla dessa 1,6 miljoner människor är deras icke-svenska blodsbånd.” Och Sunar avfärdar denna kategorisering – liksom den apparat som byggts kring den och de kunskaper som producerats ur detta perspektiv – som uttryck för ett ”rasmytologiskt” tänkande som leder till ”en modern form av raspolitik” (DN 23/2 1997).

³ Vi hade för aktualitetens och symmetriens skull – fyra år mellan varje hopp – helst landat på 1994, men tvingades sätta slutår efter den statistik som fanns tillgänglig. I några fall (utbildning, företagande) använder vi dock siffror från 1994, 1995 eller 1996.

⁴ I några fall, när vi kompletterat vår skraddarsydd SCB-statistik med material från andra källor, har vi tvingats använda kategorin utländska medborgare.

⁵ Vi använder begreppet nationalitet i bemärkelsen född i ett visst land, inte i bemärkelsen medborgare i ett visst land eller tillhörande någon etnisk grupp.

⁶ Se t ex Margareta Omsäters artikel ”Integration – vad är det?” i *Flyktingnytt* för personal i Göteborg med omnejd, nr 2 1995.

⁷ För en översikt av ”mottagandets politik och praktik” i allmänhet, se invandrarpolitiska kommitténs slutbetänkande (SOU 1996:55) kapitel 11.

⁸ Leif Ahlberg på stadsledningskontoret i Stockholm har bidragit med kompletterande information. Se även SOU 1996:55 s 216–17.

⁹ De följande avsnitten om storstädernas ekonomier är baserade på SOU 1989:69 om inte annat anges.

2. Att finna arbete och utkomst

Kvinnor måste vara två gånger så duktiga som män för att få jobb. Invandrare måste vara minst fem gånger så duktiga.

Lillemor Lindberg

Man kan tycka att Lillemor Lindberg, ledamot av Stockholms integrationsberedning, med dessa ord gör sig skyldig till en överdrift. Tyvärr pekar den statistik vi förfogar över på ett sådant arbetsmarknadsmissigt utanförskap för stora invandrargrupper att det finns anledning att ta hennes ord på allvar. Det bekymmersamma är inte bara det katastrofala arbetsmarknadsläget i sig utan också det förhållandet som skulle kunna formuleras i bevingade termer: Sällan i ett industrialiserat land har så stora invandrargrupper med så hög utbildningsnivå fått så liten chans att göra en insats för sitt nya land. Sverige har på några få år blivit extremt, och det är denna ytterst oroväckande utveckling vi ska försöka förklara i detta kapitel genom att rikta uppmärksamheten mot arbetsmarknadsläget i Sveriges tre storstäder.

I detta kapitel kommer olika invandrargruppers arbetsmarknadsintegration i storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö under perioden 1986–1993 att behandlas. Vad menas då med arbetsmarknadsintegration? Svaret antyds kanske enklast med några frågor: Har invandrarna lika hög sysselsättningsgrad som personer födda i Sverige? Får invandrarna arbete i någorlunda överensstämmelse med den utbildning eller de yrkeskunskaper de har förvärvat? Har invandrarna inkomster jämförbara med resten av befolkningen? Vårt syfte är att med sådana frågor ringande i huvudet beskriva ”dagsläget” och i vissa fall redogöra för förändringar mellan 1986 och 1993 vad gäller utbildning, sysselsättning, inkomst, näringsgrensfördelning och yrke samt företagande bland olika grupper utrikesfödda.

Vi börjar med att redogöra för de viktigaste teoretiska förklaringsansatser beträffande ekonomisk integration av invandrare som framkommit de senaste decennierna. Dessa ansatser utgör en naturlig utgångspunkt eftersom de försöker förklara den historiska utvecklingen och därmed kan ge en bakgrundsteckning till den period vi behandlar. Vi kommer emellertid att vara försiktiga med att tolka vårt statistiska material utifrån dessa – eller andra – förklaringsansatser och koncentrera oss på att ge en beskrivande framställning. Emellanåt blir beskrivningen ganska detaljerad vad gäller redovisning av siffermaterial. På så sätt får läsaren ett rikhaltigt material i sina händer och frihet att tolka detta material efter eget huvud. Själva kommer vi att ge en mycket tydlig – och säkerligen kontroversiell – tolkning av materialet i det femte och sista kapitlet.

Nyheten i denna redovisning är just rikedomen på statistiskt material om läget i storstäderna. Med några få undantag har tidigare rapporter om ekonomisk integration av invandrare huvudsakligen varit inriktade på *hela* den svenska arbetsmarknaden.¹ I denna lägesbeskrivning används material från Statistiska centralbyrån (SCB), sammanställt från olika register, om olika grupper av utrikes födda folkbokförda i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun. I Stockholms fall använder vi länet och inte kommunen som undersökningsområde eftersom vi där har att göra med en stor integrerad arbetsmarknad.

Förklaringsansatser i forskningen

Den tidigare forskningen om invandrarnas ekonomiska integration i det svenska samhället visar att deras arbetsmarknadsanknytning var mycket stark under 1950- och 1960-talen (se Wadensjö 1972, Ohlsson 1975 och Ekberg 1983). Dessa studier hänvisar till höga sysselsättningsintensiteter och relativt höga inkomster för invandrare – män såväl som kvinnor – under denna period.

När det gäller 1970- och 1980-talen visar olika studier att sysselsättningsgraden bland invandrare försämrades påtagligt.² Inte ens under 1980-talets starka högkonjunktur kan man se någon generell förbättring i deras sysselsättningsläge och relativa inkomstnivå. Tvärtom sjönk sysselsättningsintensiteten till och med för en del grupper som varit länge i Sverige. Under 1990-talets ekonomiska kris förvärrades

situationen och medförde en arbetsmarknadsanknytning som för de flesta invandrargrupper är svag och i vissa fall mycket svag. Den sammantagna bilden från dessa studier blir således att invandrarnas sysselsättningsintensitet och inkomstnivå har minskat och deras arbetslöshet ökat över tiden både absolut och relativt personer födda i Sverige. De förklaringsansatser som förts fram i dessa arbeten tar sikte på såväl utbuds- som efterfrågesidan av arbetsmarknaden. De gäller, mer tillspetsat, å ena sidan förändringar i invandrarnas ”karakteristika” och å andra sidan förändringar i den svenska ekonomin.

En sammanfattning av utvecklingen, i enlighet med dessa ansatser, kan se ut så här: Det svenska samhället, som efter andra världskriget utvecklades till ett av världens rikaste, fick under dessa goda tider ett betydande tillskott av invandrare. Denna invandring var fram till mitten av 1970-talet starkt konjunkturberoende och dominerades av arbetskraftsinvandrare, som snabbt fick arbete i en expanderande ekonomi. Efter 1975 har flykting- och anknytningsinvandringen – och till en mindre del den nordiska invandringen – blivit helt dominerande. De nya gruppernas motiv för invandringen kan anföras som förklaring till att de har ett lägre arbetsutbud. En annan förklaring har sökts i att de kommer från andra delar av världen. Arbetskraftsinvandringen före 1975 kom främst från Norden och övriga Europa, medan invandringen efter 1975 till betydande del kommit från länder utanför Europa. Humankapitalet³ hos de grupper som kom före 1975 passade den rådande ekonomiska strukturen. Dessa grupper sysselsattes främst i industriarbeten som framför allt under 1960-talet inte krävde särskilt mycket utbildning eller svenskkunskaper. De grupper som kom efter 1975 anses stå kulturellt längre från ursprungsbefolkningen och ha ett humankapital som inte är särskilt efterfrågat på den svenska arbetsmarknaden eftersom – vi ska strax se varför – färdigheter i svenska språket och svensk kulturkompetens blivit allt viktigare.⁴

Den svenska ekonomins konjunkturrella och strukturella förändring kan, med utgångspunkt i ovan nämnda studier, sammanfattas så här: För det första ökar sedan mitten av 1960-talet sysselsättningen inom tjänstesektorn medan den minskar inom industrisektorn, den sektor där invandrarna i huvudsak varit sysselsatta. För det andra har den svenska ekonomin sedan början av 1970-talet haft låg ekonomisk och industriell tillväxt och därmed minskat behov av ”extra” arbetskraft. För det tredje anses den strukturella omvandlingen av industri- och

tjänstesektorn under andra delen av 1980-talet ha lett till ökad efterfrågan på arbetskraft med mer språk- och kulturspecifik kompetens, medan den okvalificerade arbetskraften rationaliserats bort i allt snabbare takt.⁵ Detta drabbar främst nyligen invandrade grupper men även grupper som varit länge i Sverige. För det fjärde har den kris som den svenska ekonomin genomgått i början av 1990-talet medfört att de grupper som kom i slutet av 1980- och början av 1990-talet har haft mycket svårt att få fotfäste på arbetsmarknaden.

Även institutionella förhållanden som till exempel långa handläggningstider i väntan på uppehållstillstånd, betydande privata och offentliga monopol, ett skattesystem som avsevärt fördyrar arbetskraften och en arbetsrätt som bestraffar nykomlingar på arbetsmarknaden (sist in, först ut) kan vara skäl till att nyanlända invandrare har svårt att få (eller behålla) ett arbete. Långa tider utan arbetsmarknadskontakt gör att kompetens går förlorad och att man hamnar i ett passiviserande bidragsberoende som försvårar ekonomisk integrering. För många nya invandrare blir socialbidraget den normala inkomstkällan. Också ett stelt lönebildningssystem och den solidariska lönepolitiken har ansetts försämra nykomlingarnas möjligheter att inleda en arbetsmarknadskarriär. Starka fackliga organisationer ser till att en radikal lönedifferentiering inte kan uppstå. Detta gör att invandrare inte – som varit möjligt i en rad andra västeuropeiska länder – kan bjuda ut sitt arbete till lägre löner. Det är i huvudsak inom egenföretagandet invandrare kunnat arbeta med lägre timförtjänster – genom att hålla lägre priser eller ha längre arbetstider. Det är därför inte förvånande att man har kunnat konstatera ett ökat företagande hos en del invandragrupper under 1980-talet, som i vissa fall fortsätter också på 1990-talet, lågkonjunkturen till trots.⁶

Sist men inte minst påstås det att olika former av diskriminering kan ha orsakat den försämrade arbetsmarknadsanknytningen. En variant som särskilt diskuteras inom ekonomisk teori är den så kallade statistiska diskrimineringen. Med detta menas diskriminering som uppstår på grund av att en arbetsgivare har otillräcklig eller felaktig information om den individ som söker arbete eller den grupp som individen tillhör. På grund av höga informationskostnader vid anställning utgår arbetsgivare från grövre indikatorer eller givna föreställningar om den (könsmässiga, nationella, etniska, religiösa osv) grupp individen tillhör och minimerar därmed rekryteringskostnaderna. Att utgå från verkliga eller inbillade gruppegenskaper när det är kostsamt att

fastställa individuell produktivitet leder till diskriminering eftersom en del individer har högre produktivitet än gruppen eller eftersom hela gruppen kan ha missbedömts. På det viset anställs en konkurrerande arbetssökande trots lägre produktivitet. Förenklat skulle man kunna säga att svenska arbetsgivare är mer benägna att anställa etniska svenskar eller invandrargrupper med gott renommé än grupper man inte har någon kunskap om eller som drabbats av negativa föreställningar.⁷

Det finns således en hel del tänkbara förklaringar till den försämrade arbetsmarknadsintegrationen för invandrare sedan 1970-talet. De förklaringar vi här redovisat tar i huvudsak fasta på arbetsmarknadens utbuds- och efterfrågesidor. Vi kommer i kapitel 5 att använda dessa förklaringar som avstamp och försöka driva tolkningen av vad som inträffat ett steg längre genom att ta sikte på *hur* strukturomvandlingen och förändringen i invandrarnas "karakteristika" hantearas institutionellt och kulturellt. Anledningen till att vi anser det nödvändigt att ta detta steg ligger i öppen dager när vi haft uppe den punkt som står näst på dagordningen, invandrarnas utbildning. Då inställer sig nämligen frågan: Varför har en ekonomi som den svenska, som av många betecknas som en kunskapsekonomi, i en tid av internationalisering så lite användning för nykomlingar som har hög utbildningsnivå och som onekligen besitter "internationell kompetens"?

Låt oss emellertid innan vi fördjupar oss i utbildningsstatistiken redovisa några försök att kartlägga och analysera drivkrafterna bakom invandrarnas egenföretagande. I de studier som gjorts i Sverige kan fyra förklaringsansatser urskiljas.⁸ Den första fokuserar på de karakteristika invandrarna har med sig från hemlandet och som skulle göra det lättare att starta och driva egna företag. Exempel på sådana karakteristika är direkta kunskaper om att driva företag men också beredskap att ta risker, iaktta disciplin, arbeta hårt och utstå sämre levnadsvillkor, stark gruppsolidaritet och familjeband samt möjlighet att skaffa billig arbetskraft, lån och konsumenter inom den egna gruppen. Den andra ansatsen fokuserar mer på strukturella faktorer som främjar benägenheten att starta och driva företag. Två argument framstår som viktiga: För det första finns möjligheterna för invandrare att starta företag huvudsakligen i branscher med låga kostnader för inträde men hög risk för misslyckande. För det andra ökar utrymmet för invandrarföretagande när det finns vakanta "före-

tagsplatser”. Sådana vakanser skulle kunna uppstå om potentiella, infödda entreprenörer blir avskräckta av den låga status och de låga inkomster som företagandet medför. Förändringar i den etniska sammansättningen i ett visst område kan leda till att infödda konsumenter och företagare försvinner, varvid de lediga platserna kan tas över av invandrare. Den tredje ansatsen pekar på växelverkan mellan invandrargruppernas karakteristika och de möjligheter de möter i det nya samhället. Också här kan två argument urskiljas: För det första har invandrare större benägenhet att starta företag beroende på de omständigheter de har hamnat i. Invandrare startar kanske inte i första hand företag på grund av ”a way of life” utan mer som en sista utväg. För det andra är invandrare framgångsrika som småföretagare därför att de kan använda sig av informella resurser genom familjeförbindelser och etniska nätverk. Den fjärde förklaringen kombinerar invandrarnas karakteristika med de möjligheter och hinder för att få arbete som finns på arbetsmarknaden. Invandrarnas humankapital minskar i värde genom flyttningen. För att kunna komma ut på arbetsmarknaden och uppgradera sitt humankapital erbjuder de sig att arbeta för lägre lön än inhemsk arbetskraft som har högre värderat humankapital. Det svenska kollektivavtalsystemet med höga minimilöner utgör ett institutionellt hinder för sådan uppgradering. Att starta eget är ett sätt att kringgå detta hinder. Vi får anledning att i slutkapitlet återuppta diskussionen om olika faktorer bakom invandrarnas egenföretagande.

Utbildning

Människor har som sagt olika medfödda, kulturella eller sociala egenskaper som kan vara mer eller mindre värdefulla i arbetslivet och som av arbetsgivare värderas i produktivitetstermer. Andra produktivitetshöjande kunskaper och erfarenheter kan förvärvas via formell utbildning eller genom upplärning på arbetet. Regeln är att ökad kunskap och erfarenhet innebär större chans att få arbete och/eller ökad arbetsinkomst.

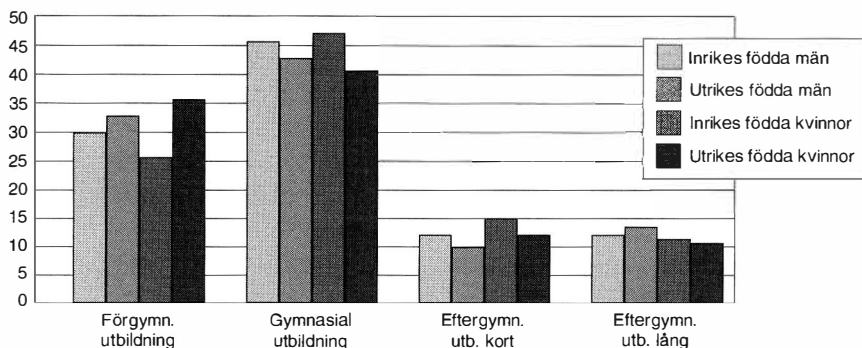
Det datamaterial vi använder oss av kommer från utbildningsregistret, som innehåller uppgifter om utbildning som människor genomgått i Sverige samt uppgifter från folk- och bostadsräkningen 1990 om högsta utbildning, inklusive den i hemlandet. En uppdater-

ring av registret gjordes 1995 genom en enkätundersökning som omfattade alla utrikes födda för vilka uppgift om utbildning saknades.⁹ Resultaten från denna enkät visar i korthet att utrikes födda i åldern 25–64 år har en i genomsnitt något lägre utbildningsnivå än svenskar i samma ålder. Denna skillnad är större för kvinnor än för män. Utrikes födda har en större andel med lång eftergymnasial utbildning men också en större andel med enbart förgymnasial utbildning.¹⁰

Skillnaden i utbildningsnivå mellan inrikes och utrikes födda är emellertid inte särskilt stor jämfört med skillnaderna i utbildningsnivå mellan olika grupper av utrikes födda. Förklaringen till dessa skillnader måste bland annat sökas i gruppernas olika sociala bakgrund och ålderssammansättning.

På senare år har utbildningsnivån ökat för personer födda i såväl Sverige som utlandet. Det är i första hand andelen med gymnasial och kort eftergymnasial utbildning som ökat på bekostnad av andelen med förgymnasial utbildning. För gruppen utrikes födda har även andelen med lång eftergymnasial utbildning ökat, vilket främst beror på att det bland de utomeuropeiska flyktingar som kommit under 1980- och 1990-talen har funnits en betydande andel mycket välutbildade. Eftersom det rör sig om relativt unga grupper kommer en s k åldersstandardisering – som vi i regel kommer att använda – att i någon mån "släta ut" deras karakteristiska utbildningsprofiler.

Diagram 2.1 Åldersstandardiserade utbildningsnivåer för inrikes och utrikes födda män och kvinnor i åldern 25–64 år i hela riket 1995 (procentandel)¹¹

Källa: Specialbearbetning av utbildningsregistret, SCB.

Diagram 2.1, som ger en bild av läget i hela riket, visar att utrikes födda är överrepresenterade bland såväl hög- som lågutbildade. Det finns också skillnader mellan män och kvinnor. Inrikes födda kvinnor har högre utbildning än inrikes födda män, utrikes födda män har högre utbildning än utrikes födda kvinnor.

Tabell 2.1 visar utbildningsnivån för personer födda i Sverige och ett urval av invandrargrupper efter kön i hela riket år 1995. För att ge läsaren en uppfattning om hur åldersfördelningen kan slå har vi valt att för varje grupp redovisa såväl åldersstandardiserade som icke åldersstandardiserade siffror.

Skillnaderna mellan olika grupper i tabell 2.1 är slående. Om vi tittar på de åldersstandardiserade siffrorna ser vi exempelvis att de som kommer från USA och Tyskland har högre utbildning än födda i Sverige. Detta gäller också för män från Iran och Irak. Utrikes födda från f d Jugoslavien och Turkiet har betydlig lägre utbildningsprofil än

Tabell 2.1 Åldersstandardiserade (A) och icke åldersstandardiserade (B) utbildningsnivåer för inrikes födda och utvalda grupper utrikes födda i åldern 25–64 år i hela riket 1995 (procent)

	Förgymn. utbildning		Gymnasial utbildning		Eftergymn. utb. kort		Eftergymn. utb. lång	
	A	B	A	B	A	B	A	B
Män								
Inrikes födda	30,7	29,0	45,2	46,3	11,9	12,3	12,3	12,4
Tyskland	17,1	26,1	52,9	48,6	11,9	13,7	18,1	11,6
USA	12,7	11,6	28,8	29,1	15,2	16,3	43,3	43,0
f d Jugoslavien	32,8	30,1	50,5	51,6	8,4	9,3	8,2	9,0
Turkiet	60,0	55,7	27,7	31,8	6,0	6,5	6,3	6,0
Iran	21,4	15,0	41,4	49,4	17,2	19,0	19,9	16,8
Irak	31,6	24,1	27,5	32,2	13,6	15,9	27,3	27,4
Kvinnor								
Inrikes födda	26,4	24,8	47,0	48,0	14,9	15,4	11,7	11,9
Tyskland	20,7	17,0	48,4	55,7	15,7	10,9	15,2	16,4
USA	12,6	11,5	27,7	28,2	17,2	17,8	42,6	42,4
f d Jugoslavien	47,6	41,8	38,0	41,7	7,8	8,8	6,5	7,7
Turkiet	77,9	71,2	16,4	22,0	3,2	4,1	2,5	2,7
Iran	37,5	22,5	37,2	47,4	16,0	19,2	9,3	10,8
Irak	51,2	36,8	21,7	27,6	10,4	14,6	16,7	20,8

Källa: SCB, Utbildningsregistret och bearbetning av Broomé m fl (1996).

inrikes födda. Kvinnor från Iran och Irak är överrepresenterade bland de lågutbildade men har också en stor andel högutbildade. Om man låter bli att åldersstandardisera förbättras naturligtvis utbildningsprofilen för de grupper som de facto har en stor andel unga välutbildade människor – Iran och Irak – och försämras för dem som faktiskt har en stor andel äldre och lägre utbildade – framför allt Tyskland.

Siffrorna understryker vad exempelvis Broomé, Bäcklund, Lundh & Ohlsson (1996) konstaterat: att de nationella skillnaderna är stora och att en stor del av de senare årens flykting- och anknytningsinvandrare har hög utbildning. Samtidigt är denna kvartett tveksam till jämförelser på riksnivå eftersom en större andel av invandrarna relativt inrikes födda har bosatt och bosätter sig i storstadsområdena. Det är således i regel med inrikes födda i storstadsområdena som invandrare ska jämföras eftersom det är på dessa regionala arbetsmarknader de konkurrerar om arbetstillfällena. Detta är givetvis ännu viktigare att tänka på i en studie som har storstäderna i fokus.

Tabell 2.2 visar utbildningsnivån för delvis samma grupper men i storstadsregionerna år 1996. (I fråga om utbildningen använder vi statistik från 1995 eller 1996 och inte, som i de flesta andra fall, från 1993. Skälet är som redan nämnts att uppgift saknas för stora delar av vissa grupper före 1995.) Som framgår av tabellen har inrikes födda betydligt högre utbildning i Stockholms län och Göteborgs kommun än i hela riket – förklaringen ligger i näringsstrukturen och i att utbildningscentra är lokaliserade till dessa regioner. Deras utbildningsnivå i Malmö kommun är jämförbar med rikets. Utbildningsnivån hos de olika grupperna av utrikes födda i Stockholm och Göteborg skiljer sig däremot i stort sett inte från riksgenomsnittet och de utrikes födda i Malmö har lägre utbildningsprofil än riksgenomsnittet (jämför tabell 2.1 med 2.2). En förklaring till den allmänt lägre utbildningsnivån i Malmö är avsaknaden av ett stort utbildningscentrum (det ligger i Lund i stället).

Tabell 2.2 visar, utöver stora skillnader olika grupper emellan, att invandrare som sökt sig till storstäderna och konkurrerar med ”orstadssvenskar” om arbeten inte har förhållandevis lika hög genomsnittlig utbildningsnivå som när man jämför dem med den infödda befolkningen i hela riket. Tabellen visar dessutom en ”utbildningshierarki” bland invandrargrupperna som möjligen är förvånande för många. De lägst utbildade invandrarna är oftast de som kommer från Finland, Sydeuropa, Chile och Turkiet. Det är östeuropéer, irakier,

Tabell 2.2 Åldersstandardiserade utbildningsnivåer för inrikes födda och utvalda grupper utrikes födda i åldern 25–64 år i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1996¹² (procent)

	Män				Kvinnor			
	För- gym- nasial	Gym- nasial	Efter- gym- nasial <3 år	Efter- gym- nasial 3– år	För- gym- nasial	Gym- nasial	Efter- gym- nasial <3 år	Efter- gym- nasial 3– år
Stockholms län								
Inrikes födda	20,8	44,2	15,0	20,0	18,2	45,1	19,1	17,6
Utrikes födda	30,9	41,4	11,3	16,3	31,0	40,4	14,2	14,4
Norden	39,4	43,3	7,9	9,4	27,6	46,6	14,5	11,3
Västeuropa	16,5	45,2	14,1	24,2	16,6	42,2	19,5	21,7
Sydeuropa	33,2	44,8	10,0	12,0	45,0	35,2	9,9	9,9
Östeuropa	12,3	42,7	14,5	30,6	12,4	41,3	18,1	28,3
Nordamerika	11,4	27,7	15,7	45,1	11,6	27,1	16,7	44,6
Latinamerika	26,7	42,9	14,9	15,6	36,4	37,1	14,7	11,8
Afrika	27,3	42,1	13,2	17,4	44,9	32,1	10,6	12,4
Mellanöstern	41,2	31,6	12,1	15,1	57,5	25,1	9,5	7,9
Övriga Asien	20,8	33,1	15,1	31,1	34,7	39,1	14,9	21,3
Finland	42,4	43,3	7,0	7,4	28,4	46,8	14,0	10,8
Norge	21,0	44,9	13,3	20,7	22,1	47,2	16,8	13,9
Danmark	22,7	41,7	12,9	22,8	20,9	41,6	19,1	18,3
Tyskland	14,3	50,3	12,2	23,2	14,7	47,0	18,9	19,3
USA	8,3	26,2	16,4	49,1	7,9	22,6	16,6	53,0
Chile	31,7	46,3	12,4	9,5	41,9	39,0	12,2	6,9
f d Jugoslavien	23,8	52,0	11,2	12,9	38,8	41,2	10,4	9,6
Polen	13,0	40,9	15,7	30,4	13,0	45,9	18,8	22,3
Grekland	46,2	35,9	8,1	9,9	63,6	21,9	8,1	6,4
Turkiet	58,8	27,4	6,9	6,9	76,7	17,0	3,6	2,7
Iran	17,2	40,0	19,9	22,9	33,1	37,9	17,1	11,9
Irak	25,8	30,0	16,2	28,0	42,7	25,7	12,8	18,8
Göteborgs kommun								
Inrikes födda	23,9	42,0	14,9	19,2	22,9	41,7	18,0	17,4
Utrikes födda	32,5	43,5	11,0	13,0	37,6	39,3	11,6	11,5
Norden	41,2	44,0	8,1	6,7	36,3	42,9	11,5	9,3
Västeuropa	17,3	44,9	15,0	22,8	19,2	44,4	16,8	19,6
Sydeuropa	34,6	47,4	8,8	9,3	48,2	37,4	8,1	6,4
Östeuropa	15,8	47,6	14,0	22,6	18,2	44,5	16,0	21,2

forts tabell 2.2

Nordamerika	17,1	32,5	17,0	33,4	11,3	33,1	17,1	38,5
Latinamerika	31,3	42,3	12,1	14,4	36,9	37,9	12,1	13,0
Afrika	30,0	42,0	13,1	14,8	56,8	30,7	5,2	7,3
Mellanöstern	34,5	36,6	13,3	15,6	50,5	29,2	12,2	8,0
Övriga Asien	39,7	29,6	8,7	22,0	51,3	23,4	9,8	15,5
Finland	46,2	43,4	6,6	3,8	38,7	42,9	10,7	7,7
Norge	26,9	47,7	13,0	12,4	30,8	45,5	13,6	10,0
Danmark	35,4	45,0	9,0	10,7	29,6	42,8	13,6	14,0
Tyskland	13,9	48,0	17,3	20,7	18,1	46,6	18,2	17,1
USA	11,3	30,8	16,8	41,1	7,6	27,9	17,7	46,8
Chile	40,0	42,1	8,7	9,2	44,0	38,2	9,9	7,9
f d Jugoslavien	31,0	51,0	9,4	8,6	46,7	39,1	8,1	6,1
Polen	16,9	48,9	14,1	20,1	20,7	47,1	16,2	16,0
Grekland	44,3	34,0	8,3	13,4	60,3	24,0	6,9	8,8
Turkiet	63,1	27,2	4,2	5,4	80,6	14,9	2,7	1,7
Iran	18,4	43,8	17,7	20,1	34,7	39,0	16,9	9,3
Irak	30,4	34,0	14,6	21,1	51,4	21,6	8,2	18,8
Malmö kommun								
Inrikes födda	27,6	45,0	13,6	13,8	26,2	44,8	16,3	12,7
Utrikes födda	30,1	47,4	10,2	12,3	38,4	40,0	11,6	10,0
Norden	34,6	45,2	8,3	11,9	33,3	43,0	14,2	9,5
Västeuropa	21,5	47,9	10,9	19,7	24,4	44,2	15,1	16,3
Sydeuropa	31,5	52,7	8,9	6,8	51,6	36,0	7,5	4,9
Östeuropa	20,6	54,2	10,7	14,4	22,1	48,2	14,7	15,0
Nordamerika	17,0	37,4	18,6	27,1	21,8	35,9	13,2	29,0
Latinamerika	29,2	47,7	9,6	13,6	35,2	39,1	14,4	11,3
Afrika	27,5	43,2	13,9	15,5	47,2	30,2	6,2	16,4
Mellanöstern	37,5	33,7	12,3	16,5	56,0	26,0	10,6	7,4
Övriga Asien	44,2	35,0	10,5	10,4	56,1	24,9	9,7	9,2
Finland	37,5	43,5	8,6	10,4	29,6	45,1	14,0	11,2
Norge	27,2	43,4	12,5	16,9	28,8	46,3	16,4	8,5
Danmark	34,4	45,6	7,4	12,6	37,7	40,3	13,8	8,2
Tyskland	17,4	54,0	10,2	18,5	23,3	51,8	12,8	12,2
USA	12,3	34,6	21,1	32,1	11,0	47,0	14,5	27,6
Chile	32,6	46,6	9,2	11,6	36,2	44,7	12,7	6,4
f d Jugoslavien	35,8	54,8	6,2	3,2	57,5	35,0	5,9	1,7
Polen	17,5	54,6	12,9	14,9	20,9	49,8	17,2	12,1
Grekland	44,1	37,2	6,4	12,3	50,0	28,2	12,1	9,7
Turkiet	51,1	38,0	6,5	4,4	70,1	20,9	6,5	2,5
Iran	21,0	43,1	18,4	17,6	39,0	39,2	14,7	7,0
Irak	33,1	26,1	14,0	26,8	53,9	19,6	10,3	16,2

Källa: Specialbearbetning utbildningsregistret, SCB.

iranier och andra asiater som, vid sidan av nordamerikanerna, leder utbildningsligan. Norrmän, danskar, västeuropéer, afrikaner och latinamerikaner (med undantag för chilensare) intar en mellanliggande position.

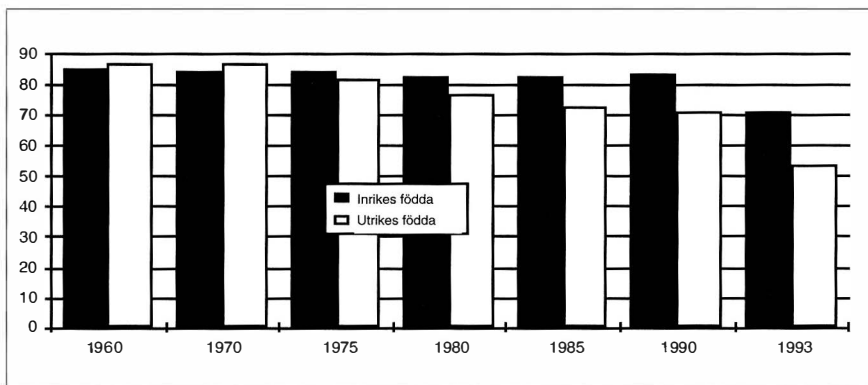
Sysselsättning och arbetslöshet

Vi riktar nu sökljuset mot sysselsättningsintensitet¹³ och arbetslöshet bland invandrargrupperna i storstadsområdena. De uppgifter om sysselsättningen¹⁴ som redovisas gäller i Sverige bosatta inrikes och utrikes födda personer uppdelade efter region eller land och som var folkbokförda i respektive län/kommun respektive år. Uppgifterna kommer från en sambearbetning av kontrolluppgiftsregistret och registret över totalbefolkningen (RTB) åren 1986, 1990 och 1993. Uppgifter på regional nivå om andelen arbetslösa i respektive grupp utrikes födda finns inte tillgängliga. I stället har uppgifter för hela riket angående utländska medborgares arbetslöshet tagits från AKU 1986–1993.¹⁵

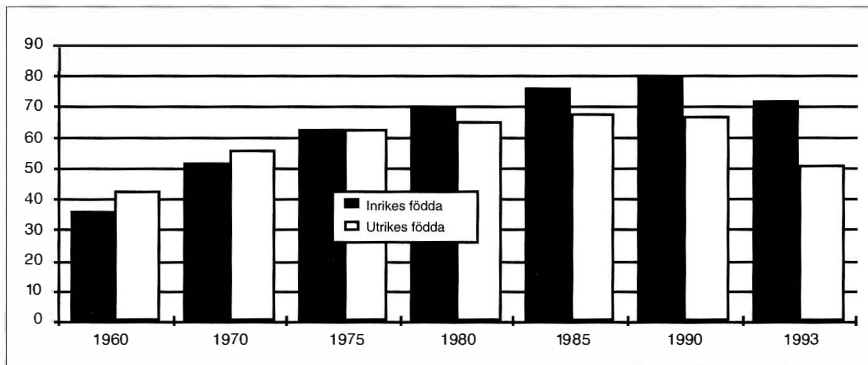
Tidigare undersökningar för hela riket har visat att sysselsättningsintensiteten för utrikes födda män successivt sjunkit sedan mitten av 1970-talet både i absoluta termer och jämfört med inrikes födda män. Inrikes födda män visar en sjunkande sysselsättning först i början av 1990-talet, samtidigt som den är starkt sjunkande för utrikes födda män. Utrikes födda kvinnor har däremot haft stigande sysselsättningsintensitet fram till mitten av 1980-talet, och efter en stabilisering fram till 1990 har intensiteten sjunkit till en mycket låg nivå 1993. Inrikes födda kvinnor har en starkt stigande sysselsättning fram till 1990 varefter den sjunker med nästan 10 procentenheter till 1993 (se diagram 2.2).

Diagram 2.2 Åldersstandardiserade sysselsättningsintensiteter för inrikes och utrikes födda män och kvinnor i åldern 16–64 år i hela riket 1960–1993 (procent)¹⁶

Män

Kvinnor

Källa: Bevelander (1995) och Ampak (1993).

I tabell 2.3 har sysselsättningsintensiteter beräknats för in- och utrikes födda män och kvinnor åren 1986, 1990 och 1993 i de tre storstadsområdena. Det första man kan notera är att det finns klara skillnader i sysselsättningsnivå mellan städerna under hela perioden, vilket rimligen beror på strukturella skillnader mellan regionernas arbetsmarknader. Nivån är för inrikes födda högre i Stockholm än i Göteborg och Malmö och för utrikes födda högre i Stockholm än i Göte-

borg som i sin tur ligger över Malmö. Det finns hela tiden ett gap i sysselsättningen mellan inrikes och utrikes födda och detta gap är hela tiden minst i Stockholm och störst i Malmö.

Över tiden är trenden för inrikes födda i storstäderna densamma som i riket, med en stabil och ökande sysselsättning i slutet av 1980-talet och ett fall i sysselsättningsintensiteten på 10 procentenheter eller mer i början av 1990-talet. Också utrikes födda visar i storstäderna – till skillnad från i riket (jämför diagram 2.2) – stigande sysselsättningsintensitet i slutet av 1980-talet men fallet på 1990-talet blir dramatiskt, mellan 18 och 24 procentenheter. Sysselsättningsrasen är såväl för inrikes som utrikes födda kraftigare i Göteborg och Malmö än i Stockholm.

Tabell 2.3 Åldersstandardiserade sysselsättningsintensiteter för inrikes och utrikes födda män och kvinnor i åldern 16–64 år i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1986, 1990 och 1993 (procent)

	Stockholms län			Göteborgs kommun			Malmö kommun		
	1986	1990	1993	1986	1990	1993	1986	1990	1993
Inrikes födda män	83,7	86,7	75,5	79,9	82,6	69,8	79,5	82,6	68,9
Utrikes födda män	72,3	76,2	55,4	66,6	70,1	45,8	61,4	65,3	41,0
Inrikes födda kvinnor	82,2	86,7	76,7	77,0	82,4	71,4	77,3	82,4	71,0
Utrikes födda kvinnor	70,6	76,4	58,3	64,4	68,1	47,0	59,5	61,1	41,6

Källa: SCB och egna beräkningar.

För att få ett bättre grepp om händelseutvecklingen granskar vi sysselsättningsintensiteten hos invandrarna, dels utifrån olika gruppers geografiska/nationella ursprung, dels utifrån den tid som olika grupper varit i Sverige.

Tabell 2.4 Åldersstandardiserade sysselsättningsintensiteter för utvalda grupper av utrikes födda män i åldern 16-64 år i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1986, 1990 och 1993 (procent)¹⁷

	Stockholms län			Göteborgs kommun			Malmö kommun		
	1986	1990	1993	1986	1990	1993	1986	1990	1993
Norden	78,3	80,3	65,0	69,1	74,2	56,3	67,0	72,4	49,9
Västeuropa	76,5	81,1	65,4	73,6	80,5	62,3	72,0	79,5	59,9
Sydeuropa	65,9	68,3	46,9	69,0	72,3	48,8	64,0	65,8	47,0
Östeuropa	71,0	76,1	57,8	68,5	71,8	49,4	55,9	63,1	42,3
Nordamerika	68,1	82,0	61,5	62,4	77,2	54,4	57,3	64,7	37,4
Latinamerika	67,9	81,8	56,5	63,4	80,7	50,5	56,8	69,2	46,8
Afrika	68,3	66,1	41,9	66,2	64,2	31,3	55,3	57,3	30,2
Mellanöstern	57,1	62,2	40,4	47,9	52,1	25,7	44,7	43,9	18,9
Övriga Asien	69,2	75,4	54,9	63,4	71,3	51,6	45,1	57,4	34,0
Finland	77,6	77,6	62,9	70,0	71,4	54,6	66,5	69,3	49,0
Norge	77,4	92,3	75,6	59,7	77,8	58,9	60,3	78,7	64,8
Danmark	82,0	89,0	73,0	78,1	82,0	66,2	67,3	74,4	47,5
Tyskland	77,6	79,3	65,8	72,7	81,8	65,5	73,7	81,1	66,8
USA	68,1	81,5	63,3	65,7	76,2	56,4	62,1	70,1	42,2
Chile	68,7	81,4	57,6	69,7	81,9	52,6	59,5	69,0	48,0
f d Jugoslavien	65,0	68,2	43,3	66,9	69,5	45,6	64,3	64,2	45,6
Polen	68,4	74,3	56,8	66,7	71,4	52,7	54,1	65,7	44,4
Grekland	60,5	66,4	46,2	58,6	65,7	41,7	55,9	55,8	37,1
Turkiet	63,3	62,4	45,8	58,5	56,3	36,5	59,5	59,5	39,2
Iran	41,7	58,4	37,9	30,8	47,4	23,9	28,2	36,8	19,1

Källa: SCB och egna beräkningar.

I tabellerna 2.4 och 2.5 ges en bild av sysselsättningsintensiteten hos män och kvinnor i olika invandrargrupper i storstadsområdena. Tabellerna visar på tydliga skillnader mellan grupperna. Med tanke på tidigare undersökningar är de skillnader mellan regioner/länder som framkommer inte överraskande, med undantag för att latinamerikanska män i Stockholm och Göteborg 1990 visar uppseendeväckande hög sysselsättningsnivå. I en tidigare studie av Bevelander (1995) om olika gruppers sysselsättningsintensitet i hela riket grupperades utrikes födda efter nationell tillhörighet/geografiskt område och andel förvärvsarbetande år 1990. Jämfört med inrikes födda män var sys-

Tabell 2.5 Åldersstandardiserade sysselsättningsintensiteter för utvalda grupper av utrikes födda kvinnor i åldern 16–64 år i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1986, 1990 och 1993 (procent)

	Stockholms län			Göteborgs kommun			Malmö kommun		
	1986	1990	1993	1986	1990	1993	1986	1990	1993
Norden	79,3	86,1	73,1	71,9	78,4	63,7	69,2	76,6	59,1
Västeuropa	69,7	77,5	63,1	65,9	73,3	60,5	62,9	70,2	59,7
Sydeuropa	60,3	62,3	41,6	58,1	61,4	40,3	62,7	60,9	42,0
Östeuropa	65,6	72,1	54,7	62,2	67,7	49,3	52,8	57,3	41,5
Nordamerika	62,3	77,0	59,6	59,1	79,6	54,8	44,5	54,5	32,8
Latinamerika	60,5	73,3	53,9	59,9	72,1	50,0	47,6	61,7	40,2
Afrika	57,5	55,9	37,6	53,1	54,2	23,8	47,0	54,9	22,2
Mellanöstern	40,4	47,0	29,0	34,6	35,1	17,3	32,8	27,3	13,7
Övriga Asien	59,8	69,2	52,6	50,2	58,3	43,3	40,6	47,3	25,0
Finland	79,5	84,8	72,0	73,0	78,5	64,1	72,9	72,9	61,2
Norge	76,1	90,8	78,0	64,4	78,6	64,6	70,0	90,8	67,1
Danmark	76,7	87,1	72,1	75,2	82,2	69,3	66,6	75,2	55,9
Tyskland	73,8	77,9	64,0	70,3	70,6	61,5	66,4	69,8	60,3
USA	63,8	77,3	60,4	58,3	79,2	60,9	42,9	53,9	39,3
Chile	60,9	71,5	54,4	64,7	74,2	49,5	48,6	62,1	40,2
f d Jugoslavien	61,9	64,4	40,5	57,7	59,1	37,2	63,3	59,8	40,7
Polen	63,7	70,4	53,2	61,6	67,3	48,4	52,9	59,3	41,3
Grekland	53,3	53,4	37,1	44,0	60,0	44,3	48,5	50,4	37,8
Turkiet	45,2	48,3	31,4	43,3	38,2	23,5	42,0	45,7	24,9
Iran	22,9	42,6	27,5	21,1	33,8	16,7	11,0	23,2	15,0

Källa: SCB och egna beräkningar.

sysselsättningsintensiteten för män födda i Norden, Västeuropa, Östeuropa, Nordamerika och Sydasiien mellan 0 och 10 procentenheter lägre, för män från Sydeuropa, Latinamerika, Östasien och Afrika 10–20 och för män från Mellanöstern mer än 20 procentenheter lägre. Jämfört med inrikes födda kvinnor var sysselsättningsintensiteten för kvinnor från Norden och Västeuropa 0–10 procentenheter lägre, för kvinnor från Östeuropa, Nordamerika, Latinamerika och Ostasien 10–20 och för kvinnor från Sydeuropa, Afrika, Sydasiien och Mellanöstern mer än 20 procentenheter lägre.

Om man jämför ”sysselsättningsgapet” mellan inrikes och olika

grupper av utrikes födda i riket med motsvarande gap i storstäderna 1990 finner man följande: I Stockholm och Göteborg ser bilden ungefärligen ut som i riket. Det främsta undantaget är, som nämnts, latinamerikanska män som bara har några procentens lägre sysselsättningsintensitet än inrikes födda. I Malmö är för flera grupper gapet till de infödda betydligt större än i de båda andra städerna och i riket. För män och kvinnor från Östeuropa är gapet i Malmö 10 procentenheter större än i de andra städerna. För män från Nordamerika gäller det samma och för kvinnor i denna grupp är skillnaden betydligt större än så. För män och kvinnor från "övriga Asien" är gapet 10–15 procentenheter större än i de andra städerna. Också för män och kvinnor från Mellanöstern – den grupp för vilken gapet i riket och de båda andra städerna är störst – utmärker sig Malmö med ett 10–15 procentenheters större gap.

Mellan 1990 och 1993 faller sysselsättningen i alla grupper till låga eller mycket låga nivåer på grund av den djupa lågkonjunktur som drabbar den svenska ekonomin. Värst drabbade, om man ser till minskad sysselsättning i procentenheter, är män från Latinamerika (–25) och Afrika (–24) i Stockholm, män från Afrika (–33), Latinamerika (–30) och Mellanöstern (–26) i Göteborg och män från Afrika (–27) och Mellanöstern (–25) i Malmö. Bland kvinnorna faller sysselsättningen mera jämnt över hela linjen utom för afrikanska kvinnor i Göteborg (–30) och Malmö (–33). Det gynnsamma sysselsättningsläget för latinamerikanska män i Stockholm och Göteborg är därmed ett minne blott, afrikanska män och kvinnor har i alla tre städerna (med visst undantag för kvinnor i Stockholm) fått uppleva en dramatisk nedgång i sysselsättningen och den grupp som redan före 1990-talskrisen låg sämst till, män och kvinnor från Mellanöstern, har fått sin position i botten på "sysselsättningsligan" befast.

En förklaring till att grupperna visar så stora skillnader i sysselsättningsintensitet kan ligga i att de varit olika lång tid i Sverige.¹⁸ I tabellerna 2.6–2.8 visas utvecklingen för olika grupper utrikes födda män och kvinnor folkbokförda i Sverige 1993 med hänsyn till den tid de varit i landet. Tabellerna visar att kohorter som varit längre tid i landet har högre sysselsättningsintensitet. Resultaten kan emellertid inte tolkas som en longitudinell process i och med att uppgifterna kommer från ett tvärsnittsmaterial. Med andra ord behöver längre vistelse i landet för en individ inte nödvändigtvis innebära bättre arbetsmarknadsanknytning. Det kan exempelvis vara så att invand-

Tabell 2.6 Sysselsättningsintensitet efter tid i landet¹⁹ för utvalda grupper av utrikes födda män och kvinnor i Stockholms län 1993 (procent)

År i landet	Män						Kvinnor					
	0-1	2-4	5-9	10-14	15-18	19-	0-1	2-4	5-9	10-14	15-18	19-
Utrikes födda	23,1	38,2	46,6	55,7	56,5	57,3	16,4	31,9	45,3	58,1	60,3	54,0
Norden	50,4	58,9	55,6	60,1	58,6	59,6	48,4	67,8	67,7	74,3	73,4	57,4
Västeuropa	42,1	48,5	50,3	58,8	63,1	63,5	26,8	40,7	47,0	52,9	56,2	49,1
Sydeuropa	13,7	43,8	44,4	50,4	54,4	50,3	8,1	34,9	41,6	43,0	48,0	44,3
Östeuropa	24,2	40,7	47,2	58,0	59,7	51,7	16,2	32,1	50,1	58,8	60,9	47,3
Nordamerika	28,9	37,7	42,6	49,5	50,5	56,7	24,0	32,2	40,5	56,8	58,9	44,0
Latinamerika	22,2	44,2	49,2	51,5	53,3	60,8	15,6	33,5	45,8	51,5	54,3	60,1
Afrika	17,2	33,9	52,0	58,4	55,3	54,0	7,2	23,4	48,2	60,8	61,3	59,8
Mellanöstern	7,9	23,5	40,3	53,4	55,6	49,2	3,3	10,5	30,2	40,7	44,3	42,0
Övriga Asien	23,5	37,9	46,8	57,5	52,8	60,0	14,9	33,0	48,2	57,1	43,2	63,2
Finland	45,1	50,6	53,2	59,2	57,8	62,1	48,1	65,7	67,4	74,7	73,6	61,0
Norge	60,2	69,9	66,8	70,1	65,4	46,0	50,6	72,7	70,1	67,0	73,1	34,4
Danmark	62,2	65,1	65,3	65,3	68,3	46,8	48,0	65,1	67,4	73,6	68,5	40,7
Tyskland	37,5	44,3	46,7	60,3	56,0	62,7	24,1	41,9	52,2	52,7	49,3	48,1
USA	33,7	37,6	42,4	51,0	55,4	56,6	27,1	33,0	38,7	57,1	63,8	40,3
Chile	21,7	47,6	51,5	53,0	55,8	64,8	14,1	34,0	47,0	53,2	56,8	59,6
f d Jugoslavien	11,1	49,9	49,9	53,5	53,3	52,9	6,1	40,2	48,0	48,9	52,2	50,8
Polen	27,9	44,9	47,6	57,1	61,5	47,8	19,0	32,5	50,5	58,6	61,6	47,1
Grekland	24,4	39,8	37,7	48,5	51,5	41,9	24,7	32,2	36,5	34,8	38,6	31,6
Turkiet	17,6	32,4	42,9	53,8	54,7	48,5	4,6	11,5	27,2	37,3	41,3	40,6
Iran	6,7	20,1	40,1	60,2	64,7	49,1	4,4	12,1	33,2	50,8	58,1	40,2

Källa: SCB, Årsys.

rare som kom under 1960-talet hade en bättre eller sämre sysselsättningssituation då än vad de har på 1990-talet.

Grupper med kort tid i landet har alltså lägre sysselsättningsgrad. Detta gäller för invandrare från Europa men i ännu högre grad för utomeuropeiska invandrare. För utomeuropeiska invandrare som kom till Sverige i slutet av 1980-talet och början av 1990-talet är läget närmast katastrofalt.

En stor del av de utomeuropeer som kom under 1980-talet var flyktingar. En tänkbar förklaring till deras låga sysselsättning, även efter en längre vistelse i landet, är att den är kulturspecifikt betingad. Refe-

Tabell 2.7 *Sysselsättningsintensitet efter tid i landet för utvalda grupper av utrikes födda män och kvinnor i Göteborgs kommun 1993 (procent)*

År i landet	Män						Kvinnor					
	0-1	2-4	5-9	10-14	15-18	19-	0-1	2-4	5-9	10-14	15-18	19-
Utrikes födda	55,3	60,6	65,6	69,9	69,2	64,4	43	53,1	59,9	65,7	69,1	56,1
Norden	30,8	52,4	49,2	50,2	53,1	51,1	27,6	53,3	59,4	61,1	63,7	49,5
Västeuropa	43,9	50,9	50,8	52,2	54,8	58,6	21,0	35,5	46,8	50,5	52,7	44,3
Sydeuropa	13,8	41,0	49,1	54,4	54,5	51,0	5,9	34,1	41,7	49,5	50,5	41,4
Östeuropa	19,0	30,9	46,0	49,4	47,1	47,5	11,0	28,0	48,1	55,4	55,2	47,1
Nordamerika	32,9	26,6	33,1	45,8	51,2	40,2	20,5	20,2	41,8	41,0	51,7	36,2
Latinamerika	14,5	44,1	45,0	44,1	38,0	48,4	19,8	33,5	39,5	46,4	49,0	56,6
Afrika	7,5	18,5	37,5	48,3	48,8	43,7	2,7	15,1	41,0	50,0	42,5	39,8
Mellanöstern	3,4	14,4	28,8	45,8	50,9	34,1	1,5	8,8	24,0	34,1	35,6	30,0
Övriga Asien	23,5	24,5	36,4	57,3	51,9	56,1	11,6	27,9	38,2	48,1	40,5	45,7
Finland	27,0	43,2	47,6	48,2	51,0	57,0	34,2	47,2	56,3	68,0	66,4	58,8
Norge	27,0	53,1	49,7	51,5	54,1	38,5	25,6	58,6	63,0	47,0	59,3	28,4
Danmark	40,9	65,1	52,9	62,2	67,2	43,0	40,0	56,9	71,7	54,1	56,6	43,0
Tyskland	18,5	48,5	47,1	56,4	58,7	58,7	22,0	35,5	53,7	64,8	50,0	43,5
USA	34,6	37,3	38,1	46,3	51,9	38,8	28,3	24,6	39,2	46,4	53,3	34,9
Chile	9,1	48,2	46,3	53,2	37,9	48,4	21,1	30,9	42,1	50,0	51,9	55,8
f d Jugoslavien	12,9	46,3	51,4	54,1	52,4	51,2	5,2	34,7	39,7	54,8	50,8	41,8
Polen	21,2	31,0	42,1	50,0	48,2	42,9	10,5	30,8	46,6	55,3	56,4	46,0
Grekland	19,0	25,0	30,8	49,3	40,3	43,0	10,5	42,3	36,4	26,8	41,7	39,2
Turkiet	9,8	26,6	47,8	51,3	46,7	34,4	4,5	15,2	14,6	32,2	34,4	32,6
Iran	3,6	13,3	26,3	43,2	56,9	28,6	0,6	8,5	26,0	43,8	39,1	20,8

Källa: SCB, Årsys.

rensmönstret från hemlandet vad gäller sysselsättning tar man sannolikt med sig till det nya landet. Kvinnorna i hemländerna är kanske inte ute på arbetsmarknaden. Män befinner sig dock på arbetsmarknaden i de flesta kulturer. Att det kulturbetingade arbetsutbudet trots allt inte ger en tillfredsställande förklaring till den lägre förvärvsintensiteten bevisas av den relativt höga öppna arbetslösheten bland både män och kvinnor i dessa grupper. Med andra ord: många män och kvinnor söker men får inte arbete (se tabell 2.9).

En annan tänkbar förklaring till varför just flyktingar kan ha lägre sysselsättning är motivet för själva invandringen. Flyktingar kommer inte först och främst för att arbeta utan för att söka skydd från krig

Tabell 2.8 *Sysselsättningsintensitet efter tid i landet för utvalda grupper av utrikes födda män och kvinnor i Malmö kommun 1993 (procent)*

År i landet	Män						Kvinnor					
	0-1	2-4	5-9	10-14	15-18	19-	0-1	2-4	5-9	10-14	15-18	19-
Utrikes födda	12,2	21,1	30,6	43,8	48,2	44,7	8,8	18,6	30,7	42,6	49,7	39,6
Norden	17,3	36,7	37,8	41,4	51,0	42,5	25,2	41,5	47,4	42,7	60,1	39,9
Västeuropa	46,3	43,6	40,4	53,2	52,4	51,8	27,9	23,4	33,3	46,2	46,6	37,3
Sydeuropa	19,8	37,3	41,4	47,9	51,1	46,7	9,3	22,8	35,5	38,7	50,6	42,1
Östeuropa	13,7	21,6	34,8	43,5	43,9	40,0	9,3	25,0	36,1	45,1	47,4	38,0
Nordamerika	10,9	25,5	36,2	21,4	26,3	36,4	23,7	27,5	21,1	35,5	28,6	19,4
Latinamerika	7,9	38,0	37,9	43,3	38,4	47,5	10,0	26,9	35,0	38,7	44,4	46,2
Afrika	9,7	12,0	34,8	48,1	56,8	51,3	3,7	13,2	29,5	41,9	73,7	42,4
Mellanöstern	2,2	9,4	20,6	40,9	51,1	39,6	1,3	6,3	16,6	35,0	49,0	30,1
Övriga Asien	10,9	17,4	29,6	42,5	56,0	47,5	6,0	12,6	24,9	43,3	42,5	50,9
Finland	40,0	47,2	37,8	50,9	50,0	46,8	24,1	42,9	51,1	48,3	64,5	52,1
Norge	26,7	57,1	40,9	66,7	66,7	37,6	52,2	61,3	57,6	44,8	52,6	33,8
Danmark	10,9	30,1	36,0	31,3	48,4	41,1	17,6	34,6	37,3	35,8	57,1	32,6
Tyskland	66,7	47,1	40,6	50,0	56,5	54,0	33,3	35,7	20,7	34,8	41,9	34,2
USA	11,5	27,0	40,4	29,4	20,0	33,0	30,0	33,3	22,2	35,3	42,9	17,5
Chile	-	40,4	41,5	45,4	40,3	53,8	10,0	26,8	36,9	33,6	48,3	58,3
f d Jugoslavien	19,9	38,5	43,8	48,1	50,0	46,8	8,4	23,2	37,4	41,8	50,2	42,8
Polen	14,0	22,3	33,6	42,7	45,2	39,2	7,2	23,3	35,5	44,9	49,0	37,3
Grekland	10,0	19,4	16,0	50,0	48,6	34,1	-	23,1	6,3	20,0	56,0	34,2
Turkiet	17,4	22,2	36,8	48,9	48,1	47,1	4,8	4,3	16,9	33,3	44,8	37,8
Iran	2,5	11,9	22,4	44,4	60,0	28,3	1,1	12,4	22,6	25,0	50,0	26,7

Källa: SCB, Årsys.

och katastrofer. Osäkerhet hos individen om ett eventuellt återvändande kan tänkas fördröja en snabb anpassning till det nya landet. Men som synes i tabell 2.9 har även typiska arbetskraftsinvandrargrupper – finländare, norrmän, turkar, jugoslaver – haft svårt att få eller behålla en anställning och visar följaktligen högre arbetslöshets-tal än inrikes födda.

Den lägre sysselsättningsintensiteten för europeiska och nordiska invandrare under 1980-talet avviker diametralt från den situation som rådde under 1950- och 1960-talen, då invandrare snabbt slussades in på arbetsmarknaden och redan under själva invandringsåret eller ett år senare hade lika hög eller högre sysselsättningsgrad än

Tabell 2.9 *Relativa arbetslöshetstal²⁰ för olika grupper av utländska medborgare i hela riket 1986–1993 (procent)*

	Män									Kvinnor						
	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Svenska	2,4	2,1	1,8	1,5	1,7	3,3	6,3	9,7	2,4	2,1	1,8	1,5	1,6	2,6	4,2	6,6
Utländska	5,4	4,9	4,0	3,5	4,3	7,4	14,5	24,0	4,1	3,8	3,7	3,4	3,6	5,8	11,0	17,0
Nordiska	3,5	3,3	2,6	2,2	3,4	5,0	7,5	15,3	3,5	3,3	2,9	2,5	2,4	3,8	6,3	9,1
Finska	3,4	3,4	3,2	1,8	3,3	5,1	7,7	16,5	3,3	3,2	2,9	2,4	2,2	3,0	4,5	8,9
Norska	5,7	3,4	2,4	4,9	4,8	2,5	9,0	19,6	3,3	3,5	3,6	1,8	3,7	6,7	10,4	7,9
Danska	3,3	3,5	0,8	0,6	2,0	5,6	6,9	7,7	4,1	3,8	2,9	4,1	2,0	3,9	10,2	11,6
Chilenska	–	–	–	–	–	13,0	18,2	30,2	–	–	–	–	–	7,7	14,8	38,1
Polska	–	12,1	8,3	2,6	1,5	12,8	17,6	27,1	–	5,7	6,5	4,3	5,4	6,5	11,1	27,2
f d Jugosl	3,2	2,6	2,3	0,8	3,1	7,3	15,6	19,3	5,0	3,1	0,8	1,0	3,0	8,1	12,0	18,7
Turkiska	–	10,6	12,6	8,3	2,6	7,7	13,4	24,2	–	4,6	1,7	7,4	4,6	6,3	14,4	24,1
Iranska	–	–	–	–	–	16,1	29,8	52,3	–	–	–	–	–	14,3	42,6	55,5

Källa: SCB, Arbetskraftsundersökningarna, 1986–1993.

inrikes födda. Flera undersökningar – exempelvis Ekberg & Gustafsson (1995) – har påpekat att denna lägre förvärvsintensitet för europeiska och nordiska grupper är förvånande om man betänker den arbetskraftsbrist som rådde under en stor del av 1980-talet på så gott som alla delar av arbetsmarknaden samt den höga genomsnittliga utbildningen hos 1980-talets invandrare.

I en studie av Bevelander & Scott (1996)²¹ där sannolikheten att ha arbete beräknades för olika kohorter av invandrare relativt svenskfödda med samma kön, utbildningsnivå och civilstånd i åldern 30–45 år poängteras följande: För det första, att med hänsyn tagen till formellt humankapital (utbildningsnivå) har *alla* invandrargrupper under 1970- och 1980-talen lägre sannolikhet att ha arbete relativt svenskfödda än de hade under 1950- och 1960-talen. För det andra, att män och kvinnor uppvisar samma utveckling. För det tredje, att chansen för att få arbete tycks minska med ökat ”kulturellt avstånd”.

Löner, sociala ersättningar, socialbidrag

I detta avsnitt kommer invandrarnas löneinkomster och skattepliktiga sociala ersättningar i storstadsregionerna att redovisas för år 1993. Uppgifterna om löneinkomst och sociala ersättningar kommer från en

sambearbetning av inkomst- och befolkningsregistren och gäller utrikes födda bosatta i Sverige. Med löneinkomst menas en persons totala lönesumma under året enligt kontrolluppgifter som lämnats till skattemyndigheterna från arbetsgivare. Till skattepliktiga sociala ersättningar räknas föräldrapenning, sjukpenning, förtidspension, arbetslöshetsersättning och andra ersättningar för förlorad arbetsförtjänst från bland annat försäkringskassan och arbetslöshetskassor. Dessa ersättningar är normalt kopplade till tidigare gjorda arbetsmarknadsinsatser genom sk arbetsmarknadsförsäkringar, och de tidigare gjorda insatserna bestämmer i hög grad ersättningsnivån. Socialbidrag²² är ett skattefritt bidrag och bestäms utifrån månadsinkomsten. Är man inte skyddad av socialförsäkringar blir socialbidraget inkomstkällan. Det är viktigt att påpeka att det finns betydande inslag av kommunicerande kärle mellan de olika inkomstkällorna.

För att få en referenspunkt vill vi inleda med att referera till en klassisk artikel i ämnet, Barry Chiswicks *The Effects of Americanization on the Earnings of Foreign-born Men* (1978). I den granskades inkomstutvecklingen för vita utrikes födda män som hade invandrat till USA under 1950- och 1960-talen. Det visade sig att dessa invandrare under första tiden i landet hade lägre inkomster än vita inrikes födda män. Inkomstklyftan minskade emellertid med längre vistelse i landet. Efter 20 år i landet hade invandrarna – med mexikanarna som signifikant undantag – högre inkomster än infödda. Förklaringen till invandrarnas framgång på arbetsmarknaden var främst deras kunskaper och motivation. Med kunskaper menas främst utbildning och arbetslivserfarenhet i den utsträckning de är användbara i det nya landet. Med motivation menas att de som flyttar är mer riskbenägna än de som stannar och därmed ”positivt” selekterade, vilket skulle ta sig uttryck i högre arbetskapacitet.²³

Tidigare undersökningar har som sagt visat att invandrare i Sverige på 1960- och det tidiga 1970-talet redan efter mycket kort tid i landet hade lika höga eller högre löneinkomster jämfört med inrikes födda. Under 1970-talets slut och 1980-talet ökar lönegapet mellan nya invandrare och inrikes födda och upphämtningstiden blir allt längre. Andra studier (Scott 1995) av invandrarnas inkomstassimilering med folk- och bostadsräkningar som datakälla ger delvis samma bild. De visar att inkomstgapet (genomsnittlig arbetsinkomst) mellan infödda och invandrare vid inträdet på arbetsmarknaden generellt sett var större på 1970- och 1980-talen än det var på 1950- och 1960-talen.

Tabell 2.10 Procentandel i varje löneinkomstklass för inrikes och utrikes födda män och kvinnor i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1993 (tkr)

	0,1– 39,9	40,0– 79,9	80,0– 119,9	120,0– 159,9	160,0– 199,9	200,0– 299,9	300,0–
Stockholms län							
<i>Män</i>							
Inrikes födda	5,3	7,1	7,3	12,3	19,6	30,4	17,9
Utrikes födda	10,0	11,9	11,5	16,4	20,5	21,7	8,0
<i>Kvinnor</i>							
Inrikes födda	9,2	10,9	15,0	24,4	21,6	15,5	3,3
Utrikes födda	12,1	13,6	16,4	26,5	19,3	10,2	2,0
Göteborgs kommun							
<i>Män</i>							
Inrikes födda	6,3	7,9	7,8	12,8	23,1	30,3	11,8
Utrikes födda	12,4	12,4	11,0	15,4	24,0	20,0	4,8
<i>Kvinnor</i>							
Inrikes födda	10,1	12,9	17,1	26,5	19,3	12,3	1,8
Utrikes födda	15,2	16,4	17,1	26,3	16,3	7,8	1,0
Malmö kommun							
<i>Män</i>							
Inrikes födda	6,6	8,2	8,3	16,6	24,1	27,0	9,0
Utrikes födda	14,2	12,8	11,4	20,2	23,0	14,9	3,5
<i>Kvinnor</i>							
Inrikes födda	9,4	12,7	18,9	29,7	18,7	9,4	1,2
Utrikes födda	16,0	16,8	18,4	29,2	13,2	5,3	1,2

Källa: SCB, Årsys.

Detta gap kvarstår även med hänsyn tagen till utbildningsnivå och civilstånd samt andra variabler som näringsgrenstillhörighet, tid i landet, ålder och kön. Det visar sig också – något som är ännu mer anmärkningsvärt – att de olika kohorternas inkomster inte på något entydigt sätt ökar med längre vistelse i landet. Detta resultat bekräftas i vår storstadsstudie av inkomstnivåerna hos olika grupper utrikes födda uppdelade efter tid i landet. Detta betyder att Chiswicks inkomstassimileringshypotes inte äger någon allmän giltighet för den svenska utvecklingen under de senaste två decennierna.

I tabell 2.10 redovisas procentandelen i olika löneinkomstklasser

för inrikes och utrikes födda män och kvinnor i de olika regionerna. Det framgår av tabellen att inrikes födda män och kvinnor har större andelar i de övre inkomstklasserna. Bland männen är infödda över-representerade i förhållande till utrikes födda i inkomstklasserna över 200 000 kronor. Bland kvinnorna – som generellt har lägre inkomster än män – är detta fallet i inkomstklasserna över 160 000.

En viktig fråga är om olika kohorter har olika inkomster, dvs om längre tid i Sverige medför ökade arbetsinkomster. I tabell 2.11 redovisas genomsnittliga löneinkomster efter antal år i Sverige. För jämförelsens skull kan vi notera att den genomsnittliga löneinkomsten 1993 var 202 600 kronor för svenska män och 136 100 kronor för svenska kvinnor i Stockholms län. I Göteborg var motsvarande siffror 183 100 respektive 125 300 kr, i Malmö 171 500 respektive 121 700 kr.

Den bild som framträder i dessa tabeller avviker inte mycket från den som framkommit för hela riket i tidigare undersökningar (Scott 1995, Bevelander & Scott 1996). För det mesta ligger invandrargrupperna under det svenska genomsnittet. Vissa kohorter från Norden, Västeuropa och Nordamerika har högre genomsnittlig inkomst än svenskfödda män. Kvinnor från Norden, Västeuropa, Östeuropa, Nordamerika och i något fall Latinamerika med lång tid i landet har högre genomsnittsinkomster än snittet för svenskfödda kvinnor. Som synes finns det också stora skillnader i arbetsinkomster mellan olika invandrargrupper i de olika storstadsregionerna. Uppdelningen i kohorter visar – som tidigare påpekats – att det inte finns någon allmänt gällande koppling mellan genomsnittlig inkomstnivå och tid i landet. För vissa grupper, främst kvinnor i allmänhet samt syd- och östeuropéer och utomeuropeiska grupper av män (med ”övriga Asien” som undantag), visar tabellen att löneinkomsterna är högre för kohorter med längre tid i landet. För ”kulturellt närstående” grupper av män – från Norden, Västeuropa och Nordamerika – är mönstret det motsatta under de första 10 till 18 åren i landet.

Resultaten i tabell 2.11 – högre löner för kohorter med längre tid i landet i vissa grupper men inte i andra – är förbryllande. Vi kan kanske inte förklara dem, men vi kan försöka: Den inkomstökning som grupper med ”stort kulturavstånd” upplever med ökad tid i landet borde rimligtvis återspegla en inläring av språk men främst svenska koder och beteendemönster samt en förbättrad utbildning. Ett kulturellt närmande till eller en bättre förståelse av den svenska kulturen skulle helt enkelt – i kombination med bättre utbildning – förbättra

Tabell 2.11 *Genomsnittliga löneinkomster efter tid i landet för utvalda grupper av utrikes födda män och kvinnor i åldern 16–64 år i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1993 (tkr)²⁴*

År i landet	Män						Kvinnor					
	0-1	2-4	5-9	10-14	15-18	19-	0-1	2-4	5-9	10-14	15-18	19-
Stockholms län												
Utrikes födda	161,0	143,5	141,2	152,4	155,8	187,3	90,2	99,1	106,6	122,7	129,2	144,3
Norden	201,4	192,7	183,8	176,4	173,5	192,1	108,5	118,9	124,2	135,0	141,4	146,9
Västeuropa	239,4	215,7	183,5	191,2	188,3	211,7	105,6	125,6	121,7	129,1	139,1	150,9
Sydeuropa	91,2	129,7	133,6	147,6	151,8	154,1	74,1	96,3	97,1	104,7	120,8	126,2
Östeuropa	130,2	140,8	154,7	159,0	171,5	207,7	71,0	96,6	118,8	136,6	141,7	164,1
Nordamerika	205,9	193,9	176,8	177,8	193,3	204,6	115,0	107,1	133,6	142,1	144,3	147,3
Latinamerika	77,5	112,2	133,7	145,8	152,2	197,9	55,8	85,4	102,2	113,2	121,4	137,4
Afrika	68,6	103,5	130,8	146,9	155,5	158,3	70,8	78,6	93,4	105,9	110,0	122,4
Mellanöstern	64,6	93,6	109,2	121,7	119,1	130,1	45,5	63,8	83,4	90,9	85,3	98,6
Övriga Asien	169,8	142,7	151,7	147,8	137,7	173,7	59,1	86,4	102,3	110,9	106,9	121,2
Göteborgs kommun												
Utrikes födda	157,4	127,2	126,0	138,9	146,2	170,4	73,3	87,9	93,8	114,2	120,7	130,0
Norden	186,7	177,1	172,2	163,1	164,2	175,9	108,7	115,8	116,5	133,6	128,6	131,5
Västeuropa	247,8	175,6	160,6	172,6	171,7	192,8	87,6	107,0	107,9	130,5	126,0	142,0
Sydeuropa	76,1	121,5	138,5	141,5	136,0	154,7	45,8	82,4	89,7	110,5	121,4	125,1
Östeuropa	124,7	136,2	145,9	150,8	160,7	182,7	59,1	92,1	105,6	120,8	129,0	139,5
Nordamerika	176,6	124,1	184,3	149,6	213,7	179,1	87,3	106,4	98,3	126,3	108,1	132,0
Latinamerika	35,2	117,7	115,1	137,9	137,1	177,1	42,4	82,7	93,7	111,4	116,3	118,2
Afrika	102,7	88,1	116,5	128,8	144,7	156,8	63,0	62,3	74,9	91,2	118,4	122,4
Mellanöstern	61,8	77,1	101,4	107,0	102,9	119,6	60,0	53,4	75,4	74,2	85,7	82,3
Övriga Asien	130,2	124,9	134,1	126,9	125,2	149,9	38,8	81,7	93,2	106,9	105,9	100,9
Malmö kommun												
Utrikes födda	117,2	114,2	119,6	132,0	141,5	157,9	68,2	76,3	96,1	106,8	117,3	125,5
Norden	172,3	169,8	157,7	159,7	162,0	162,6	96,0	109,2	118,6	125,3	131,1	130,1
Västeuropa	245,8	142,7	150,0	166,2	142,4	185,9	71,7	83,3	124,0	126,2	123,6	133,8
Sydeuropa	53,0	114,2	133,6	131,1	142,1	148,2	81,7	71,9	87,3	108,8	112,1	114,7
Östeuropa	83,9	126,4	130,5	137,7	149,0	161,8	49,5	76,0	99,7	112,4	117,1	136,1
Nordamerika	172,5	147,8	137,0	230,4	113,3	164,0	88,6	105,8	110,4	84,2	102,1	90,2
Latinamerika	35,4	88,2	119,8	132,3	126,6	159,4	29,0	82,5	85,1	91,5	114,9	139,8
Afrika	40,2	77,5	112,4	107,1	148,2	157,9	24,3	59,8	104,4	114,3	119,1	110,4
Mellanöstern	27,3	69,1	85,9	116,6	118,8	110,9	30,8	47,6	80,1	74,6	103,1	94,0
Övriga Asien	127,5	98,3	115,2	107,1	113,4	130,1	40,0	65,9	92,4	96,1	88,5	109,2

Källa: SCB, Årsys.

inkomstmöjligheterna. Gruppen män från "övriga Asien" gäckar emellertid denna tolkning. "Kulturellt närstående" grupper skulle inte ha en liknande inlärningsvinst att göra, men det borde ändå finnas någon vinst att hämta till och med för norrmän och andra med den svenska kulturen nära besläktade grupper. En förklaring till den fallande inkomstnivån för män från dessa länder eller områden skulle kunna vara att de höga inkomsterna för dem som varit kort tid i landet är ett resultat av att manliga arbetsmigranter gör en intensiv men kortvarig insats innan de återvänder till sina respektive hemländer. En annan förklaring skulle kunna vara att män från dessa länder är "headhuntade" och alltså garanterade anställning i högavlönade yrken när de kommer till Sverige (och att denna utveckling skjutit fart på senare år). I kvinnornas fall, som är påfallande annorlunda, borde giftermål med svenska män spela en roll och skapa en annan relation till landet, med lägre ingångsnivåer och förbättrat löneläge med tiden. Detta är vad vi kan säga, men vi måste ärligt erkänna att resultaten i denna tabell ändå ter sig gåtfulla och att en tillfredsställande förklaring antagligen kräver bättre hypoteser eller data än vi förfogar över.

Inte bara löneinkomster utan även inkomster från arbetsmarknadsförsäkringar, socialbidrag m m bidrar till hushållens inkomster. I tabell 2.12 redovisas den genomsnittliga skattepliktiga sociala ersättning²⁵ som betalades ut till olika grupper av utrikes födda i storstäderna och andelen personer i respektive grupp som fick sådan ersättning 1993.

Tabellen visar främst att det finns skillnader mellan storstäderna och mellan de olika grupperna. Nivåskillnaderna mellan grupperna beror troligtvis på hur länge de varit i landet. De nordiska och sydeuropeiska grupperna har generellt högre genomsnittlig ersättningsnivå än utomeuropeiska grupper som i genomsnitt varit kortare tid i landet. Skillnaderna mellan städerna är däremot inte entydiga och kan bero på både utbuds- och efterfråge- samt institutionella faktorer på de regionala arbetsmarknaderna. Också när det gäller andelen med ersättningar präglas bilden av stor variation mellan grupper och städer. En försiktig tolkning av den höga andelen för grupperna från f d Jugoslavien, Grekland, Turkiet och Finland är att de främst är och har varit sysselsatta i monotona industriarbeten och därmed kan tänkas ha större sjukfrånvaro och i ett längre perspektiv större andel för tidspensionerade.

Tabell 2.12 *Genomsnittliga skattepliktiga sociala ersättningar och andel av respektive grupp med dylika ersättningar för utvalda grupper av utrikes födda män och kvinnor i storstäderna 1993 (kronor och procent)*

	Män						Kvinnor					
	<i>Stockholm</i>		<i>Göteborg</i>		<i>Malmö</i>		<i>Stockholm</i>		<i>Göteborg</i>		<i>Malmö</i>	
	Ersätt-Andel ning	ning	Ersätt-Andel ning	ning	Ersätt-Andel ning	ning	Ersätt-Andel ning	ning	Ersätt-Andel ning	ning	Ersätt-Andel ning	ning
Finland	45 507	49	52 187	61	44 697	61	38 688	55	43 841	65	37 454	60
Norge	49 226	38	52 032	44	47 451	43	44 901	52	43 376	62	39 013	57
Danmark	42 400	39	56 891	51	44 885	49	56 780	50	43 659	60	40 856	57
Tyskland	52 523	36	50 913	46	41 950	43	44 967	48	48 246	53	41 512	59
USA	32 817	35	37 931	41	43 923	40	38 924	35	37 552	41	49 935	33
Chile	31 259	53	39 877	47	34 556	74	32 111	60	35 936	67	34 567	64
f d Jugoslavien	53 161	52	55 730	65	49 558	64	51 744	65	55 730	75	46 450	73
Polen	41 666	49	47 541	54	40 306	53	36 372	61	39 723	64	35 815	65
Grekland	53 865	52	52 529	56	52 973	58	60 243	66	52 714	67	55 400	73
Turkiet	35 720	54	50 826	60	40 718	57	36 597	66	45 884	70	45 709	69
Iran	36 518	52	44 273	55	39 182	57	33 669	50	33 507	53	30 651	58
Irak	37 836	47	49 675	49	37 011	44	31 756	47	30 216	45	19 627	41

Källa: SCB, Årsys och Befolkningsregistret.

Vi övergår nu till att diskutera socialbidraget som inkomstkälla. Enligt olika rapporter och studier gjorda av socialstyrelsen (bl a 1994:10 och 1995:4) har andelen socialbidragstagare i landet legat tämligen konstant mellan 4 och 6 procent under hela efterkrigstiden. Lågkonjunkturen på 1990-talet har medfört att såväl svenska som utländska hushåll i ökad utsträckning blivit hänvisade till socialbidrag. Socialbidrag är enligt socialstyrelsen vanligast i storstäderna, där var tionde invånare uppbär bidrag. Bland dem som får permanent socialbidrag är en stor andel flyktingar och utländska pensionärshushåll utan rätt till svensk pension.

Socialbidragstagandet i storstadsregionerna under perioden 1986–1993 redovisas i tabellerna 2.13 och 2.14. Skillnaderna i utveckling mellan städerna är anmärkningsvärda. Antalet socialbidragshushåll, svenska som utländska (observera att vi här i brist på annan statistik tvingas använda kategorin utländska medborgare), minskade i Stockholms län och Malmö kommun i slutet av "det glada" 1980-talet men ökade i Göteborg. I början av "det dystra" 1990-talet ökade naturligtvis socialbidragshushållen i alla tre städerna och kraftigast i Göte-

borg. Sett över hela perioden ökade antalet "svenska" socialbidragshushåll med 9 procent och antalet "utländska" med 23 procent i Stockholms län. Motsvarande siffror blev i Göteborg 53 respektive 87 procent och i Malmö en minskning med 18 respektive en ökning med 17 procent. I alla tre städerna utgjorde 1993 de "utländska" socialbidragshushållen en tredjedel av det totala antalet.

Socialbidragskostnaderna för alla tre kommunerna sjönk (i fasta priser) mellan 1986 och 1990. Även Göteborgs kommun betalade ut mindre i socialbidrag trots att antalet bidragshushåll ökade. Mellan 1990 och 1993 ökade kostnaderna i alla tre kommunerna. I Göteborg fördubblades kostnaderna, i Stockholm ökade de med 75 procent och i Malmö med 30 procent. Det belopp som Malmö kommun betalar ut 1993 är större än det var 1986 men går till färre hushåll.

Tabell 2.13 Antal hushåll med socialbidrag i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1986, 1990 och 1993

	Stockholm		Göteborg		Malmö	
	<i>Svenska medborgare</i>	<i>Utländska medborgare</i>	<i>Svenska medborgare</i>	<i>Utländska medborgare</i>	<i>Svenska medborgare</i>	<i>Utländska medborgare</i>
1986	54 366	22 966	14 864	5 602	13 603	5 020
1990	40 035	20 657	14 987	6 931	10 968	4 653
1993	59 447	28 244	22 802	10 471	11 173	5 855

Källa: Socialstyrelsen, olika statistiska rapporter.

Tabell 2.14 Socialbidrag i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1986, 1990 och 1993 i tusentals kronor (1986 års priser)

	Stockholm	Göteborg	Malmö
1986	599 280	350 579	337 243
1990	469 948	342 221	274 912
1993	823 391	687 139	356 299

Källa: Socialstyrelsen, olika statistiska rapporter.

Löneinkomsterna med "vidhängande" skattepliktiga sociala ersättningar är förknippade med en rad faktorer, exempelvis sysselsättningsgraden, årsarbetstidens längd, yrkesstruktur, utbildningsnivå och vistelselängd i landet för olika invandrargrupper relativt den i

Sverige födda befolkningen. De senaste studierna på området (Scott 1995) visar dock att skillnaderna i löneinkomst mellan inrikes och olika grupper av utrikes födda kvarstår sedan hänsyn tagits till "humankapitalkarakteristika" och näringsgrenstillhörighet. Detta skulle tyda på att faktorer på efterfrågesidan har större betydelse än man tidigare trott. Den strukturella förändringen av den svenska ekonomin samt de kulturella och institutionella aspekter vi berört ovan har gjort det svårare för invandrare att få arbete och att uppnå inkomster i paritet med svenskfödda. Trots att deras formella utbildningsnivå är hög och för vissa grupper till och med högre än hos svenskfödda har gapet vidgats de senaste decennierna. Ökad efterfrågan på framför allt "sverigespecifika" kunskaper har troligtvis medfört att invandrare har betydligt svårare att behålla eller få arbete. Dessutom har de invandrare som fått arbete i större utsträckning än tidigare hamnat i så kallade "dead end jobs", lågkvalificerade arbeten utan utvecklings- och karriärmöjligheter. Olika former av diskriminering har sannolikt medverkat till denna utveckling.

Förklaringen till nivåskillnader i gruppernas löneinkomst mellan storstadsregionerna måste däremot sökas i respektive regions arbetsmarknad. De stagnerande och expanderande sektorerna och branscherna i respektive regions ekonomi har stor betydelse för utvecklingen av sysselsättning och löneinkomster. Vi övergår därför till utvecklingen av sysselsättningen hos olika grupper av utrikes födda efter yrke och näringsgren.

Näringsgren och yrke

Invandringen under 1950-talet var i huvudsak en typisk arbetskraftsinvandring med stort inslag av specialiserade yrkesarbetare som främst fick anställning inom verkstadsindustrin och byggbranschen. Den utländska arbetskraften, som företrädesvis kom från de nordiska länderna, användes i huvudsak som *komplement* till den inhemska. Under den omfattande industriella expansionen och effektiviseringen på 1960-talet accelererade arbetskraftsinvandringen men fick delvis ny karaktär. Fler och fler icke yrkesutbildade arbetare invandrade, många från landsbygden och utan tidigare erfarenhet av industriellt arbete. Fler invandrare kom från Sydeuropa och fungerade i huvudsak som *supplementär* eller ersättande arbetskraft (Ohlsson 1975,

1978; Lundh & Ohlsson 1995). De invandrare som kom under 1970- och 1980-talen arbetade i allmänhet mindre inom tillverkningsindustrin och mer inom servicesektorn än de som kom dessförinnan. Fortfarande är dock invandrare som kom under 1970- och 1980-talen överrepresenterade i tillverkningsindustrin och servicesektorn jämfört med svenskfödda män och kvinnor (Scott 1995). Sammanfattningsvis har utvecklingen medfört att invandrare, män såväl som kvinnor, är överrepresenterade inom vissa näringsgrenar och yrken, såsom tillverknings- och servicearbeten, och underrepresenterade inom jordbruk, samfärdsel, post och tele samt bank- och försäkringssektorn (se Ekberg & Gustafsson 1995).

Tabell 2.15 *Inrikes och utrikes födda män och kvinnor indelade efter näringsgren i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1993 (procent)*

Män	Stockholms län		Göteborgs kommun		Malmö kommun	
	<i>Inrikes födda</i>	<i>Utrikes födda</i>	<i>Inrikes födda</i>	<i>Utrikes födda</i>	<i>Inrikes födda</i>	<i>Utrikes födda</i>
Jordbruk, skogsbruk m m	0,7	0,5	0,5	0,2	0,7	0,6
Gruv, tillverkningsindustri	16,0	21,6	24,2	39,7	20,3	32,3
Byggnadsindustri	8,7	5,9	7,1	3,7	8,4	3,8
Handel, restaurang, hotell	18,0	21,1	16,9	17,2	18,6	18,4
Samfärdsel, post, tele m m	11,8	12,6	11,4	9,5	12,3	9,0
Bank, försäkring m m	19,4	10,9	15,7	7,6	13,7	7,3
Offentlig förvaltning och andra tjänster	24,4	26,8	23,2	21,9	24,5	28,1

Kvinnor	Stockholms län		Göteborgs kommun		Malmö kommun	
	<i>Inrikes födda</i>	<i>Utrikes födda</i>	<i>Inrikes födda</i>	<i>Utrikes födda</i>	<i>Inrikes födda</i>	<i>Utrikes födda</i>
Jordbruk, skogsbruk m m	0,6	0,3	0,4	0,3	0,8	0,9
Gruv, tillverkningsindustri	7,5	11,4	8,4	17,3	9,4	17,8
Byggnadsindustri	1,2	1,0	1,0	0,6	1,3	1,0
Handel, restaurang, hotell	16,0	15,6	15,7	15,0	16,0	15,1
Samfärdsel, post, tele m m	6,9	6,0	7,4	4,9	6,8	3,8
Bank, försäkring m m	17,1	11,7	11,7	7,9	10,9	6,6
Offentlig förvaltning och andra tjänster	50,3	53,3	55,2	53,4	54,3	54,6

Källa: SCB, Årsys.

Dessa förhållanden avspeglas delvis i tabell 2.15 för storstadsregionerna. Där framgår att utrikes födda är överrepresenterade inom tillverkningsindustrin och underrepresenterade inom byggnads- samt bank- och finanssektorn.

Den fördelning av utrikes födda på näringsgrenar som tabellen visar, och som ser olika ut för olika invandrargrupper²⁶, brukar förklaras utifrån två grundläggande ansatser. Den ena ansatsen riktar uppmärksamheten mot arbetsmarknadens utbudssida utifrån en human kapitalteoretisk grund. Intresset knyts alltså till invandrarnas karaktäristika, som exempelvis utbildningsnivå, vistelsetid i landet (karriärförlopp), arbetsfördelning i hemmet eller selektering med avseende på kapacitet och arbetsmotivation, vilka påverkar deras arbetsutbud och investeringar i utbildning och arbete. Den andra ansatsen vänder intresset mot arbetsmarknadens efterfrågesida och gör kopplingar till teorierna om den segmenterade arbetsmarknaden. Här betonas att diskriminering av kvinnor och invandrare förekommer (av till exempel arbetsgivare) samt att traditioner eller institutionella förhållanden gör att dessa grupper hamnar på vissa – ofta lågbetalda – delar av arbetsmarknaden.

Rent allmänt kan man säga att mönstren i invandrargruppernas – liksom naturligtvis de inföddas – näringsgrensfördelning i storstäderna avspeglar näringsgrensstrukturs utveckling i respektive region. Den under 1950- och 1960-talen starka kopplingen mellan ökad industriell sysselsättning och invandring avtar när den industriella sektorn under 1970- och 1980-talen successivt minskar sin andel av den totala sysselsättningen. I gengäld ökar tjänstesektorn sin andel av sysselsättningen. Denna omvandling startar, som vi konstaterat i inledningskapitlet, vid olika tidpunkter och varierar i styrka i Stockholm, Göteborg och Malmö.

Skillnaderna mellan utrikes och inrikes födda blir ännu tydligare på yrkesnivå. Här har vi valt att redovisa de tjugo vanligaste yrkena för utrikes födda män och kvinnor i åldrarna 16–64 år för hela riket år 1990.

Vad gäller yrkesfördelningen för invandarmän ser vi i tabell 2.16 att det vanligaste yrket 1990 var verkstadsmekaniker och därefter städare. Andra vanliga yrken är övriga industriyrken, olika slags chaufförer, restaurangyrken med varierande kvalifikation samt försäljare. Läkaryrket kom på femtonde plats. För invandrarkvinnorna ser bilden delvis annorlunda ut. Bland annat är de mer koncentrerade

Tabell 2.16 De tjugo vanligaste yrkena för utrikes födda män och kvinnor i riket 1990 (3-siffernivå)

Yrkes- kod	Yrke	Antal utrikes födda män/kvinnor i yrket	Andel av totala antalet förvärvsarb. utrikes födda män/kvinnor (procent)	Andel av totala antalet män/kvinnor i yrket (procent)
Män				
751	Verkstadsmekaniker	8 259	3,72	15,57
932	Städare m fl	6 556	2,95	31,26
753	Maskin- och motorreparatörer m fl	6 555	2,95	8,91
004	Ingenjörer och tekniker	6 238	2,81	7,75
752	Maskinmontörer, hopsättare m fl	5 642	2,54	15,79
756	Svetsare, gasskärare m fl	5 200	2,34	14,94
640	Buss- och personbilsförare	3 988	1,80	12,22
759	Verkstads- och byggnadsmetallarbetare m fl	3 947	1,78	13,17
882	Lager- och förrådsarbetare	3 736	1,68	7,82
913	Köksbiträden, restaurangbiträden	3 701	1,67	32,54
641	Last- och paketbilsförare	3 404	1,53	4,81
332	Säljare (partihandel)	3 360	1,51	4,67
912	Kockar, kallskänkor	3 125	1,41	24,82
914	Hovmästare, servitörer m fl	3 103	1,40	27,8
101	Läkare	3 031	1,37	16,01
794	Byggnadsträarbetare	2 944	1,33	5,28
331	Parti- och detaljhandlare m fl	2 874	1,29	8,84
931	Fastighetsskötare m fl	2 868	1,29	7,01
873	Truckförare, transportskötare m fl	2 835	1,28	10,76
001	Arkitekter, ingenjörer och tekniker med byggnads- och anläggningstekniskt arbete	2 781	1,25	5,43
Kvinnor				
932	Städare m fl	19 978	9,42	17,42
107	Undersköterskor, sjukvårdsbiträden	13 339	6,29	8,27
153	Barnskötare m fl	10 299	4,86	8,68
249	Sekreterare och maskinskrivare	10 033	4,73	6,48
154	Vårdbiträden, hemvårdare m fl	9 758	4,60	8,48
913	Köksbiträden, restaurangbiträden m fl	7 820	3,69	11,67
333	Försäljare (detaljhandel)	7 210	3,40	5,73
241	Kontorssekreterare, stenografer	5 191	2,45	6,74
103	Sjuksköterskor	5 012	2,36	7,06
39	Pedagoger m fl	3 953	1,86	17,12
232	Ekonomiledare, redovisningsmän	3 849	1,81	6,72
36	Förskollärare, fritidspedagoger m fl	3 465	1,63	5,67
881	Paketerare, emballerare m fl	3 303	1,56	17,62
716	Sömmerskor, sömmare	2 938	1,39	19,26
914	Hovmästare, servitörer m fl	2 809	1,32	13,8
912	Kockar, kallskänkor	2 761	1,30	11,54
752	Maskinmontörer, hopsättare m fl	2 615	1,23	19,8
764	Tele- och elektronikreparatörer, montörer	2 048	0,97	16,94
33	Klasslärare	1 910	0,90	3,76
32	Lärare i teoretiska ämnen	1 818	0,87	7,47

Källa: SCB, Folk- och bostadsräkningen 1990 samt Broomé m fl (1995).

till vissa yrken. Medan 44 procent av kvinnorna arbetar i de tio vanligaste yrkena är motsvarande siffra för män endast 25 procent. Det allra vanligaste yrket – städare – utövas av var tionde invandrarkvinnorna. Många invandrarkvinnor ägnar sig också åt vård och omsorg, kontors- och restaurangarbeten. Även läraryrket och några industriyrken finns bland de tjugo vanligaste kvinnoyrkena. Av tabellen kan man också sluta sig till att det finns en rad yrken i vilka invandrarna är överrepresenterade.

Egenföretagande

En trend som blev tydlig på 1980-talet var ökningen av antalet invandrarföretagare.²⁷ Stora förhoppningar knöts till att detta företagande skulle få ner arbetslösheten bland invandrare. Eftersom det finns stora regionala variationer i företagandet är det intressant att studera egenföretagandet i storstadsområdena. En tidigare undersökning visade att under 1991 fanns närmare 6 av 10 invandrarföretag i de tre storstadslänen, vilket kan jämföras med att drygt hälften av den utrikes födda befolkningen bor i dessa områden. Samma år var en dryg tredjedel av alla invandrarföretag etablerade i Stockholms län, vilket betyder en viss överrepresentation i förhållande till andelen av de utrikes födda som bodde i länet. Göteborgs och Bohus län samt Malmöhus län har sammanlagt drygt en femtedel av alla invandrarföretag i landet, vilket på ett ungefär motsvarar andelen av de utrikes födda som bor i de båda länen. Vad gäller den branschmässiga fördelningen återfinns en majoritet av de företag som drivs av invandrare inom den arbetskraftsintensiva tjänstesektorn – hotell och restaurangverksamhet, detaljhandel och övriga tjänster (se SOU 1996:55).

Vårt material ger ett intryck som manar till försiktighet med att knyta stora förhoppningar vid egenföretagandet. Över lag har företagandet i de tre storstadsområdena minskat mellan 1986 och 1994 (se tabell 2.17) – med 13 procent i Stockholms län och 25 respektive 28 procent i Göteborgs och Malmö kommuner – vilket främst beror på en minskning av infödda företagare. Utrikes födda företagare har minskat med en knapp procent i Stockholm och Malmö och ökat med 3,8 procent i Göteborg mellan dessa båda år. Detta innebär naturligtvis att invandrarnas andel av det totala företagandet har ökat. I Stockholms län har andelen blivit 43 procent, i Göteborgs kommun 25 och i

Malmö kommun 28 procent. Invandrarföretagarna är med andra ord starkt överrepresenterade på dessa tre orter. Men den generella utvecklingen av invandrarföretagandet präglas onekligen av absolut stagnation eller klar tillbakagång om man beaktar att antalet invandrare ökar mycket mellan 1986 och 1994.

Tabell 2.17 Antalet egenföretagare och procentuell förändring mellan 1986 och 1994 i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun

	Stockholm		Göteborg		Malmö	
	1986	1994	1986	1994	1986	1994
Totalt antal egenföretagare	37 639	32 377	8 891	6 589	4 978	3 558
Inrikes födda egenföretagare	23 741	18 590	7 326	4 963	3 980	2 569
Utrikes födda egenföretagare	13 898	13 787	1 565	1 626	998	989
Proc. föränd. totalt 1986–94		-13		-25		-28
Proc. föränd. inrikes födda 1986–94		-21		-32		-35
Proc. föränd. utrikes födda 1986–94		-0,8		+3,8		-0,9

Källa: Specialbearbetning Årsys, SCB.

I tabell 2.18 görs en nedbrytning av kategorin utrikes födda egenföretagare på så sätt att vi kan avläsa andelen egenföretagare bland infödda och grupper med olika nationellt ursprung i storstadsområdena åren 1986, 1990 och 1994.²⁸

Tabellen visar att det finns stora skillnader i entreprenörskap mellan olika grupper utrikes födda och att trenden över tiden för olika grupper varierar. Dessutom uppvisar män och kvinnor olika nivåer och utvecklingstrender i entreprenörskap. Vi börjar med ett "snapshot" av läget i de olika storstadsregionerna 1994.

I Stockholms län ligger bland män Turkiet, f d Jugoslavien, Grekland och Polen i toppen av egenföretagarligan och de flesta grupper överträffar den svenska nivån, även sådana som varit kort tid i landet, exempelvis iranier och irakier. Den kvinnliga företagarligan leds av f d Jugoslavien, Polen, Norge och Danmark. I Göteborgs kommun var mer än var sjunde turkisk och var tionde grekisk man egenföretagare år 1994. Bland kvinnor toppar Grekland och Polen ligan. I Malmö kommun är män från Turkiet, Grekland, Tyskland och Polen och kvinnor från Grekland, Polen, Norge och Tyskland mest företagsamma. I

Tabell 2.18 Andel egna företagare av inrikes och utvalda grupper utrikes födda män och kvinnor i åldern 16–64 år i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1986, 1990 och 1994 (procent)

1986 Födelseland	Stockholms län		Göteborgs kommun		Malmö kommun	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Sverige	4,72	2,22	4,37	2,07	4,56	2,13
Finland	4,64	1,71	2,32	1,46	3,42	1,67
Norge	5,70	2,80	3,31	1,89	3,00	2,83
Danmark	9,39	3,98	5,81	3,77	5,79	2,46
Tyskland	8,58	3,15	7,05	2,93	6,18	2,40
USA	4,21	3,02	3,72	1,60	2,13	2,00
Chile	0,92	0,24	1,65	0,00	1,46	0,00
f d Jugoslavien	10,85	4,58	3,67	1,67	5,66	2,91
Polen	7,20	3,91	4,15	2,50	4,77	3,00
Grekland	8,09	3,14	13,61	5,12	11,07	5,24
Turkiet	10,68	1,39	6,75	0,86	6,23	0,50
Iran	1,76	0,60	1,91	0,74	2,54	0,00
Irak	2,21	0,80	0,72	0,00	4,35	0,00

1990 Födelseland	Stockholms län		Göteborgs kommun		Malmö kommun	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Sverige	4,36	2,30	4,19	2,17	4,28	2,14
Finland	4,70	2,00	2,80	1,56	3,50	2,22
Norge	3,50	2,64	3,18	1,83	1,94	2,34
Danmark	7,50	3,93	4,68	3,86	4,16	1,76
Tyskland	6,76	3,23	5,41	2,90	6,50	2,56
USA	3,79	2,58	3,66	1,88	4,00	2,04
Chile	1,55	0,44	1,54	0,48	0,81	0,42
f d Jugoslavien	10,56	5,68	4,09	1,67	6,04	3,04
Polen	8,50	4,34	5,28	2,89	6,78	2,77
Grekland	7,43	3,27	12,23	4,91	9,90	3,74
Turkiet	14,29	2,45	14,07	3,02	6,71	2,44
Iran	4,21	0,82	2,43	0,58	2,59	0,22
Irak	3,50	1,69	1,31	0,00	2,37	0,00

1994 <i>Födelseland</i>	Stockholms län		Göteborgs kommun		Malmö kommun	
	<i>Män</i>	<i>Kvinnor</i>	<i>Män</i>	<i>Kvinnor</i>	<i>Män</i>	<i>Kvinnor</i>
Sverige	3,37	1,72	2,99	1,50	3,11	1,48
Finland	3,56	1,52	2,21	1,09	2,48	1,69
Norge	4,19	2,85	4,18	1,60	2,83	2,43
Danmark	5,09	2,74	3,58	2,28	2,71	1,61
Tyskland	5,30	2,48	3,38	1,72	5,74	2,28
USA	3,04	2,39	2,82	2,52	2,03	0,00
Chile	1,57	0,45	1,05	0,14	1,09	0,37
f d Jugoslavien	7,87	3,32	3,35	1,30	4,15	2,06
Polen	6,60	2,85	3,97	2,57	5,48	2,53
Grekland	6,55	1,82	10,28	5,16	6,95	4,46
Turkiet	14,38	2,03	15,58	2,34	8,76	1,35
Iran	5,79	1,27	3,15	1,39	4,48	1,74
Irak	3,64	1,20	1,86	0,00	1,46	0,22

Källa: Specialbearbetning Årsys, SCB.

alla tre regionerna och bland såväl män som kvinnor visar chilena svag entreprenörsanda.

Några grupper har haft en positiv utveckling av egenföretagandet även under den djupa lågkonjunkturen i början av 1990-talet. Det gäller män från Iran, Turkiet, Irak och Norge i Stockholm och Göteborg och män från Iran, Turkiet, Norge och Chile i Malmö. Det gäller också kvinnor från Iran och Norge i Stockholm, från Iran och Grekland i Göteborg och från Iran, Irak, Grekland och Norge i Malmö.

Sett över hela perioden 1986–1994 är det framför allt män från Turkiet, Iran och Irak som har en snabbt växande andel egenföretagare i alla tre städerna (irakierna i Malmö visar emellertid en rakt motsatt utveckling). Bland turkiska män i Göteborg har andelen mer än fördubblats och bland iranska män i Stockholm tredubblats. När det gäller kvinnor ökar företagandet bland framför allt turkar (Stockholm undantaget) och iranier. De flesta grupper visar emellertid en över perioden nedåtgående trend – det gäller framför allt män från Danmark, Tyskland, f d Jugoslavien och Grekland.

Sammanfattning

Inrikes födda har högre utbildningsnivå i storstäderna än i hela riket. Om vi betraktar utrikes födda som en homogen grupp skulle detta innebära svårigheter för dem att konkurrera med inrikes födda på dessa regionala arbetsmarknader. Om vi i stället betraktar olika grupper utrikes födda får vi en helt annan bild. Variationen i utbildningsnivå mellan olika grupper är nämligen mycket stor och gör det svårt att dra generella slutsatser. Att vissa grupper utrikesfödda, trots relativt hög utbildningsnivå, har stora svårigheter att komma ut på arbetsmarknaden är anmärkningsvärt. En anledning till denna situation kan vara ändrade kompetenskrav med större efterfrågan på svensk språk- och kulturspecifik kompetens. Vi återkommer till den frågan i slutkapitlet.

Invandrarnas sysselsättning och inkomster har successivt minskat under 1970-, 1980- och det tidiga 1990-talet både i jämförelse med inrikes födda och med invandrare som kom under 1950- och 1960-talen. Jämförelsen mellan olika kohorter som kom under 1950- och 1960-talen respektive 1970- och 1980-talen visar att utrikes födda under den tidigare perioden snabbt kom ut på arbetsmarknaden och fick höga genomsnittslöner. Detta gällde inte endast den stora skaran arbetskraftsinvandrare från de nordiska länderna och medelhavsländerna utan också flyktingar och anhöriga, merparten från Östeuropa. De som kom i slutet av 1970-talet, 1980-talet och det tidiga 1990-talet hade ökande svårigheter att ta sig in på arbetsmarknaden och att uppnå den svenska genomsnittslönen. Detta gäller arbetskraftsinvandrare, främst från de nordiska länderna, såväl som flyktingar och anhöriginvandrare från andra länder. Denna utveckling är tydlig också i storstadsregionerna.

När det gäller sysselsättningen är den generella bilden för tiden 1986–1993 att storstadsregionerna befinner sig på olika nivåer. Generellt har svenskfödda och invandrare i Stockholmsregionen bättre arbetsmarknadsanknytning än i Göteborg som i sin tur har en bättre situation än Malmö. Dessa skillnader mellan regioner är förhållandevis konstanta över tiden – även om 1990-talskrisen har slagit hårdare i Göteborg och Malmö än i Stockholm – vilket tyder på strukturella skillnader mellan regionernas arbetsmarknader. Den skillnad i sysselsättningsintensitet mellan inrikes och utrikes födda som fanns redan vid periodens början har ökat dramatiskt under 1990-talskri-

sen. Värst drabbade av sysselsättningsraset är män från Latinamerika och Mellanöstern samt män och kvinnor från Afrika.

De genomsnittliga arbetsinkomsterna för olika invandrargrupper följer sysselsättningsläget i respektive storstadsområde. Stockholmsregionen har således högre genomsnittliga inkomster än Göteborgsregionen som i sin tur har högre inkomster än Malmö. För vissa grupper som sydeuropeiska och utomeuropeiska män och kvinnor över lag ökar löneinkomsterna efter tid i landet, för andra grupper som nordiska, västeuropeiska och nordamerikanska män är mönstret det motsatta. Vi har försökt – men kanske inte lyckats – tolka dessa förbryllande resultat.

Näringsgrens- och yrkesfördelningen hos inrikes och utrikes födda samt det ökande egenföretagandet hos några invandrargrupper visar på de "segregeringstendenser" men också de möjligheter som för närvarande finns på den svenska arbetsmarknaden. Den minskande industrisysselsättningen och de ökade kraven på svenska språk- och kulturspecifika kunskaper gör att såväl invandrare som varit länge i landet som nykomlingar har svårt att få arbete i såväl industri- som tjänsteyrken. Invandrarnas möjlighet att arbeta i det rådande arbetsmarknadsklimatet ligger till en del i att starta och driva egna företag. Storstadsområdena visar för några få invandrargrupper en uppåtgående trend när det gäller företagandet under slutet av 1980-talet och i början av det besvärliga 1990-talet, men för många grupper är trenden nedåtgående eller stagnerande.

Noter

¹ Exempel på undantag är *Invandrare i Stockholm län, Yrkeskarriärer under 70-talet*, utgiven av Regionplankontoret Stockholms läns landsting, och SOU 1989:111.

² Se Ekberg (1991a och 1991b), Gustafsson, Zamanian & Aguilar (1990), Bevelander (1995), Scott (1995), Ekberg & Gustafsson (1995) och SOU 1996:55.

³ Med detta begrepp menas människors kunskaper, färdigheter och andra till produktionsförmågan bidragande fysiska och psykiska egenskaper.

⁴ Dessutom har ökad efterfrågan på personal med högre utbildning gjort ekvivaleringen av utländska utbildningar samt arbetslivserfarenhet viktigare men också svårare.

⁵ Denna hypotes är utgångspunkten för forskningsprojektet "Invandrarna i det postindustriella samhället" vid Ekonomisk-historiska institutionen, Lunds universitet, och för SNS-projektet "Invandrarna och kompetenskraven i arbetslivet". Se SNS-boken *Varför sitter "brassen" på bänken?* (1996) av Broomé, Bäcklund, Lundh & Ohlsson.

⁶ Se Gür (1996), Gür & Hellman (1996), Rojas (1993), Broomé, Bäcklund, Lundh & Ohlsson (1996).

⁷ Se Broomé, Bäcklund, Lundh och Ohlsson (1995 och 1996) och Björklund, Edin, Holmlund och Wadensjö (1996).

⁸ Se Nordlund (1992), Rojas (1993), Najib (1994) och Broomé, Bäcklund, Lundh & Ohlsson (1996).

⁹ Det handlade om 143 000 personer.

¹⁰ SCB, Utbildningsnivå för utrikes födda, 1995:4.

¹¹ I SCB:s utbildningsstatistik redovisas för ett flertal grupper utrikes födda en betydande andel där uppgift om utbildningsnivån saknas. I detta avsnitt antas att det beror på slumpen om uppgift saknas, varför gruppen "uppgift saknas" uteslutits ur beräkningarna. Åldersstandardiseringen är gjord för femårsgrupper i åldern 25–64 år.

¹² Bilaga 2.1 redovisar utbildningsnivåerna för dessa grupper i åldern 25–49 år.

¹³ Med sysselsättningsintensitet eller förvärvsintensitet menas här kvoten mellan den förvärvsarbetande befolkningen och den kyrkobokförda befolkningen (se även bilaga 2.2) i åldern 16–64 år.

¹⁴ En person är klassificerad som förvärvsarbetande om han eller hon har utfört i genomsnitt en timmes arbete per vecka under november månad. Även de som varit tillfälligt frånvarande under mätperioden, till exempel på grund av sjukdom, ingår i bedömningen.

¹⁵ Kontrolluppgiftsregistret är baserat på arbetsgivarnas deklARATIONER. RTB är ett register som är baserat på folkbokföringen. AKU står för Arbetskraftsundersökningen och utförs löpande av SCB. Syftet är att beskriva de aktuella sysselsättningsförhållandena och att ge information om utvecklingen på arbetsmarknaden.

¹⁶ Beträffande beräkningen av sysselsättningsintensiteter för olika år, se bilaga 2.2.

¹⁷ Irak kan inte redovisas eftersom att det i början av perioden fanns för få individer i de olika åldersklasserna.

¹⁸ Endast folkbokförda utrikes födda personer i Sverige redovisas i materialet. Personer under utredning finns således inte med. Själva variabeln tid i landet blir här bokföringsåret och inte det faktiska invandringsåret vilket för en del personer kan vara något år tidigare. Tid i landet skulle kunna betraktas som en approximering av arbetsmarknadserfarenhet i vid bemärkelse.

¹⁹ Med tid i landet menas mera exakt de kohorter som invandrade i samma tidsintervall (0–1, 2–4 år osv tidigare).

²⁰ I och med att AKU är en urvalsundersökning finns det antagligen slumpfel i arbetslöshetstalen för små grupper utländska medborgare.

²¹ Se även Bevelander (1996) och (1997).

²² Uppgifterna om socialbidrag kommer från olika publikationer utgivna av socialstyrelsen.

²³ Senare studier har kritiserat denna undersöknings validitet för andra invandrarkohorter, främst med tanke på invandrarnas karakteristika i fråga om humankapital. Man har hävdats att nyanlända kohorter kan ha en helt annan humankapitalprofil än de som kom 20 år tidigare. Se bl a Borjas (1985, 1987, 1989, 1994) och Wright & Maxim (1993).

²⁴ För Göteborg och Malmö är kohorterna 0–1 år i vissa fall mycket små.

²⁵ Genomsnittlig social ersättning är beräknad genom att den totala summan av sociala ersättningar divideras med antalet bidragstagare i respektive grupp. Andel personer med social ersättning är antalet personer med social ersättning delad med befolkningen (16–64). I tabell 2.12 redovisas sociala ersättningar för olika grupper utrikes födda i Stockholms kommun i stället för Stockholms län.

²⁶ Näringsgrensfördelning för olika grupper utrikes födda redovisas i bilaga 2.3.

²⁷ I och med att vi genomgående använder oss av begreppet utrikes födda personer bosatta i Sverige menas med "invandrarföretagare" utrikes födda personer som är registrerade i centrala företags- och arbetsställeregistret (CFAR) respektive år.

²⁸ I denna studie redovisas Stockholms län samt Göteborgs och Malmö kommuner. Andelen egenföretagare kan därför inte direkt relateras till tidigare studier där man beräknat andelen egenföretagare för Göteborgs och Bohus län samt Malmöhus län.

3. Att bo i skilda världar

Där jag bor är nittio procent invandrare. Svenskarna flyttar ut så fort de får en chans. Det är svårt att få till stånd någon integration. Jag har aldrig varit hemma hos någon svensk.

Adriana Astorga

Adriana Astorga kom som flykting från Chile till Sverige 1976. Hon hamnade i Hammarkullen i Göteborg och där har hon bott i alla år. Hon trivs där och hennes barn vill inte heller flytta. Men någon större kontakt med det svenska samhället har hon inte. Det enkla faktum att denna vänliga människa på 20 års tid aldrig satt sin fot i ett svenskt hem beskriver mer än tusen ord eller diagram hur det bakom den ytterdörr som står öppen i officiella sammanhang finns en hårt slutet innerdörr till folkhemmets privata sfär.

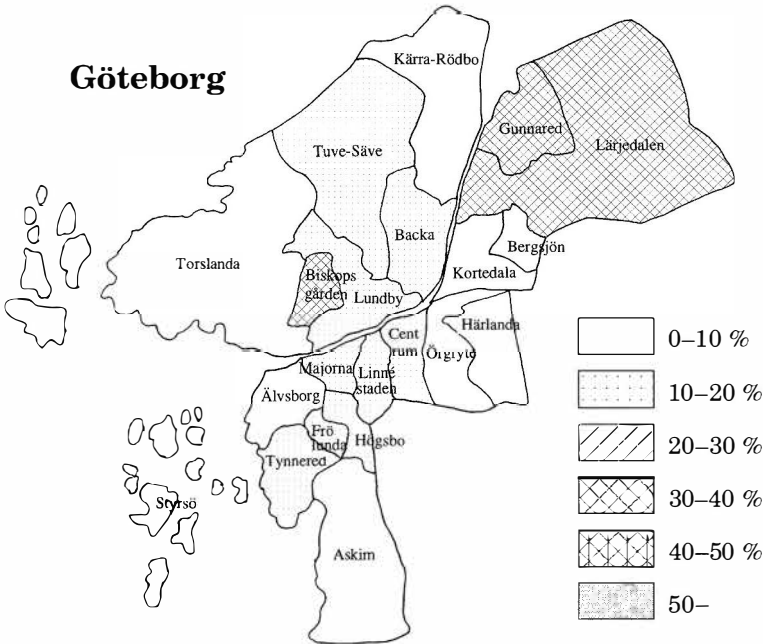
Vi kommer i detta kapitel att utifrån statistiken beskriva och försöka förklara de utrikes föddas boende med inriktning på hur de är fördelade mellan olika delområden i de tre storstadskommunerna.¹ De delområden det handlar om är Stockholms församlingar² (vilket med en utbrytning av Rinkeby och Tensta ur Spånga blir 30 områden), Göteborgs 21 och Malmös 10 stadsdelar.³ (För en förteckning över delområden, se bilaga 3.1.) Dessutom kommer vi att i något avseende jämföra Stockholms församlingar med Botkyrkas och Södertäljes kommundelar för att få en hum om likheter och skillnader mellan Stockholms stad och andra invandrartäta kommuner i Stockholms län. Valet av områdesnivå har en rent praktisk motivering: Ett val av mindre delområden – det handlar på nästa nivå om mer än 300 områden – hade krävt en mångdubbelt större arbetsinsats och gjort det svårt att redovisa materialet på ett överskådligt sätt.

En vy över delområdena (diagram 3.1–3) visar att det i allmänhet är de mest invandrartäta områdena som haft den största ökningen av andelen invandrare mellan 1986 och 1993. Se även kartorna, som anger invandrartäthet i delområden 1993.

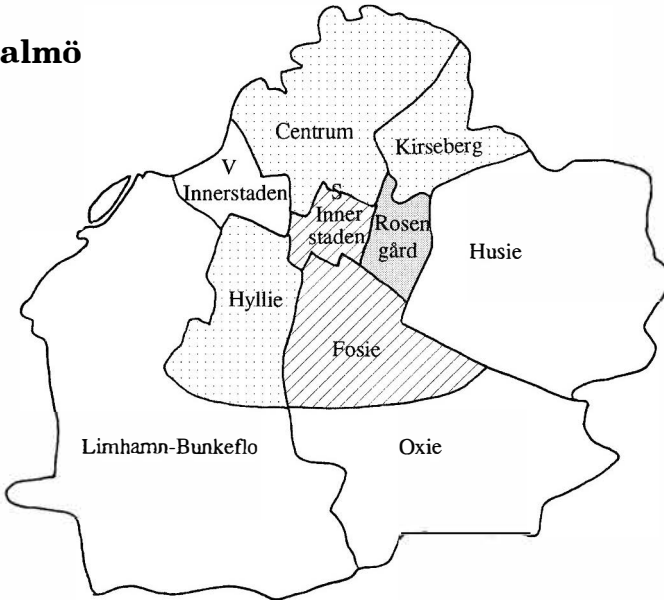
Stockholm

Göteborg

Malmö

Vi kommer i fortsättningen att i viss mån koncentrera intresset till de tre invandrantätaste områdena i varje stad. De är (andel utrikes födda 1993 inom parentes):⁴

Stockholm: Rinkeby (60 %), Tensta (53 %) och Kista (33 %)

Göteborg: Bergsjön (39 %), Lärjedalen (38 %) och Gunnared (35 %).

Malmö: Rosengård (50 %), Södra Innerstaden (24 %) och Fosie (23 %).

Det torde vara allom bekant vilken typ av bostadsområden som dominerar i de flesta av dessa stadsdelar (Södra Innerstaden i Malmö är ett undantag). I storstadsutredningen (SOU 1989:111, s 52) beskrivs de på följande typiska sätt: "De bostadsområden som utmärks av en överrepresentation av socioekonomiskt resurssvaga personer, utlandsfödda och där invånarnas hälsa är dålig har en mycket stor andel av bostäderna byggda under miljonprogrammets dagar och förvaltas nästan alla av allmännyttiga bostadsföretag."

Diagram 3.1-3 Andel utrikes födda områdesvis i storstäderna 1986 (ljus stapel) och 1993 (mörk stapel) (procent)

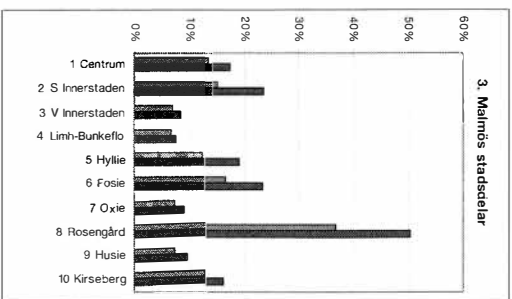
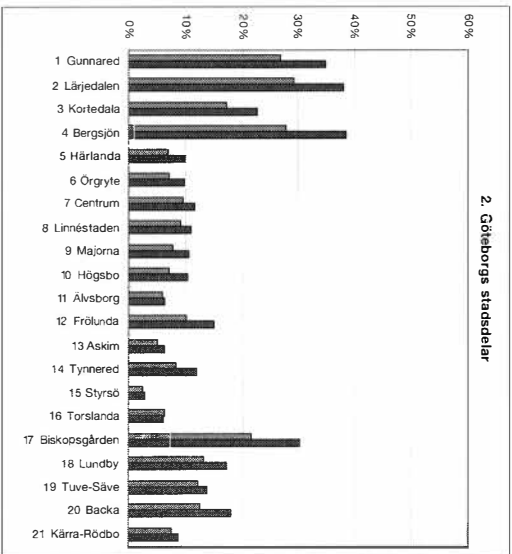
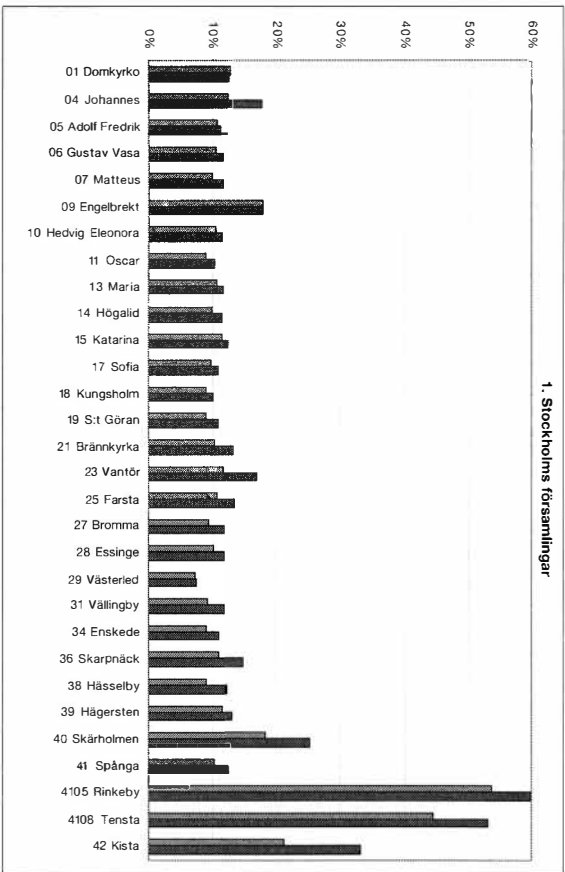
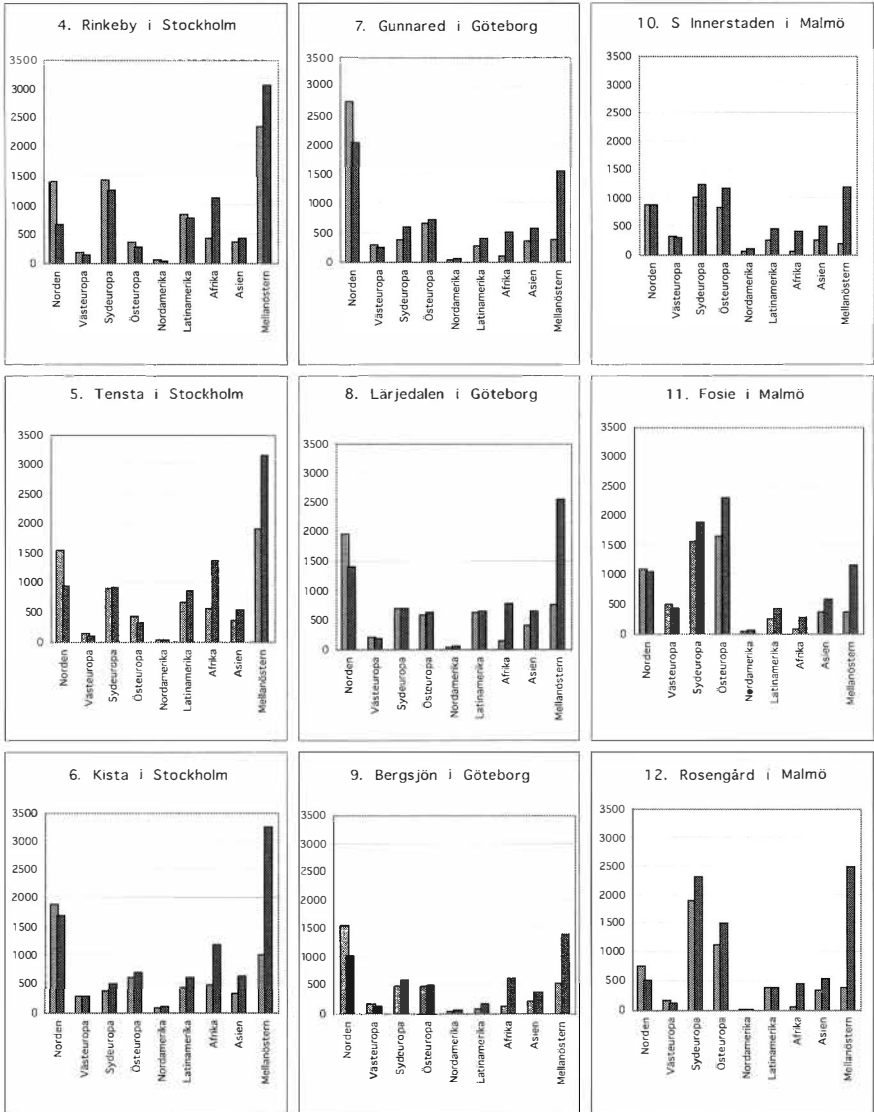

Diagram 3.4–12 *Antal utrikes födda från olika ländergrupper i de invandrantätaste områdena i storstäderna 1986 (ljus stapel) och 1993 (mörk stapel)*

En första översikt

Låt oss börja med att granska två uppsättningar översiktsbilder. Diagram 3.4–12 visar invandrarnas fördelning på ländergrupper i de invandrantätaste områdena 1986 och 1993. I de flesta områden dominerar bilden av ett stort och ökande antal invandrare från Mellanöstern. Det är fallet i Stockholm – mest dramatisk har utvecklingen varit i Kista. Göteborgsområdena präglas också av ett ökat inslag från Mellanöstern, som emellertid inte alltid blivit större än det nordiska. I Malmö – med dess dominerande inslag av syd- och östeuropéer – är bilden inte lika entydig. Samtidigt visar emellertid Rosengård en kraftig ökning av antalet invånare födda i Mellanöstern.

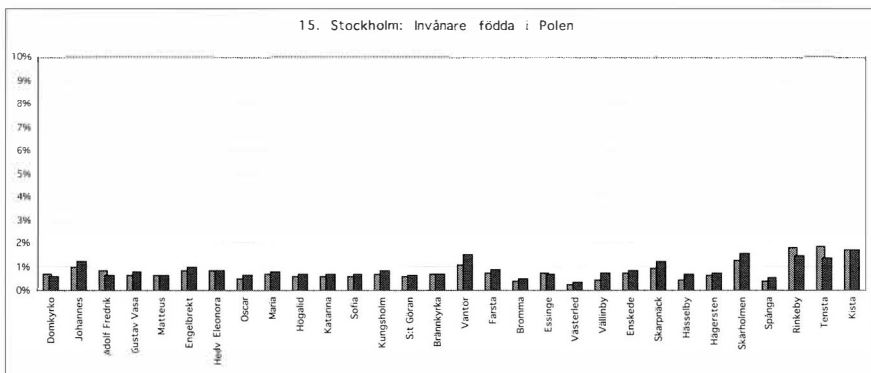
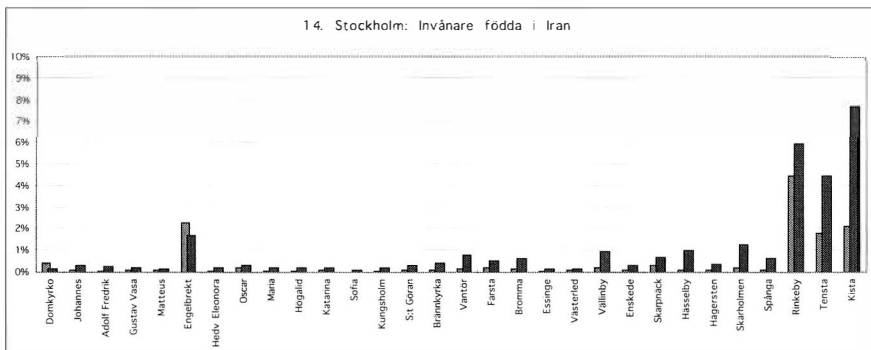
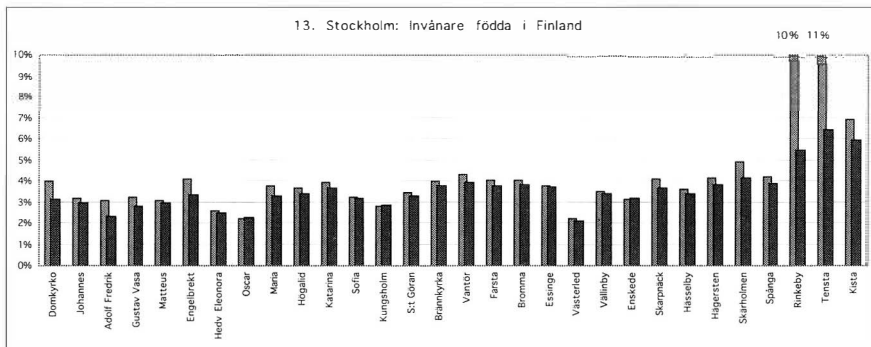
Av diagram 3.13–30 framgår hur de sex största nationaliteterna i varje stad fördelar sig på delområden. Vissa nationaliteter är starkt koncentrerade till de mest invandrantäta områdena. Det gäller turkar, iranier och chilensare i Stockholm samt jugoslaver och irakier i Malmö. Iranerna i Göteborg och Malmö bor något mera utspridd och många turkar i Göteborg bor i Biskopsgården (den fjärde mest invandrantäta stadsdelen). Invånare från f d Jugoslavien fördelar sig på ett bredare spektrum av områden i Göteborg och är än mer utspridda i Stockholm. Polackerna är rätt väl spridda och detsamma gäller de nordiska invandrarna. Den huvudsakliga tendensen över tiden är att nordborna – framför allt finländarna – flyttar bort från de invandrantäta områdena medan iranerna (och i Malmö irakierna) flyttar in.

Segregationsförklaringar

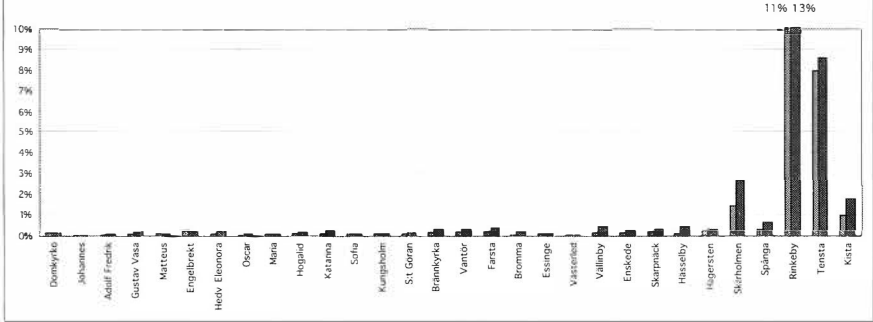
Etnisk boendesegregation betyder att en etnisk grupp har "ett från övriga hushåll avvikande boendemönster" (Andersson-Brolin 1984, s 27). Sådana avvikelser förekommer i alla samhällen och bör naturligtvis inte automatiskt stämpas som negativa och icke önskvärda; de kan ha såväl positiva som negativa förtecken.

Den etniska boendesegregationen är en komplex fråga med många dimensioner – kulturella, sociala, ekonomiska, demografiska – som i vederbörlig ordning genererat en rad teorikomplex.⁵ Vår avsikt är inte att följa de upptrampade stigarna i denna teoridjungel utan snarare att med några hugg genom statistiken skapa öppningar som kan släppa in ljus på några sidor av saken. För att vi inte ska gå alldeles

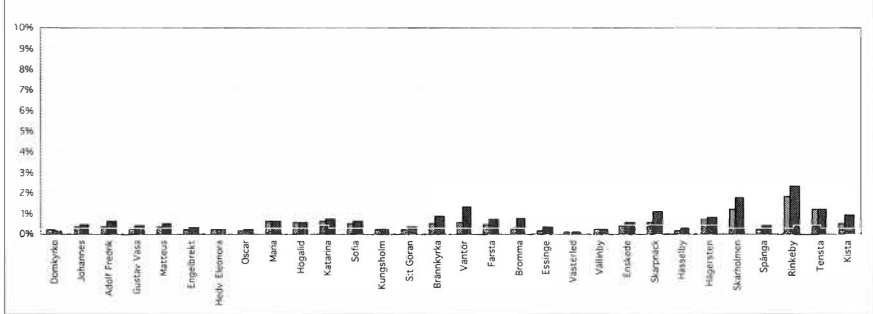
Diagram 3.13–30 De största nationaliteterna som andel av befolkningen områdesvis i storstäderna 1986 (ljus stapel) och 1993 (mörk stapel) (procent)

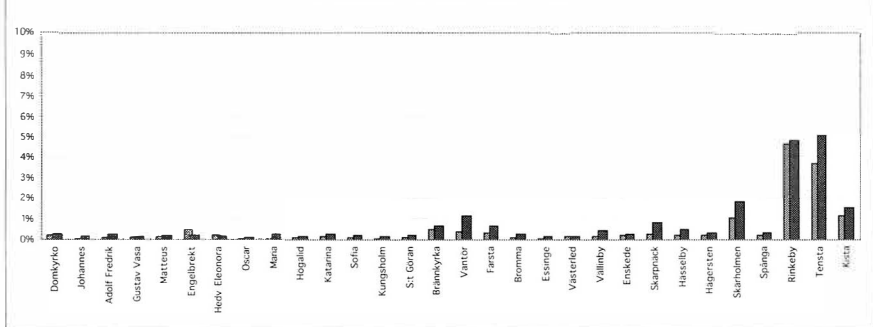
16. Stockholm: Invånare födda i Turkiet

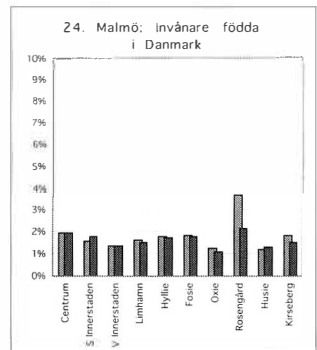
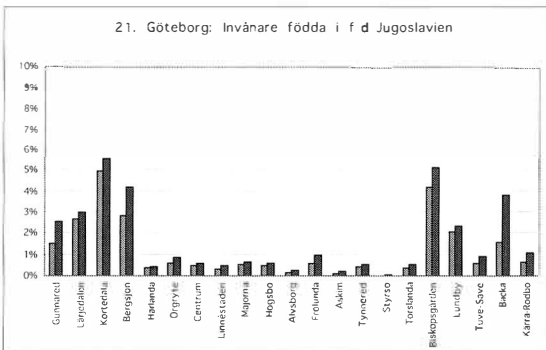
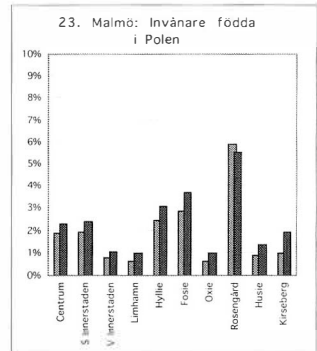
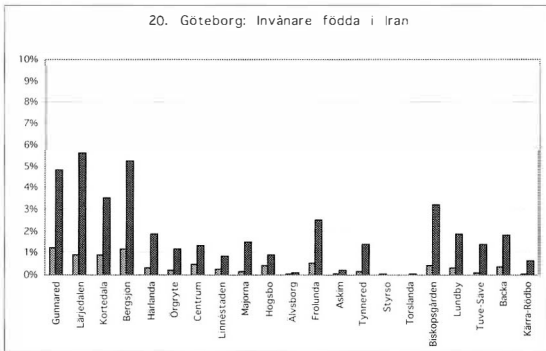
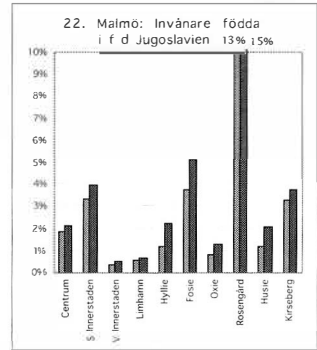
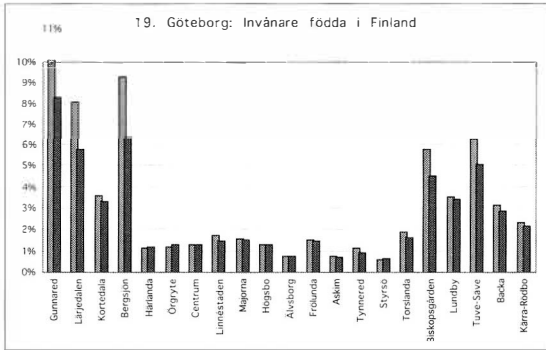

17. Stockholm: Invånare födda i f d Jugoslavien

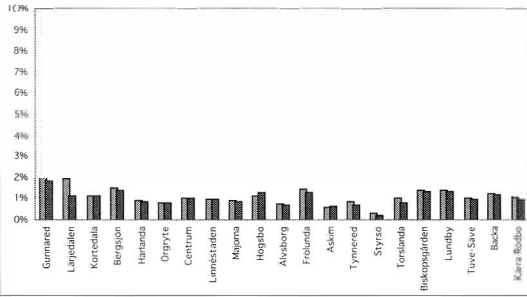

18. Stockholm: Invånare födda i Chile

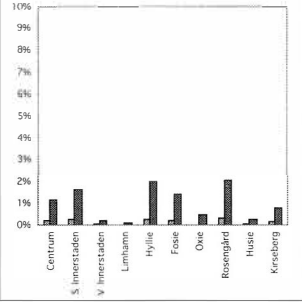

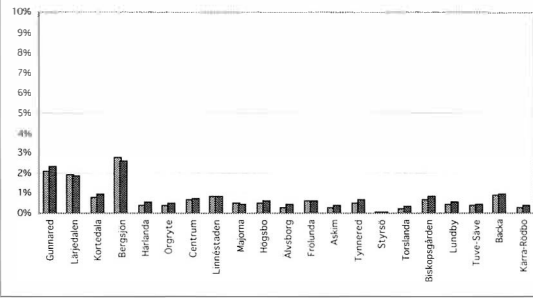
25. Göteborg: Invånare födda i Norge

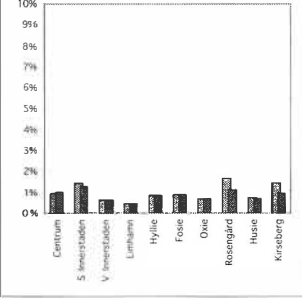
28. Malmö: Invånare födda i Iran

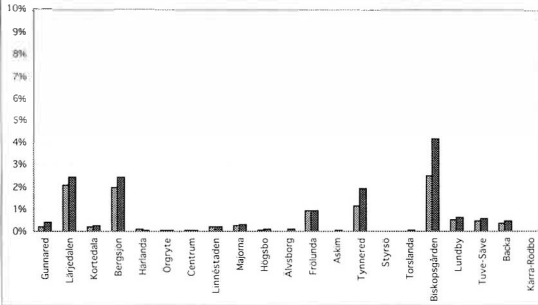
26. Göteborg: Invånare födda i Polen

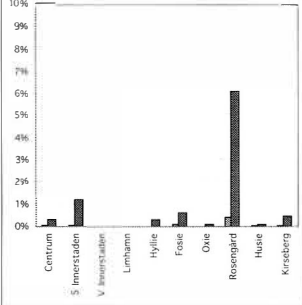
29. Malmö: Invånare födda i Finland

27. Göteborg: Invånare födda i Turkiet

30. Malmö: Invånare födda i Irak

vilse lånar vi ihop en uppsättning av de vanligaste förklaringarna till etnisk boendesegregation (utan att ta hänsyn till hur olika förklaringar är kopplade till varandra i olika teoriskolor):⁶

- *Vistelsemotiv och framtidsplaner* – motiven för invandring varierar (arbetskrafts-, flykting-, anhöriginvandring) och påverkar invandrarens framtidsplaner. Den som hoppas på att återvända till sitt hemland kan välja ett mera provisoriskt boende.
- *Tid i landet* – en nykomling i landet är nykomling på bostadsmarknaden och har begränsad tillgång på pengar, information och kontakter. Med ökad tid i landet kan invandrarnas boende alltmer komma att likna den inhemska befolkningens.
- *Åldersfördelning* – nykomlingar i landet är oftast unga och står därmed i början av sin ”boendekarriär”.
- *Kulturellt avstånd* – skillnader i religion, familjesyn, könsroller, språk, seder. Ett stort avstånd som ökar ”synligheten” kan öka risken för diskriminering. Att mäta kulturella avstånd är inte lätt. Vissa försök har ändå gjorts, även i Sverige.⁷
- *Socioekonomisk status* – klasstillhörighet, utbildning, yrke, inkomst – påverkar både genom preferenser och inkomster valet av bostadsområde.
- *Frivillig segregering* – invandrargrupper kan välja att hålla samman för att bevara sin etniska (man brukar tala om etniska nätverk) eller socioekonomiska identitet, för att få trygghet och stöd av varandra.
- *Diskriminering* – ofrivillig segregering genom att invandrarna utsätts för negativ särbehandling på bostadsmarknaden eller andra marknader, främst arbetsmarknaden, vilket i sin tur påverkar boendet.
- *Läget på bostadsmarknaden* – invandrare hamnar naturligtvis i första hand i bostadsområden där det finns gott om lediga och billiga lägenheter.

- *Ursprungsbefolkningens reaktion* – segregering kan uppstå inte bara genom att invandrargrupper flyttar in i ett område utan också genom att ursprungsbefolkningen väljer att inte flytta in eller att flytta ut.

Dessa förklaringshypoteser kan i vårt fall grupperas i tre kategorier:

- A. Förklaringar vilkas betydelse kan prövas med hjälp av statistiska bearbetningar av kvantitativt material:
 - Tid i landet: Vårt material innehåller ingen tidsvariabel på delområdesnivå, men man kan ändå dra vissa slutsatser om olika grupper utifrån uppgifter på kommunnivå.
 - Åldersfördelning: Här får vi återigen utgå från kommunnivån.
 - Socioekonomisk status: Den variabel vi i vårt material kan studera på delområdesnivå är löneinkomst. Eftersom vi endast använder en snävt ekonomisk variabel nöjer vi oss i fortsättningen med att tala om ”ekonomisk status”. (I vissa fall kan vi inte desto mindre åberopa vissa, låt vara ytliga, kunskaper om olika gruppers klassbakgrund och då kan det finnas fog för att tala om ”socioekonomisk status”.)
 - Ursprungsbefolkningens reaktion: Man kan konstatera om ursprungsbefolkningen minskar och invandrarbefolkningen ökar i ett område, men man vet naturligtvis inte varför en sådan process äger rum.
- B. Förklaringar vilkas betydelse glimtvis kan beläggas med hjälp av kvantitativt men framför allt kvalitativt material (från befintlig litteratur):
 - Vistelsemotiv/framtidsplaner: Vi kan utifrån litteraturen i vissa fall konstatera om grupper är kända för att ha, eller ha haft, ett starkt hopp om att återvända till sitt ursprungsland.
 - Kulturellt avstånd: Här handlar det som sagt om svårsmätbara avstånd, och ur vårt material – som indelar människor efter födelseland/geografisk bakgrund – kan vi egentligen inte dra slutsatser om kulturell bakgrund. Vi kommer därför i fortsättningen att tala om ”geografiskt ursprung” försåvitt vi inte hämtar något resonemang om ”kulturavstånd” ur den litteratur vi anlitar.

- Frivillig segregering/etniska nätverk: Om man i statistiken märker att vissa nationaliteter är koncentrerade till områden som inte är "ingångs-" eller lågstatusområden kan man spekulera – men inte mer – i att det handlar om frivillig segregering. Därmed inte sagt att frivillig segregering inte förekommer också i ingångs/lågstatusområden. Förekomst av etniska nätverk kan man naturligtvis inte upptäcka i statistiken utan bara i litteraturen om olika grupper.
- C. Förklaringar om vilkas betydelse vi inte kan säga ett skvatt. Under den kategorin faller diskriminering och läget på bostadsmarknaden, som vi varken haft tid eller möjlighet att studera.

Utöver dessa generella förklaringsansatser bör man ha i åtanke mer specifika förhållanden som har med invandring, ekonomi och politik under den studerade perioden att göra. Sådana "faktorer i tiden" är:

- Den kraftiga invandringen under andra hälften av 1980-talet, som innebar att stora grupper nyanlända skulle finna vägar ut på bostadsmarknaden.
- Den långa högkonjunkturen under andra hälften av 1980-talet och den därpå följande ekonomiska krisen med åtföljande arbetslöshet.
- "Hela-Sverige-strategin" som från 1985 gick ut på att sprida nya invandrargrupper över landet men som efter 1991 började förlora i effekt.

Följande hypotes – som vi strax ska pröva – ligger nära till hands: Den ekonomiska högkonjunkturen och politiken att sprida flyktingarna över landet bör ha motverkat den etniska boendesegregationen i storstäderna under 1980-talets andra hälft. När pendeln i ekonomin vände i början på 1990-talet bör den etniska boendesegregationen ha ökat. Förmodligen har en dylik hypotes föresvävat Invandrarpolitiska kommittén, som i sitt huvudbetänkande (SOU 1996:55, s 304) skriver: "Styrningen av flyktingarnas första bosättning sedan mitten av 1980-talet kan delvis ha motverkat eller åtminstone fördröjt segregations-effekterna. Den ökade etniska segregeringen sammanhänger emellertid främst med den socioekonomiska segregeringen i boendet /.../."

Mått på segregering

Det finns en rad mått på segregering, t ex segregationsindex, olikhets- eller dissimilaritetsindex, entropiindex.⁴ Sådana index kan för den ”vanlige” läsaren framstå som tämligen abstrakta. Vi har valt att beräkna segregationsindex och kompletterar den bild som framträder med hjälp av ett skäligen enkelt men ändå talande mått: för att få en uppfattning om i vilken utsträckning nationalitetsgrupperna är koncentrerade till generellt invandrantäta områden beräknar vi den andel av olika nationaliteter som bor i de tre invandrantätaste områdena i respektive stad. Dessutom försöker vi finna ut om några nationaliteter är koncentrerade till områden som inte tillhör de generellt mest invandrantäta.

Segregationsindexet är ett mått på hur en grupps boende avviker från hela befolkningens boende: det är summan av avvikelser mellan gruppens och befolkningens boende i alla delområden på en ort (se bilaga 3.2). Indexet löper från 0 till 100. Ju lägre tal, desto mindre segregation – om det inte finns några avvikelser blir resultatet naturligtvis 0. Ju högre tal, desto större segregation – om en grupp bor helt avskild från övriga befolkningen blir resultatet 100. För att ge en mera handfast uppfattning om vad indexet innebär kan man säga att det anger hur stor procentuell andel av en grupp som måste flytta till andra områden för att den inte ska vara över- eller underrepresenterad i något område. Om man använder stora delområden – som här är fallet – ger indexet förmodligen lägre utslag än om man använt mindre områden, av det skälet att mindre områden ofta har en mera homogen befolkning än större områden (se Andersson-Brolin 1984, s 80). Fördelen med måttet är att det tillåter siffermässiga jämförelser mellan städerna. Nackdelen med måttet – i och med att det anger summan av avvikelser i alla delområden – är att det inte ger någon ledning när man vill sätta fingret på en ”öm punkt”: vari består segregationens huvuddrag för en viss grupp? Segregationsindexet ger en heläckande men just därigenom rätt intetsägande bild.

Det kompletterande måttet – andelen som bor i de tre invandrantätaste områdena – har den nackdelen att andelarna blir väldigt olika i olika städer eftersom de påverkas av hur många delområden som finns och hur stora de invandrantätaste områdena är. Fördelen med måttet, liksom med sökandet efter koncentrationer i icke invandrantäta områden, är att man får en antydning om var ”den ömma punkten” finns.

Tidigare beräkningar

Tidigare beräkningar av den etniska boendesegregationen i Stockholm har visat en kraftig ökning under 1970-talet och en bit in på 1980-talet. Därefter har en utplaning och kanske också minskning ägt rum. Lillemor Andersson-Brolin beräknade i sin avhandling om *Etnisk bostadssegregation* (1984) segregationsindex för ett dussin nationaliteter och visade att segregationen under 1970-talet ökade för framför allt turkiska, chilenska och grekiska medborgare. I en PM från Regionplane- och trafikkontoret i Stockholm om *Boendesegregationsutveckling i Stockholms län 1970–1990* (från 1994 och författad av Danuta Biterman) beräknades ett entropiindex. Det visade en ökning i Stockholms stad mellan 1970 och 1985 och därefter en minskning i vissa delar (Stockholms innerstad och Västerort) och en ökning i andra (Söderort). För Botkyrka registrerades en ökning 1975–1990, för Södertälje en ökning 1970–1980 och därefter en minskning. Några beräkningar av liknande index för Göteborg och Malmö känner vi inte till, men det är kanske bara ett tecken på vår okunnighet.

Segregationsindex

De beräknade segregationsindexen för olika nationaliteter 1986, 1990 och 1993 anges i diagram 3.31–44 (och i tabellform i bilaga 3.3).⁹ Grupper om färre än 100 individer har inte medräknats. Man kan utifrån diagramöversikten dra slutsatser av åtminstone tre slag – vad gäller skillnader mellan nationaliteter, skillnader mellan städer och utveckling över tiden.¹⁰

Det finns, föga förvånande, stora skillnader mellan olika nationaliteter. Invandrare från Mellanöstern (framför allt Turkiet och Irak) och Afrika (Somalia och Etiopien) bor mest segregerat och invandrare från Norden och Tyskland minst. Vi återkommer strax till den sidan av saken.

Det finns också vissa anmärkningsvärda skillnader mellan städerna. De nordiska invandrarna bor mera segregerat i Göteborg än i Stockholm och Malmö – vad gäller finländarna är skillnaden mycket stor. Greker och iranier bor mera segregerat och jugoslaver mindre i Stockholm än i de andra städerna.

Vad gäller utvecklingen över tiden är det svårt att urskilja något

Diagram 3.31–44 Segregationsindex för utvalda nationaliteter i storstäderna 1986, 1990 och 1993

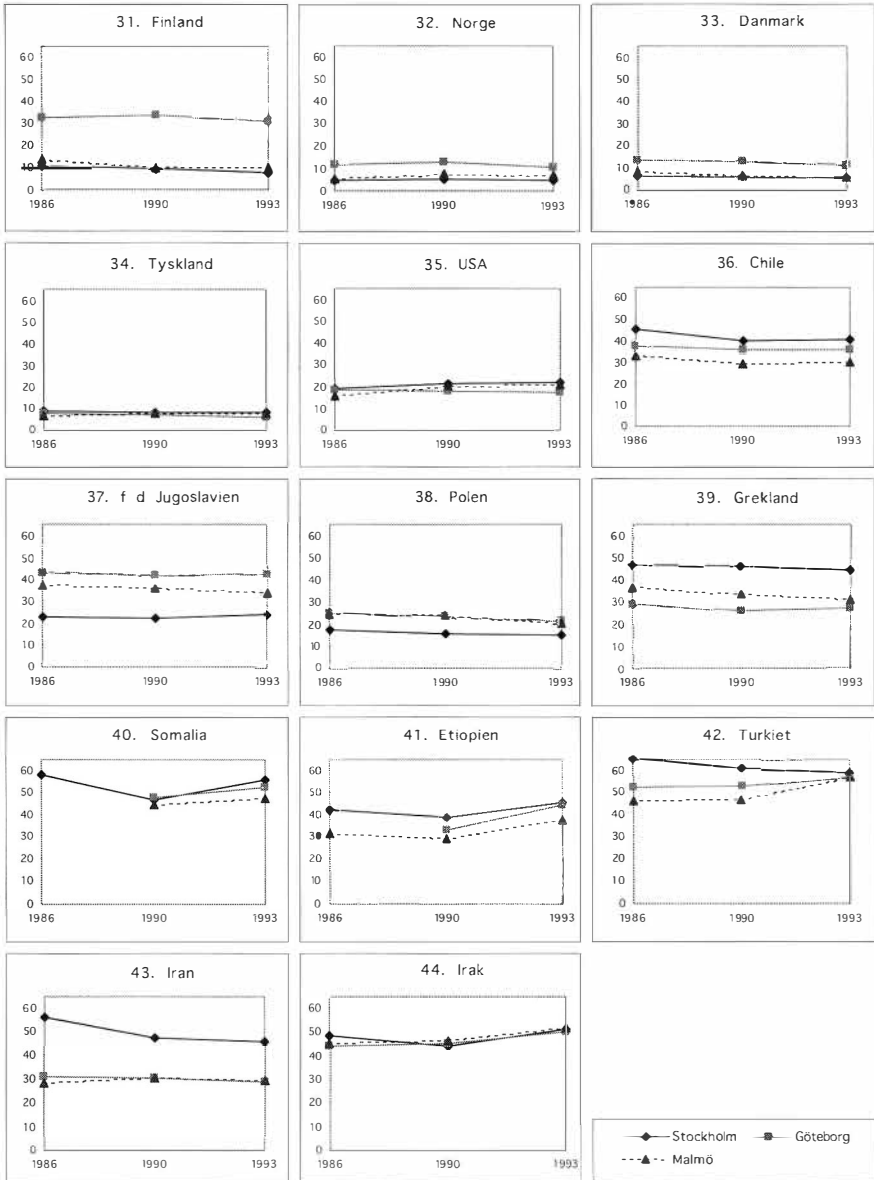
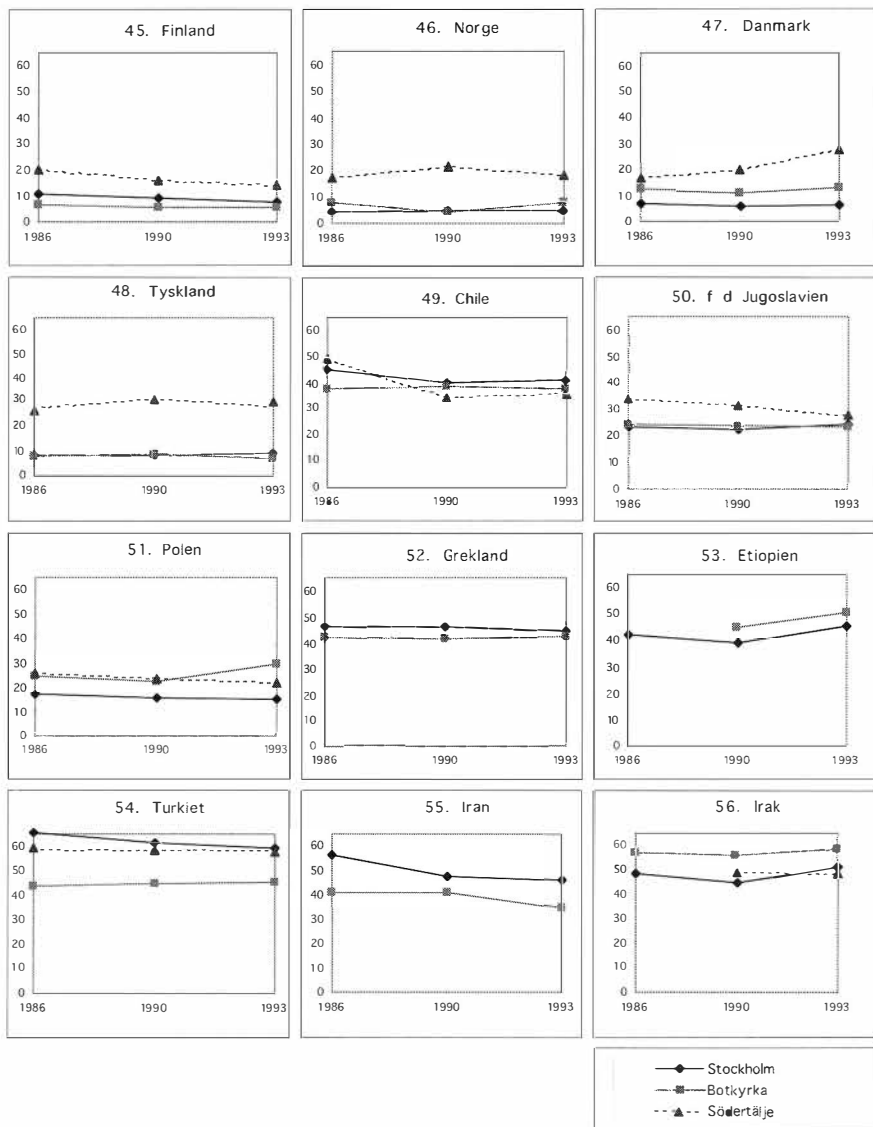

Diagram 3.45–56 Segregationsindex för utvalda nationaliteter i Stockholm, Botkyrka och Södertälje 1986, 1990 och 1993

enhetligt mönster. För nordiska invandrare har segregeringen över lag minskat något. Chilenarna uppvisar en minskning i framför allt Stockholm och Malmö i slutet av 1980-talet och därefter en utplaning. Jugoslaverna uppvisar små förändringar, polackerna en kontinuerlig minskning i alla tre städerna. Grekerna uppvisar också en minskning fast den kommer i slutet av 1980-talet i Göteborg, i början av 1990-talet i Stockholm och kontinuerligt i Malmö. Somalier och etiopier visar en minskning i Stockholm i slutet av 1980-talet och en ökning i alla tre städerna i början av 1990-talet. Turkarna visar en minskning i Stockholm och en ökning i Göteborg och Malmö, vilket innebär en konvergens så att segregeringen blir densamma i de tre städerna. För iranierna har segregeringen minskat kraftigt i Stockholm men legat stilla i Göteborg och Malmö. Irakierna visar i Stockholm först en minskning och därefter en ökning och i Göteborg och Malmö en kontinuerlig ökning.

Hypotesen om att boendesegregeringen motverkats i slutet av 1980-talet och ökat i början av 1990-talet får på sin höjd halvhjärtat stöd i materialet. Den tycks äga giltighet för irakier, somalier och etiopier och kanske för chilensare och turkar men knappast för invandrare från Norden och de övriga europeiska länder som finns med i vår undersökning.

För att kunna jämföra Stockholms stad med andra invandrartäta kommuner i Stockholms län har vi beräknat segregationsindex för Botkyrka och Södertälje. Dessa index, som presenteras i diagram 3.45–56, talar väl i huvudsak för sig själva. Mest anmärkningsvärt är kanske att nordbor och tyskar bor betydligt mera segregerat i Södertälje än i Botkyrka och Stockholm. Södertälje påminner i det avseendet snarast om Göteborg. Turkarna bor mindre segregerat i Botkyrka än i Stockholm och Södertälje och iranierna mindre segregerat i Botkyrka än i Stockholm. För chilenarna i Södertälje minskade segregeringen kraftigt i slutet av 1980-talet.

I följande tabell görs en rangordning av nationaliteterna i storstäderna efter hur segregerade de är (eller var 1993) enligt indexet. Vi har redan kommenterat de viktigaste skillnaderna mellan nationaliteter och städer. När man betraktar "segregationsligan" är det mest slående ändå hur likartad den är i de tre städerna.

Tabell 3.1 Segregationsindex för utvalda nationaliteter i storstäderna 1993. Rangordning

Stockholm	Göteborg	Malmö
Turkiet (59)	Turkiet (57)	Turkiet (57)
Somalia (56)	Somalia (53)	Irak (52)
Irak (51)	Irak (51)	Somalia (48)
Iran (46)	Etiopien (45)	Etiopien (38)
Etiopien (46)	f d Jugoslavien (43)	f d Jugoslavien (34)
Grekland (44)	Chile (36)	Grekland (31)
Chile (41)	Finland (31)	Chile (30)
f d Jugoslavien (24)	Iran (29)	Iran (29)
USA (22)	Grekland (27)	USA (21)
Polen (15)	Polen (21)	Polen (20)
Tyskland (8)	USA (17)	Finland (10)
Finland (8)	Danmark (11)	Tyskland (8)
Danmark (6)	Norge (10)	Norge (7)
Norge (5)	Tyskland (6)	Danmark (6)

Invandrantäta områden

Låt oss därmed övergå till frågan om hur stor andel av grupperna som bor i de invandrantätaste områdena. Vi håller oss i fortsättningen till slutåret 1993. Resultatet framgår av tabell 3.2 i vilken grupperna i varje stad är rangordnade efter hur koncentrerade de är till de tre invandrantätaste områdena. Andelen för samtliga utrikes födda och den totala befolkningen anges också.

Rangordningen i denna tabell avviker inte mycket från den föregående rangordningen efter segregationsindex. Boendesegregering och boende i invandrantäta områden går hand i hand. Men ingen regel utan undantag. Turkarna utgör den mest segregerade gruppen i Göteborg men är inte särskilt koncentrerade till de allra invandrantätaste områdena. Amerikanerna undviker i det närmaste invandrantäta områden och slår sig med förkärlek ner i centrala stadsdelar och blir just därigenom segregerade!

Nu är det emellertid inte nödvändigtvis så att alla koncentrationer av invandrargrupper återfinns i invandrantäta områden. Man kan tänka sig att vissa grupper samlas i områden som inte tillhör de mest invandrantäta. För att få en hum om huruvida detta förekommer kan man granska översikter av nationaliteternas andelar av befolkningen

Tabell 3.2 *Andel av utvalda nationaliteter som bodde i de tre invand-
rartätaste områdena i storstäderna 1993 (procent). Rang-
ordning*

Stockholm	Göteborg	Malmö
Somalia (61)	Irak (55)	Irak (82)
Turkiet (57)	Somalia (54)	Turkiet (79)
Irak (51)	Etiopien (38)	Somalia (79)
Iran (50)	Chile (36)	f d Jugoslavien (65)
Etiopien (49)	Iran (31)	Etiopien (59)
Grekland (41)	Finland (30)	Grekland (58)
Chile (36)	Polen (30)	Chile (53)
<i>Utrikes födda (23)</i>	<i>Utrikes födda (28)</i>	<i>Utrikes födda (53)</i>
f d Jugoslavien (14)	Turkiet (27)	Iran (49)
Polen (13)	f d Jugoslavien (21)	Polen (49)
Finland (12)	Grekland (19)	Finland (40)
<i>Hela befolkn (8)</i>	Danmark (17)	Danmark (36)
Norge (6)	Norge (16)	<i>Hela befolkn (33)</i>
Tyskland (6)	Tyskland (12)	Norge (31)
Danmark (5)	<i>Hela befolkn (12)</i>	Tyskland (30)
USA (4)	USA (8)	USA (28)

i olika områden, alltså diagram av typen 3.13–30. En sådan granskning ger, stad för stad, vid handen följande:

I Stockholm finns inga påtagliga koncentrationer av nationaliteter i områden som inte tillhör de invandrantätaste. Jugoslaverna har visserligen sin näst Rinkeby kraftigaste koncentration i Skärholmen och där finns även en stark koncentration av greker, turkar och chilensare. Det betyder emellertid inte att dessa nationaliteter är koncentrerade till något icke invandrantätt område eftersom Skärholmen är det enligt vår indelning fjärde invandrantätaste området i Stockholms stad.

I Göteborg är turkar och greker främst koncentrerade till Biskopsgården, som är den fjärde invandrantätaste stadsdelen. Det finns också en relativt stor turkisk grupp i Tynnered, som inte är något särskilt invandrantätt område. Av turkarna i Göteborg bor endast 27 procent i de tre invandrantätaste stadsdelarna men hela 62 procent i tre stadsdelar (Lärjedalen, Tynnered och Biskopsgården). Jugoslaverna har sin kraftigaste koncentration i Kortedala, som är den femte invandrantätaste stadsdelen. De är också koncentrerade till Biskopsgården och Backa.

Iranierna i Malmö har sin näst kraftigaste koncentration i Hyllie, den fjärde invandrartätaste stadsdelen. I övrigt är det svårt att upptäcka några särskilda ansamlingar av enskilda invandrargrupper i icke invandrartäta områden.

Det visar sig alltså svårt att hitta exempel som tyder på frivillig segregering genom att söka efter grupper som koncentrerats till andra områden än de mest invandrartäta (låt vara att en sökning bland mindre delområden kanske hade gett annat resultat). De grupper man lägger märke till är i stort sett bara turkar och jugoslaver i Göteborg. Den frivilliga segregering som finns får man nog trots allt söka efter i just de invandrartäta områdena. Där finns rimligtvis en blandning av frivillighet och tvång som knappast låter sig separeras i statistiska tablåer.

Tid i landet

Eftersom vi saknar uppgift om invandrargruppernas tid i landet på delområdesnivå får vi nöja oss med uppgifter på kommunnivå. För att få ett mått på hur ”nya” olika invandrargrupper är har vi valt att beräkna hur stor andel av grupperna som bott mindre än tio år i Sverige.¹¹ Resultatet framgår av tabell 3.3 i vilken nationaliteterna i varje stad återigen är rangordnade. Tabellen bjuder knappast på några överraskningar. Nya flyktinggrupper ligger i topp, gamla arbetskraftsinvandrargrupper i botten.

Åldersfördelning

Om vi i fråga om gruppernas åldersfördelning gör ett lika enkelt snitt på kommunnivå som i fråga om tid i landet och beräknar hur stor andel som är under 40 år blir resultatet som i tabell 3.4. För jämförelsens skull finns samtliga inrikes respektive utrikes födda med. Rangordningen påminner om den föregående (tid i landet), vilket inte kommer som någon större överraskning. De som är nya i landet bör ju i rimlighetens namn över lag vara yngre än de som varit länge i landet. Den grupp för vilken skillnaden mellan ålderstabellen och tidstabellen blir störst – där andelen ”unga” är ovanligt stor i förhållande till andelen ”nya” – är turkarna.

Tabell 3.3 *Andel av utvalda nationaliteter i storstäderna som varit mindre än tio år i Sverige 1993 (procent). Rangordning*

Stockholm	Göteborg	Malmö
Somalia (91)	Somalia (94)	Somalia (95)
Irak (79)	Iran (91)	Irak (94)
Iran (79)	Irak (89)	Iran (93)
Etiopien (71)	Etiopien (84)	Etiopien (86)
Chile (57)	Chile (56)	Chile (50)
USA (46)	USA (38)	USA (44)
Turkiet (40)	Turkiet (34)	Turkiet (38)
f d Jugoslavien (38)	f d Jugoslavien (29)	Polen (35)
Polen (30)	Polen (27)	f d Jugoslavien (28)
Norge (26)	Norge (27)	Norge (22)
Danmark (21)	Grekland (26)	Danmark (19)
Grekland (19)	Danmark (13)	Grekland (18)
Finland (14)	Tyskland (9)	Finland (11)
Tyskland (13)	Finland (8)	Tyskland (7)

Tabell 3.4 *Andel av utvalda nationaliteter i storstäderna som var under 40 år 1993 (procent). Rangordning*

Stockholm	Göteborg	Malmö
Somalia (90)	Somalia (93)	Etiopien (92)
Etiopien (83)	Etiopien (81)	Somalia (91)
Irak (80)	Irak (83)	Iran (80)
Iran (74)	Iran (80)	Irak (78)
Turkiet (68)	Turkiet (70)	Chile (67)
Chile (66)	Chile (68)	Turkiet (63)
USA (57)	<i>Sverige (54)</i>	USA (56)
<i>Sverige (53)</i>	<i>Utrikes födda (53)</i>	<i>Utrikes födda (52)</i>
<i>Utrikes födda (52)</i>	USA (53)	<i>Sverige (49)</i>
f d Jugoslavien (50)	Polen (45)	Polen (47)
Polen (43)	Grekland (44)	f d Jugoslavien (42)
Grekland (41)	f d Jugoslavien (40)	Grekland (40)
Finland (33)	Norge (33)	Norge (31)
Norge (31)	Finland (30)	Danmark (30)
Danmark (30)	Danmark (24)	Finland (26)
Tyskland (19)	Tyskland (19)	Tyskland (15)

Ekonomisk status: Lönerna

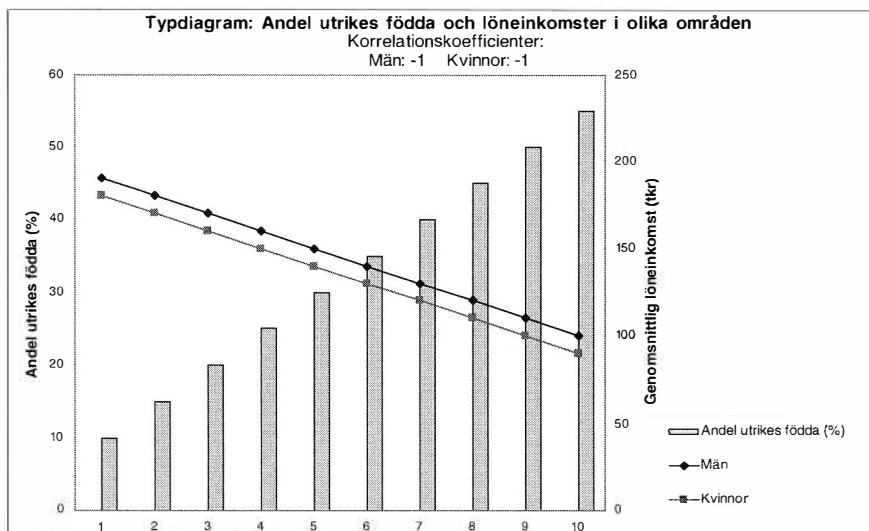
Det finns många kriterier på socioekonomisk status. Det kriterium vi haft tillgång till på delområdesnivå i vår SCB-statistik är löneinkomst, varför vi som sagt nöjer oss med att tala om "ekonomisk status". Låt oss emellertid allra först ge en bild av gruppernas relativa ekonomiska status genom att rangordna den genomsnittliga löneinkomsten på kommunnivå för män av olika nationaliteter. Resultatet, tabell 3.5, framstår med smärre undantag som en spegelvändning av tabellerna över tid i landet och ålder.

Tabell 3.5 Genomsnittlig löneinkomst för förvärvsarbetande män av utvalda nationaliteter i storstäderna 1993 (tkr). Rangordning

Stockholm	Göteborg	Malmö
Danmark (227)	Tyskland (200)	Tyskland (185)
Norge (210)	Norge (190)	Finland (169)
Tyskland (202)	USA (193)	Norge (167)
USA (190)	Danmark (177)	USA (165)
Finland (183)	Finland (169)	Danmark (159)
Polen (165)	Polen (169)	Polen (143)
f d Jugoslavien (142)	f d Jugoslavien (147)	f d Jugoslavien (140)
Etiopien (136)	Chile (122)	Grekland (126)
Grekland (132)	Grekland (121)	Chile (124)
Chile (132)	Etiopien (110)	Turkiet (108)
Iran (123)	Irak (108)	Etiopien (107)
Turkiet (118)	Iran (98)	Iran (89)
Irak (115)	Turkiet (94)	Irak (73)
Somalia (114)	Somalia (88)	Somalia (65)

Låt oss därmed kliva ner på delområdesnivå. Om löneinkomsterna ligger bakom segregeringen i boendet borde man kunna se ett mönster enligt följande typdiagram (som egentligen är ett korrelogram med lite extra information), där stadsdelarna är rangordnade efter invandrarartäthet (staplarna). I de minst invandrarartäta områdena borde lönerna vara höga för att falla i mer invandrarartäta områden. Några rätlinjiga inkomstkurvor som i typdiagrammet bör man förstås inte vänta sig – det finns ju så många faktorer i olika stadsdelar som kan verka i ena eller andra riktningen. Korrelationskoefficienter finns inlagda i

diagrammen. I typdiagrammet blir de minus ett, vilket innebär att en enhets större andel invandrare i ett område medför en enhets lägre löneinkomst.

Det tycks, enligt diagram 3.57–62, finnas klara samband mellan invandratäthet och löneinkomster. Några större skillnader i sambandens styrka mellan 1986 och 1993 föreligger inte. Man bör observera att lönekurvorna är något skakiga i vänstra delen av diagrammen eftersom det i de minst invandratäta områdena inte handlar om så väldigt många inkomsttagare och eftersom det också kan handla om exklusiva ytterområden eller ”glesbygd” i stadsmarginalen.¹²

Problemet är att faktorn tid i landet kan förklara de lägre lönerna i de invandratäta områdena om en jämförelsevis stor del av dem som bor i dessa områden har varit kort tid i landet och på arbetsmarknaden. Ett sätt att lyfta ut tidsfaktorn och få en klarare bild av den socioekonomiska faktorn är att titta på sverigeföddas löner. Om de är lägre i mer invandratäta områden torde dessa områden domineras av grupper med låg socioekonomisk status. Detta är enligt diagram 3.63–68 också fallet. De inrikes och utrikes födda männens lönekurvor skuggar varandra, men de inföddas löner ligger på en högre nivå. I Stockholm handlar det om ett lönegap på 30 000–60 000 kronor. I Malmö och Göteborg är gapet 20 000–30 000 kr och minskande i de minst invandratäta områdena. Kvinnornas löner uppvisar samma

Diagram 3.57–62 *Andel utrikes födda och genomsnittliga löneinkomster för utrikes födda män och kvinnor i olika områden i storstäderna 1986 och 1993*

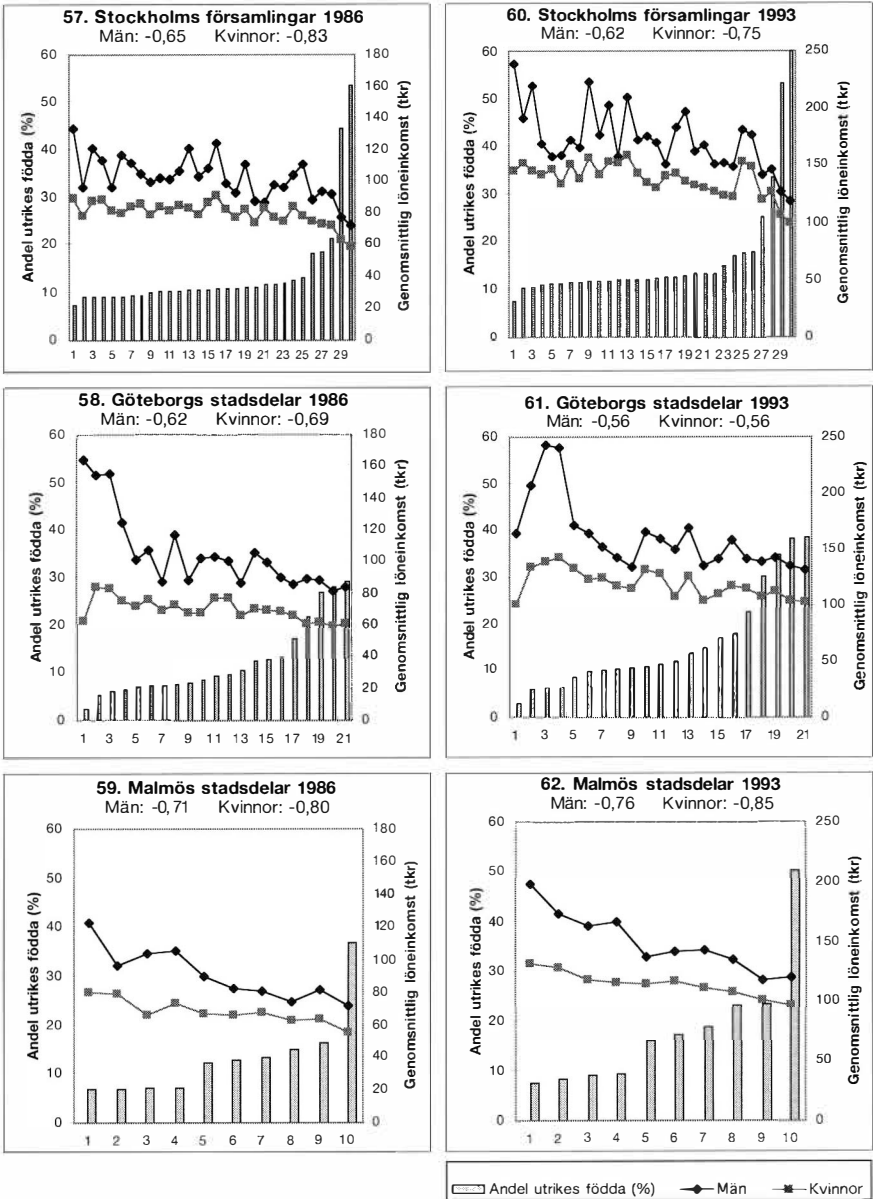
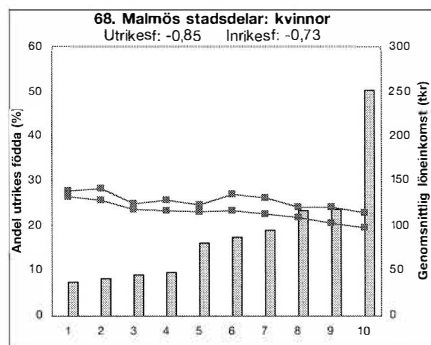
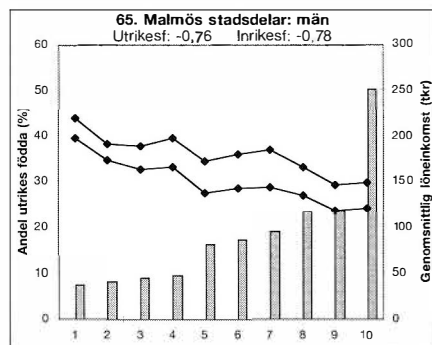
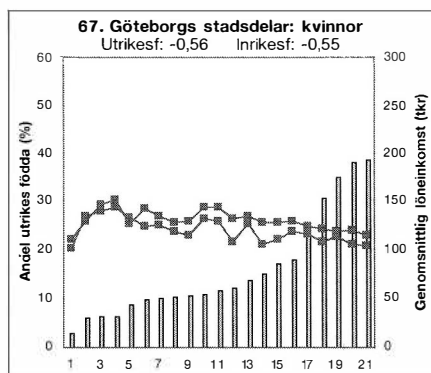
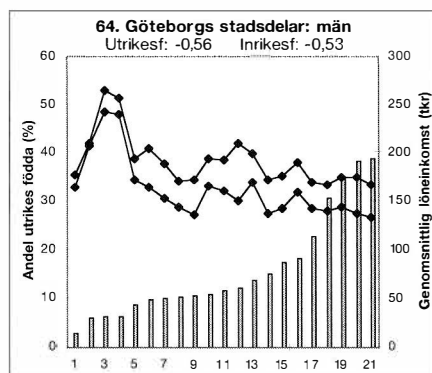
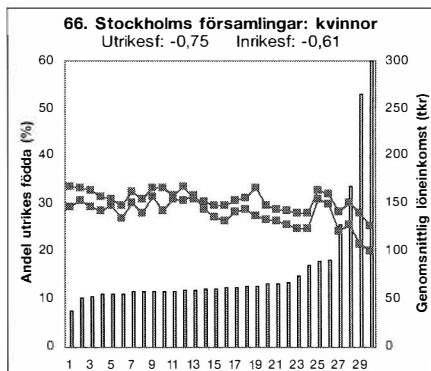
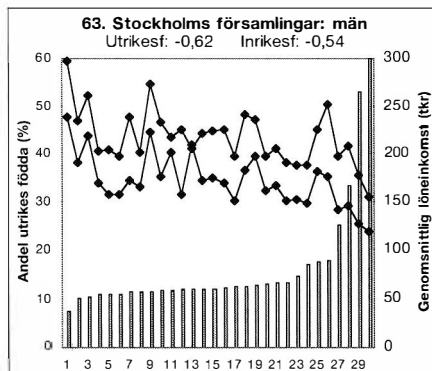

Diagram 3.63–68 *Andel utrikes födda och genomsnittliga löneinkomster för inrikes och utrikes födda män och kvinnor i olika områden i storstäderna 1993*

Övre kurvorna = inrikes födda
Undre kurvorna = utrikes födda

mönster som männens med den skillnaden att gapet mellan inrikes och utrikes födda är mycket litet.

Jämförelsen mellan inrikes och utrikes föddas löner pekar alltså mot att lutningen på lönekurvorna avspeglar socioekonomisk segregering och att gapet mellan dem avspeglar en rad andra faktorer (tid i landet, ålder, diskriminering eller vad det nu kan vara).

Vi övergår nu till att granska boendet och lönerna hos enskilda grupper. Om man korrelerar områdenas invandratäthet med lönerna för män av olika nationaliteter i områdena finner man inte oväntat nästan bara negativa samband (se bilaga 3.4). De flesta grupperna följer alltså det för utlandsfödda män i allmänhet typiska mönstret. De positiva undantagen gäller chilensare och turkar i Malmö och etiopier i Stockholm.

Om man i stället korrelerar respektive grupps andel av befolkningen i olika områden med lönerna för män i samma grupp i områdena (bilaga 3.4) blir resultatet inte helt oväntat att förekomsten av positiva samband ökar – det gäller tydligast norrmän och danskar i Stockholm, tyskar i alla tre städerna och amerikaner i Malmö. I vissa fall får vi emellertid starkare negativa samband – det gäller t ex irakier i Stockholm, norrmän och turkar i Göteborg, chilensare i Malmö. Den allmänna tendensen är i båda tabellerna i bilaga 3.4 begriplig men resultaten för enskilda grupper har vi inga möjligheter att tyda. Det kan i många fall på delområdesnivå handla om ganska få förvärvsarbete, varför slumpen torde spela sina spratt.

Fyra grupper i litteraturen

Vi tar nu en välbehövlig paus i sifferexercisen genom att titta på hur några av de nationaliteter vi är intresserade av har behandlats i litteraturen. Vi kan inte plöja igenom den uppsjö av litteratur som finns om olika invandragrupper utan nöjer oss med några nedslag i den specifika boendelitteraturen. Ett flertal av de forskare som ägnar sig åt att studera invandras boende har i den av Siv Ehn redigerade boken *Så här bor vi* (1993) behandlat fyra grupper, nämligen finländare, chilensare, turkar och iranier. Samma grupper behandlas i Kirsti Kuuselas *Integration i invandratäta bostadsområden?* (1993b).¹³ Med hjälp av dessa böcker kan vi få vissa ledtrådar beträffande den roll som vistelsemotiv/framtidsplaner, kulturavstånd, nätverk och socio-

ekonomisk status kan tänkas spela för dessa gruppers boende.

Kuusela (1993b, s 34–35) finner att merparten av de finska arbetskraftsinvandrarna i Gårdsten i Gunnared (Göteborg) trivs med att bo bland landsmän: ”Den stora andelen landsmän ger finnarna trygghet och möjlighet att organisera sig och skapa en positiv finsk kulturell identitet. /.../ De strävar efter att anpassa sig i det svenska samhället genom att behålla sitt eget språk och sin egen kulturella identitet och samtidigt aktivt delta i det svenska samhället.” Samtidigt betonar Kuusela (s 74) den sociala sidan av finländarnas sammanhållning: ”Finnarnas arbetarklassbakgrund gör dem benägna att bo nära varandra och kollektivt skapa olika resurser med vars hjälp de bättre kan integreras och få jämlika möjligheter i det svenska samhället.” Magnus Berg (1993, s 119) beskriver hur de finländska arbetskraftsinvandrare som kom till Göteborg på 1960-talet i takt med att miljöprogrammet förverkligades blev förortsbor med allmännyttan som hyresvärd: ”Sedan dess har man i stort sett blivit förorten trogen. /.../ Förankringen i arbetarklassen och förorten är stabil.” De finska andragenerationsinvandrare som Berg intervjuat betonar (s 141) sin klassidentitet men inte sin etniska identitet: ”Med något undantag beskriver sig finländarna snarast som icke-etniska. De har svårt att identifiera något i sina liv som skulle vara speciellt finskt, tvärtom talar många i stället om hur lika de är unga svenskar. Av stor betydelse för synen på boendet är däremot klasstillhörigheten.”

Dessa sporadiska observationer tyder på att nätverk av kulturell karaktär haft betydelse för finska invandrare i första generationen men är av liten betydelse för den andra generationen. Den socioekonomiska statusen får anses vara en tungt vägande förklaring till den boendesegregering som kvarstår i framför allt Göteborg.

Danuta Biterman (1993, s 35) konstaterar att chilensare i Stockholmsregionen i stor utsträckning bor i invandrantäta områden men att de under den period hon studerade, mitten av 1980-talet, spreds ganska snabbt eftersom de hade genomsnittligt hög utbildning och ofta hade bott i en storstad i hemlandet. Kirsti Kuusela (1993a, s 112, 1993b, s 54) framhåller att de chilensare som kom till Göteborg på 1970-talet var kritiska mot att de placerades i samma stadsdelar eftersom de inte kände och – av rädsla för spioner från hemlandet – inte litade på varandra. Hon fortsätter (1993b, s 55): ”Genom att bo i ett område med många nationaliteter /Gårdsten/ känner de sig skyddade mot försvenskning och slipper det assimilationstryck de tycker

sig finna i svenska medelklassområden. Med få landsmän i området kan de själva välja hur mycket de vill umgås med dem. De slipper bli isolerade i sin egen etniska grupp, vilket de menar skulle kunna bli fallet om de bodde i närheten av en stor grupp landsmän.”

Magnus Berg (1993, s 133–34), som också behandlar Göteborg, pekar på att hälften av chilensarna kom från Santiago, där de ofta levde i bostadsområden där alla kände alla och där nätverken av grannar och släkt hade stor betydelse. Chilensarna flyttade direkt in i de svenska miljonprogramområdena, t ex Hammarkullen i Angered i Göteborg där ”kolonin var heterogent och hastigt sammansatt och skilde sig därigenom från de lokalsamhällen i Santiago och Valparaiso där människor med liknande bakgrund under lång tid utformat ett väloljat socialt liv. I Hammarkullen blev skillnaderna människor emellan med tiden alltmer framträdande. De hade olika klassbakgrunder och utbildningsnivåer, de kom från olika städer och hade olika partitillhörighet och därmed skilda uppfattningar om hur kampen för ett Chile utan Pinochet skulle föras.”

Dessa observationer tyder inte direkt på att nätverk eller socioekonomisk status i bemärkelsen klassbakgrund är avgörande förklaringar till att gruppen bor förhållandevis segregerat. Däremot antyds en motvilja mot försvenskning som skulle kunna förklara att många bor i invandrartäta områden. Dessutom har vistelsemotiv/framtidsplaner – chilensarna levde länge i Sverige i förhoppningen om att det rörde sig om en tillfällig exil – rimligen haft betydelse.

Oscar Pripp (1993, s 57) har studerat turkars och kurdernas boende i Fittja i Botkyrka och konstaterar att de ”är kända för att vara trogna sin ursprungskultur”. Kirsti Kuusela (1993a, s 103, 106) skriver om turkarna i Göteborg, arbetskraftsinvandrare med anhöriga som kedjemigrerat från några byar i Konjadistriktet i Anatolien och är koncentrerade till Biskopsgården: ”Flertalet turkiska familjer har liten kontakt med svenskar och med andra invandrargrupper. /.../ De utblivna kontakterna med svenskarna beror således på att turkarnas eget nätverk är tätt och intensivt och fyller deras primära sociala behov. /.../ Länge trodde turkarna att de skulle flytta tillbaka till hemlandet och såg tillvaron i Sverige som tillfällig.”

Magnus Berg har intresset riktat mot just turkarna i Biskopsgården, en grupp med stark sammanhållning och starka band med hembygden. Bland dessa turkar går uppfattningarna om varför de hamnade i Biskopsgården isär – en del menar att det var ett frivilligt val,

andra att de blev förflyttade dit. ”De flesta är inte heller hågade att lägga några större slantar på det svenska boendet”, hävdar Berg (1993, s 128). ”Den centrala ekonomiska prioriteringen är i stället den årliga resan till hemtrakten i Turkiet där de flesta har ett hus som de byggt för pengar de tjänat i Sverige.” Berg fortsätter (s 130): ”Andra boendeformer än hyresrätten och andra bostadsområden än Biskopsgården diskuteras inte av turkarna. En del presenterar däremot funderingar om att flytta tillbaka till Turkiet, men knappast någon tror att de verkligen kommer att göra det /.../”

När turkarna insåg att de inte skulle återvända till hemlandet innebar detta enligt Kuusela (1993b, s 49) att de stramade upp sin kulturella hållning: ”Kampen för att behålla och utveckla sin religion och kultur och föra den vidare till nästa generation har blivit allt viktigare.”

Ett ytterligare citat – från en bok av Åke Daun m fl (1994, s 197) – kan sprida ljus över betydelsen av nätverk och kulturavstånd: ”De /turkarna/ har ett tätt socialt nätverk i den egna gruppen, som det är viktigt för dem att behålla. Det beror inte minst på deras delvis negativa attityder till den svenska eller västerländska kulturen. /.../ Ett misstroende och avståndstagande mot den turkiska kulturen finns i gengäld också bland många svenskar /.../”

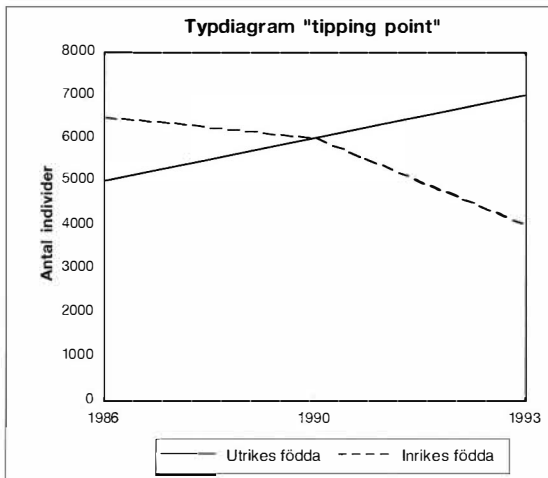
Dessa observationer tyder på att hela raden av förklaringar – vistelsemotiv/framtidsplaner, kulturavstånd, socioekonomisk status, nätverk, och dessutom landsbygdsbakgrund¹⁴ – samverkar till att turkarna trots att många varit länge i landet är den mest boendesegregerade av alla invandrargrupper.

Kuusela (1993b, s 59–60) betonar i fråga om iranierna att de flesta har en bakgrund i medelklass, storstad och relativt västerländska levnadsvanor: ”Iranierna strävar efter att snabbt komma in i det svenska samhället, få kontakt med medelklasssvenskar och återta sin samhällsposition. De vill arbeta och bo som den svenska medelklassen. /.../ I stället för att få bostad i områden som svarar mot deras egen strävan har iranierna blivit hänvisade till de invandrartäta områdena. Iranierna känner sig både diskriminerade och deklasserade när de tvingas bo där. /.../ Iranierna härrör från många olika grupper och organisationer, som delvis står i konflikt med varandra. Detta innebär att relationerna till de egna landsmännen kan vara svårbemästrade i stället för att utgöra en källa till glädje och trygghet. Därför är det sällan viktigt för iranier att bo nära andra iranier i allmänhet.”

Kuuselas observationer tyder inte på att vare sig kulturavstånd, nätverk eller socioekonomisk status (i bemärkelsen klassbakgrund) är så tungt vägande förklaringar till att iranierna bor förhållandevis segregerat. Däremot har naturligtvis (den låga) inkomsten betydelse.

Ursprungsbefolkningens reaktion

Vi lämnar nu de segregationsförklaringar som kan knytas till invandrargrupperna och övergår till en förklaring som mera har med den "mottagande miljön" att göra. Om andelen invandrare ökar kraftigt i en stadsdel eller ett bostadsområde skulle förklaringen i princip kunna vara av två slag: Antingen trivs inte ursprungsbefolkningen utan flyttar ut, varvid invandrare hänvisas eller lockas till de lägenheter som blir tomma. Eller också flyttar förhållandevis många invandrare in, varvid ursprungsbefolkningen inte längre trivs utan flyttar ut, varvid ännu fler invandrare flyttar in. I verkligheten går det knappast att skilja de båda förklaringarna åt – möjligen skulle man kunna tillmäta dem olika vikt i olika faser av förloppet. Om man lägger tonvikten på den senare typen av förklaring kan man finna två olika teorier om vad som händer när andelen invandrare ökar i ett bostadsområde. Den ena teorin går ut på att det finns en kritisk punkt, en "tipping point", som om den överskrids leder till att

ursprungsbefolkningen "flyr". Den andra teorin kallas "spatial diffusion" och går ut på att andelen invandrare efter en tids ökning kommer att stabiliseras.¹⁵ Teorierna tycks besläktade med de större teorigenkomplex som går ut på att processer tenderar att utvecklas i kumulativa banor eller mot jämviktstillstånd.

Kirsti Kuusela (1988, s 46) har i intervjuer med tjänstemän i olika bostadsbolag i Göteborg funnit uppfattningar som kretsar kring existensen av en "tipping point": "Man anser att svenskarnas benägenhet att flytta kommer när invandrarna utgör 25–30 procent av befolkningen i området. Man tror att svenskarna redan då kan känna sig främmande i dessa områden. När andelen invandrare överstiger 50 procent – när svenskarna blir i minoritet – blir det känslomässigt svårt för svenskarna att bo kvar. De resursstarkaste – som har valmöjlighet – flyttar då."

Om ursprungsbefolkningen i ett område "flyr" när inflyttningen av invandrare når en viss nivå, en "tipping point", skulle resultatet (om vi i ett godtyckligt valt exempel förlägger "punkten" till relationen fifty-fifty) bli som i typdiagrammet ovan.

För att tydligt kunna se tendenser av det slaget och avgöra när de sätter in hade man behövt uppgifter år för år om mindre delområden än stadsdelar/församlingar. Men låt oss ändå göra ett försök med de invandrartätaste områdena (diagram 3.69–77).

De områden där de utrikes födda är i majoritet är Rinkeby och Tensta i Stockholm och Rosengård i Malmö. I Rinkeby, där de utrikes födda var i majoritet redan före 1986, har antalet inrikes födda minskat med 1 250 eller 20 procent under perioden. I Tensta passerades 50/50-gränsen runt 1990. Under de fyra åren dessförinnan flyttade 370 och under de tre åren därefter 600 infödda ut. Rosengård "byte majoritet" alldeles i slutet av vår undersökningsperiod. Några slutsatser om att utflyttningen av infödda tagit fart vid någon särskild relation mellan inrikes och utrikes födda går knappast att dra utifrån de här presenterade siffrorna. Däremot kan man se att utflyttningen av infödda i Göteborg och Malmö i huvudsak tagit fart i början på 1990-talet. Någon tendens till stabilisering är inte i sikte.

Den mest dramatiska ökningen av andelen utrikes födda i Stockholm har för övrigt ägt rum i stadsdelen Husby i Kista församling. Där har mellan 1986 och 1993 andelen utrikes födda ökat från 29 till 45 procent. Går man fram till 1994 kan man se att processen fortsätter med oförminskad kraft och att andelen utrikes födda är uppe i 49 procent.

Diagram 3.69–77 *Antal inrikes och utrikes födda i de tre invandrar-tätaste områdena i respektive storstad 1986, 1990 och 1993*

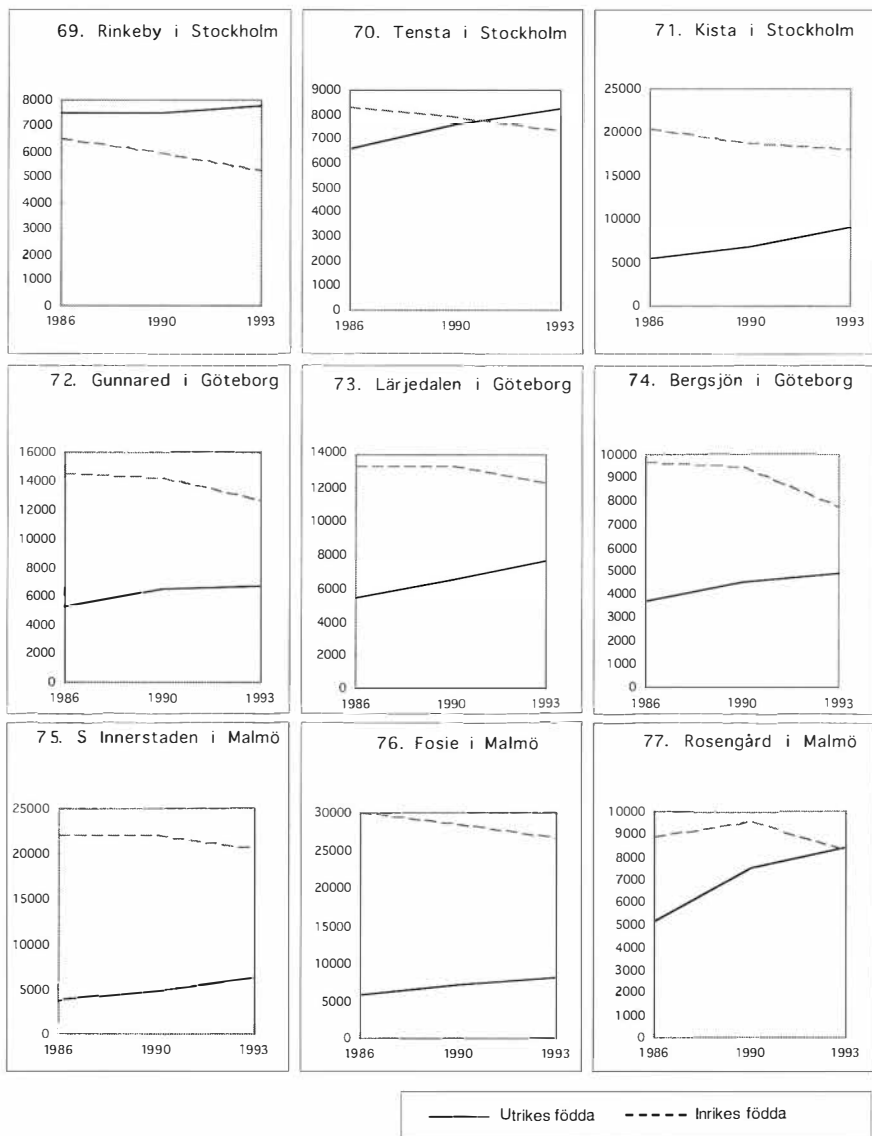
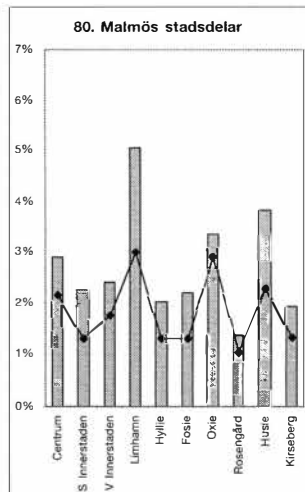
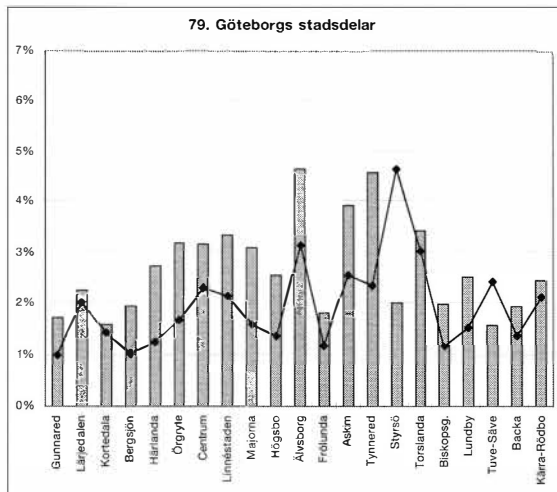
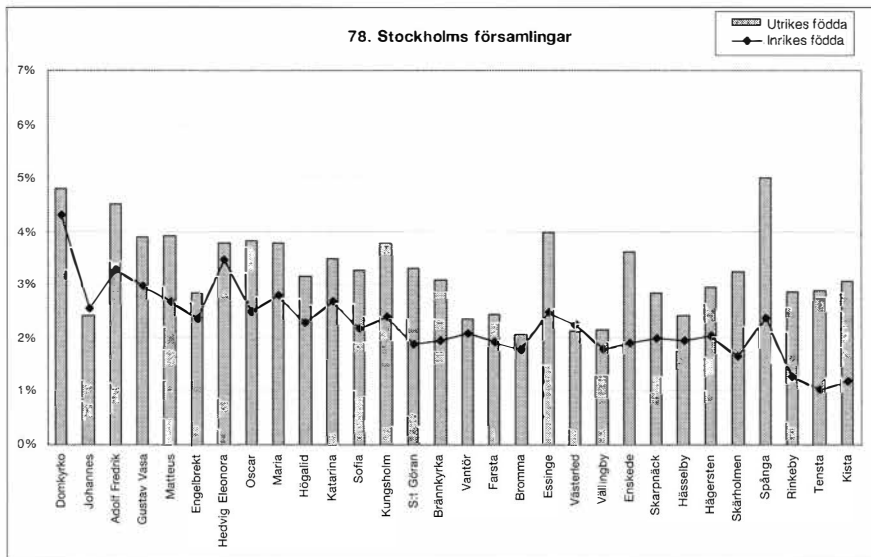

Diagram 3.78–80 Inrikes och utrikes födda egenföretagare som andel av respektive befolkning (16– år) i olika områden i storstäderna 1993

Företagarnas boende

Vi lämnar för ett ögonblick segregationsförklaringarna därhän och vänder intresset mot ett särskilt segment av invandrarbefolkningen. Hur ser invandrarföretagarnas boende ut? Att få ett svar på den frågan skulle kunna ha sitt intresse för den som vill spåra processer av etniskt företagande i olika områden (vi är naturligtvis medvetna om att företagen inte behöver bo i de områden där de är verksamma eller har sina etniska nätverk). Vårt svar på frågan utgår från situationen 1993. Ett svep över storstäderna – se diagram 3.78–80 – visar att andelen egenföretagare av den utrikes födda befolkningen är jämförelsevis låg i de mest invandrantäta områdena. I Stockholm har flera av de invandrarglesa innerstadsförsamlingarna stor andel företagare bland de utrikes födda, medan de invandrantäta områdena har medelstor andel. I Göteborg och Malmö har de invandrantäta områdena liten andel företagare bland utrikes födda medan invandrarglesa ytterområden som Älvsborg, Askim, Limhamn och Husie har stor andel invandrarföretagare. På det hela taget visar utrikes och inrikes födda företagare likartade boendemönster.

Om vi beräknar hur stor andel av företagen i olika nationaliteter som bor i de tre invandrantätaste områdena finner vi att de genomgående är underrepresenterade i dessa områden jämfört med befolkningarna.

Tabell 3.6 *Andel av egenföretagare respektive befolkning (inom parentes) bland de största nationaliteterna bosatta i de tre invandrantätaste områdena i storstäderna 1993 (procent)*

	Stockholm	Göteborg	Malmö
Finland	8 (12)	20 (30)	7 (40)
Norge	3 (6)	9 (15)	21 (31) ¹⁶
Danmark	0 (5)	12 (17)	34 (35)
Polen	4 (13)	26 (28)	46 (49)
f d Jugoslavien	10 (14)	18 (21)	56 (65)
Turkiet	55 (57)	23 (27)	66 (79)
Iran	51 (50)	24 (29)	38 (50)

Vi kunde i förra kapitlet se att företagandet bland turkiska män i Göteborg utvecklats kraftigt, varför deras boende kan behöva en särskild kommentar. Vi har tidigare konstaterat att 62 procent av tur-

karna i Göteborg bor i tre stadsdelar – Lärjedalen, Tynnered och Biskopsgården. Exakt lika stor andel av stadens turkiskfödda företagare bor i dessa tre stadsdelar. I Tynnered – en föga invandrantät stadsdel med en större turkiskfödd grupp – är turkarna som mest företagsamma. Var femte man från Turkiet var företagare där 1993.

Vad gäller invandrarföretagarna kan det vara intressant att göra en jämförelse med Botkyrka och Södertälje. Där är andelen företagare stor i invandrantäta områden som Fittja och Hallunda/Norsborg i Botkyrka samt Ronna, Geneta och Hovsjö/Tveta i Södertälje. I dessa båda kommuner är alltså invandrarföretagarnas boendemönster annorlunda än i storstäderna. Särskilt Ronna är hemvist för många företagare. Av Södertäljes 550 utrikes födda företagare bodde 1993 hela 191 (35 procent) i Ronna, vilket ska ställas i relation till att 19 procent av de utrikes födda invånarna bodde i området. Av dessa 191 var 52 turkar och 47 tyskar. Det innebär att hälften av kommunens turkiska och tyska företagare bor i Ronna.¹⁷ Av kommunens 944 sverigefödda företagare bodde bara 52 (6 procent) i Ronna.

Till sist: ”avvikarna”

Vi har nu sagt så mycket som vårt material tillåter om ett antal variabler med betydelse för boendesegregationen. Vi avslutar med att sopa upp och skärskåda några spridda bitar i bopusslet och diskutera olika variabler i mera kvalitativa termer. Vi börjar med att ”plotta” nationaliteterna i diagram 3.81–89 med segregationen på x-axeln och i tur och ordning följande variabler på y-axeln: tid i landet (andel av grupperna som varit mindre än tio år i landet), ålder (andel av grupperna som är under 40 år) och löneinkomster, alltsammans för år 1993.

Tydliga diagonala mönster framträder i samtliga diagram. Grupper med stor andel nykomlingar, stor andel yngre och låga inkomster är mycket segregerade, grupper med liten andel nykomlingar, liten andel yngre och höga inkomster lite segregerade. Detta kommer inte precis som någon överraskning. Problemet är emellertid att effekterna av de tre variablerna knappast kan skiljas åt eftersom de i mångt och mycket ger uttryck åt samma sak. Andra problem är att tid i landet (enligt vad vi kan erinra oss från diagram 3.31–44) inte nödvändigtvis innebär minskad segregering – tvärtom ökade segregeringen för några

Diagram 3.81–83 Boendesegregering och tid i landet (andel <10 år) för utvalda nationaliteter i storstäderna 1993

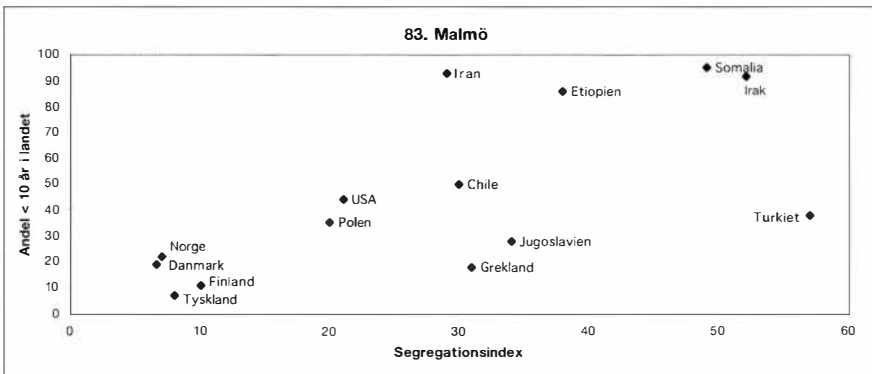
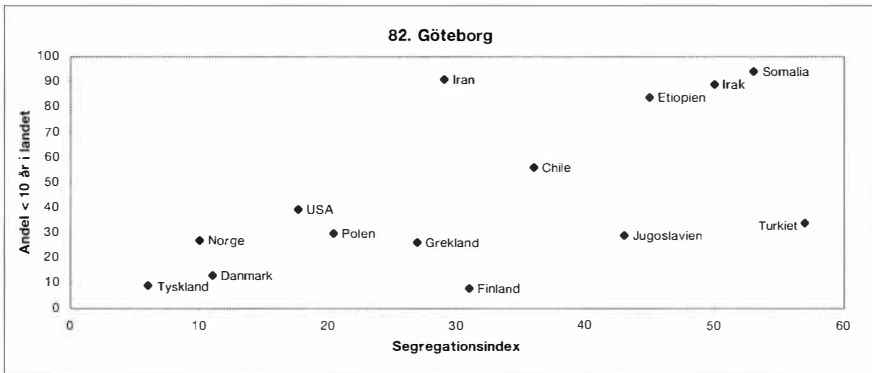
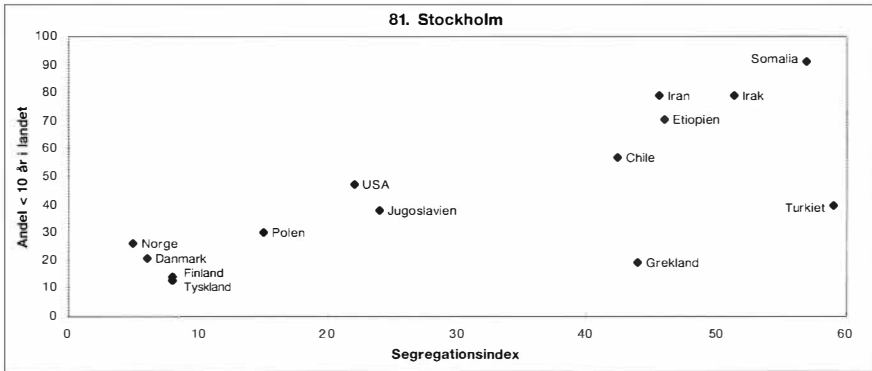

Diagram 3.84–86 Boendesegregation och ålder (andel <40 år) för utvalda nationaliteter i storstäderna 1993

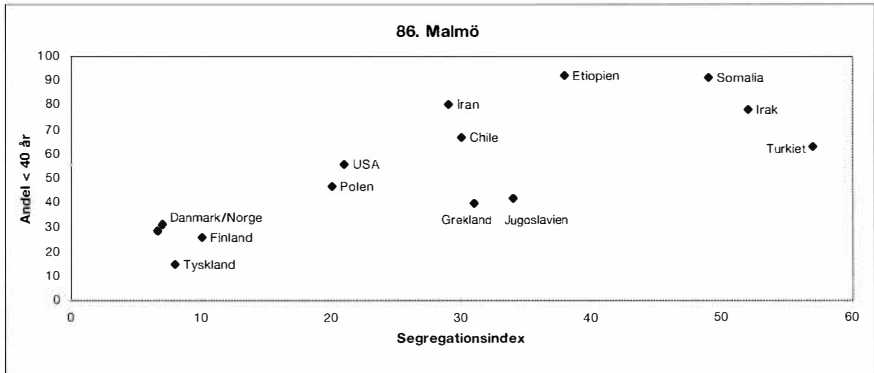
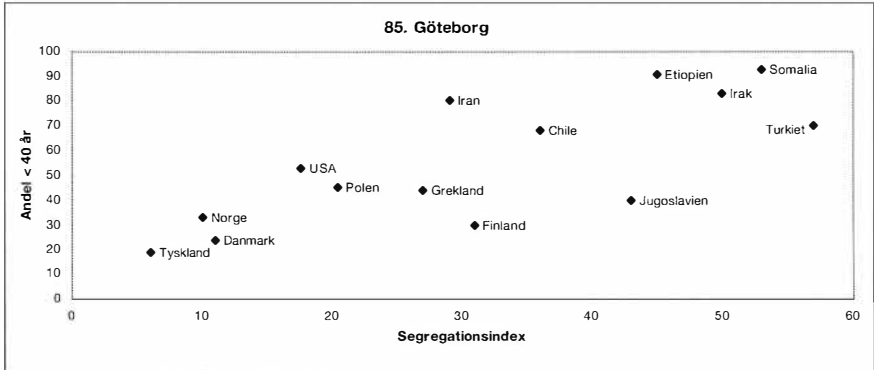
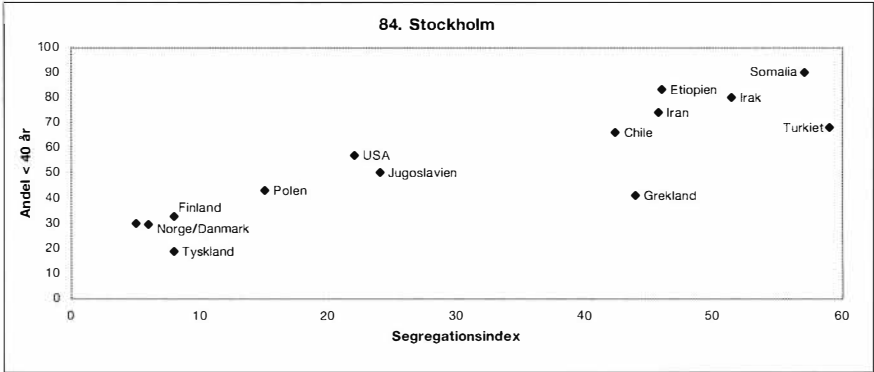
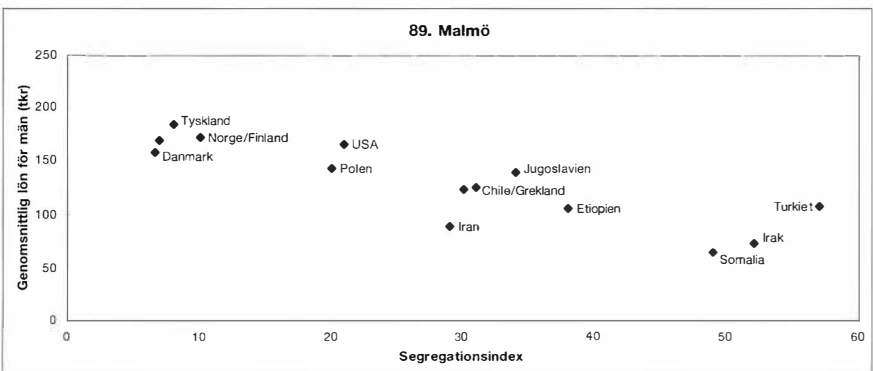
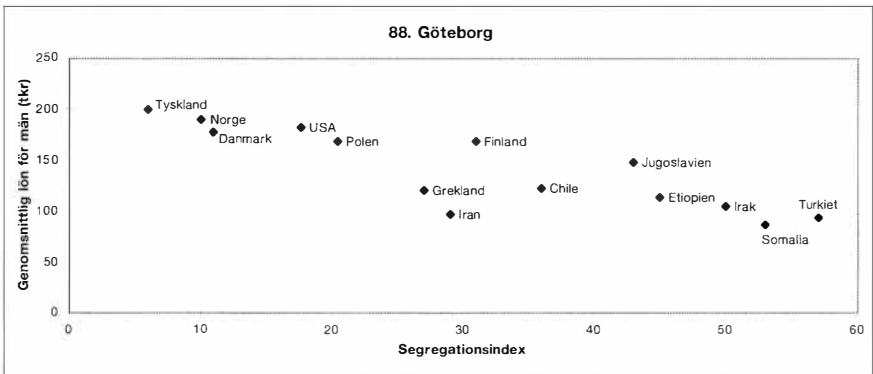
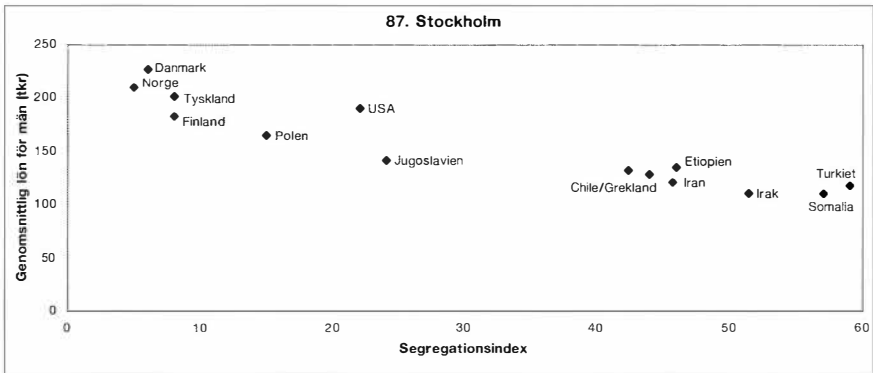

Diagram 3.87–89 Boendesegregering och genomsnittlig löneinkomst (tkr) för förvärvsarbetande män av utvalda nationaliteter i storstäderna 1993

grupper under 90-talets lågkonjunktur – och att de diagonala mönstren eventuellt skulle kunna tolkas i termer av ”kulturavstånd”. Att nysta upp tåtarna i denna härva verkar dödfött. Vi ägnar oss i stället åt grupper som *avviker* från de generella mönstren.

Några tydliga ”avvikare” framträder i de diagram som åskådliggör förhållandet mellan segregering och tid i landet respektive ålder. Eftersom de båda diagrammen i någon mån säger samma sak koncentrerar vi oss på tid i landet. De grupper som ”avviker” i bemärkelsen att de är relativt kraftigt segregerade med tanke på att de har relativt liten andel nykomlingar är turkar i alla tre städerna, greker i Stockholm och Malmö, jugoslaver i Göteborg och Malmö och finländare i Göteborg. Iranierna i Göteborg och Malmö avviker genom att de är relativt måttligt segregerade med tanke på att större delen av gruppen varit mindre än tio år i landet. Så t ex har iranierna i Göteborg ungefär samma boendesegregering som finländarna trots att mer än 90 procent av iranierna varit *mindre* än tio år i landet medan mer än 90 procent av finländarna varit *mer* än tio år i landet. För de flesta av dessa grupper har segregationen inte ändrats särskilt dramatiskt på senare år (dvs 1986–1993). I fallet med iranierna betyder det att de från första början bosatte sig på ett måttligt segregerat sätt i Göteborg och Malmö. I Stockholm bodde de till en början mycket segregerat men uppvisade klart minskande segregering i slutet av 1980-talet.

Om vi försöker förklara den utifrån tid i landet (eller ”tid i livet”) jämförelsevis kraftiga eller svaga segregeringen i dessa gruppers boende gör vi det lämpligen med hjälp av de variabler vi hänvisat till ett antal gånger i detta kapitel:

- *Vistelsemotiv / framtidsplaner*: Vår litteraturgenomgång har bidragit med information om två av grupperna – turkar och iranier. För (landsbygds)turkar kan ”längtan hem till byn” ha hindrat den anpassning till ett ”normalt” boende som man förväntar sig kommer med tiden. För iranier kan hoppet om att den politiska exilen skulle vara övergående ha verkat på samma sätt – men det förklarar alls inte att iranierna i Göteborg och Malmö redan från början bodde *mindre* segregerat än man kunde ha väntat sig.

- *Kulturavstånd*: Att laborera med begreppet ”kulturavstånd” är som sagt äventyrligt, men vi vågar oss ändå så här avslutningsvis på några spekulationer. I finländarnas fall kan den förklaringen inte

betyda särskilt mycket. Att iranierna bor måttligt segregerat skulle kunna förklaras med att de ofta kommer från urbana medelklassmiljöer präglade av västligt kulturinflytande. Men hur ska man tolka det förhållandet att medelhavsgrupperna, bland vilka 20–40 procent varit mindre än tio år i landet är ungefär lika segregerade som somalier, etiopier och irakier, bland vilka 80–90 procent varit mindre än tio år i landet? Betyder det att de förra har större ”kulturavstånd” visavi Sverige än de senare? Nu vet vi förstås inte hur boendese segregationen bland afrikaner och irakier kommer att utvecklas framöver. (Vi vet däremot att den ökade i början av 1990-talet.)

- *Etniska nätverk/frivillig segregation*:¹⁸ Litteraturen har gett följande knapphändiga upplysningar: turkarna är inlemmade i starka nätverk. Finländarna har haft och har fortfarande nätverk men de är försvagade i den yngre generationen. Iraniernas nätverk är – om de finns – mindre synliga och tycks inte fordra stark boendetäthet.

- *Socioekonomisk status*: Inkomsterna har naturligtvis stor betydelse för människors boende men förklarar inte varför vissa grupper avviker från det mönster som utgår från tid i landet (eller ålder). De förklarar minst av allt att iranierna i Göteborg och Malmö, där de har mycket låga inkomster, bor måttligt segregerat. De förklarar knappast heller finländarnas kraftiga segregation i Göteborg. Om vi tar klassbakgrunden med i beräkningen klarnar bilden: turkar, greker, jugoslaviner och finländare är grupper med stort inslag av ”gamla” arbetskraftsinvandrare. Inte minst finländarna i Göteborg har prägel av ”genuin arbetarklass”. Iranierna däremot har till stor del medelklassbakgrund och har enligt litteraturen från första början haft en strävan att arbeta och bo som just medelklass. Vad gäller arbetet har denna strävan inte gått i uppfyllelse men vad gäller boendet har den synbarligen haft viss betydelse.

Alltså: De ”avvikare” i motsatta riktningar som främst fångar uppmärksamheten är kanske turkar och iranier. I båda fallen ligger en sociokulturell förklaring nära till hands. Många turkar tycks så att säga ha ”tagit byn med sig till stan” medan många iranier flytt(at) från en urban medelklassmiljö till en urban miljö där de försöker återvinna sin förlorade livsstil.

Sammanfattning

Vi har i detta kapitel studerat ett antal invandrargruppers boendesegregation och som måttstock i första hand använt ett sk separationsindex som visar hur en grupps boende avviker från en hel stadsbefolknings boende. Detta index visar för alla tre storstäderna att grupper från Mellanöstern, Afrika och sydöstra Europa bor mycket segregerat och grupper från norra Europa och Norden lite segregerat. De största skillnaderna mellan städerna består i att finländare bor mera segregerat i Göteborg än i de båda andra städerna och att greker och iranier bor mera segregerat och jugoslaver mindre i Stockholm än i de andra städerna. Vad gäller utvecklingen över tiden är bilden splittrad. Tendensen är närmast att segregeringen ökat något – åtminstone i början på 1990-talet – för de mest segregerade grupperna och legat stilla eller minskat något för de minst segregerade grupperna. De mest segregerade grupperna är koncentrerade till de invandrantätaste områdena. I något enstaka fall – framför allt turkarna i Göteborg – hittar man koncentrationer också i mindre invandrantäta områden.

Med hjälp av vårt statistiska material har vi försökt koppla segregationen till några i litteraturen vanliga förklaringar: tid i landet, ålderssammansättning och socioekonomisk status. Vi har konstruerat några enkla mått: andel av grupperna som varit mindre än tio år i landet, andel under 40 år och genomsnittlig löneinkomst för män. Alla tre förklaringarna verkar ha en hel del som talar för sig, men problemet är att de i mångt och mycket ger uttryck för samma sak: de som är nya i landet och unga har låga löner och hamnar i lågstatusområden. Vi har studerat löneinkomster på delområdesnivå och funnit att de är tydligt korrelerade med områdenas invandrantäthet.

Vi har också på något lösare boliner diskuterat andra förklaringar som har med vistelsemotiv, kulturavstånd, etniska nätverk och klassbakgrund att göra. Men vi har begränsat resonemangen till några grupper som avviker från det generella mönstret genom att de, med tanke på tid i landet och åldersfördelning, bor mera eller mindre segregerat än man skulle kunna vänta sig: finländare i Göteborg, turkar, greker, jugoslaver och iranier. Utöver alla dessa grupprelaterade förklaringar har vi ägnat visst (rent siffermässigt) intresse åt ursprungsbefolkningens reaktion i de invandrantätaste områdena.

Noter

¹ Vi kommer att förbigå en annan livligt omdiskuterad fråga, nämligen invandrarnas boende med inriktning på hur de är fördelade mellan olika upplåtelseformer. Ändå är det naturligtvis så att de båda frågorna är sammanflätade: den som är ny i landet och kanske inte vet om han ska stanna, som saknar arbete och kontakter på bostadsmarknaden, hamnar rimligtvis i en hyresrätt och därmed i ett område som domineras av hyreslägenheter.

² Också Stockholm är från 1997 indelat i stadsdelar, men när vi våren 1996 införskaffade statistik från SCB var det församlingar som gällde.

³ För aktuella översikter av invandrarnas boende i mindre delområden, se t ex Jan Malmborgs artikel "Ett Stockholm – två världar" i DN 28/3 1995 och Erik Magnussons artikelserie om "Världen i Malmö" i SDS 13–15/11 1996.

⁴ Områdena hade 1993 följande antal invånare: Rinkeby 13 015, Tensta 15 542, Kista 27 016, Gunnared 19 349, Lärjedalen 19 959, Bergsjön 12 641, Södra Innerstaden 26 874, Fosie 34 832, Rosengård 16 694. För att få en uppfattning om vad som är "stora" eller "små" delområden kan det vara bra att känna till det genomsnittliga antalet invånare i de tre städernas delområden (1993): Stockholm 22 900, Göteborg 20 600, Malmö 23 500.

⁵ En av de färskaste teoriöversikterna finns i Andersson & Molina (1996) s 161–66.

⁶ Listan över tänkbara förklaringar är fritt formulerad med inspiration från Andersson-Brolin (1984) och Huttman (1991).

⁷ Anders Lange och Charles Westin (se t ex Westin 1984, kap 8 och Lange 1991, kap 6) har försökt mäta "subjektivt" kulturellt avstånd genom att låta personer ur en viss grupp (t ex svenskar) på en sjugradig skala (där 1 är nära och 7 långt borta) placera in andra grupper (t ex invandrare av olika nationaliteter). Danuta Biterman har konstruerat ett mera "objektivt" index som bygger på fem kriterier: språk, religion, ekonomisk utvecklingsgrad i hemlandet, geografiskt avstånd mellan Sverige och hemlandet samt handelsutbyte mellan Sverige och hemlandet. Se Westin (1984) s 204–205, 448–449.

⁸ Se t ex Andersson-Brolin (1984) kap 9, Boendesegregationsutveckling (1994) bilaga 1, Danermark (1983) kap 12 och (1984) s 58–59 plus appendix samt Walldén (1981) bilaga 3.

⁹ Av de 15 nationaliteterna fanns 10 med i Andersson-Brolins undersökning. Det är emellertid vanskligt att göra en jämförelse mellan hennes slutår (1980) och vårt startår (1986) eftersom hennes beräkningar gällde utländska medborgare medan våra gäller utlandsfödda.

¹⁰ Man bör emellertid, enligt sakkunskapen på området, vara försiktig med att använda indexet för att följa utveckling över tiden.

¹¹ Den genomsnittliga tiden i landet kan inte beräknas eftersom vi har varje grupp indelad i ett antal intervall och det sista intervallet är "öppet bakåt" (mer än 19 år i landet).

¹² Ett (låt vara extremt) exempel: Området längst till vänster i Göteborgsdiagrammet är Styrso. Det är Göteborgs minsta stadsdel med drygt 4 000 invånare. Av dessa var år 1993 blott 122 utlandsfödda och av dem hade 25 män och 31 kvinnor en löneinkomst.

¹³ Kuusela har i tre rapporter (1989, 1991, 1993) behandlat boendet i invandrarstäta områden i Göteborg. Vi använder här i huvudsak den avslutande delen i "trilogin".

¹⁴ En stor del av turkarna – framför allt i Malmö – kommer dock inte från landsbygden utan från städer och då framför allt Istanbul.

¹⁵ Se text Biterman i Ehn (1993) s 30 och *Boendesegregationsutveckling* (1994) s 14.

¹⁶ Denna siffra får tas med en nypa salt eftersom det 1993 bara fanns 14 norska företagare i Malmö av vilka tre bodde i de invandrarstäta områdena.

¹⁷ Möjligen har detta i tyskarnas fall något med Rudolf Steinerseminariet i Järna att göra.

¹⁸ Vi tänker oss att starka etniska nätverk medför ökad boendesegregering. Det är naturligtvis fullt möjligt att effekten kan bli en helt annan, nämligen om det finns väletablerade landsmän som kan bistå den nyanlände med ekonomiska resurser så att han inte behöver börja sin "boendekarriär" i ett invandrarstätt område.

4. Att förklara integrationsproblem

Det största problemet är att svenskarna inte tror på invandrarna som jämlikar.

Davud Navaian

I de båda föregående kapitlen har vi diskuterat integrationsproblematiken utifrån ett omfattande statistiskt material rörande arbetsmarknad och boende i Stockholm, Göteborg och Malmö. Detta material har vi analyserat med hjälp av olika teoretiska ansatser som förekommer i den specialiserade litteraturen. Men teori och statistik har sina begränsningar. Vi vill därför komplettera vår studie genom att redovisa ett annorlunda material, några röster från den integrationspolitiska verkligheten. Under hösten 1996 har vi haft en serie samtal med ledande politiker och tjänstemän som arbetar med invandrarfrågor i storstäderna i syfte att bilda oss en uppfattning om hur dessa nyckelgrupper definierar och förklarar invandrarproblematiken.

Vi träffade en tjänstemanna- och en politikergrupp från varje stad, sammanlagt tjugofyra personer (se bilaga 4.1). Vi ställde fem frågor och till tjänstemännen dessutom några följdfrågor som försökte ta till vara deras specifika kompetens. De fem frågor som bildade den gemensamma utgångspunkten för våra samtal var följande:

- 1. Vad är det mest problematiska/hoppingivande på integrationsfronten?*
- 2. Vad är det bästa/sämsta i integrationshänseende i respektive stad jämfört med de andra städerna?*
- 3. Hur fungerar samarbetet politiker – myndigheter – invandrare?*
- 4. Vilken roll spelar kulturskillnader för integrationsmöjligheterna?*
- 5. Vilken är den viktigaste åtgärd som borde vidtas för att underlätta integrationen?*

Samtalen gav oss tillgång till ett rikt spektrum av idéer. I detta kapitel har vi strukturerat materialet kring två huvudpunkter: problematisering och förklaringshypoteser, dvs hur integrationsfrågan ställs och vilka förklaringar som ges till en utveckling som alla våra samtalspartner uppfattade som djupt bekymmersam.

Vårt framställningssätt har sina för- och nackdelar. Ett hårt strukturerat intervjumaterial ger inte läsaren tillgång till samtalets direkta former. Vad som görs tillgängligt är ett bearbetat material som är hårt styrt av vårt sätt att tolka intervjupersonernas åsikter och idéer. Personerna citeras i ett tolkningssammanhang som vi har skapat och som givetvis betingar läsningen av citaten. Dessa nackdelar hade vi kunnat undvika genom att reproducera samtalen rakt upp och ner och låta läsaren tolka materialet. Samtidigt hade detta förutsatt läsare med exceptionellt stort intresse för ämnet och en frustande tolkningsiver. När vi prövade materialet på läsare som trots allt var ganska insatta i problematiken fick vi den entydiga rekommendationen att inrikta oss på en starkt bearbetad presentation där vår förmåga att läsa och tolka materialet på ett givande sätt stod i förgrunden. Detta råd har vi följt, men för att inte dra orimliga växlar på vad våra intervjupersoner säger har vi låtit dem läsa detta kapitel och stryka sådant som de tyckte var misstolkat eller använt på ett olämpligt sätt.

I den presentation som följer grupperar vi problematiseringar och förklaringar i vad vi kallar starka, svaga och frånvarande problemställningar med respektive förklaringshypoteser. Starka problemställningar gäller företeelser som många av de intervjuade betraktade som centrala i sammanhanget. Svaga problemställningar är aspekter som nämndes mera sporadiskt eller vars betydelse ofta relativiserades eller ifrågasattes av de intervjuade själva. Till sist har vi några problemställningar som är tänkbara eller tämligen ofta förekommande i "invandrardebatten" men som var nästan helt frånvarande i våra samtal. Kring dessa problemställningar renodlar vi olika förklaringshypoteser eller -variabler, helt enkelt olika sätt att förklara varför det problem som diskuteras uppkommer. Ofta var våra intervjupersoner mycket nyanserade i sitt sätt att se på och förklara saker och ting. Detta går förmodligen förlorat i en framställning som mera går ut på att tillspetsa olika möjligheter än att göra rättvisa åt olika personers sätt att tänka – en "rättvis" uppläggning hade dessutom förutsatt ett annat arbetssätt med mycket mer utrymme för de intervjuade att utveckla sina tankar och motivera sina ställningstaganden.

I. Starka problemställningar

1. Brist på arbetsmarknadsintegration

Ett dominerande problemkomplex i våra samtal rörde arbetsmarknadssituationen. Brist på arbete och egen försörjning angavs av de flesta intervjuade som integrationens främsta hinder. Många andra viktiga problem – t ex utanförskap, hopplöshet, brist på intresse för och delaktighet i svenskt samhällsliv – uppfattades som följer av en mycket bristfällig arbetsmarknadsintegration. Vi ger här tre exempel på denna typ av ståndpunkter: ”Det mest problematiska är den höga arbetslösheten. Det är svårt att få in någon i samhället utan delaktighet i arbetslivet.” (Franz Pedersen-Dambo, politiker, Malmö). ”Det viktiga är att lösa arbetslöshetsproblemen. Då kommer man en god bit på vägen med integrationsproblematiken. Arbetslösheten skapar segregering.” (Cecilia Malmström, politiker, Göteborg). ”Det mest problematiska är att de invandrare som kommit på senare år inte kan få en normal försörjning och att – om de kan det – det tar så lång tid.” (Ronny Nilsson, invandrarförvaltningens chef i Malmö).

Bakom denna problemformulering kring förvärvsarbetets avgörande betydelse låg emellertid viktiga skillnader i sättet att förklara den ofta extrema utslagning som viktiga invandrargrupper upplever på den svenska arbetsmarknaden. Vi kan sammanfatta dessa olika förklaringshypotheser under fyra rubriker:

a. Strukturelaterade förklaringar

b. Regelverks- och institutionsrelaterade förklaringar

c. Konjunkturrelaterade förklaringar

d. Diskrimineringsrelaterade förklaringar

a. I de strukturelaterade förklaringarna uppfattas den bristfälliga arbetsmarknadsintegrationen som en produkt av långsiktiga teknologiska förändringar i den svenska ekonomin. Dessa förändringar har ökat den sociala och kulturella kompetensens betydelse och skapat ett rekryteringsmönster som alltmer baseras på ett svenskt socialt nätverk. ”Jag skulle tro att arbetsmarknadens förändring är viktig. Strukturförändringarna har betytt att man söker arbetskraft mer individuellt. Kontakter har kommit att spela större roll” (Jan Molin, invandrarförvaltningens chef i Göteborg). En tydlig indikation på

denna långsiktiga förändring är att en avtagande grad av arbetsmarknadsintegration kan konstateras under en längre period, ofta oavsett konjunkturutvecklingen. Detta sammanfattas väl av Lillemor Lindberg (politiker, Stockholm) när hon definierar det mest problematiska på integrationsfronten: "Arbetslösheten, vårt totala misslyckande att få ut flyktingar och invandrare på arbetsmarknaden även under högkonjunktur ..."

I detta sammanhang kan det vara intressant att påpeka att denna typ av strukturellerade förklaringar inte användes så ofta som vi kunde förvänta oss med tanke på att en sådan förklaringsansats, som vi framhävde i kapitlet om arbetsmarknaden, är den mest frekventa bland ledande forskare på området. Här verkar finnas en betydande och intressant klyfta mellan forskarvärlden och de politiker och tjänstemän vi fick träffa, kanske beroende på att man anlägger olika tidsperspektiv.

b. Regelverks- och institutionsrelaterade förklaringar var den oftast förekommande typen av arbetsmarknadsrelaterade förklaringar. De skiljer sig på ett tydligt sätt från den ovan diskuterade strukturella ansatsen. I stället för att lyfta fram den teknologiska omvandlingen lägger man tonvikten på arbetsmarknadens och ekonomins institutionella sida. Denna institutionalistiska ansats förstärks om den kombineras med den typ av förklaringar som vi presenterar längre fram som kritik av ett mottagningssystem och en integrationspolitik präglade av byråkratiskt förmynderi och omhändertagande. Det som i båda fallen framhävs är olika institutionella hinder mot medborgarnas kreativitet och "egenmakt", oavsett om detta gäller arbetsmarknaden eller det sociala livet i vidare bemärkelse.

Föga förvånande förekom denna typ av ansats oftast och tydligast hos politiker tillhörande borgerliga partier, men den användes också av andra politiker och av tjänstemän. Vad gäller arbetsmarknaden handlar denna institutionella förklaring i regel om stelheter i den svenska ekonomin som hindrar nya gruppers möjligheter att konkurrera och ta sig in på den svenska arbetsmarknaden. Monopol, skatter, lönebildning, byråkratiska hinder och existensen av mäktiga intressegrupper var vanliga exempel på dessa hindrande krafter. Som illustration av denna typ av argumentation citerar vi två folkpartister, en från vardera Göteborg och Stockholm. Argumentationen innehåller både en diagnos av problemet och en idé om hur det skulle kunna

lösas: "Avreglering på arbetsmarknaden – det finns en drivkraft och entusiasm bland invandrarna. Det gäller att undanröja alla de hinder för att starta företag som finns i dag. Det är den största enskilda insats man kan göra i dag" (Cecilia Malmström). "För att få fram riktiga jobb måste det föras en annan politik – lägre skatter, flexiblare arbetsrätt. Vi kan inte sätta staden i arbete genom expansion i den kommunala sektorn. Vi måste få en mera tillåtande attityd till friskolor, daghem, sjukhem – den öppna institutionen som människor måste få bygga upp själva. Olika alternativ måste få blomma" (Birgitta Rydell, Stockholm).

c. Konjunkturrelaterade förklaringar ser situationen på arbetsmarknaden som i huvudsak en produkt av den allvarliga ekonomiska kris som den svenska ekonomin genomgick under 1990-talet och särskilt den massarbetslöshet som verkar vara krisens mest bestående arv. "Det mest problematiska är den konjunktur vi befinner oss i, med den stora arbetslösheten, som slår hårt mot invandrarna" (Ulla-Britt Larsson, politiker, Malmö). I en situation med stor "svensk arbetslöshet" och stora möjligheter att välja bland många arbetssökande väljs nykomlingarna bort. Kulturavståndet, okunskap eller helt enkelt en preferens för det kända, dvs det svenska, gör saken enkel. Det handlar kanske om diskriminering men lika mycket om ett urval som ger arbetsgivarna ett säkert och tillfredsställande val av medarbetare. Denna argumentation användes inte så ofta explicit, men den bildade en given bakgrund till mycket av det som sades under samtalens gång.

d. Till sist har vi en typ av renodlade diskrimineringsargument. Ett sådant argument är givetvis besläktat med det som många deltagare i våra samtal bedömde som ett hårdare klimat vad gäller invandrare i allmänhet och dem som är utseendemässigt eller kulturellt starkt avvikande i synnerhet. Här har vi en i princip icke ekonomisk företeelse – även om några kopplade ihop den ökade intoleransen med de dåliga ekonomiska tiderna – som sägs påverka invandrarnas arbetsmarknadsmöjligheter på ett avgörande sätt. Jan Molin sammanfattar på ett pregnant sätt detta diskrimineringsargument och kopplar ihop det med konjunkturutvecklingen: "Det finns en påtaglig diskriminering i form av att man avsiktligt eller oavsiktligt väljer bort människor av en annan etnisk grupp, framför allt att man sovrar i arbetsli-

vet. Det är ett generellt mönster som är mer eller mindre medvetet eller avsiktligt. Människor som vi betraktar som anständiga tänker i dom banorna och anser att de har skäl för att diskriminera... Det är i ett läge då den socioekonomiska situationen blivit sämre som detta tagit sig starkare uttryck. När vi inte hade stor arbetslöshet hade man 'råd' att inte diskriminera... Diskrimineringstendensen spelar stor roll för att olika grupper har olika svårt att få arbete. De som hyr ut bostäder har en slags skala med svenskar i toppen och zigenare och svarta i botten. Kirsti Kuusela har ju konstaterat det där. Det spelar roll även på arbetsmarknaden."

2. Brist på medvetenhet om integrationproblemet

En viktig problemställning i många av våra samtal var vad vi i allmänna termer kan kalla brist på medvetenhet om invandrar- eller integrationsfrågans betydelse och allvar. Det handlar om en situation som påstås präglade eller ha präglat politikernas, tjänstemännens och överhuvudtaget majoritetsbefolkningens inställning till invandrarproblematiken. Invandrarfrågan har nonchalerats på olika sätt i en naiv tro på att problemet löser sig självt. Detta har lett till inadekvata åtgärder och en lågprioritering av integrationsproblematiken. Många av våra samtalspartner kopplade ihop detta konstaterande med vad de betraktade som en hoppingsivande attitydförändring i riktning mot ett helt annat sätt att se på och prioritera dessa problem. Två karakteristiska exempel på denna ståndpunkt är följande: "Hoppingsivande är att det finns ett annat intresse kring frågor för integration på alla nivåer i kommunen, i den politiska organisationen i stadsdelsförvaltningar och andra kommunala förvaltningar. Om man bara går några år tillbaks i tiden blundade man gärna för problemen." (Pia Borg, tjänsteman, Göteborg). "I början på 90-talet hade vi intrycket att man inte såg integrationsproblemet. Man talade i termer av att om man slutade ta emot nya invandrare skulle det lösa sig. Nu är man medveten om att det finns problem. Jag skulle också kunna säga att det är hoppet. Man har vaknat upp. Man hänskjuter inte frågorna till invandrarförvaltning och -nämnd och säger att det får ni fixa. Man har begripit att så enkelt är det inte" (Jan Molin).

I våra samtal förklarades denna bristfälliga medvetenhet om integrationsproblemet med hänvisning till tre olika företeelser:

- a. *Oförmågan att inse att invandringen grundligt förändrat Sverige*
- b. *Oförmågan att se allvaret i integrationsfrågan*
- c. *Felsyn på invandrarfrågan*

a. Den mest långtgående uttrycksform som denna typ av förklaringar kan anta är den som säger att invandringen har förändrat Sverige på ett grundligt, irreversibelt och svårgripbart sätt. Det handlar om Sveriges omtumlande omvandling från en etniskt mycket homogen nation till vad som brukar kallas ett mångkulturellt eller mångetniskt samhälle. Denna omvandling har emellertid inte bearbetats mentalt och institutionellt. Majoritetsbefolkningen tänker fortfarande som om landet vore etniskt homogent och institutionerna har inte anpassats till Sveriges nya befolkningsmässiga sammansättning. Det är denna brist på förståelse för och anpassning till den nya svenska verkligheten som förklarar mycket av integrationspolitikens ytliga, ryckiga och ofta kontraproduktiva karaktär.

Den bästa illustrationen av en sådan ståndpunkt är Jan Molins ord: "Däremot: den djupare insikten om vad detta innebär – den har inte majoritetsbefolkningen och den har inte många politiker och tjänstemän. Det är det största problemet: man tror fortfarande att man kan lappa lite här och där. Men den djupare insikten om att Sverige och Göteborg har förändrats, att vi står inför en helt annan situation, som kräver åtgärder på alla tänkbara områden, den har ännu inte trängt in. Inte heller den invandrapolitiska kommittén har nått fram till denna insikt." Två andra exempel på en liknande uppfattning är följande ord av Inga-Lill Börjesson (ordförande i Göteborgs invandrar-nämnd) och Soili Brunberg (politiker, Göteborg): "Det är en stor folkbildningsuppgift som ligger framför oss: att tala om för de breda massorna att vi har ett nytt samhälle och hur ska detta samhälle se ut? Här finns människor från hela världen och man måste inledningsvis lära sig att acceptera och respektera varandra." "Kunskapen om invandrarfrågor på central nivå är väldigt liten. Man har inte tagit det på allvar, trots att 27 procent av befolkningen i Göteborg i dag har invandrarbakgrund. Det finns någon tröghetsfaktor i maskineriet. Man vill gärna behålla allt vid det gamla. Man utgår inte från det faktiska befolkningsunderlaget utan från gamla föreställningar."

b. En mindre tillspetsad form får denna typ av förklaringar genom att lägga tonvikten på enklare faktorer som resulterar i en bristande upp-

märksamhet med allvarliga praktiska konsekvenser. Exempel på sådana faktorer är avsaknad av historiska erfarenheter av dessa frågor och därmed en låg mental beredskap inför uppkommande svårigheter, ett naivt eller överoptimistiskt sätt att se på den etniska eller kulturella mångfalden, eller helt enkelt en brist på direkta kontakter med "Invandrarsveriges" verklighet. Detta har, som de ovan citerade styckena illustrerar, resulterat i att invandrarfrågan ansetts vara av mer marginell betydelse och möjlig att lösa med enklare metoder (om den inte löser sig själv). En viktig följd av denna brist på beredskap och uppmärksamhet är att nu, när problemen hopar sig, råder enligt många av våra intervjuade nära nog total "idétorka" på området. Med få undantag var både tjänstemän och politiker plågsamt medvetna om att ett stort tankearbete ligger framför oss och att knappast någon i dagens läge vet hur integrationsproblemet ska hanteras. Ett nedslående konstaterande kan tyckas, men kanske också en realistisk utgångspunkt som så småningom kan leda till det vi aldrig har haft, nämligen en fungerande integrationspolitik.

Stig Hanno, integrations- och arbetsmarknadschef i Stockholm, får illustrera denna uppfattning om idétorka på integrationsfronten: "Det är inte resursbrist som gör att vi inte kan komma till rätta med problemen utan det är att vi inte vet vad vi ska göra... Man hade skapat en beredning med de ledande politikerna i Stockholm och med ett särskilt kansli. Ändå fick man inget grepp om frågan. Varför blev det så trots arbete i ett eller ett och ett halvt år? Man kan inte vara tydlig om man inte vet vad som får effekt. Vi behöver konkret vägledning från forskarvärlden... Det handlar om en kunskapsfråga. Vi är osäkra, frågan är komplex, det är inte entydigt vart vi ska gå..." Och kollegan Gunnar Söderholm, chef för bostadsförmedlingen Bostad Stockholm, sparar inte på krutet: "Det finns en idétorka när det gäller var förändringen kommer ifrån, hur man bygger upp en förändringsprocess. Det första utkastet till integrationsprogram som integrationsberedningen sände ut på remiss var så dåligt att man får leta efter något sämre." Detta kallades i samtalet ett uttryck för "politiskt armod".

c. En annan variant på denna typ av förklaringsansats är den som förfäktades av två socialdemokratiska politiker med invandrarbakgrund, nämligen att invandrarfrågan helt enkelt är fel ställd. För Luciano Astudillo från Malmö har invandrapolitiken utgått från frågan hur invandrarna ska integreras i det svenska samhället, ett sam-

hülle som i det stora hela förblir oförändrat. Frågan borde enligt honom ställas på ett helt annat sätt: "Invandrarna integreras = fel frågeställning. Ni utgår från att Sverige ser ut så här, sen kommer folk hit och så ska dom integreras. Men så ser det inte ut längre. 1,6 miljoner av Sveriges befolkning har utländsk bakgrund. I Malmö har var fjärde person utländsk bakgrund. Integration är när man tar samhällets alla olika enheter och bildar en enhet, ett nytt samhälle. Svenskarna måste också integreras i det nya samhället." Man skulle också kunna säga att invandrapolitiken är feltänkt, att den har syftat till försvenskning (enhetlighet) och inte till att bejaka mångfalden. Detta får ett passande uttryck i följande ord av Agneta Skog från Arbetsförmedlingen Södermalm i Stockholm: "Vår invandrapolitik bygger på att människor ska bli försvenskade. Vi strävar inte mot något mångkulturellt."

För stockholmaren och nyblivna borgarrådet för kultur- och idrottsfrågor, Maria-Paz Acchiardo, är det likaså viktigt att gå ifrån begreppet "invandrarfrågor" och i stället tala om integrationsfrågan, vilket således innebär att hela samhället har ett ansvar och inte bara invandrarna. Segregation definieras som ett etniskt och socialt problem som berör och påverkar oss alla, oavsett om vi eller våra föräldrar är födda i Sverige eller har invandrat hit. Denna ståndpunkt tycks påverka Stockholms politikerns nya syn på "integrationsfrågan". I Stockholm talar man också om att integrationsfrågan har både en etnisk och en social dimension och att man måste beakta såväl de mänskliga som de samhälleliga aspekterna av integrationsprocessen. "Det mest hoppningivande är att vi vill göra något från den politiska sidan, att vi har bestämt oss för att utarbeta ett första utkast till integrationsprogram, att vi inte bara kommer att göra en papperskonstruktion utan att vi tänker följa upp det. Det är startskottet. Stockholm är den första kommunen som tagit ett sådant initiativ. I andra kommuner fortsätter man att tala om invandrarfrågor. I Stockholm talar vi om integrationsfrågor... Det handlar om ett nytt perspektiv. Integration är allas vår angelägenhet."

3. Majoritetsbefolkning som problem

Majoritetsbefolkningens attityder gentemot nykomlingarna var en central punkt i våra samtal. Intolerans, diskriminering, främlingsfientlighet, fördomar och kulturell utestängning var företeelser som

nämndes regelbundet och ofta kombinerades med andra förklaringsvariabler eller hypoteser. Detta gällde särskilt, som vi redan exemplifierat, läget på arbetsmarknaden. De som oftast och starkast markerade dessa missförhållanden var de tjänstemän som dagligen ser vilka förödande effekter denna intolerans får för nykomlingar som kulturellt och utseendemässigt avviker från majoritetsbefolkningen. Den mest drastiska sammanfattningen av denna problematik gjordes av Stig Hanno: "Vi tror fortfarande att vi har en högre kvalitet i vårt sätt att behandla människor än vad andra har. Vi har inte vant oss vid att vi faktiskt är lika mycket rasister som exempelvis amerikanarna." Det måste också påpekas att en invandrare var den enda personen som delvis avvek från denna uppfattning om Sverige som ett land med betydande intoleransproblem, nämligen den i Chile födda stockholmaran María-Paz Acchiardo: "Sverige är ett tolerant land. Det finns stort utrymme – respekt." Hon menar att trots växande tendenser till diskriminering är det viktigt att inte glömma bort vissa grundläggande drag i det svenska samhället, som handlar om människors lika värde och en vilja att lösa konflikter på fredlig väg. Hon hävdar dock bestämt att om vi inte lyckas hejda de växande klassklyftorna med etniska förtecken som vi ser i dag, kommer det att få katastrofala konsekvenser.

Diskriminerings- eller intoleransargumentet förekom i två former:

- a. *Renodlad diskriminering, intolerans och rasism*
- b. *Mer subtila former av kulturell intolerans och utestängning*

a. Vid läsningen av samtalsmaterialet kunde vi hitta inte mindre än tjugofem hänvisningar till renodlad diskriminering. Däremot hittade vi få förklaringar till varför diskrimineringen skulle vara så utbredd eller synpunkter på om detta problem uppkommit på sistone eller om det handlar om en permanent företeelse som på grund av ogynnsamma omständigheter fått starkare eller tydligare uttrycksformer under senare tid. Vi citerar här två exempel från våra samtal: "Vissa grupper har det oerhört svårt på grund av att de klär sig annorlunda och har en annan religion. Jag förstår inte varför vi reagerar så starkt mot att människor inte ser ut och betar sig som vi. Det finns ett fruktansvärt motstånd" (Inga-Lill Börjesson). "Det mest problematiska är majoritetsbefolkningens attityd gentemot invandrare, vilket många gånger inte handlar om en medveten diskriminering. Vem är invandrare –

även den som är född i Sverige? Det är en benämning på allt icke-svenskt... Kan ni tänka er irakier som docenter och professorer? Det finns en storsvensk mentalitet – vi och dom” (Luciano Astudillo).

Malmöpolitikern Ulla-Britt Larsson var en av de få som explicit kopplade ihop lågkonjunkturen med en växande främlingsfientlighet: ”Det värsta är att den vanlige medborgaren, som tidigare inte hade några invandrarfientliga tendenser, har det i dag, när han själv genom lågkonjunkturen hamnat i underläge.” En annan Malmöpolitiker, Rickard Wendel, hänvisar till en annan orsak till vad han uppfattar som ”aversion” mot nykomlingarna, nämligen det höga socialbidragsberoendet bland stora invandrargrupper: ”Kan man inte försörja sig själv kan man inte leva sitt eget liv och utvecklas. Har man inget jobb och inkomst = 1) Invandrarna är inte fria, 2) De som ska betala bidragen får en aversion.”

b. Ett annat sätt att formulera intoleransargumentet gäller mer subtila uteslutningsmekanismer, grundade på orimliga krav på kulturell likhet eller försvenskning. För att bli accepterad måste nykomlingen bete sig som ”svensk”, det vill säga fullständigt anamma de kulturella koder som majoritetsbefolkningen associerar med den svenska kulturen. Språket och ”främmande” namn eller utseeende fungerar i detta sammanhang som mekanismer för att sortera bort det som inte är ”svenskt” till hundra procent. ”Man måste kunna tala felfri svenska om man ringer och svarar på en annons. Man ska inte se exotisk ut. Man ska heta Lindberg eller Larsson. Man ska känna till hur man betar sig i varje situation, hur man börjar ett brev etc” (Lillemor Lindberg). Dessa ”osynliga” mekanismer kan förklara många saker. Till exempel varför gamla sydeuropeiska arbetskraftsinvandrare i regel inte gjorde någon yrkeskarriär i Sverige: ”Det pågår en sorts diskriminering vid rekrytering och befordran. Man har jämfört svenskar, finnar och jugoslaver som jobbat vid bandet på Volvo. Jugoslaverna lyckades inte avancera trots att de i utgångsläget hade högre utbildning. Detta måste ha varit diskriminering” (Jan Molin).

Dessa sofistikerade uteslutningsmekanismer kan också förklara varför starkt avvikande invandrare och deras barn haft så stora svårigheter att komma in i strukturer som borde finnas till för att representera och förvalta hela befolkningens intresse, som exempelvis politiska partier och offentlig förvaltning. Inga formella hinder finns, men ändå kan en påfallande brist på representation och delaktighet kon-

stateras. Detta exemplifierar Luciano Astudillo på följande sätt: "Jag tycker att vi till exempel borde anställa fler med invandrabakgrund i kommunen. Trots att Malmö är en av de städer som har mest invandrare så är det en av de städer som har minst invandrare anställda som högre tjänstemän, vilket är märkligt... Jag är den första SSU:are med invandrabakgrund som hamnade i förbundsstyrelsen. Det tog till 1996 för SSU att få en invandrare i sin förbundsstyrelse. Det är chockerande. Jag är den första politiska sekreteraren med invandrabakgrund. Att jag som andragenerationare är en av dem som kommer först... Att det tagit så lång tid kan jag inte förstå."

4. Byråkratiskt förmynderi

I samtalen användes mycket ofta argument som på ett kritiskt sätt pekade mot en typ av byråkratiskt förmynderi som påstås ha haft en passiviserande inverkan på invandrarna och som inte tillåtit dem att vara delaktiga och ta ansvar för saker och ting som de borde kunna klara på egen hand. Det är en socialdemokrat, Göteborgspolitikern Inga-Lill Börjesson, som gett denna typ av kritiska synpunkter dess mest pregnanta uttryck: "Vi diskuterar aldrig med dom det berör. Vi tar beslut över deras huvuden och skjutsar runt dem i systemet. Runt, runt. Vänta, vänta, vänta." Moderatpolitikern Rickard Wendel är lika drastisk: "Invandrarnämnden talar om för invandrarna vad som är bäst för dem. Jag ser ingen samverkan, att man tar hänsyn till individerna, hur de själva vill skapa sin framtid." Och den unge socialdemokraten Luciano Astudillo är inte mindre skarp med sin korta formulering: "Vi har pratat om invandrare och inte med invandrare."

Denna kritik kan framhållas på olika sätt och också utvidgas till en generell kritik av den svenska välfärdsstaten. Vi indelar detta problemkomplex och de förklaringar som ges i tre varianter:

- a. *Allmän kritik av det byråkratiska förmynderiet*
- b. *Specifik kritik av mottagningssystemets utformning*
- c. *En kritik som betonar invandrarnas maktlöshet*

a. Kritiken mot det byråkratiska förmynderiet formulerades i dess mest allmänna form som en generell kritik av välfärdsstatens centrala organisationsprinciper och den sociala ingenjörskonstens logik, det vill säga att lägga livet till rätta för medborgarna. Detta kombinera-

des givetvis med krav på större valfrihet och medborgarmakt. Här var kritiken från politiker tillhörande borgerliga partier den mest långtgående, även om deras synpunkter inte saknade stöd hos både socialdemokratiska politiker och tjänstemän. Vi låter Birgitta Rydell, folkpartist från Stockholm, formulera denna allmänna kritik: "Samtidigt har vi olika syn på till exempel möjligheten för människor att få ta sina liv i sina egna händer. Hela vårt system har varit uppbyggt på att bestämma över människor. Vi har allt eftersom börjat inse att vi måste komma ifrån den omhändertagandesyn som präglat flyktingmottagandet och mera ge människor egna verktyg. Frivilligorganisationerna är ett led. Jag tror det är bättre för människor när de kommer hit att få träffa engagerade vanliga människor än att få en assistent på invandrarförvaltningen som sin första kontakt... Man får akta sig för att ställa ut för stora förhoppningar på vad politiken kan åstadkomma. Vi ska vara opinionsledande och opinionsbildande. Men för att åstadkomma integration räcker det inte med kommunala politiska beslut. Det handlar om vad vi tillåter människor att göra... Även om arbetet inte är enda vägen in i samhället så är det en avgörande väg. Men också valfrihet – skolor, daghem, läkare – att få påverka de viktigaste valen i sitt liv, det är inget som uppmuntras i dag. Vi kan inte bara ha politiker som kommer och frågar vad människorna vill. Vi måste sätta redskap i människornas händer så att de kan göra saker själva."

En socialdemokratisk kritik av denna typ kan exemplifieras genom Ulla-Britt Larssons ord. Men här betonas också att problemet håller på att lösas genom en pågående reform av den offentliga sektorns sätt att förhålla sig till medborgarna: "Inom offentliga sektorn har man på många sätt varit sig selv nok. Man har inte brytt sig så mycket om vad den vanlige medborgaren tycker. Det är först det senaste decenniet man bjudit upp till dans med föreningarna och då i olika takt. Nu är man mer angelägen att ta reda på vad de människor tycker som kan detta bäst. Tjänstemännen – det är lämpligt att de öppnar upp och bjuder in. Det är viktigt att ta hjälp och stöd av organisationerna. Det är viktigt att förvaltningarna ändrar sin inställning till organisationerna. Och det är på gång." Stig Hanno betonar också med emfas att en stor förändring är på gång: "Jag har arbetat i socialtjänsten i Stockholm sedan början på 80-talet. Det är en väldig förändring på gång sedan dess. Bort från omhändertagande, en modell, kommunal regi och för mer samverkan med de berörda, öppenhet, privata alternativ."

b. Kritiken mot det mottagningssystem och den integrationsapparat som så småningom byggdes för att ta hand om invandrarnas behov och problem var mycket intensiv under våra samtal. Men den tog två olika former. Å ena sidan en allmän kritik mot, som Lillemor Lindberg uttryckte det, en "kolossalt myndighetsartad" attityd och ett passiviserande omhändertagande som minskar möjligheterna för en bra integration. Leif Ahlberg, Stockholms Flykting- och invandrarbyrå, får sammanfatta dessa synpunkter: "Låt oss titta på när personen kommer hit och den process som bidrar till att segregationen uppstår. Myten om den goda myndigheten odlar vi alla. Får vi bara ta hand om det här blir allting bra. Det är vällovligt, men gynnar det den enskilde flyktingen? Det finns en potential hos individer och grupper som man i liten utsträckning utnyttjar. Det är samhället som gör saker åt flyktingen. Det är en relativt passiviserande process eller har åtminstone varit det tidigare. Hela processen gör att man hamnar i ett tillstånd där det är svårt att hitta en aktiv roll i samhället."

Å andra sidan fanns en inställning hos vissa tjänstemannagrupper – framför allt i Malmö men också till viss del i Göteborg – som såg detta passiviserande omhändertagande som ett problem som redan åtgärdats genom konstruktionen av ett annorlunda mottagningssystem. Invandrarförvaltningens chef i Malmö, Ronny Nilsson, var särskilt bestämd på denna punkt. Så här beskriver han "det gamla systemet": "Jag kom in i den här verksamheten på allvar 1989. Min uppfattning är att vi fick ett passiviserande omhändertagande i mitten på 1980-talet. Vi har gett signaler till omgivningen att det handlar om flyktingar och invandrare, det är den enda identitet de nyanlända har fått. Man skulle bo bra och må bra. Men att må bra hänger ihop med att man har en roll i samhället och kan försörja sig. Inslussningen i samhället är en del i att må bra. Den andra delen är utvecklingen på arbetsmarknaden. Alltså: Introduktionen och utvecklingen på arbetsmarknaden har passiviserat invandrarna." Mot detta passiviserande system ställer Ronny Nilsson Malmös nya mottagningssystem, som han betraktar som föredömligt. Så här svarar Ronny på frågan om vad som är det bästa med Malmö som invandringsstad: "Introduktionen, uppbyggd i samarbete med arbetsförmedlingen, utgår från den bakgrund man har med sig från hemlandet. Det första målet är att man ska bli självförsörjande. Detta gäller alla nyanlända. Ett par kommuner till har det så. Övriga har koncentrerat sig på flyktingar. Även anhöriga har behov av den här

typen av introduktion. Vi kör en koncentrerad introduktion som kommer att bli än mer enhetlig nästa år. Utgångsläget är att den första introduktionen ska ge individen kunskap om de krav och förutsättningar som finns i det utbildnings- eller erfarenhetsyrke man har med sig från hemlandet. Då har de möjligheter att själva söka rätt typ av arbete, möjligheter att välja utbildning, att få en aktiv vägledning från arbetsförmedlingen. Vi sorterar personer utifrån utbildningsbakgrund när de börjar läsa svenska; efter en tid får de yrkesorientering. Så ser det ut i dag. Från första januari blir det en heltidsintroduktion utifrån en programriktning, som utgår ifrån åtta- nio program: om man är högskoleutbildad, industri, handel, service, vård och omsorg, studieförberedande, allmänt.”

Tjänstemännen i Göteborg gav uttryck för i princip samma belåtenhet med mottagningssystemet, även om de lät lite mindre självsäkra än Ronny Nilsson. Jan Molins ståndpunkt är intressant eftersom han inte belastar mottagningssystemet – gammalt eller nytt – för integrationsmisslyckandet utan främst en olycklig konjunkturutveckling: ”1985 tog kommunerna över mottagningen. Jag inbillar mig att det betydde något att vi jobbade extra med invandrarna, åtminstone i början. Men sen kom försämringen på arbetsmarknaden och gjorde att det inte tjänade någonting till. Jag tror att invandrarna har fått en hyfsad introduktion till det svenska samhället, men det har inte haft någon innebörd på arbetsmarknaden för dem. Ett vettigt mottagande har haft en viss effekt, men i en situation när arbetsmarknaden ändå inte tar emot invandrare har det inte inneburit så mycket. Kanske har det ändå gett vissa förutsättningar för en framtida integration.”

c. En punkt som många betonade i detta sammanhang var den påfallande maktlöshet och brist på såväl delaktighet som representation som invandrarna, och särskilt invandrarföreningarna, drabbas av i Sverige. Denna omständighet skapar vad vi kan kalla ett demokratiskt underskott som givetvis är problematiskt, inte minst i ett genomorganiserat samhälle som det svenska där det inte är lätt att göra sin röst hörd utan mäktiga intresseföreningar och representanter i maktens korridorer. Denna diskussion berör ett av invandrapolitikens tre grundläggande honnörsord eller mål, det så kallade samverkansmålet som 1975 definierades som centralt för att uppnå bra integration. Att konstatera en sådan situation är uppseendeväckande inte minst med tanke på att Sverige är ett land med tusentals invandrarföreningar,

men i vilket all denna imponerande organisering för invandrarnas del resulterar i nästan total maktlöshet.

Några röster om denna bristande delaktighet och maktlöshet är följande: "Ytterligare ett stort problemområde: de etniska gruppernas relativa oförmåga att bilda slagkraftiga organisationer, att driva sina krav, att bli hörda" (Jan Molin, Göteborg). "Det finns inget samarbete med invandrare. Det finns några paraplyorganisationer som får träffa invandrarnämnden och tjänstemännen några gånger om året för att bli informerade om vad som hänt. Man använder inte organisationernas kunskaper och erfarenheter" (Luciano Astudillo, Malmö). Gunnar Söderholm ventilerar samma problematik ur stockholmskt perspektiv och riktar udden mot politikerna: "För mycket paroller och för lite analyser i det politiska lägret. Man befinner sig fortfarande på flygbladsstadiet." Samtidigt betonade många att om invandrarna skulle lyckas ena sig och få till stånd mäktiga organisationer skulle mycket hända, eller som göteborgaren Cecilia Malmström uttryckte saken: "Om invandrarföreningarna i den här stan slöt sig samman och ställde krav skulle det ta hus i helsicke. Då skulle det hända någonting."

Orsaken till detta bekymmersamma utanförskap vad gäller politisk delaktighet och makt söktes på två olika håll, hos två olika företeelser som också kan fungera på ett ömsesidigt förstärkande sätt. De flesta som berörde ämnet utpekade de befintliga maktstrukturernas slutenhet och stela arbetsformer som nyckelproblem. Det handlar om olika mekanismer som samverkar till att hålla invandrarna utanför eller i en underordnad position. Detta kan gälla allt från ren ovana att använda/acceptera andra förhållningssätt i det politiska arbetet till ovilja att släppa in nya och annorlunda aktörer på den politiska arenan. Enligt mångas utsagor har de svenska politiska partierna extremt tröga strukturer, så det är inte alls förvånande att nykomlingar inte tar sig in. Denna typ av ståndpunkter kan illustreras med ett utdrag ur vårt samtal med politiker från invandrarnämnden i Göteborg. Först uttalar sig folkpartisten Cecilia Malmström och sedan replikerar moderaten Göran Lindblad. Cecilia: "Man skräms nog i de politiska partierna av tanken på ökat invandradeltagande även om man talar mycket om det. Vi har i Folkpartiet en liberal invandrarförening. Deras sammanträden är ohyggligt annorlunda – det är kaotiskt, finns ingen dagordning, alla talar i munnen på varandra. Men det blir aktivitet och folk kommer. Men det kan vara skrämmande." Göran: "Slutsatsen blir inte att man ska ha fler invandrarföreningar i

de politiska partierna. Slutsatsen blir att man ska göra om de politiska partierna så att det blir lite mer kaos och lite roligare. Ingen normal människa går ju på ett normalt politiskt möte.”

Problemet och dess eventuella orsaker belyses från ett annat perspektiv också i dessa meningar av stockholmarna Birgitta Rydell och María-Paz Acchiardo. De pekar på en förödande kollision mellan den svenska mallen, det svenska sättet, och de nya svenskarnas politiska kultur och traditioner. Birgitta: ”En indikation på att det inte fungerar så bra är att bara två föreningar svarade när förslaget till integrationsprogram skickades ut. Det visar att vi inte förmår att på rätt sätt närma oss föreningarna.” María-Paz: ”Vi försöker pracka på människor ett system för påverkan och beslutsfattande – varsågod här får ni en remiss – som tillhör vår svenska kultur.” Samma typ av hinder betonades av Stig Hanno: ”Utkastet till integrationsprogram gick på remiss till 130 invandrarföreningar i Stockholm. Man fick två svar. Vi använder den svenska modellen med remissrunda på ett papper som är ganska svårtillgängligt. Man blev frustrerad när man kom underfund med att detta inte var modellen. När vi närmar oss grupperna ska vi inte göra det på det svenska byråkratiska sättet utan på ett sätt som är kommunicerbart för de berörda.”

Några av våra samtalspartner pekade emellertid åt ett annat håll. Det är invandrarna som i detta fall bär åtminstone en del av ansvaret för den egna maktlösheten. Invandrarnas splittring, ointresset för det svenska samhällslivet samt ovanan att arbeta och verka inom ramen för ett demokratisk system nämndes som eventuella orsaker till maktlösheten. Detta sätt att förklara problemet utesluter givetvis inte det första, utan kan mycket väl uppfattas som en förstärkande omständighet. Jan Molin tar upp en av dessa eventuella förklaringar, inriktningen på att återvända hem, och kombinerar den med ett intressant påpekande om kopplingen mellan socioekonomisk situation och graden av socialt och politiskt engagemang: ”Många är inte så inriktade på det svenska samhället utan på att återvända hem. Deltagandet har också ett samband med de socioekonomiska frågorna. Är man arbetslös och har låga inkomster är engagemanget litet.” En liknande koppling men i kombination med både dåliga erfarenheter hemifrån och de svenska partiernas tröghet görs av Ulla-Britt Larsson: ”Ett stort problem är att de invandrantäta stadsdelarna har lågt röstetal. Att man är med i politiken är en förutsättning för att man ska kunna ta makten över sitt eget liv. Här har de politiska partierna ett stort arbete

framför sig. I dag är det inte så många politiker som har invandrarbakgrund och de som finns betraktas mest som 'exotiska fåglar'. Det hänger ihop med den hopplöshet man känner och kanske med dåliga erfarenheter därifrån man kommer, lågt förtroende för demokratiska processer.”

II. Svaga problemställningar

1. Språkbarriären

I den offentliga debatten om invandrarfrågor är förmågan att behärska det svenska språket ett dominerande tema. Detta synsätt genomsyrar de flesta politikernas åsikter, det uttrycker sig i många forskares betoning på ökade krav på (svensk) språkkompetens och kommer till tals också genom många röster som gör sig hörda via massmedia. Det är detta påstådda språkproblem som många arbetsgivare ger som skäl till att invandrarna har så svårt att få jobb (se till exempel Broomé 1996). Integrationsminister Leif Blomberg ger ett tydligt uttryck för detta språkcentrerade synsätt i ett samtal med journalisten Hans Nestius. Ministern säger att vi bör ”fråga oss vad det är som skiljer en infödd från en invandrare vad gäller förutsättningarna att bli integrerad”. Och hans svar är lika enkelt som entydigt: ”Då vill jag påstå att det i första hand är språket.” Och han drar inte oväntat följande policyinriktade slutsats: ”Därför kommer språkfrågan att ha en mycket central ställning i vår framtida politik” (Nestius 1996, s 249).

Med detta i åtanke var det minst sagt förvånande att konstatera att hos de politiker och tjänstemän som direkt arbetar med invandrarfrågor verkar språkfrågan spela en tämligen undanskymd roll. Och inte bara det, ofta ifrågasattes dess verkliga betydelse, eller rättare sagt, den så kallade språkbarriären sågs av många som en förevändning för att dölja regelrätt diskriminering och arbetsgivarnas – offentliga och privata – vilja att utesluta personer som inte har svensk bakgrund i etnisk-kulturell mening. Språket fungerar, för att uttrycka det drastiskt, som diskrimineringens fikonlöv. Detta betyder inte att våra intervjupersoner inte skulle anse att språket är viktigt och att en god förmåga att uttrycka sig på svenska skulle vara oväsentlig. Men många ville markera att grundproblemet inte låg där och att därför en enkelspårig språkfokusering utgör ett vilseledande spår i integrationsfrågorna.

Denna inställning kommer till uttryck i följande meningsutbyte med tjänstemän från Göteborg. Utgångspunkten är en direkt fråga i vilken en av oss påpekade hur frånvarande språkfrågan var i vårt samtal. Mauricio Rojas: "Ni har inte nämnt språket. Det förvånar mig." Pia Borg: "Det är en av nycklarna. Men det handlar inte om bara det. Hur redovisa erfarenheter, referenser, utbildningar? Hur jämföra en iransk killes erfarenheter och kunskaper med en svensk?" Jan Molin: "Språket är så självklart att vi inte nämnt det. Men det är ofta en förevändning, man tycker att det är något ovisst med personer som har en brytning. I det gamla manssverige var man ängslig för kvinnorna på samma sätt." För Luciano Estudillo från Malmö är saken tämligen enkel: "Medelsvensson ser mig som en invandrare, det spelar ingen roll att jag talar perfekt svenska. Invandrare är svartskallar, låt oss säga som det är. Mina barn kommer att vara invandrare."

Men i vårt material hittar vi också utsagor om språkets betydelse som påminner om den språkcentrering som präglar den offentliga debatten, även om dessa utsagor under samtalets gång ofta kompletterades med andra förklaringar som placerade språkproblemet i ett vidare sammanhang: "Det är också problematiskt att vi har så stora grupper som inte kommer in i samhället genom att de inte lär sig språket, framför allt en stor grupp kvinnor. Att kunna språket är den viktigaste förutsättningen" (Ulla-Britt Larsson). "Språket är naturligtvis en grundförutsättning: Det handlar inte bara om att göra sig hörd, man måste göra sig förstådd också. Samhället är en process. Diskriminering – inte så tydlig som man tror. Många invandrare har inga kontakter på arbetsmarknaden och i samhället i övrigt. Språket är förutsättningen. Det första en arbetsgivare vill ha är någon han kan kommunicera med" (Franz Pedersen-Dambo). "Min erfarenhet är inte att det finns något politiskt motstånd mot att olika grupper skulle växa sig starka. Jag tycker att man har lurat invandrare att det inte spelar så stor roll om man lär sig svenska eller inte. Talar man inte svenska är man out, för evigt segregerad. Man måste vara glasklar på den punkten" (Gunnar Söderholm).

2. Boendesegregation

Ett annat mycket vanligt tema i "invandrardebatten" är boendesegregationens negativa betydelse. Med detta brukar man mena att det faktum att invandrare bor tillsammans och att vissa bostadsområden

blir mycket invandrartäta är ett problem i sig. Blandat boende betraktas som i princip bättre. Till vår förvåning spelade också detta i debatten så centrala tema en tämligen undanskymd roll i våra samtal och när det berördes nyanserades problemet på ett mycket intressant sätt. Det fanns till och med de som såg direkta fördelar i ett etniskt "segmenterat boende" eller "särboende", och detta kopplades ofta ihop med en eventuell förmåga att skapa egna institutioner som bättre kunde återspegla landets befolkningsmässiga mångfald. För andra handlar det helt enkelt om insikten att en irreversibel process ställer oss inför behovet att i ett redan segregerat boende hitta kreativa och positiva krafter.

Bland dem som mera entydigt betonade det negativa i boendesegregationen finns Jan Molin: "Boendesegregationen är en negativ företeelse. Det finns ett utpräglat samband mellan ett antal negativa företeelser och boendesegregationen: den höga arbetslösheten, låga inkomster, dålig hälsa. Det här sambandet är tillräckligt för att man ska fundera på hur man ska komma bort från det. Visa mig ett område som inte dras med dessa problem." Detta betyder emellertid inte att han menade att frågan om boendesegregationen är den mest problematiska på integrationsfronten: "Boendesegregationen är den fråga som mest har debatterats i pressen. Men om den verkligen är det största problemet..."

De mest entydigt positiva ställningstagandena vad gäller etniskt särboende kom från två moderatpolitiker, Göran Lindblad från Göteborg och Rickard Wendel från Malmö. Göran: "Trotlylmetoden i de stora bostadsområdena fungerar ju inte. Vad menar vi med segregation och integration? Segregation i den meningen att man bor i olika grupper behöver inte vara något negativt. Det kan till och med vara bra att man inledningsvis bor tillsammans och bejakar den egna kulturen. Det gäller att ta tillvara gruppens egen inre kraft. Det gör inget om man i en generation bor ihop – titta på USA där man flyttar ut när man känner trygghet i sig själv. Vi som politiker måste ge förutsättningar för folk att få arbete och delaktighet, det är betydligt viktigare än att man ändrar på boendet." Rickard: "Personligen tycker jag inte att problemet är att olika grupper bor var för sig. Problemet är att människor inte kan försörja sig, kriminalitet etc."

Ronny Nilssons ord kan exemplifiera en viss resignation eller kanske realism som söker nya lösningar utifrån den situation vi har och omöjligheten att på ett avgörande sätt styra boendet. Han påstår till

och med att frågan om etnisk boendesegregation i dag skulle vara överspelad, något som låter lite väl optimistiskt: ”Skönt att vi är förbi diskussionen om etnisk boendesegregation. Det är en utopi att tro att man markant skulle kunna styra boendet. Men man kan återskapa närheten och ansvaret i bostadsområdena. Det finns sådant som de boende kan ta ansvar för – delar av barn- och äldreomsorg, socialt stöd. Lämna över det till de boende. En del kommer att gå snett men mycket kommer att gå bra. Det är där framtiden ligger.”

3. Kulturskillnader

En tredje problemställning av stor ”massmedial” eller offentlig aktualitet som spelade en mycket nedtonad roll i våra samtal var det som man ofta refererar till som kulturskillnader eller kulturkrockar. Temat dök upp nästan uteslutande i samband med vår direkta fråga om kulturskillnadernas betydelse och ingen menade att dessa skillnader skulle utgöra det viktigaste eller mest problematiska i sammanhanget. När temat togs upp framhövdes sällan ”invandrarkulturerna” som problematiska i sig, det vill säga att dessa kulturer skulle vara förenade med attityder som strider mot en demokratisk och civiliserad samlevnad. Det var oftast varianter eller yttringar av majoritetskulturen som ansågs vara problemet, i meningen fördomar, intolerans och märkliga föreställningar om främlingarnas kultur.

Två exempel på denna ”självkritiska” hållning – utöver allt det som citerades ovan apropå diskriminering och intolerans – där man lyfter fram och problematiserar den egna kulturens fördomar eller missriktade föreställningar är följande: ”Det är i föreställningsvärlden hos majoritetsbefolkningen som kulturskillnaderna spelar stor roll. De reella skillnaderna är inte så stora... Hur får man majoritetsbefolkningen att få en verklighetssyn? Det är en stor fråga... Bilden av Khomeini och Saddam Hussein kanske präglar synen på muslimer, trots att de som är här flytt undan dem” (Jan Molin). ”Visst spelar kulturskillnader en roll – t ex att de muslimska kvinnorna klär sig på ett visst sätt. Yttre attribut kan befästa fördomar. Man skaffar sig en föreställning om personer innan man känner dem” (Ulla-Britt Larsson).

Samtidigt vill vi ge två exempel på en kritisk hållning mot det några uppfattade som en konfliktskapande typ av kulturellt bevarande från vissa invandrargrupperns sida: ”Att det kommer 40 000 mus-

limska bosnier, av vilka de flesta inte går till moskén, måste förändra svenskarnas syn på islam. Det finns en hel skala. Det finns en grupp bland somalierna som är mycket ortodoxa... Vi har kontakter med de ortodoxa muslimerna. Men de skadar sina egna genom sin fundamentalistiska inställning” (Piotr Kiszkiel, tjänsteman, Göteborg). ”Somalierna har det svårt i Göteborg. Där spelar kulturskillnaderna en roll. Det finns ett motstånd från majoritetsbefolkningen – slöjor, kvinnlig omskärelse etc. Men också ett motstånd från den somaliska gruppen: kvinnor som inte vill sända sina barn till svenska dagis, misstänksamhet mot svenska sjukvården” (Cecilia Malmström).

4. Antalet invandrare

En fjärde problemställning som berördes mycket marginellt i våra samtal var antalet invandrare eller flyktingar som Sverige har tagit emot på sistone. Denna omständighet är också förvånande med tanke på att detta är ett ständigt återkommande tema i den offentliga debatten, särskilt i storstäderna. Några av de intervjuade nämnde denna kvantitativa aspekt, men knappast någon fäste stor uppmärksamhet vid den, även om de flesta verkade medvetna om att den för både allmänhet och kommunpolitiker är en brännande och prioriterad fråga, ofta kopplad till starka krav på någon form av ”invandringsstopp”, åtminstone temporärt. På frågan om ”vad Göteborg vill” svarade två tjänstemän med en röst: ”Inga fler flyktingar” (Pia Borg/Piotr Kiszkiel). Den mest utförliga referensen till ”mängdproblemet” gjorde Stockholms stadsbyggnadsborgarråd, Bertil Karlberg: ”Människorna med invandrarbakgrund i Stockholm skulle bli Sveriges femte eller sjätte största stad. Det är ett mängdproblem. När bosnierna kom tappade vi inte greppet så som man gjorde i Göteborg och framför allt Malmö. Utvecklingen gled Malmö totalt ur händerna. Det har i förlängningen inneburit positiva effekter i Stockholm. Vi tog emot så många bosnier som vi tecknat avtal om, medan framför allt i Malmö fastighetsägare lockade till sig invandrare för att fylla tomma lägenheter. Malmö tog emot lika många som vi i Stockholm.”

I vissa fall uppfattades det stora inflödet av till exempel bosnier som en katalysator, som gjorde redan existerande problem mera akuta. Så kommenterade Piotr Kiszkiel Pia Borgs påstående om att en förvärrad arbetsmarknadssituation låg bakom det faktum att invandrarfrågan nu uppmärksammas mycket mer i Göteborg: ”Även

den bosniska gruppen – att det kom så många på en gång – gjorde problemet mera akut.”

Mängdfrågan diskuterades oftast, när den överhuvudtaget diskuterades, i termer av vem som ska betala för den stora invandringen, staten eller kommunerna, och några menade att det är där, och inte i själva inflödet av ett stort antal invandrare/flyktingar, den verkliga konflikten ligger. Så kommenterade socialdemokraten Ulla-Britt Larsson kravet, som Malmö drivit mycket hårt, om att begränsa den fria bosättningsrätten för nyanlända: ”Det var ett sätt att ställa saken på sin spets. Det kom så många hit. Kommunen har en skyldighet att se till alla sina invånare. I det här fallet skulle en kommun med dålig ekonomi få ännu fler invandrare. Hade staten sagt att kommunen skulle få en ersättning för vad det de facto kostar med människor som flyttar in till er stad, som påbörjat sin tillvaro i Sverige någon annanstans och sen kommer till Malmö, men det gjorde man inte. Det tar emot att stå för ett sånt ställningstagande, att människor inte fritt ska kunna flytta dit de vill.” Och moderaten Rickard Wendel höll helhjärtat med: ”Vi tycker väl alla här att alla som bor i Sverige ska få röra sig fritt. Men det är ett problem att staden Malmö får ta bidragsmällan. Socialbidrag borde vara ett statligt ansvar. Då vore problemet löst.”

5. Stadsrelaterade problemställningar

Sist men inte minst – varken tjänstemän eller politiker lade stor vikt vid den egna stadens karakteristika för att förklara hur det går med integrationsprocessen. Vi hade en fråga om detta och vi försökte verkligen pressa våra intervjupersoner på denna punkt, men resultatet var ofta magert. I många fall saknade våra samtalspartner tillräckligt med information om de andra städernas utveckling för att kunna uttala sig om saken. Intrycket vi fick var att varje storstad fungerar som en rätt isolerad enhet, vars referenspunkter sällan går utöver stadens eller regionens gränser. Detta måste uppfattas som en svaghet och vi hoppas att vi med vårt arbete kan bidra till ökat samarbete och informationsutbyte städerna emellan.

Ändå lyfte olika intervjupersoner fram vissa stadsskiljande egenskaper som kan vara värda att återge. Vi börjar med temat ”vem ligger före”, för att sedan övergå till en diskussion om vad vi kan kalla städernas strukturella egenskaper. Några Stockholmspolitiker gav

uttryck för stor optimism och en bestämd uppfattning om att de ligger före eller har tagit ett bättre grepp på integrationsfrågorna än "de andra". Så säger till exempel Annika Lindblad-Nieminen, gatu- och fastighetsborgarrådssekreterare i Stockholm: "Ytterstadssatsningen är ett konkret integrationsprojekt som vi startade efter valet 1994. Målet är att skapa rättvisa levnadsvillkor i storstaden. Det har gjorts mycket tidigare i miljonprogramområdena. Men den här gången har kommunledningen inte på förhand bestämt vad som ska göras. Det är människorna i områdena som ska vara med och utveckla sin stadsdel. Det handlar mycket om att skapa en status, ett centrum, mötesplatser i områdena. De krav som kommer från de boende är att ha lika bra standard som i de goda områdena. Vi har ett annat koncept i Stockholm än i de andra städerna. Vi har ett underifrånperspektiv, vi utgår från de boende, kommunen står som ett bollplank. När de boende vill ha ett badhus i Husby ska de vara med att bygga badet och ha ansvar för drift och skötsel. Ett försök att skapa långsiktiga förändringar. Projektanställda i en fristående organisation. Ett exempel på det här tillvägagångssättet med självförvaltning är Skärholmsterrassen. Stockholm är känt för att vara en stor kommun som gör det mesta. Detta är ett slags trendbrott."

Stockholms nya borgarråd för kultur- och idrottsfrågor, María-Paz Acchiardo, är ännu tydligare vad gäller Stockholms särställning: "Integration berör hela Stockholms befolkning. Vi talar inte bara om invandrarna eller om segregerade områden. Vad är det bästa med Stockholm? Vi har fått en medvetenhet om att vi måste ta ett samlat grepp om integrationsfrågorna; det har ingen annan stad." Också en oppositionspolitiker, moderaten Lillemor Lindberg, bekräftar föreställningen om att Stockholm har ett bättre grepp om situationen tack vare vad hon uppfattar som ett mer centraliserat mottagande: "Göteborg har flyktingmottagandet utlagt på stadsdelsnämnderna. Här behåller vi flyktingmottagandet centralt. Moderata invandrapolitiker från de tre storstäderna träffas en gång per termin. I Göteborg säger man att invandrarnämnden inte har något att säga till om längre efter SDN-reformen. I Malmö ska invandrarnämnden läggas ner. Det är bra att Stockholm behåller invandarmottagandet centralt."²¹

Dessa åsikter ska inte bara tolkas som uttryck för ett slags huvudstadssyndrom. Politiker i Göteborg och Malmö gav också uttryck för en uppfattning om Stockholms försprång. Göteborgspolitikern Göran Lindblads ord är tydliga: "Jag har en känsla av att stockholmarna i

sitt tänkande ligger lite före, man är mer liberal i sitt tänkande. Det känns som om vi är halvsteget efter.” För Malmöpolitikern Luciano Astudillo låg Malmö något efter de andra två storstäderna och speciellt Stockholm: ”Jag har en känsla av att vi är lite efter de andra storstäderna. Vi har pratat om invandrare och inte med invandrare... I Stockholm har man gett möjlighet åt invandrarna att mötas och diskutera sina problem. Det finns en grupp som arbetar med integrationsfrågor. Men vi har kommit igång. Vi har en invandrarpolitisk grupp i socialdemokraterna.”

Om vi lämnar politikernas åsikter och ser till vad tjänstemännen sade får vi den precis omvända bilden. Inga gav ett så starkt intryck av vilshenhet och handlingsförlamning som tjänstemännen i Stockholm gjorde. De var övertydliga på denna punkt och använde, som vi redan citerat, starka uttryck som ”idétorra” och ”politiskt armod” för att beskriva situationen. Däremot var tjänstemännen i Malmö och Göteborg mer optimistiska om det egna arbetet. Här var Malmös tjänstemän, och särskilt invandrarförvaltningens chef Ronny Nilsson, särskilt klara. Det var Ronnys bestämda uppfattning – som vi redan återgett – att Malmö ligger före praktiskt taget hela landet, och i vad Malmö nu gör finns enligt honom ett föredöme eller rent av lösningen på de problem som kan lösas med hjälp av ett ändamålsenligt och väl genomtänkt mottagningssystem.

Att man efter några samtalsrundor kan skönja så olikartade uppfattningar om verksamheten i den egna staden hos politiker och tjänstemän borde givetvis mana till eftertanke hos båda grupperna. Detta säger helt enkelt att varken kommunikationen eller samarbetet är så bra som det borde vara mellan ”den styrande” och ”den verkställande” sidan av integrationspolitiken. Samma typ av klyftor verkar finnas mellan regeringsnivån och de kommunala aktörerna. Helhetsintrycket vi fick är att vårt land är långt ifrån vad vi skulle kunna kalla ett sammanhängande mottagnings- och integrationssystem, och detta på såväl det idémässiga som det praktiska planet.

Om vi övergår till utsagor om städernas strukturella skillnader så framhövdes ganska bestämt – och helt i överensstämmelse med den faktiska situation som vi redan konstaterat – Stockholms mer fördelaktiga situation, särskilt vad gäller arbetsmarknaden. En mer varierad arbetsmarknad och mindre historiskt beroende av den traditionella industrisektorn framställdes som viktiga grunder till att Stockholm kan erbjuda bättre möjligheter för nykomlingarna. Så jämför

Bertil Karlberg utvecklingen i Stockholm med den i Göteborg och Malmö: "Den kraftiga omvandlingen av arbetslivet i Göteborg och Malmö – vår omvandling började mycket tidigare. Nästan alla näringar som skulle kunna suga upp människor som inte har god utbildning eller språkproblem som gör att de inte kan utnyttja sin utbildning minskar." Lite trevande utvecklar Jan Molin samma spår: "Det är svårt att hitta några särskiljande drag. Det man kan säga är att arbetsmarknadssituationen har varit sämre i Göteborg än i Stockholm... Arbetsmarknaden är sämre. Tung verkstadsindustri har präglat Göteborg och gör det i viss mån fortfarande. Beroendet av Volvo är fortfarande stort. Detta gör det svårare för vissa grupper att ta sig fram än i Stockholm."

III. Frånvarande problemställningar

1. Resurssvaga grupper/invandrare som belastning och problem

Diskrepansen mellan den bild av "invandrarproblematiken" som förmedlas i massmedia och olika debattsammanhang och den bild som våra intervjupersoner gav var störst i fråga om uppfattningen om "invandrarnas" resurser och potential. Mot det vanliga "tycka synd om de stackars invandrare som måste skyddas och omhändertas" växte ur våra samtal fram en bild som betonar den potentiella styrkan hos gruppen och som mest talade om att röja undan hinder och förlösa denna styrka. Det var ett positivt och hoppingivande intryck som förmedlades, en optimism om människornas möjligheter och förmåga att klara livets utmaningar. Det enda vi kan anmärka är att bilden då och då blev nästan onyanserat optimistisk, men det är kanske ett sätt att motverka den annars så deprimerande och stigmatiserande "invandrare-som-belastning-och-problem-bilden".

Låt oss ge tre exempel på hur några av våra intervjuade framställde saken: "Det hoppingivande – en stor inneboende kraft hos invandrarna. De som tagit sig hit har visat en företagsamhet bara genom det. Dessutom ligger utbildningsnivån högt. Det utnyttjar vi dåligt. Vi har alltså en potential i kunniga invandrare som vi inte använder... Invandrarna är en jättepotal som har kraft och vilja och tänker friare än vi" (Göran Lindblad). "Det negativa är att man inte insett vilket

resursslöseri det är att inte använda invandrare” (Joe Frans, politiker, Stockholm). ”Det mest hoppningivande är om vi kan bryta barriären och mötas som jämlikar. Det är en rikedom för den här staden att det finns så många olika språk och kulturarv, det är en rikedom som just nu inte utnyttjas” (Luciano Astudillo).

2. Snyltarhypotesen

Till sist kan vi konstatera att ett annat i massmedia, främst via insändare och artiklar från invandrarfientliga debattörer, vanligt argument var helt frånvarande i våra samtal, nämligen att betydande grupper av invandrare skulle ha kommit hit i syfte att systematiskt utnyttja vårt bidragssystem. Av denna ”snyltarhypotes” syntes inga spår i våra samtal. Vad som i stället framträdde var bilden av invandrarna som offer för ett system som ofta inte lämnar någon annan utväg för nykomlingarna än just bidragsfällan. I detta avseende var våra intervjupersoner exemplariska i meningen att inte belasta människorna med vad som är ett uppenbart systemfel i vårt samhälle.

Not

¹ För säkerhets skull kan vi påpeka att även om invandrarnämnden i Malmö läggs ner kommer introduktionsverksamheten att finnas kvar som en central funktion.

5. Att förstå olika integrationsmönster

Svenskar ser alla invandrare som invandrare. De ser inte de olika grupperna eller individerna. Jag har kanske mindre gemensamt med en chilensare än med en svensk.

Reza Talebi

Nu har vi avslutat vår resa genom storstädernas skiftande ”integrationslandskap”. Det är dags att samla intryck och analyser, att strukturera och förklara den mångfald av företeelser som vi har beskrivit under resans gång. Vi inleder detta slutkapitel med den iranfödde göteborgaren Reza Talebis ord eftersom de så väl sammanfattar den viktigaste lärdom vi har dragit från vår resa, nämligen att bakom etiketten ”invandrare” döljer sig högst olika grupper av individer, som utifrån mycket olika förutsättningar kommer att skapa en mångfald av nya levnadsformer som inte kan klumpas ihop i analytiskt eller integrationspolitiskt syfte. Därför kommer vi i detta kapitel att arbeta med begrepp och en förklaringsmodell vars främsta syfte är att utifrån generella processer lyfta fram och göra begriplig den variation som präglar integrationsverkligheten.

Vi vill börja med att i två punkter sammanfatta vad vi anser vara det mest väsentliga i den verklighet vi har studerat:

1. De senaste två decenniernas utveckling har medfört en påtaglig försämring av den socioekonomiska situation som majoriteten invandrar lever i. Denna försämring är lika tydlig antingen man jämför med invandrarernas situation under 1950- och 1960-talen eller med den inrikes födda befolkningens situation under senare tid. Försämringen har antagit kritiska proportioner under 1990-talets lågkonjunktur, men den negativa trenden började långt tidigare och har för det mesta bestått också under ekonomiskt ”goda tider” som till exempel andra hälften av 1980-talet. Dessutom kan man konstatera – även om detta

ligger utanför denna studies tidsmässiga ramar – att de senaste årens ekonomiska återhämtning knappast förbättrat de utrikes föddas allmänna situation.

2. Samtidigt kan stora skillnader observeras mellan olika invandrargrupper. Detta gäller graden av försämring, men också vad vi kommer att kalla integrationsmönster eller sättet att över huvud taget leva i det nya hemlandet. Olikheterna är med andra ord av såväl kvantitativ (t ex sysselsättningsgrad) som kvalitativ (t ex familjemönster) art, och de är så stora och viktiga att en analys som inte skiljer mellan olika situationer och integrationsmönster med nödvändighet blir intetsägande eller missvisande. Detta har en avgörande betydelse för möjligheten att på ett positivt sätt påverka utvecklingen på integrationsfronten genom politiska ingrepp. En av de stora brister som den förda politiken har haft består i nära nog total oförmåga att skilja mellan olika situationer och utvecklingsmöjligheter.

Syftet med detta slutkapitel är att ge en samlad belysning och analys av dessa två punkter, att förklara både de generellt verkande processerna och de olikheter som uppstår utifrån invandrargruppernas skiftande egenskaper och handlingsmönster. Vi börjar med en presentation av en typologi som vi använder för att synliggöra olika mönster i integrationsverkligheten. Sedan redovisar vi en förklaringsmodell med vars hjälp vi hoppas fånga både det generella och det särskiljande i den utveckling som äger rum längs integrationsfronten. Vi avslutar kapitlet med en sammanfattande analys av de olika integrationsmönstren utifrån förklaringsmodellen.

Integrationsmönster

Integrationsprocessen präglas, som all mänsklig verksamhet, av en oerhörd mångfald av situationer. Några kan anses vara mer framgångsrika eller önskvärda än andra, men varje individuellt invandraröde belyser de val som utifrån vissa förutsättningar har kunnat göras i en given tid och på en given plats; handlingsutrymmet eller möjligheternas spektra inom ramen för processer och strukturer som i allt väsentligt fungerar som givna krafter för varje individuell aktör. Därför är en analys på individnivå kombinerad med en studie av de struk-

turer som betingar individernas livsöde enda sättet att göra rättvisa åt verklighetens rika mångfald. Men det är också en väg som varken vi eller andra har någon realistisk möjlighet att gå. I vårt fall skulle detta förutsätta en analys av hundratusentals livshistorier och det låter sig knappast göras.

Romankonsten väljer inför detta eviga dilemma att renodla och fördjupa sig i några livsöden, fånga processernas komplexitet och "omgivande" individers livsval genom ett individuellt prisma. Den vägen är effektiv och tilltalande och, när den är som bäst, svår att överträffa. Men det är inte skönlitteraturens fantasieggande väg som vi valt att vandra, utan den vetenskapliga analysens torftiga teoretiserande och generaliserande. Vi har valt att använda ett datamaterial som samlar de individuella ödena i grupper samt att renodla verklighetens mångfald genom att skapa kategorier och begrepp. Det har vi hittills gjort genom att beskriva olika "nationella grupper" ur olika synvinklar. Detta är i sig en utgångspunkt som kan tyckas betänklig, men vi har knappast haft något val eftersom den tillgängliga statistiken vad gäller utrikes födda är organiserad på det viset och inte tar hänsyn till nog så viktiga saker som till exempel etniskt-kulturellt ursprung eller religiös tillhörighet.

Nu ska vi ta ett steg vidare på generaliseringens och renodlingens väg och samla olika nationella grupper i några få integrationsmönster. Dessa mönster eller typer – för att associera till Max Webers klassiska idealtyper – kan synliggöra alternativa integrationsvägar och hjälpa oss att förstå den dynamik som ligger bakom desamma. Dessa typer har vi konstruerat på ett induktivt sätt. Med hjälp av några viktiga integrationsvariabler har vi observerat om det föreligger systematiska likheter eller olikheter mellan olika nationella grupper, så att de kan sammanföras till mer generella integrationsmönster.

De variabler vi har valt att använda för att bygga upp våra mönster är följande:

1. *Boendeintegration*: Baserad på det segregationsindex som för 1993 räknats fram i kapitlet om boendet. Indexet har inverterats (spegelvänts) vilket innebär att ju närmare en grupp ligger i vårt index, desto mera "integrerad" är gruppen i bemärkelsen att dess boendemönster liknar majoritetssamhällets. Måttet är inte åldersstandardiserat.

2. *Utbildning*: Baserad på den utbildningsstatistik som redovisats i kapitlet om arbetsmarknaden för 1996. Jämförelsen bygger på den åldersstandardiserade procentandel av respektive befolkningsgrupp som har mer än gymnasial utbildning. Indextalet för personer födda i Sverige är lika med ett, och på samma sätt som för de följande variablerna är utbildningsnivån högre ju högre indextal gruppen får.

3. *Löneinkomst*: Baserad på arbetsmarknadskapitlet. Det som jämförs i detta fall är de genomsnittliga åldersstandardiserade årliga löneinkomsterna för de förvärvsarbetande i varje grupp år 1993. De sverigeföddas inkomster är lika med ett.

4. *Sysselsättning*: Baserad på den information som redovisas i kapitel två. Avser den andel av respektive grupps arbetsföra befolkning – 16 till 64 år gamla – som har ett arbete. De sverigeföddas indextal är lika med ett. Måttet är också åldersstandardiserat och gäller 1993.

5. *Företagande*: Också grundad på kapitel 2. Anger den icke åldersstandardiserade andel av respektive grupp som 1994 klassificerades som företagare i det årliga Årsysregistret. Andelen företagare bland personer födda i Sverige motsvarar indextalet ett.

I tolkningen av dessa variabler indelar vi indextalen efter följande kriterier (i bilaga 5.1 kan läsaren se variablernas exakta värden för män och kvinnor i varje grupp i våra tre storstäder):

- *Standard*. Motsvarar samma nivå som för personer födda i Sverige – indextal ett i nästan samtliga fall¹ – med en avvikelse på plus eller minus 20 procent. Standardmåttet går med andra ord från 0,80 till 1,20 i vårt index.
- *Hög*. Mellan plus 20 procent och dubbelt så högt som den nivå sverigefödda uppvisar (index 1,20 till 2). För boendeintegrationen har detta kriterium ingen betydelse eftersom alla grupper ligger under ett.
- *Mycket hög*. Mer än dubbelt så högt som måttet för inrikes födda, alltså över 2 i vårt index. Inte heller detta kriterium har någon betydelse för boendeintegrationen.

- *Låg*. Mellan 20 procent under och hälften av talet för inrikes födda, alltså mellan 0,80 och 0,50 i indextalet.

- *Mycket låg*. Under hälften av måttet för födda i Sverige, alltså under 0,50 i vårt index.

Jämförelsen mellan olika nationella grupper med hjälp av våra variabler gav oss ett ganska slående resultat. Fyra huvudmönster framträdde, som var både tydliga och högst avvikande från varandra:

1. *Ett nordeuropeiskt mönster*. Detta mönster är karakteristiskt för invandrargrupper härstammande från Norge, Danmark, Finland och Tyskland. Huvuddragen är: standard boendeintegration, standard (eller låg/mycket låg) utbildningsnivå, standard lön, standard sysselsättning och standard (eller högt) företagande.

2. *Ett östramedelhavsmönster*. Detta mönster är framträdande hos gamla invandrargrupper med starka inslag av arbetskraftsinvandring och härstammande från Grekland, f d Jugoslavien och framför allt Turkiet. Dess grunddrag är: låg (eller mycket låg) boendeintegration, mycket låg (eller låg) utbildningsnivå, låg (eller standard) lönenivå, låg (eller mycket låg) sysselsättning och mycket högt (eller högt) företagande.

3. *Ett iranskt mönster*. Detta mönster är typiskt för invandrargruppen med rötter i Iran, men också till viss del för individer härstammande från Irak. Grunddragen är: låg boendeintegration (mycket låg för irakierna), hög (eller standard) utbildningsnivå vad gäller män och låg (eller standard) vad gäller kvinnor, låga löneinkomster, mycket låg sysselsättning och standard (eller högt) företagande för iranierna (lågt eller mycket lågt för irakierna).

4. *Ett "afrochilenskt" mönster*. Detta mönster präglar, även om det kan låta förvånande, två grupper med helt olika geografiskt ursprung: invandrare födda i Afrika och i Chile. Vi har valt hela Afrika beroende på att de olika nationella grupperna är så pass små. Typiskt för detta mönster är: låg boendeintegration, låg (standard vad gäller män födda i Afrika) utbildningsnivå, låg löneinkomst, låg sysselsättning för chilenerna och mycket låg för afrikanerna och mycket lågt företagande (lågt för afrikanska män i Stockholm).

Förklaringsmodell

För att begripa den utveckling som präglar olika invandrargrupper integration i det svenska samhället fördras en sammansatt förklaringsmodell som beaktar processer och företeelser av vitt skilda karaktärer. Den modell som vi föreslår består av fem huvudkomponenter som sammanfattar de olika aspekter som vi anser spelar en avgörande roll för att förklara både det generella och det särskiljande i den pågående integrationsprocessen. Vi betraktar ingen av dessa komponenter som viktigare än någon annan, och det är bara i det dynamiska samspelet dem emellan som olika integrationsmönster tar form och kan förklaras. Vår modells huvudkomponenter kan sammanfattas i följande rubriker:

- *Teknologisk struktur*
- *Institutioner*
- *Mentalitet*
- *Resurser*
- *Nätverk*

1. Teknologisk struktur

I kapitlet om arbetsmarknaden har vi redogjort för den typ av förklaring som förenklat kan kallas strukturansats. I den betonas de omvälvande teknologiska förändringar som världsekonomin håller på att genomgå som konsekvens av den mikroelektroniska revolutionen och den process av produktiv och kommunikativ globalisering som följer i dess spår. Den typ av ekonomi som byggde på företagskoncentration, stora anläggningar, standardisering, omfattande hierarkier och extrem arbetsfördelning – löpande bandets eller fordismens industrisamhälle för att uttrycka det kort – hör allt mer till det förflutna. I den nya arbetsorganisation som håller på att bli dominerande i det post-industriella samhället är flexibilitet, snabbhet, variation, bred kompetens och medansvar nyckelord. Fordismens ytterst specialiserade arbetare – denna ofta lätt utbytbara kugge som fungerade som bihang till de stora mekaniska anläggningarna – är i dag en barlast i rörliga strukturer som förutsätter individer som kan förstå helheten, ta ansvar, styra sig själva och ständigt byta funktioner. Detta innebär att

betydelsen av det som ofta sammanfattas under begreppet humankapital – utbildning, erfarenhet, kommunikativa färdigheter och samarbetsförmåga – har ökat dramatiskt.

I den nyligen utgivna *Varför sitter "brassen" på bänken?* summeras följderna av denna tekno-organisatoriska revolution i följande punkter (Broomé m fl 1996, s 53):

- Okvalificerade arbetsuppgifter rationaliseras bort
- Servicearbetet professionaliseras
- "Platta" organisationer och självstyrt arbete ersätter hierarkier och detaljstyrning
- Kraven på formell utbildning ökar
- Kraven på kommunikativ kompetens ökar
- Rekryteringen individualiseras

Arbetslivets förändrade organisationsform och struktur har givetvis en avgörande betydelse för att man ska förstå invandrarnas – liksom den sverigefödda befolkningens – arbetsmarknadssituation. Denna komponent är vad vi kan kalla modellens strukturella grund, en absolut nödvändig beståndsdel av problemställningen, dock inte i sig tillräcklig för att ge förståelse för omvandlingsprocessens konkreta utformning och följder. Olika länders institutionella och kulturella ramar betingar omvandlingsprocessens former på högst varierande sätt. *Det finns med andra ord inget enkelt eller mekaniskt orsakssamband mellan teknologisk förändring och samhällsekonomin utformning.*

I syfte att tillspetsa problemställningen kan vi tänka oss två extrema idealtyper, två renodlade och motsatta möjligheter att möta den pågående teknologiska revolutionens höga krav på kulturell-kommunikativ kompetens. Vi kan kalla ett sätt att omorganisera samhällsekonomin som bejakar och bygger på kulturell-etnisk mångfald för *mosaikmönster*. I detta mönster skapas arbetsmiljöer, rutiner och affärsmetoder vars främsta kreativa resurs är medarbetarnas olikhet. Syftet är att till fullo utnyttja gruppens rikedom, men detta förutsätter i sin tur en investering av både resurser och tid för att kunna få mångfalden att fungera på ett dynamiskt sätt. Detta mönsters långsiktiga fördelar anses överväga initialkostnaderna och den störning av de befintliga arbetsrutinerna som det för med sig: "Amerikanska studier tyder på att etniskt blandade företag är mer framgångsrika än

andra. Höga kostnader för förändringar under en intrimningsperiod, när arbetsstyrkan utökas till flera etniska grupper, betalas av högre intäkter på grund av högre produktivitet i ett senare skede” (Broomé m fl 1996, s 104). Detta ligger, som det betonas i ”brasseboken” (Broomé m fl 1996, kap. 6), helt i linje med de senaste tillväxtteorierna.

Mot detta mosaikmönster kan vi ställa det vi skulle vilja kalla *monolitmönster*. Detta mönster bygger på kulturellt-etniskt högst homogena arbetsmiljöer. De större kraven på kulturell-kommunikativ kompetens kommer i detta fall att tillfredsställas genom att en kulturell komponent renodlas och andra kulturella inslag avvisas eller trängs undan. I detta mönster ställs strikta krav på kulturell anpassning eller assimilation av individer som inte från början delar den enkulturella miljöns beteendemässiga och kommunikativa koder. *Det är detta monolitmönster som vi anser har blivit karakteristiskt för det svenska närings- och organisationslivets sätt att hantera den nya teknologins krav på ökad kulturell-kommunikativ kompetens.* Och det är denna omständighet som i grunden kan förklara varför svensk samhällsekonomi blivit mer ”svensk” än någonsin mitt i en omvälvande internationaliseringsperiod. Att detta mönster blivit så dominerande i vårt land är fullständigt begripligt ur såväl historisk synpunkt som med tanke på de kortsiktiga vinster ett sådant mönster erbjuder. Men vi borde också vara medvetna om att detta mönster i längden leder till dels en svagare konkurrenskraft, dels en ohållbar socioekonomisk situation i ett blandat land som Sverige är i dag. Den nästan totala utestängning från ett produktivt liv som stora invandrargrupper upplever har orimliga kostnader på både individ- och samhällsnivå. Framväxten av en etniskt avvikande underklass som har ett nära nog totalt utanförskap som sitt livspredikament är ingenting vi stillatigande kan åse. Vad vi vinner i dag genom samhällsekonomin radikala ”försvenskning” kan i morgon visa sig vara vårt lands historiska pyrrhuseger.

Utifrån konstaterandet att den teknologiska förändringens konkreta effekter inte kan förklaras på ett teknodeterministiskt sätt blir det uppenbart att vi måste undersöka många andra aspekter för att få en rimlig förståelse av de utvecklingstendenser som präglar invandrarernas integrationsprocess. Därför måste vi komplettera den teknologiska ansatsen med andra viktiga förklaringsvariabler, främst det som i institutionella och kulturella termer är specifikt för Sverige, men också det som olika invandrargrupperns säregenskaper kan bidra med till förståelsen av processens utgång.

2. Institutioner

Vår tid präglas inte bara av en genomgripande teknologisk omvälvning. Den präglas också av olika grader av konflikt mellan institutioner och intressegrupper härstammande från den klassiska industrialismens tid och samhällsekonominns nya teknologiska villkor. En ny institutionell verklighet håller på att växa fram som resultat av en långdragen process av institutionella experiment, en mödosam anpassning i vilken det förgångnas kraft är avgörande för utgången. Vad gäller vårt land är detta "historiens grepp" utomordentligt starkt eftersom Sveriges framgångar som industrisamhälle var enastående, och de institutioner, intressegrupper och invanda förhållningssätt som då formades blev ytterst dominerande och mäktiga. Därför brottas vårt land med uppenbara svårigheter att frigöra sig från sina egna framgångars arv och finna en väg in i den nya tiden. Olika försök att förändra samhällsekonominns institutioner och maktstrukturer möter ofta ett effektivt och bestämt motstånd.

Trögheterna är med andra ord betydande, och detta gäller en rad viktiga aspekter för landets förmåga att anamma de nya teknologiska möjligheterna och på ett kreativt sätt anpassa sig till den internationella ekonominns rådande villkor. Speciellt viktigt för vårt tema är de institutioner som betingar samhällsekonominns öppenhet för nya gruppers konkurrenskraft, både i termer av arbetstillfällen och utrymme för nya företagarinitiativ. I dessa avseenden är vårt lands ekonomiska slutenhet påtaglig och en situation präglad av ett tydligt insider/outsider-dilemma har uppstått. Stora delar av den befintliga arbetsmarknaden och samhällsekonomin har omgärdats med effektiva skyddsmekanismer som de facto hindrar konkurrerande grupper att slå sig in som arbetstagare eller företagare. Några av de mest effektiva hindren för nya gruppers möjligheter att skaffa sig egen försörjning är skattesystemets omfattning och utformning, arbetsrättens regler, ett lönebildningssystem som hindrar lönedifferentiering och omfattande de facto offentliga monopol inom avgörande delar av den arbetsintensiva tjänstesektorn.

Man kan säga att konkurrensen är mycket begränsad inom stora delar av vår samhällsekonomi. Därför kan arbetsgivarna fatta långsiktigt felaktiga ekonomiska val, till exempel att systematiskt utesluta väl kvalificerade invandrare och välja bort mångfalden, utan att ta alltför stora risker. Samtidigt skapar bidragssystemet försörjnings-

möjligheter som kan fungera som mer eller mindre permanenta lösningar på stora invandrargruppers produktiva utanförskap, med fördömande konsekvenser för både samhället och de drabbade individerna. Dessutom ger bidragssystemets utformning upphov till en incitamentsstruktur där förmågan att generera egna utkomstmöjligheter i vissa fall kan fungera kontraproduktivt för individen och där möjligheten att kombinera bidrag med svart eller "dolt" arbete – t ex i form av tjänster och gentjänster – är mycket lönsam.

En annan och mycket viktig omständighet gäller vårt lands historiska strävan mot institutionell enhetlighet beträffande samhällslivets utformning. Här finns en lång historisk tradition som kulminerade under folkhemsperioden (för en analys se Rojas 1991 och 1996). Denna enhetlighet har att göra med statens starka roll i svensk historia och avsaknad av "motmakter" i form av olika etniska grupper, regionala eliter eller självständiga städer. Den svenska staten växte inte som de absoluta monarkierna i Västeuropa. I stället för att balansera mellan olika makteliter växte staten genom direkt kontakt med det fria och till stor del självägande bondeståndet (se Anderson 1977). Staten formade bondegemenskaperna till en nationell gemenskap genom ett mycket tidigt och imponerande nätverk av rikstäckande och enhetliga institutioner, vars främsta exempel utan tvekan är statskyrkan. 1900-talets Sverige bygger i allt väsentligt på dessa traditioner, och i välfärdsstaten fick det svenska industrisamhället en unik inramning i form av mäktiga enhetliga institutioner som effektivt homogeniserar landets sociala och kulturella liv.

Det är i detta sammanhang invandrapolitikens utformning och integrationsprocessens verklighet måste förstås. Trots honnörsorden och högtidstalen var det aldrig fråga om att rucka på landets massiva institutionella enhetlighet för att ge plats åt den nya mänskliga mångfald som i växande mängder sökte sig till Sverige. Frågan om minoritetsskolor, som givetvis är central, fick inte ens beröras av den utredning som utarbetade den invandrapolitik som antogs 1975 och som i dag håller på att göra sorti. Konsekvensen är att nykomlingarna, till skillnad mot vad som är normalt i många andra länder, paradoxalt nog varken haft behov av eller faktiska möjligheter att bygga upp ett eget institutionellt liv. Inte heller har deras välfärd organiserats på basis av självständiga lösningar. Stat och kommun har tagit över alla dessa funktioner och ett mycket högt skattetryck samt direkta restriktioner har gjort alternativa lösningar praktiskt taget omöjliga.

Dessa omständigheter har gett upphov till en integrationsverklighet som skapat mycket lite mångfald utöver småföretagarsektorn inom vissa begränsade näringsgrenar. Allt detta sammantaget skapar förutsättningar för en abnorm typ av integration, som präglas av ett simultant innan- och utanförskap. Innanförskap i meningen nära nog totalt beroende av välfärdsstaten vad gäller försörjning och service. Utanförskap vad gäller produktiv verksamhet, sociokulturell delaktighet, politiskt inflytande och nationell identifikation.

3. Mentalitet

De teknostrukturella och institutionella omständigheterna måste, för att ge en bättre förståelse av integrationsprocessens särdrag och mångfald, kompletteras med en analys av det vi vill kalla mentalitet. Med mentalitet menar vi, inspirerade av den franska Annalesskolan, de mer eller mindre oartikulerade tankemönster och livshållningar som präglar olika mänskliga grupper. Det är dessa tankesätt och oreflektade livsåskådningar som skapar underlag för kommunikation och identitet, men också för gränsdragningen mot andra. Mentalitet är en del av det vi kan kalla kulturellt kapital, som består av hela vårt samlade förråd av kunskaper, beteendemönster, föreställningar och trossatser. Mentalitet är den underliggande delen av detta kulturella kapital, det undermedvetna skulle vi kunna säga med anspelning på Freuds berömda begrepp.

Det är i dessa termer vi vill tolka det centrala i ett begrepp som kulturkompetens. Det är förmågan att förstå och orientera sig i denna "tysta kunskap", detta svårgripbara mentala kitt, som blir avgörande vad gäller samarbets- och kommunikationsintensiva processer. Det är detta mentala kitt eller underlag som svenska företagare efterfrågar vid sidan av den formella kompetensen, och de vill ha en "svensk mentalitet", ett "svenskt samarbete" eller rätt och slätt "svenska medarbetare". Dessa krav framförs sällan direkt, utan i form av ett stegrad krav på språkfärdighet, som i praktiken utesluter nästan varena invandrare som kommit till Sverige som vuxen. Men oftast används – även om de inte kan redovisas öppet – andra "etniska markörer", som namn och utseende, för att sortera bort arbetssökande som kan miss tänkas inte vara "ursvenskar" eller "helsvenskar".

Dessa krav på "svensk" kulturkompetens eller mentalitet måste definieras mer exakt för att inte bli obegripliga. Vilka är de grundlägg

gande egenskaperna i den "svenska" mentalitet som efterfrågas? Varför skulle den vara så svårtillgänglig för nykomlingar? Varför skulle dessa avvika så mycket att deras närvaro blir så oönskad som verkar vara fallet i dag? Det är svåra men samtidigt relevanta frågor. Ett försök att besvara dessa frågor skulle tvinga oss till en lång resa i svensk historia, speciellt i den kulturella tradition som formas i det egentliga Sverige, Bondesverige, detta etniskt homogena landskap av fria bönder med starka egalitära inslag, en betydande grad av självstyre, en stark kollektiv kontroll och ett väl artikulerat samarbete med statsmaktens lokala institutioner. Jantelagen, samförstånds- eller njakulturen, gemenskaps- eller viandan, sammanblandningen av stat och samhälle är några väsentliga kulturella drag som växer ur denna historia, men vi har tyvärr ingen möjlighet att i detta sammanhang fördjupa oss i detta tema (för några sentida försök att kartlägga den svenska mentaliteten se Daun 1990, Arnstberg 1989 och Rojas 1993a).

Det karakteristiska för Sverige – en produkt av osedvanlig etnisk homogenitet och mäktiga enhetliga och enhetliggörande institutioner – är hur allomfattande och djup denna mentalitet är. Den utgör ett värdefullt kapital av delade referenspunkter, värderingar och förhållningssätt som gör den svenska kommunikationen rik för de införstådda men nära nog obegriplig för främlingarna. Denna kommunikativa täthet är enligt Åke Daun karakteristisk för det han kallar lågkontextkulturer (motsatsen är så kallade högkontextkulturer) vars huvuddrag enligt honom är följande: "En lågkontextkultur är integrerad och homogen, människorna står varandra nära, etniskt, språkligt, religiöst, moraliskt etc. Svensk kultur är en lågkontextkultur" (Daun 1990, s 127).

Mentalitet är också en aspekt som är avgörande för att man ska förstå hur olika invandrargrupper kommer att hantera mötet med det svenska samhället. Det handlar om ett kulturellt arv som kommer att mobiliseras och omformas under trycket av nya omständigheter, ofta ge upphov till alldeles unika kulturella skapelser och nya kulturella landskap som kan vara svåra att känna igen från både den svenska och ursprungskulturens horisont (för en medryckande fallstudie se Ålund 1991). Det finns ingen möjlighet att i detta sammanhang behandla den uppsjö av nya mentala och kulturella skapelser som kommer att produceras under denna process. Men vi återkommer längre fram till ämnet när vi diskuterar olika integrationsmönster och hur dessa kan relateras till de aspekter som vi sammanfattar under begreppet mentalitet.

4. Resurser

Integrationsprocessen kommer givetvis att påverkas av de resurser som både individer och grupper förfogar över. Med resurser menar vi ett brett spektrum av företeelser som går från materiella tillgångar och formell utbildning till viktiga livserfarenheter och kontakter. Det är allt vad individen eller gruppen kan mobilisera för att hantera en viss situation, i detta fall införlivandet i ett nytt samhälle. Det vi tidigare kallade för mentalitet är givetvis en avgörande resurs liksom vad vi senare kommer att diskutera under rubriken nätverk. Resursernas värde är dessutom inte absolut utan starkt situationsrelaterat. Det som är värdefullt i ett visst sammanhang kan bli totalt värdelöst eller till och med en belastning i ett annat. Samtidigt kan resurser som inte spelade någon viktig roll tidigare bli avgörande i ett annorlunda sammanhang.

Med resurser menar vi i detta stycke – för att skilja dem från mentalitet och nätverk – mer traditionella produktionsfaktorer som kapital, arbete och kunskaper i termer av formell utbildning och arbetslivserfarenhet. I den internationella litteraturen kring invandrarföretagandet har dessa faktorer ofta kallats klassresurser, det vill säga resurser som en individ eller grupp har med sig främst som produkt av den socioekonomiska positionen i hemlandet och som inte kan relateras så mycket till ett särskilt etniskt eller kulturellt arv (dessa andra resurser kallas för etniska resurser i samma litteratur, se t ex Light 1991).

Resursproblematiken har vi diskuterat i arbetsmarknadskapitlet vad gäller formell utbildning, men vi har bara snuddat vid andra viktiga aspekter som till exempel tillgång till finansiering, kommersiella kontakter, billig arbetskraft och affärserfarenheter. Internationellt sett spelar dessa faktorer en mycket viktig roll när det gäller olika minoriteters möjlighet att skapa egna ekonomiska alternativ. En av de mest betydelsefulla aspekterna är tillgången till en företagarellit som har resurser nog att öppna vägen för gruppens ekonomiska initiativ. Det är denna ekonomiska spjutspets som tar på sig de kostnader som är förknippade med sökandet efter lönsamma affärsmöjligheter i ett nytt sammanhang. Så produceras värdefulla kunskaper och erfarenheter som senare kan överföras till andra gruppmedlemmar och ge upphov till en kumulativ process av nyföretagande och ekonomisk framgång. Så kan också de av majoritetssamhället outnyttjade

etniska arbetskraftsresurserna tas till vara, ofta under högst okonventionella former och med starkt reducerade kostnader i förhållande till denna arbetskrafts produktiva förmåga.

Att dessa tillgångar eller resurser kan bli ännu viktigare i en situation då stora grupper av invandrare inte finner en plats i majoritetssamhällets arbetsmarknad är en självklarhet. Detta kan också förklara en stark differentiering mellan olika invandrargrupper, där några klarar att vända nackdelar och utanförskap till ekonomisk framgång och andra inte.

En av de mest slagkraftiga kombinationerna i detta avseende är en framgångsrik företagarelit som öppnar vägen för en intellektuell-professionell elit som – av olika anledningar – inte kan hävda sig och bevara sin socioekonomiska status i invandringslandet. Då kan en process starta i vilken den intellektuell-professionella eliten omdefinierar sin roll och identitet och söker sig till företagarelit som enda möjlighet att bevara eller återupprätta en någorlunda acceptabel socioekonomisk status. Detta är till stor del fallet med en av de mest framgångsrika invandrarminoriteterna i det moderna USA, koreanerna i Los Angeles (se Portes 1990, Light 1991 och Min 1993). Deras erfarenheter påminner givetvis om klassiska amerikanska framgångshistorier som kinesernas, japanernas, judarnas och västindiernas (se Rojas 1994).

5. Nätverk

De klassiska migrations- och integrationsteorierna har ofta utgått från två olika perspektiv på migrations- och integrationsprocessen, ett mikro- och ett makroperspektiv. Mikroperspektivet betonar individens resurser och valmöjligheter på ett sätt som påminner om neoklassisk ekonomisk teori. Där talas om resurser, investeringar och rationella lönsamhetskalkyler. Migranten fungerar som en "homo oeconomicus" som fattar bästa möjliga val på en migrationsmarknad. Mot detta perspektiv har ett makroperspektiv ställts, i vilket migranten, individen, praktiskt taget försvinner i strukturernas och världskonflikternas överväldigande kraftfält. Individen agerar inte utan reagerar och betraktas som en obetydlig aktör i ett större spel som han eller hon knappast kan påverka. Dessa två perspektiv är givetvis intressanta, men missar det som ofta är avgörande för konkreta individer och grupper, nämligen de sociala nätverk som inramar indivi-

dernas socioekonomiska liv och betingar makroprocessernas konkreta följder. Det är denna omständighet som förklarar framväxten av en tredje teoretisk ansats eller ett nätverksperspektiv, som fokuserar just denna meso- eller mellanliggande nivå (för några karakteristiska exempel på detta perspektiv, se de uppsatser som samlats i Light 1993).

I ett klassiskt arbete kring invandrarföretagandet i USA ställde Ivan Light (1972) en central fråga: Varför lyckas några diskriminerade minoriteter eller invandrargrupper med att utveckla ett kraftfullt företagarliv och därmed förutsättningar för ekonomisk framgång medan andra misslyckas? Frågan är viktig eftersom den tvingar oss att gå bortom den enkla förklaring som tar sikte på etnisk eller ras-mässig diskriminering. Alla afroamerikaner har drabbats av fördomar, diskriminering och rasism i USA, men alla har inte drabbats på samma sätt och några grupper – typexemplet är invandrarna från Västindien – har till och med lyckats övervinna dessa problem och uppnå en betydande ekonomisk, yrkesmässig och politisk framgång. Kineser i 1800-talets USA var mer föraktade och diskriminerade än afroamerikanerna men lyckades ändå förvånansvärt bra och deras ättlingar utgör i dag en av de mest framgångsrika etniska minoriteterna i Amerika. Problemet var då att finna en förklaring till dessa paradoxer, och att denna förklaring inte kunde ligga på mikro- eller makronivå var uppenbart. Det handlade inte om individuella öden utan om kollektiv handling under strukturer och processer som påverkade många olika grupper samtidigt. Lights klassiska svar är att utgången har att göra med gruppernas förmåga att hålla samman och skapa kollektiva skyddsnet, men också med ekonomiska resurser som kapital, kunskap och arbetskraft. Det var egentligen en gammal visdom som återvanns: att de utsatta som grupp, genom att förena sina krafter, lättare kan övervinna sin utsatthet. Det visade sig att etnisk sammanhållning, bildandet av vad Light kallade en moralgemenskap, var bästa sättet att uppnå ekonomisk och social framgång i invandringslandet – dock inte assimilering.

Sammanhållningen kan uppnås på många olika sätt och Light ger en rad utmärkta exempel: släktskap, regionala band, kulturella traditioner, religiös eller politisk aktivitet osv. I vår undersökning har vi varit medvetna om nätverkens betydelse, men vi har knappast haft möjlighet att kvantifiera eller ens närma oss företeelsen på ett tillfredsställande sätt. I kapitlet om boendet finns vissa indikationer på

frivillig segregation som kan tyda på starka etniska nätverk och i kapitlet om arbetsmarknaden har vi sett mycket skiftande nivåer av företagarkerksamhet som också kan tyda på olika nätverksmöjligheter. Här kommer vi att komplettera dessa antydningar med viss statistik som vi finner signifikativ från denna synpunkt. Det gäller styrkan i familjesammanhållningen och förekomsten av endogamiska relationer och därmed barnafödande där båda föräldrarna är ur samma grupp. Vi tycker att dessa aspekter är relevanta eftersom nästan alla kända exempel på stark etnisk sammanhållning ytterst vilar på starka och huvudsakligen endogama familjerektioner.

Den statistik som redovisas i diagram 5.1, 5.2 och 5.3 är hämtad ur SCB:s befolkningsstatistik för 1995 (del 3, tabell 2.9 och 2.10, samt opublicerat material om de så kallade andra generationens invandrare) och appendixet till Hans Nestius bok *Och vi som ville så väl* (1996, som också grundar sig på data från SCB). Vi redovisar bara de grupper vi använder som exempel i våra integrationsmönster (tyvärr hittade vi inte alltid information om alla dessa grupper; i diagram 5.3 redovisar vi etiopierna ty vi har inte siffror för hela Afrika). Diagram 5.1 visar födda i Sverige med båda föräldrarna från samma land som andel av alla födda i Sverige som har minst en utlandsfödd förälder från det landet (så definierar SCB andra generationens invandrare). Diagram 5.2 visar hur stor procent av alla barn (0–17 år) som har gifta föräldrar från samma land av alla barn med någon utlandsfödd förälder från detta land. Diagram 5.3 visar en kvot mellan gifta och skilda kvinnor från olika födelseländer. Dessa tre diagram ger oss en idé om förekomsten av mer eller mindre endogamiska familjemönster samt mer traditionella och stabila parbildningar.

Som framgår är skillnaderna mellan olika invandrargrupper slående stora. Medelhavsgrupperna – med starka inslag av gamla arbetskraftsinvandrare – samt invandrare födda i Iran och Irak har ett mönster som klart skiljer sig från det nordeuropeiska. Invandrare från Chile och Afrika (eller Etiopien) intar ofta en mellanliggande position. Ett undantag är de chilenska kvinnornas extremt höga skilsmässokvot, som tydligt talar om mycket instabila parförhållanden trots att man oftast föder barn inom helchilenska par. Dessa konstateranden kan tyckas förvånande speciellt vad gäller medelhavsgrupperna, som lång vistelsetid i Sverige till trots visar obetydliga ”assimilationstendenser” i dessa avseenden. Däremot visar grupper som är mycket nyare i landet och oftast anses präglade av större ”kulturavstånd”

Diagram 5.1 *Födda i Sverige med båda föräldrarna från samma land som andel av alla födda i Sverige som har åtminstone en förälder från detta land 1995 (procent)*

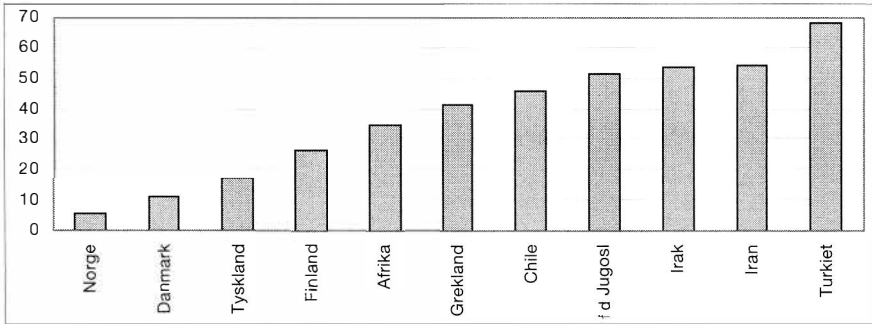

Diagram 5.2 *Barn (0-17 år) med gifta föräldrar från samma land som andel av alla som har någon förälder från detta land 1995 (procent)*

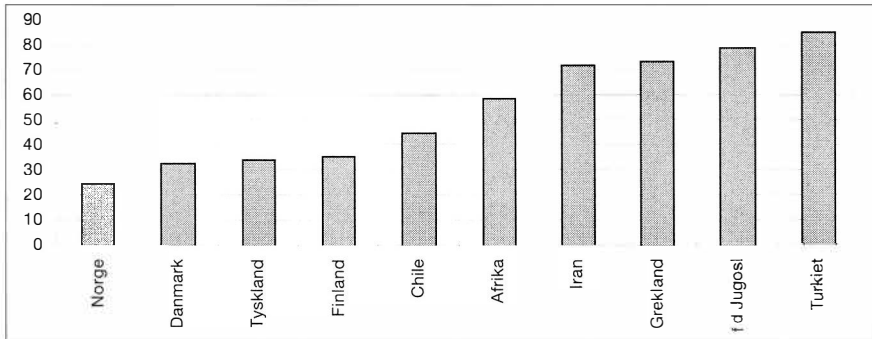
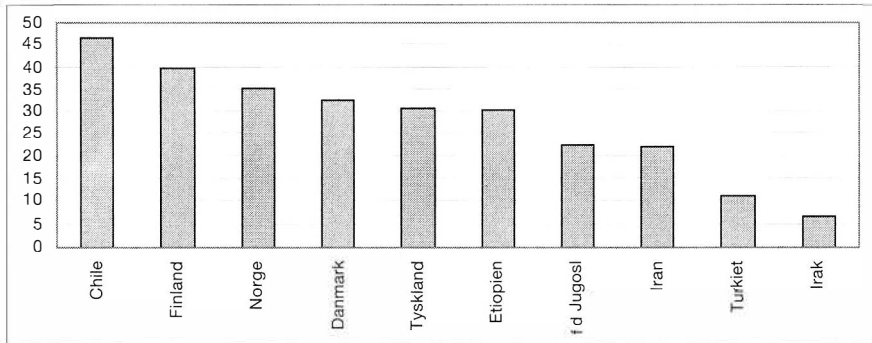

Diagram 5.3 *Skilda kvinnor som andel av de gifta från olika födelseländer 1994 (procent)*

gentemot det nordeuropeiska – exempelvis de som härstammar från Chile och framför allt Afrika – ett mönster som närmar sig eller i vissa fall överträffar de karakteristika som är typiska för invandrare från Norden och Tyskland. Vi återkommer längre fram till dessa aspekter och de följder som grupp- och familjesammanhållningen kan ha för utsatta gruppers möjligheter och integrationsprocesser.

Med detta har vi presenterat den modell som vi ämnar använda för att förklara integrationsprocessens såväl generella som särskiljande drag. Utifrån denna modell är det inte så svårt att förstå varför Sverige, tillsammans med andra nordiska länder, redovisar exceptionella siffror på arbetsmarknadsmässigt utanförskap för invandrarna.² Av åtta EU-länder som vi har information om för 1993 är det bara Danmark som uppvisar ett arbetslöshetstal för utländska medborgare som är högre än det svenska i relation till landets genomsnittliga arbetslöshet. På tredje plats kommer Finland. Dessa var de enda av de åtta EU-länder som vi kan jämföra, i vilka utlänningarnas arbetslöshet var mer än dubbelt så hög som det nationella genomsnittet (för Spanien, Storbritannien, Frankrike, Grekland, Finland och Danmark se Eurostat 1995, för Tyskland och ett komparativt EU-perspektiv se Marie 1995 och för Sverige SCB 1995a). Inte heller är det så svårt att förstå varför välutbildade grupper av invandrare som de från Irak och Iran hamnar så totalt utanför den svenska arbetsmarknaden. Eller varför invandrarnas utbildningsnivå inte verkar ha någon betydelse alls för deras möjligheter att få jobb i Sverige, trots att vi befinner oss en bra bit på väg in i ett så kallat kunskapssamhälle. Vårt land har på några få år blivit extremt, och det finns all anledning att vara bekymrad över sakernas tillstånd.

Men innan vi går vidare måste vi kommentera ytterligare en aspekt. Som läsaren säkerligen lagt märke till har vi inte inkorporerat skillnaderna mellan storstäderna i vår förklaringsmodell. Vi vill ingalunda påstå att denna aspekt skulle vara betydelselös – vi har exempelvis konstaterat att arbetsmarknadsläget är betydligt bättre i Stockholm än i Malmö och att Göteborg ligger någonstans mittemellan. Trots detta har vi inte behövt ta hänsyn till stadsvariabeln i förklaringen till olika integrationsmönster eftersom *dessa mönster för respektive grupp genomgående är lika i alla tre städerna*. Skillnaderna städerna emellan är med andra ord kvantitativa och inte kvalitativa (mönstren förändras inte). *Det är uppenbarligen gruppegenskaper*

na i kombination med rikstäckande institutioner och processer som bestämmer utformningen av de olika mönstren, inte vilken storstad invandrarna är bosatta i. Detta är givetvis en av de viktigaste slutsatserna av denna studie, men den borde inte vara så överraskande med tanke på den grundläggande institutionella enhetlighet samt socioekonomiska och kulturella homogenitet som, vissa regionala skillnader till trots, är karakteristiska för Sverige.

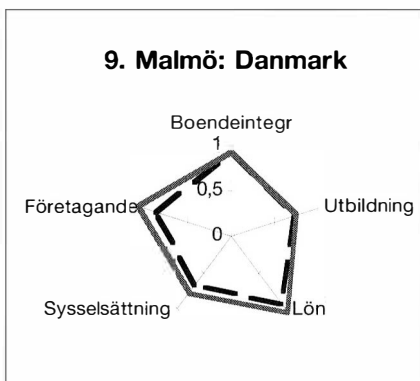
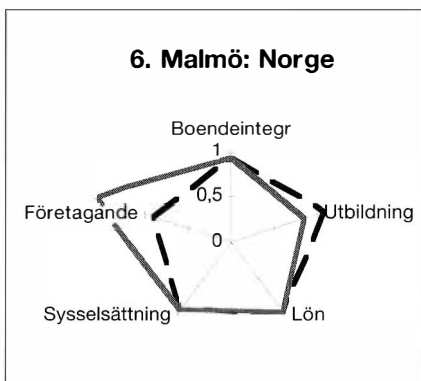
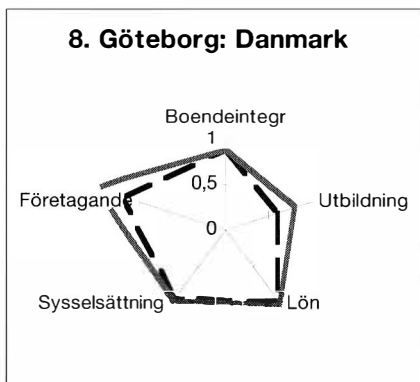
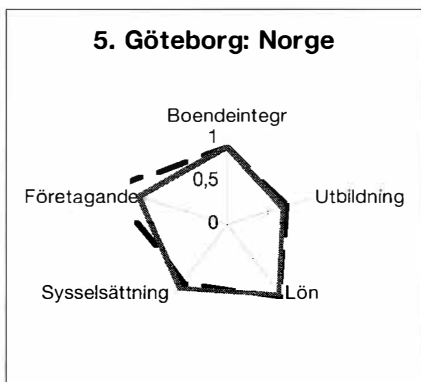
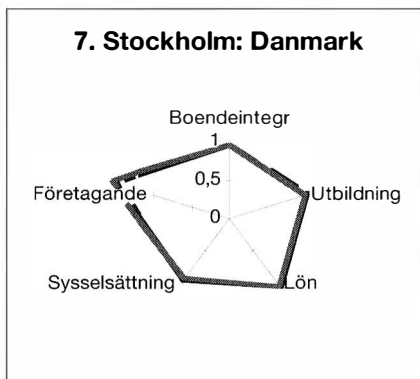
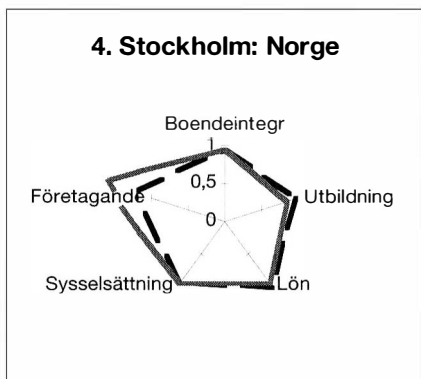
Det nordeuropeiska integrationsmönstret

Det nordeuropeiska integrationsmönstret karakteriseras, som vi redan sagt, av standard boendeintegration, standard (eller låg/mycket låg) utbildningsnivå, standard lön, standard sysselsättning och standard (eller högt) företagande. Vi kommer att presentera detta och andra integrationsmönster med hjälp av så kallade polärddiagram, i vilka de fem egenskaper eller variabler som vi har valt bildar olika axlar som ger oss olika profiler eller ”stjärnor” för varje grupp och stad. Denna framställningsform synliggör effektivt olika mönster och gör jämförelserna relativt enkla (i samtliga fall finns värdena bakom diagrammen redovisade i tabellform i bilaga 5.1).

Det mest slående i polärddiagrammen för de fyra nationella grupper – födda i Norge, Danmark, Finland och Tyskland – som tydligt uppvisar det nordeuropeiska mönstret (se diagram 5.4–15) är dels likheten med majoritetsbefolkningens standard, dels att det inte finns så stora könsrelaterade skillnader utöver de allmänna skillnader som också gäller för majoritetsbefolkningen. Variationerna inom detta mönster är tydliga i vissa aspekter, men de kan beskrivas mer i kvantitativa än i kvalitativa termer.

Invandrare från Norge och Tyskland bildar de grupper som följer majoritetsbefolkningens standard bäst, invandrare från Finland sämst (danskarna intar ett mellanläge). Mellan dessa grupper finns två betydande och systematiska skillnader, utbildningsnivå och företagande. Födda i Tyskland och Norge står för mycket högre nivåer vad gäller båda dessa aspekter i jämförelse med invandrare från Finland. Utbildningsdifferensen är särskilt stor, och finska män uppvisar ofta mycket låga utbildningsnivåer. Detta kan givetvis, tillsammans med en stark inriktning mot traditionella industriyrken, förklara en systematiskt lägre sysselsättningsnivå för finländska män. Invandrare

Diagram 5.4–15 Det nordeuropeiska integrationsmönstret

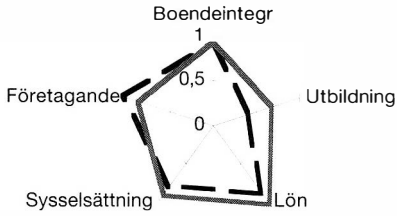

Män = streckad linje

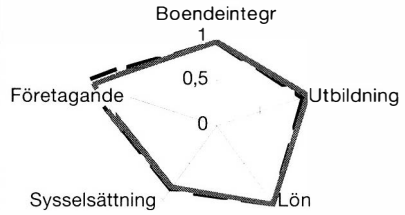
Kvinnor = heldragen linje

"Svensk standard" = 1

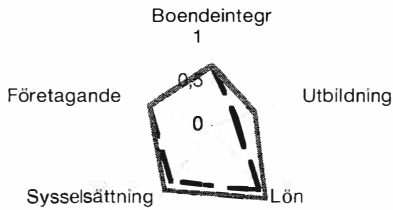
10. Stockholm: Finland

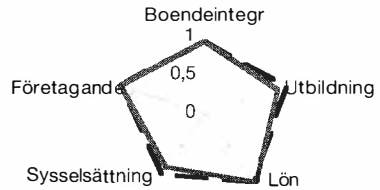
13. Stockholm: Tyskland

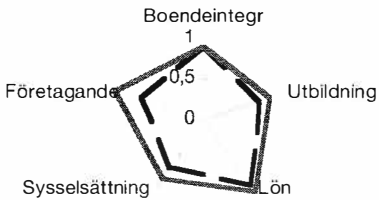
11. Göteborg: Finland

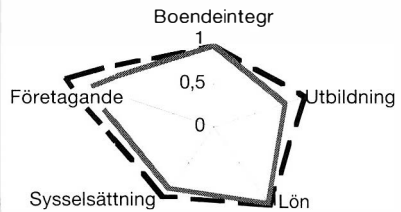
14. Göteborg: Tyskland

12. Malmö: Finland

15. Malmö: Tyskland

Män = streckad linje

Kvinnor = heldragen linje

"Svensk standard" = 1

från Finland uppvisar också det enda fallet inom detta mönster av tydlig boendesegregation. Det handlar om finlandsfödda bosatta i Göteborg och det sammanfaller intressant nog med de lägsta registrerade utbildningsnivåerna för både män och kvinnor födda i Finland.

Viktigt att notera är också den höga egenföretagaraktiviteten som personer födda i Norge uppvisar och som sammanfaller med en mycket bra standard vad gäller löneinkomster – ofta högre än för sverige-födda – och sysselsättning. Tyskfödda invandrare följer också detta mönster, trots en lite lägre sysselsättningsnivå. Samtidigt kan en genomgående lägre egenföretagaraktivitet konstateras bland födda i Finland, vilket ofta sammanfaller med lägre sysselsättningsnivåer och något lägre löneinkomster. Dessa omständigheter tyder på att egenföretagandet i fallet med invandrare från Norge och Tyskland är en produkt av en lyckad arbetsmarknadssituation, som skapat förutsättningar för en självständig karriär som egenföretagare. Intressant i fallet med norsk- och tyskfödda invandrare är också att en högre egenföretagarverksamhet inte kan relateras till starka egenföretagartraditioner i hemlandet, som fallet är med många andra företagarinriktade grupper. Både Norge och Tyskland hör till de länder som tillsammans med Sverige och andra nordeuropeiska nationer uppvisar de lägsta egenföretagarnivåerna i hela OECD (se Henrekson 1996, tabell 3.5).

Men trots dessa och andra mer eller mindre intressanta detaljer – som inte är så svåra att förklara – är det generella intrycket från vårt material att vi här har att göra med ett tämligen konsistent integrationsmönster i vilket de berörda invandrargrupperna närmar sig eller ligger mycket nära majoritetsbefolkningens levnadssätt och standard. De främsta negativa avvikelserna kan förklaras med hänvisning till dels en klart lägre utbildningsnivå, dels ett större beroende av den typ av industrijobb som i dag, på grund av den teknologiska omvälvningsprocessen, befinner sig på tillbakagång. Mycket lite tyder på någon sorts bortsortering från arbets- eller bostadsmarknaden som skulle följa etnisk-kulturella linjer i stället för de socioekonomiska som också gäller för majoritetsbefolkningen. Detta leder oss till slutsatsen att dessa grupper inte är utsatta för någon betydande utestängning från produktion eller samhällsliv som skulle kunna relateras till en alltför avvikande mentalitet eller etnokulturell bakgrund. Inte heller belastas dessa grupper av utseendemässiga eller andra markörer som skulle kunna ge upphov till en mindre fördelaktig situation i det svenska

samhället. Familjemönster och gruppsammanhållning verkar inte heller skilja sig särskilt mycket från normalstandard inom majoritetsbefolkningen eller tyda på någon betydande grad av endogamiskt beteende.

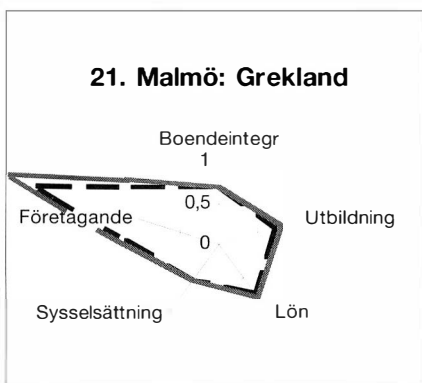
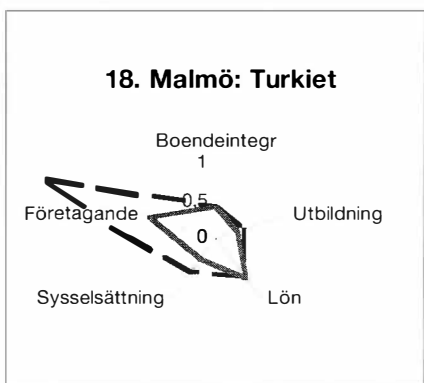
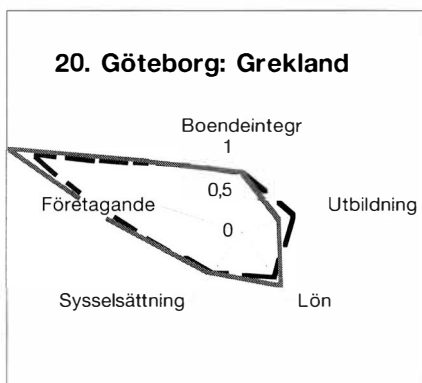
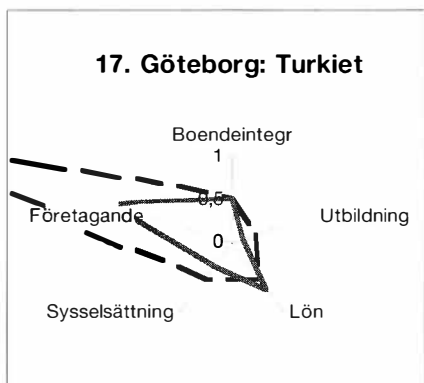
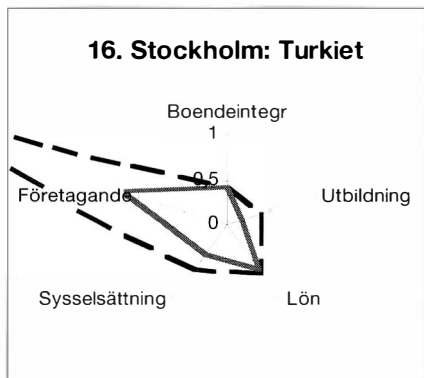
Utifrån alla dessa omständigheter vill vi sammanfattningsvis karakterisera detta nordeuropeiska integrationsmönster som ett *konvergensmönster*, präglad av betydande socioekonomisk och kulturell närhet till majoritetsbefolkningen. Detta mönster borde i huvudsak leda eller har redan lett till en uppluckring av eventuella etniska nätverk och särskiljande etniska identiteter samt en blandning med och så småningom assimilation med majoritetsbefolkningen. Detta utesluter inte en viss kvarleva av etnisk identitet hos delar av dessa grupper, som kan bli en både etablerad och accepterad del av det svenska samhället främst vad gäller den finländska minoriteten. Men denna kvarleva – som också kan institutionaliseras i form av särskilda minoritetsrättigheter eller via en större tolerans mot en närstående mångfald från det svenska samhällets sida – torde inte leda till levnadsformer som på något väsentligt sätt skiljer sig från eller står i ett spänningsladdat förhållande till majoritetens levnadssätt, värderingar och institutioner.

Östra Medelhavets integrationsmönster

Motsatsen till detta nordeuropeiska konvergensmönster är det mönster som präglar invandrargrupperna från östra Medelhavet – invandrare från Turkiet, Grekland och f d Jugoslavien är våra exempel. Här verkar de etniska gemenskaperna inte bara vara tidsresistenta utan också kunna växa i betydelse med vistelsetiden i Sverige. Här utvecklas levnadssätt och försörjningsalternativ som kan skilja sig markant från majoritetens standard. Det handlar med andra ord om ett tydligt *divergensmönster*, vars främsta drag i termer av våra variabler är låg (eller mycket låg) boendeintegration, mycket låg (eller låg) utbildningsnivå, låg (eller standard) lönenivå, låg (eller mycket låg) sysselsättning och mycket högt (eller högt) företagande (se diagram 5.16–24).

De tämligen jämna femkantiga profilerna i det förra mönstret har här bytts mot spetsiga figurer, i vilka alla variabler krymper avsevärt utom egenföretagandet som växer på ett extraordinärt sätt. Här är

Diagram 5.16–24 Östra Medelhavets integrationsmönster

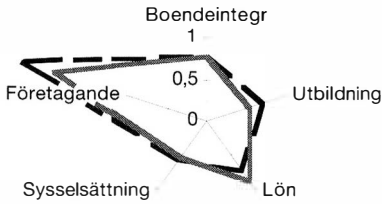

Män = streckad linje

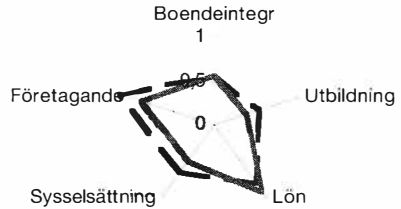
Kvinnor = heldragen linje

"Svensk standard" = 1

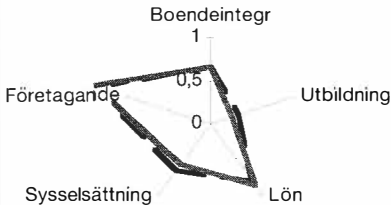
22. Stockholm: f d Jugoslavien

23. Göteborg: f d Jugoslavien

24. Malmö: f d Jugoslavien

Män = streckad linj Kvinnor = heldragen linje
"Svensk standard" = 1

också de könsrelaterade skillnaderna mer framträdande än i det nord-europeiska mönstret. Det här integrationsmönstret präglar de tre arbetskraftsinvandrargrupper från östra Medelhavet som kom till Sverige främst under 1960-talet (men vi misstänker att samma mönster präglar också andra arbetskraftsinvandrargrupper från Medelhavet; i så fall borde detta mönster kallas Medelhavsmönster rätt och slätt).

På samma sätt som i fallet med den stora finländska arbetskraftsinvandringen från samma tid bestod dessa grupper i huvudsak av lågutbildade migranter som blev sysselsatta främst inom tillverkningsindustrin och lågkvalificerade serviceyrken. De blev ofta tempoarbe-

tare i en fordristiskt organiserad industri eller sysselsatta med mycket enkla tjänstesysslor. Deras låga utbildning, annorlunda kulturella bakgrund och mycket bristfälliga färdigheter i svenska språket utgjorde knappast något hinder för en snabb arbetslivsintroduktion. En mycket hög sysselsättningsintensitet och ett högt löneläge blev karakteristiska för dessa grupper fram till slutet av 1970-talet. Sedan började arbetskraftsinvandrararnas ”sad end”. Den teknologiska revolutionen gjorde dem onödiga eller rent av till en belastning i nya strukturer som krävde precis vad dessa enkla arbetare inte hade: utbildning, mer sofistikerad svensk kulturkompetens och stor förmåga att kommunicera på svenska. Därför började en massiv process av bortrationalisering av dessa grupper, som ledde till en formlig förtidspensioneringsvåg under andra hälften av 1980-talet. Arbetskraftsinvandringens succéhistoria slutade abrupt för många. Som vi har visat i kapitel 2 (tabell 2.4 och 2.5) låg dessa gruppers sysselsättningsintensitet betydligt under riksgenomsnittet redan 1986. 1993 hade denna nivå blivit alarmerande låg, ofta under 40 procent och i vissa fall till och med under 30 procent (turkiska kvinnor i både Göteborg och Malmö). Intressant att notera är att också den finska gruppen följer detta sorgliga öde, men på en betydligt högre nivå. Men där slutar likheten mellan invandrare från Finland och från östra Medelhavet. Allt annat skiljer dem åt på ett tydligt och tankeväckande sätt.

Invandrare från Turkiet utgör den grupp som visar den starkaste utslagningen från arbetsmarknaden i detta mönster och nästan alltid den lägsta utbildningsnivån. Födda i Turkiet leder också ”segregationsligan”, och visar dessutom (se diagram 5.1, 5.2 och 5.3) det mest endogamiska, traditionella och stabila familjemönstret av de grupper som vi känner till. Och ännu mer uppseendeväckande är att segregationsbenägenheten inte verkar minska nämnvärt med vistelselängden i Sverige (se kapitel 3, framför allt diagram 3.42 och 3.54). Invandrare från f d Jugoslavien och delvis Grekland ligger inte så långt efter de turkietfödda i alla dessa avseenden. Det är uppenbart att turkiska invandrare utgör det mest utpräglade fallet av ett integrationsmönster som också inbegriper andra invandrare från östra Medelhavet (och kanske från Medelhavet överhuvudtaget).

Samtidigt visar män med rötter i Turkiet en extremt hög och som vi tidigare sett snabbt tilltagande egenföretagarverksamhet. Invandrare från Grekland och f d Jugoslavien uppvisar också en mycket tydlig företagarinriktning, men här är utvecklingsinriktningen enligt tabell

2.18 i kapitel 2 annorlunda. Grekernas företagarakтивitet var 1986 den klart högsta i alla tre städerna för både kvinnor och män, med undantag av grekfödda kvinnor i Stockholm. Därefter har företagarakтивiteten avtagit markant vad gäller grekiska män, och hade 1994 passerats av flera andra nationaliteter. Man får intrycket att det starka grekiska företagandet befinner sig i en avvecklingsfas, som kan ha att göra med gruppens avtagande antal och stigande ålder. Men det kan också handla om en "statistisk synvilla". Kanske håller en åldrande första generation med grekiskt ursprung på att lämna över företagen till sina barn födda i Sverige, som givetvis inte räknas som födda i Grekland. Vad gäller jugoslaviska invandrare kan den starka nedgången i det relativa antalet företagare som registreras mellan 1990 och 1994 ha att göra med lågkonjunkturen men framför allt med det stora inflödet av nya invandrare (flyktingar) från f d Jugoslavien i slutet av denna period. Men detta inflöde borde på längre sikt förstärka det "jugoslaviska" företagandet i Sverige, ty många av nykomlingarna kommer inte att ha många andra ekonomiska utvägar än att söka sig till landsmän med etablerade företag.

Hur som helst är det uppenbart att i den höga företagarakтивiteten ligger en av de mest påfallande skillnaderna mellan dessa grupper från Medelhavet och invandrare från andra utsatta grupper som till exempel de härstammande från Afrika och Chile. Detta starka företagande är givetvis bara toppen på ett isberg av ekonomiska relationer inom dessa grupper, som bland annat leder till framväxten av en etnisk arbetsmarknad, vars existens påvisades redan på 1980-talet vad gäller andra generationens turkar och till en viss del jugoslaver (Similä 1987). Uppkomsten av ekonomiskt betydelsefulla etniska nätverk är en nyckelfaktor för bevarandet av en stark gruppidentitet och framväxten av särpräglade kulturella traditioner som ofta kretsar kring det ekonomiska nätverkets struktur och utveckling. Här skulle vi med andra ord stå inför en process som i allt väsentligt liknar den "amerikanska traditionen", i vilken ekonomisk framgång ofta bygger på starka etniska gemenskaper, som i sin tur fordrar lojala individer som anammar och respekterar de traditioner och beteendemönster som garanterar gemenskapens fortbestånd. I svensk historia står valonerna som typexempel för ett sådant integrationsmönster genom bevarandet av starka etniska nätverk av stor ekonomisk betydelse. En endogamisk familjebildning var i detta fall en nyckelfaktor bakom den långsiktiga integrationsframgången (se Douhan 1990).

Hur kan denna starka företagarinriktning och tendenserna mot uppbyggandet av en etnisk ekonomi förklaras? Att dessa företeelser inte är en direkt produkt av en situation präglad av ekonomisk utsatthet och allmänt utanförskap kan fallet med invandrare från till exempel Chile och Afrika vittna om. Det är flera samverkande faktorer som enligt vår mening kan förklara detta företagarinriktade mönster, i vilket utestängningen från majoritetssamhällets ekonomi och samhällsliv hanteras genom ett aktivt skapande av etniska nätverk med påfallande styrka, beständighet och självständighet.

Den första faktorn är vad vi kan kalla en stark egenföretagartradition i hemlandet. Enligt OECD:s statistik toppar Turkiet och Grekland överlägset egenföretagarligan inom organisationen (vi saknar information om f d Jugoslavien i detta avseende). Egenföretagarnas andel av den civila sysselsättningen – exklusive jordbruket – är i dessa två länder nästan fyra gånger högre än i Sverige och omfattar drygt en fjärdedel av den totala sysselsättningen om man inte räknar jordbrukssektorn (Henrekson 1986, tabell 3.5). Misstanken att här finns ett samband stärks om man tittar på hur invandrare och minoriteter placerar sig på andra länders "företagarlistor". Enligt Fratoe (1986, se också Waldinger 1990) låg år 1980 nästan alla de av honom redovisade grupperna med rötter i östra Medelhavet klart över USA:s genomsnitt vad gäller egenföretagande. Libaneser, greker, armenier och syrier låg i topp bland de åtta mest egenföretagarinriktade grupperna. Iranierna låg också klart över nationsgenomsnittet. Däremot låg alla grupper med rötter i Latinamerika (med kubanerna som enda undantag) långt under USA:s genomsnitt, och samma sak gällde för grupperna med rötter i Afrika söder om Sahara.

Existensen av ett sådant kulturellt arv samt en stark egenföretagarinriktning i andra invandringsländer gör det mycket sannolikt att två andra viktiga villkor för framväxten av en livlig företagarakivitet kan uppfyllas: tillgång till en företagarelit och till etniska affärsnätverk på internationell nivå. Om detta vet vi mycket litet vad gäller Sverige, men en hel del vad gäller till exempel det etniska företaget i USA och England (för två intressanta fallstudier se Werbner 1990 och Light 1991, se också Rojas 1994). En pionjärgrupp som öppnar vägen för andra är i detta fall en avgörande strategisk resurs, men framgången har ofta också att göra med kontakter inom redan etablerade internationella affärsnätverk, i regel via släktskapsband som föränsar affärsmän som stannat i hemlandet med grupper spridda i olika

invandringsländer. Så bildas ett internationellt kapitalflöde och skapas tillgång till råvaror, produkter, tillverknings- och kommersialiseringsmetoder som kan utnyttjas av nystartade etniska företag i olika "destinationsländer".

En annan förklarande faktor som vi kan peka på i detta sammanhang är familje- och gruppssammanhållningen. En stark antydning om detta fann vi i de diagram som redovisades ovan. Invandrare från Turkiet, f.d. Jugoslavien och delvis Grekland låg i detta material (tillsammans med invandrare av iranskt och irakiskt ursprung) i en klass för sig vad gäller det vi kan kalla endogamiskt och traditionellt familjemönster. Andra studier bekräftar detta mönster, speciellt vad gäller gruppen med turkiskt ursprung (se t ex Similä 1987). Redan i en studie publicerad 1984 kunde Sven-Axel Månsson redovisa starkt varierande skilsmässofrekvenser – en av de tydligaste indikatorerna på styrkan i familjeinstitutionen – mellan olika invandrargrupper. Skillnaden mellan grupperna från Medelhavet och till exempel sydamerikaner och några afrikanska grupper var uppseendeväckande stora. Chilenska invandrare gifta med landsmän hade exempelvis en skilsmässofrekvens som var tio gånger högre än turkiska invandrades. Födda i Argentina hade en frekvens som var ca sexton gånger högre än födda i Grekland. Gambier gifta med andra gambier skilde sig fjorton gånger oftare än födda i Italien (Månsson 1984, tabell 5). Dessa enorma skillnader säger klart att de mönster som våra diagram visar vad gäller familjestabilitet har varit starkt bestående över tiden. Man kan väl säga att i dessa sociokulturellt så centrala aspekter har vi bland en betydande andel av de invandrare som härstammar från Medelhavet ett tydligt avståndstagande från det "nordiska mönstret".

Stark gruppssammanhållning och släktskapsband är, som vi diskuterade ovan, en avgörande förutsättning för ett framgångsrikt etniskt företagande och uppbyggandet av etniska ekonomier. Samtidigt är utvecklingen av en stark etnisk ekonomi en viktig förstärkande faktor bakom bevarandet och utvidgningen av den etniska sammanhållningen. Denna kopplings betydelse blir än mer påfallande om vi tar hänsyn till en av de viktigaste faktorerna bakom framväxten av framgångsrika etniska ekonomier, nämligen möjligheten att åtminstone under en etableringsfas mobilisera en stor och billig etnisk arbetskraftsreserv. Denna reserv kan mobiliseras på olika sätt – från barnpassning och matlagning till tjänster och gentjänster direkt relaterade till det etniska företagandet – och dess tillgänglighet och pris är

starkt relaterade till graden av utestängning från den befintliga ekonomin. På detta vis kan negativa företeelser som rasdiskriminering och etnisk bortsortering omvandlas till fördelar som på lång sikt – om gruppssammanhållningen är stark och andra villkor är uppfyllda – kan resultera i uppseendeväckande ekonomiska framgångar. Judarnas, kinesernas och japanernas exempel i USA är mer än talande i detta avseende.

Till sist vill vi peka på ytterligare en faktor som har att göra med dessa gamla arbetskraftsinvandrares öde i Sverige. Dessa grupper vilja att återvända hem är väldokumenterad och föranledde ett ekonomiskt beteende som ofta präglades av stor sparsamhet och investeringar i återvändandeprojektet – som många dessutom har förverkligat. Intensivt arbete, som ofta bestod av långa arbetsdagar med fler än en arbetsgivare, var grunden för detta sparande. Det förklarar också ett lågt intresse för att göra långsiktiga investeringar i utbildning eller andra färdigheter – svenska språket är ett viktigt fall – som hade gett dessa invandrare en bättre chans att överleva 1980-talets strukturomvandling (till detta måste vi givetvis lägga den etniska bortsortering som dessa grupper utsattes för på många arbetsplatser vad gäller vidareutbildning och karriärmöjligheter; se Schierup 1994). När arbetslivet abrupt tog slut för många eller drömmen om att återvända grusades för andra kunde de sparade medlen användas för att starta eget i Sverige och därmed ge möjlighet till ett fortsatt aktivt liv och till att ge barnen en säkrare framtid. På detta sätt kan vi betrakta många arbetskraftsinvandrares tid som arbetare inom svenskt näringsliv som en förberedande fas för en egen företagarkerksamhet, som mycket väl kan bli eller kanske redan är dessa grupper utmärkande ekonomiska utväg i ett Sverige som inte längre vill eller behöver ta till sig dessa arbetsmyror, mer än som torghandlare, taxiförare, pizzabagare och dylikt. Kanske kommer vi en dag att se att denna mödosamma väg leder mycket längre än många andra vägar.

Uppkomsten av detta divergensmönster är en av de mest intressanta företeelserna i dagens ”invandrarsverige”. Den visar tydligt att det inte finns någon linjär eller automatisk assimilations- eller konvergensprocess. Under givna omständigheter kan nya och mycket annorlunda livsmönster skapas och utvecklas på ett sätt som leder till att den etniska mångfalden permanentas eller förstärks under åtminstone några generationer. Detta mönster kan också visa att dessa nya och oväntade livsformer kan utgöra bästa realistiska alter-

nativ för vissa grupper. Detta manar till eftertanke och lyhördhet, framför allt om man från politikernas och myndigheternas sida inte vill skapa onödiga motsättningar till eller grusa dessa levnadssätt som kanske inte uppskattas av alla men som likväl kan öppna en väg till en fungerande och kreativ integration i det svenska samhället.

Det iranska mönstret

Många av de nyare invandrargrupperna, produkten av den omfattande flykting- och anhöriginvandring som präglade tiden efter 1975, skiljer sig markant från de gamla arbetskraftsdominerade invandrargrupperna. Skillnaden ligger inte bara i invandringsmotivet utan också i socioekonomisk status. Detta är en konsekvens av den typ av selektering som flyktinginvandringen brukar föra med sig. Politiskt förföljda individer är ofta medlemmar av aktiva medborgargrupper, det handlar om människor som delar en politisk ideologi, medverkar i föreningar, leder andra, sprider idéer osv. Dessa individer brukar i praktiskt taget alla samhällen höra till medelklassen eller en arbetar-elit med möjligheter att utbilda sig. Därför är det inte förvånande att konstatera att de flesta flyktingpräglade invandrargrupper uppvisar mycket hög utbildningsprofil, speciellt vad gäller män. Två utmärkta exempel på detta är iranierna och irakierna. Dessa gruppers generella utbildningsprofil har vi redan beskrivit, men om vi bara hade tittat på flyktingarna från dessa länder (alltså bortsett från anhöriga) hade vi konstaterat ännu högre utbildningsprofiler. I en undersökning gjord av Lars Andersson (1992) visade det sig att bland flyktingar som kom från Iran och Irak till Sverige mellan 1985 och 1989 hade 42 procent mer än tolv års skolgång bakom sig – att jämföras med ett svenskt genomsnitt 1987 på enbart 19 procent! Och dessa grupper – födda i Iran och Irak – är inte alls de mest utbildade bland våra nya invandrargrupper. Om vi tar iranierna som jämförelsepunkt och tittar på andelen av varje grupp med lång eftergymnasial utbildning kan vi enligt SCB (1995:4) konstatera att i januari 1995 fanns minst trettio utomeuropeiska invandrargrupper med högre utbildningsprofil än iranierna (vi säger minst, eftersom den citerade publikationen bara redovisar grupper som består av 500 individer eller fler). Tolv av dessa trettio grupper kom från Asien, sju från Latinamerika och sex från Afrika. Och då måste vi komma ihåg att iranska invandrare enligt

samma källa har än högre andel långtidsutbildade än genomsnittet för den sverigefödda befolkningen (jämförelsen bygger på de verkliga, dvs icke åldersstandardiserade, utbildningsnivåerna).

Detta betyder att alla dessa grupper enligt alla rimliga kriterier förfogar över en stor elit av människor med både hög formell utbildning och livserfarenheter som borde göra dem till framgångsrika spjutspetsar i invandringslandet. Paradoxen, om man vill kalla det så, är att det ofta är just dessa grupper som arbetsmarknadsmässigt och på andra sätt upplever det mest förödande utanförskap som vårt land känner till. Som vi har sett i kapitel 2 (och i bilaga 5.1) var iraniernas och irakiernas sysselsättningsintensitet 1993 extremt låg, vissa gånger så låg som kring 10 procent. Benny Carlsons Malmöundersökning visar ett nästan ofattbart socialbidragsberoende (94 procent!) för den grupp – födda i Irak – som vad gäller männens postgymnasiala utbildning utklassar alla andra grupper som vi redovisar i bilaga 5.1 och som ligger drygt 50 procent över de svenskföddas genomsnitt i samma stad (Carlson 1996, diagram 12).

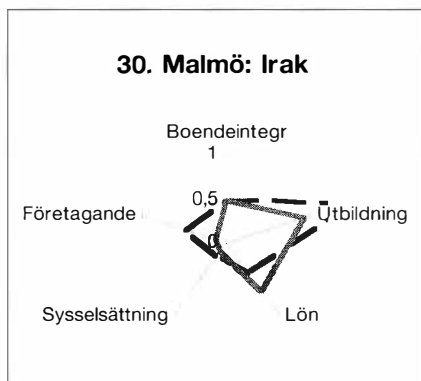
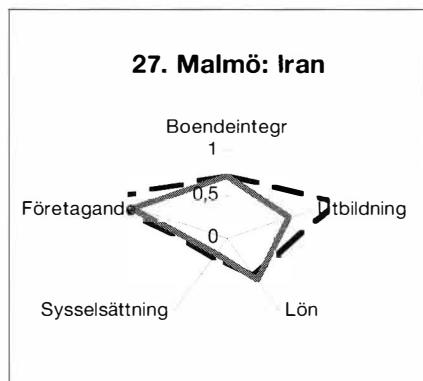
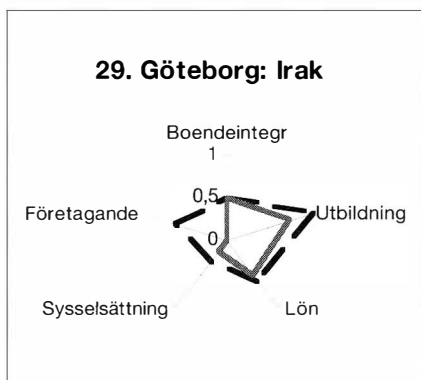
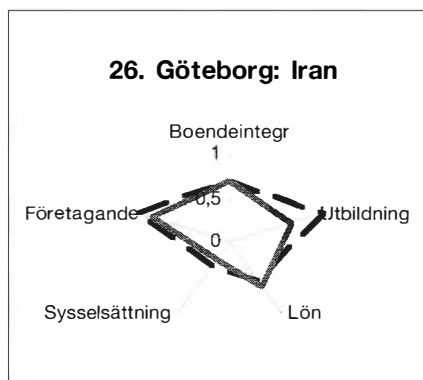
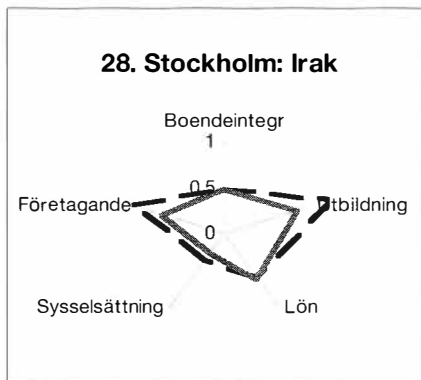
Att förklara dessa extrema förhållanden fordrar den typ av sammansatt förklaringsmodell som vi presenterat ovan. Här räcker det inte med några meningar om strukturförändringen eller någonting liknande. Här kan man inte heller använda den relativt enkla förklaring som till viss del kan användas i fallet med de lågutbildade arbetskraftsinvandrarerna.

Detta iranska (och delvis irakiska) mönster som vi har att förklara präglas enligt våra variabler av följande drag: låg boendeintegration (mycket låg för irakierna), hög (eller standard) utbildningsnivå vad gäller män och låg (eller standard) vad gäller kvinnor, låga löneinkomster, mycket låg sysselsättning och standard (eller högt) företagande för iranierna (lågt eller mycket lågt för irakierna).

Det är tre drag i diagram 5.25–30 som enligt vår mening är speciellt viktiga att kommentera. Det första är att de könsrelaterade skillnaderna blir mycket mer framträdande än i fallet med andra grupper. Det andra är att det inte finns någon rimlig relation mellan dessa gruppers utbildningsnivå och den sysselsättning de uppvisar. Det tredje är en egenföretagarinriktning som inte är lika utpräglad som i fallet med Medelhavsgrupperna men ändå påtaglig när det gäller födda i Iran.

De könsrelaterade skillnader – främst utbildningsnivå – som diagrammen redovisar är svåra att tolka på ett bra sätt och bör definitivt

Diagram 5.25–30 *Det iranska integrationsmönstret*

Män = streckad linje

Kvinnor = heldragen linje

"Svensk standard" = 1

inte tas som bevis för att dessa invandrargrupper skulle präglas av ett mer "traditionalistiskt" eller "könssegregerat" livsmönster än till exempel invandrare från östra Medelhavet. Inte heller ska de tolkas som en generell eftersläpning i förhållande till den svenska nivån. Utbildningsnivån i vissa åldersklasser är faktiskt jämförbar för kvinnorna från Irak/Iran och kvinnor födda i Sverige. Förklaringen till dessa och andra tolkningssvårigheter ligger i att vi använder en åldersstandardiserad information som underlag till våra diagram. Denna metod ger i till exempel fallet med kvinnor från Iran och Irak en liten grupp relativt äldre och mycket lågutbildade kvinnor en lika stor vikt som stora grupper av yngre och tämligen välutbildade kvinnor (samma effekt är tydlig vad gäller till exempel kvinnor med rötter i Afrika, och den gäller också – fast ofta i mindre utsträckning – för olika grupper av män).

Om man jämför yngre åldersklasser i stället för hela den arbetsföra gruppen blir bilden radikalt annorlunda och mera relevant ty här finns majoriteten kvinnor (och män) i de flesta invandrargrupperna från tredje världen (se diagram 1.10–12 i inledningskapitlet). För att ge ett exempel på verkligheten bakom de åldersstandardiserade genomsnittssiffrorna ska vi redovisa utbildningsnivån (eftergymnasial utbildning) för män och kvinnor i åldersklassen 30 till 34 år från olika födelseländer.

*Tabell 5.1 Eftergymnasial utbildning för 30–34-åringar efter födelse-
land 1995 (procent)*

	Kvinnor	Män
Irak	33,7	42,6
Sverige	29,5	26,7
Iran	27,8	28,3
Alla utrikes födda	27,5	37,0
F d Jugoslavien	22,7	24,3
Turkiet	7,3	10,1

Källa: SCB (opublicerade data).

Som synes blir utbildningsrangordningen väsentligt annorlunda – och säkerligen överraskande för många – om man bara tar hänsyn till de yngre åldersklasserna. Irakiernas höga utbildningsnivå gäller som vi ser för både kvinnor och män, och i båda fallen överträffas genomsnittet för de sverigefödda i samma ålder med råge. Och inte bara det,

könsskillnaderna har i vissa fall – födda i Iran – praktiskt taget försvunnit eller kan i andra fall – födda i Irak – tolkas som resultat av en mycket hög utbildningsnivå hos männen. Detta vill säga att vi måste vara oerhört försiktiga med våra ofta fördomsfulla generaliseringar om ”de muslimska kvinnorna” och dylikt. Den flyktinginvandring som vi har fått från många länder i tredje världen präglas av en i många avseenden tämligen moderniserad medelklass, med internationellt sett höga eller mycket höga utbildningsnivåer och vana vid en materiell levnadsstandard som ofta kan vara mycket högre än den som är karakteristisk för en svensk medelklassfamilj.

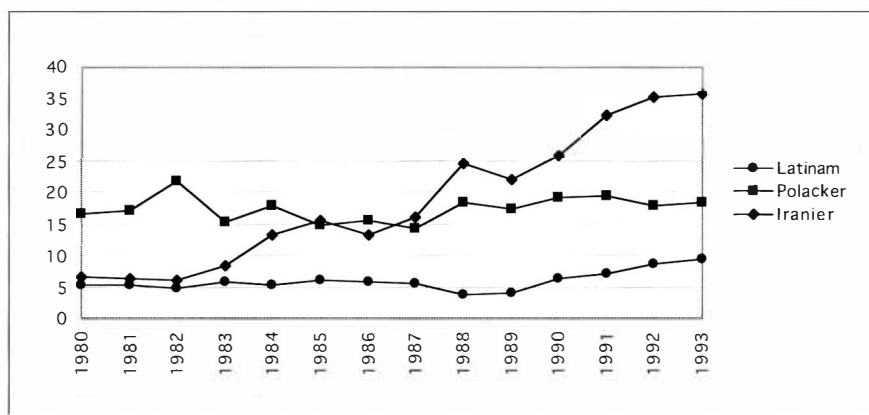
Den andra punkten som vi vill kommentera är den extremt låga sysselsättningsnivån, både i absoluta termer och ännu mer om vi relaterar den till utbildningsnivån. I det material som ligger till grund för våra polärtdiagram (se bilaga 5.1) står iranier och irakier alltid för den i särklass lägsta sysselsättningsnivån – för både män och kvinnor – och samtidigt – vad gäller män – för den högsta utbildningsnivån (och detta trots att åldersstandardiseringen som vi påpekat reducerar gruppernas verkliga utbildningsprofil). Häri ligger givetvis det mest uppseendeväckande draget i dessa invandrargrupperns arbetsmarknadssituation.

Att ett betydande mått av renodlad diskriminering ligger bakom detta beklämmande arbetsmarknadsläge kan tas för givet. Våra samlade fördomar och aversioner mot människor härstammande från just dessa länder kan inte överskattas. Man skulle till och med kunna anta att diskrimineringsgraden är högre i dessa fall än i fallet med andra kulturellt och utseendemässigt starkt avvikande grupper. Det faktum att till exempel invandrade män från Afrika och Turkiet uppvisar högre sysselsättningsgrader trots lägre eller betydligt lägre utbildningsnivåer tyder på detta. Samtidigt är det, för att få en någorlunda tillfredsställande förklaring, nödvändigt att också hänvisa till det monolitiska mönstret som enligt vår mening präglar Sveriges sätt att hantera den teknologiska revolutionens krav på ökad kulturkommunikativ kompetens. Detta plus en betydande grad av ekonomisk och institutionell slutenhet är det enda som kan ge den etniska bortsorteringen så förödande effekter som är fallet med dessa grupper. Det fordras ett ansenligt och kompakt ”försvarsverk” för att kunna hålla så resursmässigt starka grupper utanför arbetsmarknaden.

Enda framkomliga utvägen för många av dessa utestängda människor är egenföretagandet. Som egenföretagare kan de kringgå

många av den svenska arbetsmarknadens regleringar och stela system, till exempel vad gäller lönebildning och arbetstider. Att bli taxiförare eller kebabförsäljare är i praktiken den enda smala stig som lämnats öppen för många av dem som inte vill ge upp och låta sig omvandlas till passiva bidragstagare. Om detta handlar det tredje intressanta draget som särskilt män härstammande från Iran uppvisar. Deras inriktning mot en mycket aktiv företagaraktivitet är påfallande 1993. Värt att påpekas är att så inte var fallet för tio år sedan. I en undersökning som Mauricio Rojas bedriver om invandrarföretagandet kan följande utveckling i iraniernas företagsintensitet i Stockholms och Malmöhus län observeras (det gäller antalet nystartade företag av alla typer delat med antalet vuxna födda i Iran respektive år i respektive län; informationen kommer från en genomgång av handels- och aktiebolagsregistret; som referenspunkt visas också i diagram 5.31 företagsintensiteten för födda i Polen och Latinamerika):

Diagram 5.31 Företagsintensitet bland födda i Iran, Polen och Latinamerika i Stockholms och Malmöhus län 1980–1993 (promille)

Som vi kan se är det efter 1983 som iranska invandrarers företagaraktivitet börjar öka markant. I början av 1980-talet låg iraniernas företagaraktivitet på samma låga nivå som till exempel latinamerikanernas och också klart under det svenska genomsnittet, för att inte tala om de starkt företagarinriktade minoriteterna från Turkiet, Grekland eller Italien. Den situationen har förändrats avsevärt under senare

tid. Det "iranska" företaget växer lavinartat i absoluta termer (1980–1984 startades i genomsnitt 12 företag per år med "iransk anknnytning" i Stockholms och Malmöhus län; siffran för 1990–1993 var 313 företag per år!) och mycket starkt i relativa termer (en femdubbling mellan början på 1980-talet och början på 1990-talet, allt enligt samma undersökning av Rojas).

Det vi ser är tydligen ett kumulativt förlopp som kan tolkas på följande sätt. I början finns en begränsad företagarelit på plats, ofta baserad på etniska produkter, typ persiska mattor, och starka etniska affärskontakter på internationell nivå. Denna företagarelit utvidgas så småningom med nya tillskott som är så stora att de förutsätter att en betydande grupp iranier med annan bakgrund inriktar sig mot företagandet. Iranska invandrares dominerande medelklassbakgrund, med en klar preferens för professionella och tjänstemannayrken, har påvisats av till exempel Hassan Hosseini-Kaladjahi (1993). Shahram Khosravi har i en uppsats mera specifikt diskuterat gruppens växande inriktning mot företagande. Studiens syfte är, med Khosravis ord, "att förklara varför välutbildade medelklassiranier utan affärserfarenheter är så tilltalade av idén att starta eget" (Khosravi 1995, s 1). För många av dessa medelklassiranier handlar det i själva verket om att övervinna en betydande kulturell och statusmässig tröskel. Den berömda basarkulturen föraktades (och föraktas fortfarande i många fall) med all sannolikhet av många av de unga iranska flyktingar som i professionella yrken och offentlig anställning såg sin utstakade framtid. Enligt Khosravi (s 17) är termer som "bazari" eller "bazari maslak" ("basarstil") förolämpande ord bland iranska eliter och medelklasser.

Denna djupgående och säkert mycket plågsamma identitets- och yrkesmässiga omvärdering i en växande grupp relativt unga medelklassiranier liknar i allt väsentligt den process som tidigare refererades om koreanerna i Los Angeles (Light 1991). Processen dröjer en tid efter ankomsten till det nya landet. Det första som provas är alla möjligheter, genom utbildning och direkt som arbetssökande, att upprätthålla den gamla yrkes- och klassmässiga identiteten. Misslyckandet måste vara mycket djupt för att man ska överge ungdomsdrömmarna och inrikta sig mot en verksamhet som inte alls är uppskattad, men som erbjuder den enda framkomliga vägen till en framtid som inte präglas av passivisering och bidragsberoende. Det handlar med andra ord om vad vi vill kalla en kreativ frustration, ett slags schumpeteri-

ansk omvandling där energin och viljan att lyckas inriktas mot ett helt nytt område.

Med tillskottet av en intellektuell/professionell grupp får den etablerade etniska företagareliten nya och oanade möjligheter att expandera sin verksamhet. Väl kvalificerade människor kan bli anställda först som lågbetalda affärsbiträden och sedan driva en egen verksamhet, som skapar nya och lönsamma investeringsmöjligheter för en expanderande företagarelit. Samtidigt får de intellektuella på detta vis den träning, det kapital och de affärskontakter utan vilka de antagligen skulle misslyckas eller i varje fall lyckas i mycket mindre omfattning. Tillgången via släktskapsband och andra liknande nätverk till stora och outnyttjade arbetskraftsreserver kan givetvis utvidga möjligheterna i denna expansiva process på ett betydande sätt.

I detta perspektiv är relativt stabila familjeband och en viss nivå av grupsammanhållning viktiga aspekter som underlättar både själva företagandet och närmandet/samarbetet mellan olika sociala sektorer i en etnisk grupp. Som vi redan sett pekar mycket på att invandrare från Iran äger dessa egenskaper, om än inte på ett lika utpräglat och synligt sätt som exempelvis turkiska invandrare. Medelklassbakgrunden och en mer moderniserad livsstil förklarar säkerligen en stor del av skillnaden, men behovet av att hålla ihop, hjälpa varandra och bygga upp egna försörjningsalternativ borde ha en tydligt förstärkande effekt vad gäller grupp- och familjesammanhållningen. I så fall skulle *ett klart divergensmönster* uppträda också i de iranska invandrarnas fall, med många drag som påminner om östramedelhavsmönstret, men med större affärsmöjligheter och mindre grad av segregation beroende på den medelklassbakgrund som i detta fall på ett naturligt sätt kommer att genomsyra de etniska nätverken.

Frågan som inställer sig är om invandrare från Irak också är på väg att gå in i detta företagarinriktade mönster, med åtföljande framväxt av en etnisk ekonomi och förutsättningar för uppbyggnaden av egna livsstilar och institutioner. Irakiskt födda i Stockholm visar en sådan tendens. Däremot pekar diagrammen för Göteborg och Malmö inte alls i den riktningen, och som det visades i tabell 2.18, kapitel 2, minskar det irakiska företagandet markant i Malmö under perioden 1986–1994. Men här har vi ett stort osäkerhetsmoment i våra tolkningsmöjligheter. Som vi såg krävdes en hel del tid och en viss antalsmässig koncentration innan iranierna kunde komma in i en kumulativ process av allt starkare företagarakтивitet. Irakiska invandrare är som grupp mycket

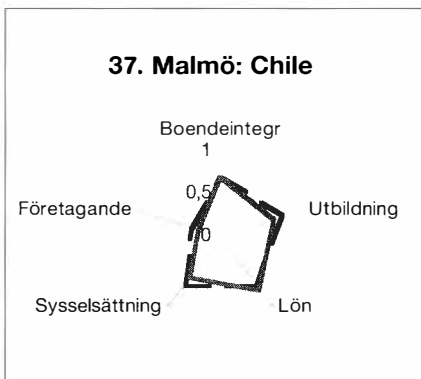
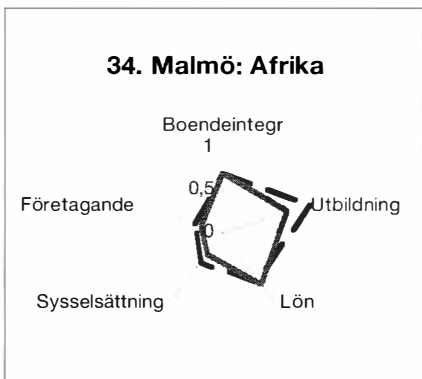
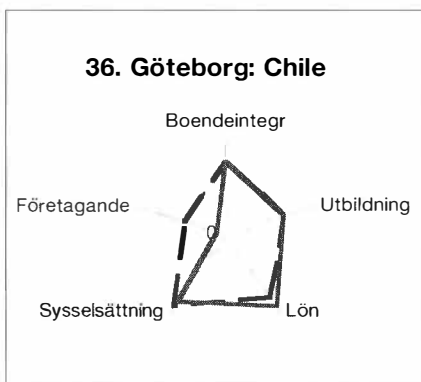
nyare i landet än iranierna, och det största antalet har kommit så sent som i början av 1990-talet. Första januari 1991 bodde i Sverige 9 818 personer födda i Irak (1980 var siffran enbart 693 individer). Första januari 1994 hade siffran gått upp till 20 188. Detta vill säga att mer än hälften av de irakier som ingår i våra siffror för 1994 hade bott i vårt land mindre än tre år! Utifrån detta man kan tänka sig att det irakiska företagandet, främst i Göteborg och Malmö, befinner sig på en nivå som motsvarar det låga iranska företagandet i början på 1980-talet. Den betydligt högre företagarnivå som irakierna uppvisar i Stockholm skulle i detta sammanhang peka på en framtid med en växande företagaraktivitet både i och utanför huvudstaden som i allt väsentligt skulle påminna om iraniernas utveckling efter 1980-talets mitt.

Detta är vad vi tror i dag. Men man kan inte helt utesluta en utveckling där det är situationen i Malmö och Göteborg som kommer att bli allt vanligare i framtiden för invandrare härstammande från Irak, det vill säga en situation där gruppen, den höga utbildningsnivån till trots, visar ett i alla avseenden krympande mönster och inte utvecklar egna alternativ till utestängningen från den svenska arbetsmarknaden. I så fall borde vi flytta den irakiska gruppen – trots betydande skillnader i utbildningsnivå – till nästa mönster, det ”afrochilenska”, i vilket ”stjärnorna” ofta visar en balanserad – men förkrympt – femkantig form. En sådan utveckling kan också tänkas vara aktuell för andra välutbildade invandrargrupper från främst tredje världen som inte genom egna ekonomiska initiativ lyckas rycka sig loss ur utanförskapets vassa klor.

Det ”afrochilenska” mönstret

Vårt material visar en tydlig – och för oss helt oväntad – likhet mellan de integrationsmönster som grupper med rötter i Afrika och Chile uppvisar. I dessa mönster ligger nästan alla våra variabler på tämligen låg nivå, även om utbildningsnivån är högre än till exempel för många medelhavsgrupper och sysselsättningen högre än för exempelvis irakier och iranier. Den variabel som visar den lägsta nivån av alla är egenföretagandet, både för män och kvinnor, och detta trots att det afrikanska fallet innefattar vissa nordafrikanska grupper som tunisier och marockaner som har en mycket hög – medelhavsk skulle vi kunna säga – företagaraktivitet (se SOU 1996, figur 8.7).

Diagram 5.32–37 Det "afrochilenska" integrationsmönstret

Män = streckad linje Kvinnor = heldragen linje "Svensk standard" = 1

Så sammanfattas enligt våra variabler egenskaperna för detta mönster som vi kallar afrochilenskt: låg boendeintegration, låg (standard vad gäller män födda i Afrika) utbildningsnivå, låg löneinkomst, låg sysselsättning för chilenarna och mycket låg för afrikanerna samt mycket lågt företagande (lågt för afrikanska män i Stockholm).

Skillnaderna är som synes i diagram 5.32–37 mycket små, men några är kanske värda att kommentera. Gruppen med rötter i Afrika visar större könsrelaterade skillnader vad gäller utbildningen. Dessa skillnader måste emellertid tas med en nypa salt beroende på samma omständighet som vi berörde ovan, nämligen åldersstandardiseringens effekter. Tydligt är också att invandrare med rötter i Afrika har sämre sysselsättningsläge i förhållande till dem som kommer från Chile trots – vad gäller män – en betydligt högre utbildningsnivå. En kombination av starkare rasdiskriminering och kulturell bortsortering är en rimlig förklaring till dessa skillnader.

I en analys av detta afrochilenska mönster kan vi, generellt sett, utgå från att grupperna med rötter i Afrika och Chile i olika grad drabbas av de problem som vi redan diskuterat ingående både i allmänna termer och i samband med de två föregående mönstren. Därför avstår vi i detta sammanhang från en analys som i långa stycken skulle bli en upprepning av sådant som redan sagts. Vi vill däremot titta lite närmare på den aspekt som så tydligt skiljer detta afrochilenska mönster från de mönster som präglar andra grupper som drabbats av hård utestängning från den svenska arbetsmarknaden, nämligen oförmågan att utveckla egna ekonomiska alternativ i form av en dynamisk företagarkerksamhet.

Den generella förklaringen till detta finner vi i brister vad gäller de egenskaper som vi tidigare lyfte fram som företagarakтивitetens grundvillkor: existensen av en företagarelit, internationella affärsnätverk, affärsinriktade traditioner, stark familje- och gruppsammanhållning, tillgång till startkapital osv. Av dessa punkter vill vi här bara uppmärksamma den aspekt som på goda grunder kan betraktas som utsatta minoriteters främsta ekonomiska resurs: familje- och gruppsammanhållningen. Som redan sagts är existensen av en stark grupp gemenskap ett genomgående drag hos de utsatta minoriteter som historiskt sett lyckats lyfta sig ur sin egen utsatthet och vända nackdel till fördel. Denna grupp gemenskap kan uppnås på många sätt, men starka familje- och släktskapsband är en central aspekt i nästan alla kända fall (det finns emellertid några undantag, i vilka ett

militant politiskt eller religiöst engagemang kan ge samma resultat, se Light 1972). Denna kärna av familjeband är grundstenen i bredare och mer sammansatta system av lojaliteter och solidariteter inom vilkas ramar de bästa företagen selekteras och får tillgång till kapital, kontakter och arbetskraft. Det är i denna grundläggande aspekt som vi finner den mest uppenbara svagheten hos de grupper som faller inom det afrochilenska mönstret.

Om vi börjar med det mest tydliga fallet, invandrare från Chile, har vi redan i diagram 5.1, 5.2 och 5.3 sett hur dramatiskt stora skillnaderna är beträffande familjesammanhållning mellan denna grupp och grupperna härstammande från östra Medelhavet och Främre Orienten. Och denna ofta extrema "chilenska" familjeinstabilitet verkar, enligt den information vi har, vara karakteristisk också för övriga sydamerikanska invandrargrupper (siffrorna för andra sydamerikanska grupper ligger oftast över de chilenska vad gäller indikatorer på familjeinstabilitet; se Månsson 1984, tabell 5 och 6 samt SCB 1995/del 3, tabell 2.9). Detta kan tyda på ett "latinamerikanskt syndrom", som skulle kunna sättas i relation till också de andra latinamerikanska gruppernas mycket svaga företagaraktivitet (se ovan diagram 5.31). Detta skulle ge oss ett i grunden gemensamt latinamerikanskt mönster trots att den chilenska gruppen har mycket lägre utbildningsnivå än andra grupper från samma region.

Att förklara denna "chilenska" (eller "latinamerikanska") familjeinstabilitet skulle bland annat förutsätta en lång diskussion om det latinamerikanska familjemönstret, både historiskt och i nutiden, som vi givetvis inte kan föra i detta sammanhang. Vi lämnar därför detta tema därhän och hoppas på att kommande forskning kan ge oss en bättre förståelse av dessa så viktiga aspekter för att kunna förklara integrationsprocessens mångfald. Om vi övergår till gruppssammanhållningen i övrigt kan vi konstatera att de chilenska invandrarna är politiskt och socialt mycket splittrade. Kommunikationen mellan 1970-talets "politiska flyktingar" (som i sin tur har varit politiskt mycket splittrade) och 1980-talets "ekonomiska flyktingar" är nära nog obefintlig. Det är till och med svårt att i någon verklig mening tala om en "chilensk grupp". Det handlar mer om ett antal individer och små grupperingar med ursprung i samma land än om någonting annat.

I denna bristande grupp- och familjesammanhållning ligger säkerligen en stor del av förklaringen till att en så stor invandrargrupp som chilensarna visar en så svag företagarprofil. Men till detta måste vi

lägga en annan viktig omständighet som ligger utanför familje- och gruppsammanhållningsaspekten. Fram till 1990 utvecklas gruppens arbetsmarknadsläge på ett mycket positivt sätt, inte minst med tanke på den låga utbildningsprofil som blivit utmärkande för chilenerna i Sverige i samband med 1980-talets stora ekonomiska och anhöriginvandring. Gruppens sysselsättningsnivå föll först under lågkonjunkturen på 1990-talet och att den skulle återhämta sig är, med tanke på omständigheterna, föga troligt. En stark indikation på detta finns i Arbetskraftsundersökningens (AKU) siffror om sysselsättningsintensitet (SCB 1993a och 1995a). Medan sysselsättningsgraden för hela befolkningen mellan 1993 och 1995 låg stabilt kring 72 procent minskade den för chilenska medborgare från 44,8 till 40,9 procent (och följer därmed nästan exakt den negativa utveckling från 48,8 till 44,6 procent som samtliga utländska medborgare visar under samma ekonomiska återhämtningsperiod). Man kan sammanfattningsvis vad gäller invandrare från Chile säga att fram till 1990 fanns det varken förutsättningar för eller större behov av att utveckla en stark företagaraktivitet. Men detta förklarar också gruppens uppenbara utsatt-het nu när situationen så radikalt förändrats.

Vad gäller individer härstammande från Afrika är mångfalden alltför stor och våra kunskaper alltför magra för att vi ska våga kasta oss in i ett förklaringsäventyr. Men vi kan ändå peka på några omständigheter som borde spela en viktig roll i sammanhanget. Den första är en lägre grad av familjestabilitet än vad som är fallet med till exempel invandrare från Medelhavet och Främre Orienten, men som dock inte kommer i närheten av de chilenska/latinamerikanska siffrorna. Samtidigt ligger afrikanska invandrare mycket nära de sydamerikanska vad gäller endogami. Om man tittar på barn födda i Sverige med åtminstone en invandrad förälder (den s k andra generationens invandrare) visar det sig att enbart omkring en tredjedel av barnen med afrikanskt eller sydamerikanskt påbrå (de exakta siffrorna är 34,6 respektive 32,6 procent) har båda sina föräldrar från samma land. Denna låga andel kontrasterar skarpt mot det ”asiatiska genomsnittet” på drygt 50 procent och särskilt mot vissa asiatiska nationaliteter som exempelvis turkarna, som har en siffra på nästan 70 procent trots att gruppen varit längre i Sverige (då ingår i statistiken en hel del föräldrar födda i Sverige men med turkiska rötter). Vi måste emellertid påpeka att situationen är högst skiftande mellan olika afrikanska grupper. Hos några, bland vilka giftermål med svenska medbor-

gare har varit en viktig eller kanske den viktigaste invandringsvägen, ligger denna andel under en fjärdedel. I andra mer politiskt präglade fall som etiopierna ligger siffran över 50 procent (dessa siffror kommer från ännu opublicerad SCB-statistik och gäller 1995).

Till detta kan läggas att varje afrikansk "nationalitet" har ett relativt begränsat antal representanter i Sverige. Summan av alla individer med afrikanskt ursprung bosatta i Sverige nådde 1993 inte upp till den siffra som exempelvis gruppen härstammande från Iran uppvisade (40 616 respektive 48 063 individer). Bara en afrikansk "nationalitet", etiopierna (som i sin tur till stor del består av eritreaner), bestod då av fler än 10 000 individer. De flesta andra nationaliteter låg ofta klart under 2 000 individer. Detta gör att varje afrikansk nationalitet i varje svensk stad består av ett ytterst begränsat antal medlemmar, som svårligen – fast inte omöjligen, som de svenska judarna har visat – kan bilda ett tillräckligt underlag för ett slagkraftigt etniskt företagande (denna antalsmässiga omständighet kan förklara varför en lite högre företagaraktivitet bland invandrare födda i Afrika kan noteras i Stockholm). Om vi lämnar den grova nationella indelningen och går efter etnisk tillhörighet blir den "afrikanska splittringen" och fåtaligheten ännu mera påfallande och därmed blir svårigheterna att bilda affärsmässigt eller på annat sätt starka grupper ännu mera uppenbara.

Om vi sätter det afrochilenska mönstret i relation till de föregående mönstren kan vi inte undvika att klassificera det som *ett tydligt divergensmönster*, som dock är annorlunda än de två andra divergerande mönstren. Skillnaden ligger givetvis i det påtagliga underskott i företagaraktivitet som vi har kunnat konstatera. Detta tyder på ett utanförskap som kanske inte är djupare än i de andra fallen, men som präglas av en brist på egna alternativ och som därmed borde leda till en större grad av hopplöshet och ett mer omfattande och framför allt beständigare beroende gentemot den offentliga bidragsapparaten och myndighetssverige. Utslagningen skulle med andra ord kunna bli mer definitiv och ge upphov till en renodlad underklasskultur av den typ vi kan se i de afroamerikanska gettona i USA. Detta beror givetvis inte på boendesegregationen, diskrimineringen, språkförbistringen eller kulturskillnaderna i sig. Skillnaden mellan det afroamerikanska gettot och Chinatown (eller den svenska Swede Town i Chicago på 1800-talet) är i grunden en fråga om vilka kreativa processer och självständiga alternativ invandrargrupperna kan ge upphov till.

Permanent eller övergående integrationsmönster?

Det finns ytterligare en fråga som är avgörande för framtiden men som vi inte kan besvara inom ramen för denna studie. Det är frågan om huruvida de integrationsmönster som vi här har diskuterat är övergångsföreteelser som enbart gäller för första generationen invandrare eller om dessa mönster kommer att permanentas och utvecklas vidare under åtminstone några generationer. Frågan kan över huvud taget inte besvaras i dag ty sådana processer kan knappast analyseras enbart på basis av en eller två generationer. Detta är den enda säkra slutsats vi kan dra från den internationella litteratur i ämnet som vi haft tillgång till (se t ex Glazer 1989, Portes 1990, Werbner 1991 och Light 1991). De internationella studierna visar att båda alternativen är fullt möjliga och därför måste vi se framtiden an med stor öppenhet. Att divergenstendenserna kan permanentas i samband med en utsatt ekonomisk situation torde det inte råda någon tvekan om. Men inte ens stora ekonomiska och utbildningsmässiga framgångar behöver leda till uppkomsten av konvergenstendenser. Det kan vara precis tvärtom. Fallet med kubanerna i Miami eller pakistanierna och punjabierna i Manchester, England, är belysande.

Hur den allt starkare internationaliseringsprocessen kommer att påverka utvecklingen på integrationsfronten vet vi dessutom mycket lite om. Att möjligheterna att upprätthålla och vidareutveckla kontakterna med såväl ursprungsregionerna som internationella etniska nätverk ökar lavinartat kan inte bestridas. Lika lite kan man förneka att den nationella statens möjligheter att kontrollera och enhetliggöra socialisationsprocessen minskar på ett dramatiskt sätt. Samtidigt ökar den ömsesidiga påverkan och blandningen av kulturer, teknologier och människor. Att etniciteten har fått en renässans i detta allt mer internationella tidevarv kan låta paradoxalt men är i själva verket ett ganska logiskt resultat av den försvagning av nationella institutioner och identiteter som vi just nu upplever. I en osäkrare värld kan de mest primära solidariteterna utgöra den enda fasta punkten för många människor.

Sammanfattning

I detta slutkapitel har vi försökt ge en samlad bild och analys av utvecklingen på integrationsfronten. I denna utveckling finns gemensamma drag som påverkar alla invandrargrupper, men det finns också starkt särskiljande aspekter som gör att generellt verksamma processer kan ge upphov till mycket olika integrationsmönster. För att förklara både det gemensamma och det särskiljande har vi byggt upp en förklaringsmodell bestående av fem komponenter: teknologisk struktur, institutioner, mentalitet, resurser och nätverk.

Den teknologiska omvälvning som präglar tiden efter 1970 är utgångspunkten i vår modell. Övergången från ett så kallat industriellt till ett postindustriellt samhälle är den nödvändiga ramen för analysen av integrationsprocessen. Kärnan i denna övergång är inte så mycket tjänstesektorns expansion som transitionen från ett fordristiskt till ett postfordristiskt "produktionssätt". Denna transition ger upphov till en radikal förändring av de krav som ställs på de anställda. Den specialiserade arbetaren – som närmast var ett bihang till de stora mekaniska anläggningarna och ofta utgjorde en utbytbar kugge i stora hierarkiska organisationer – får ge plats åt en medarbetare med skiftande roller och stort ansvar för utformningen av sitt eget och andras arbete. Detta betyder att kraven på kulturkommunikativ kompetens och hög formell utbildning blivit allt viktigare.

Denna generella omvälvning kan emellertid hanteras på olika sätt, olika mönster kan uppstå beroende på olika länders kulturella och institutionella förutsättningar. I det svenska fallet ser vi ett mönster där en bestämd typ av kulturell kommunikativ kompetens – den "svenska" – tränger undan alla andra. Det uppstår ett monolitmönster som vi, på ett idealtypiskt sätt, ställer mot ett mosaikmönster. Vi fastslår i detta sammanhang att denna strävan mot kulturell enhetlighet hänger ihop med en svensk historia präglad av en osedvanligt hög grad av etnisk homogenitet och institutionell enhetlighet som kulminerar under folkhemsperioden. En avgörande förstärkning får detta mönster genom de olika institutionella konkurrenshinder – främst inom arbetsmarknadsområdet, via skattesystemets omfattning och utformning samt i form av offentliga de facto-monopol – som har blivit karakteristiska för Sverige. Ett tydligt insider/outsider-dilemma har således uppstått och nykomlingarnas utanförskap har uppnått nivåer som vi känner få paralleller till, inte minst med tanke på den höga for-

mella utbildningsnivå som många av de nya invandrargrupperna uppvisar.

För att kunna förstå hur olika invandrargrupper reagerar inför en situation som ofta präglas av massiv utestängning från den svenska arbetsmarknaden lyfter vi fram aspekter som mentalitet, resurser och nätverk hos dessa grupper. Här konstaterar vi att en central aspekt bakom vissa invandrargrupperns kreativa svar på utanförskapet är gruppsammanhållningen, det vill säga förmågan att samla krafter kring gemensamma ekonomiska och sociala projekt. Detta manifesterar sig ofta i form av olika grader av företagarkerksamhet, en aspekt som vi diskuterar särskilt ingående, men det kan också ta sig andra former (i amerikansk litteratur hittar vi exempel på grupper som i stället inriktar sig på ett direkt inflytande över det politiska systemets omfördelningsmekanismer). Viktigt i detta sammanhang är tillgången till en stor etnisk arbetskraftsreserv, men också till en företagarelit, internationella affärsnätverk och startkapital. Hos utsatta minoriteter kan emellertid ingenting av detta ersätta de grundläggande band av familje- och gruppsolidaritet som fordras för att kunna omvandla nackdel till fördel, utsatthet till komparativa fördelar, diskriminering och utestängning till kreativitet och självständighet.

Med denna förklaringsmodell som grund försöker vi att i några få mönster sammanfatta olika invandrargrupperns integrationserfarenheter. Vi använder fem variabler: boendeintegration, sysselsättning, inkomstnivå, utbildningsnivå och egenföretagande. På basis av dessa variabler finner vi fyra olika mönster, som vi samlar under följande rubriker: nordeuropeiskt, östramedelhavets, iranskt och afrochilenskt integrationsmönster. Det nordeuropeiska integrationsmönstret är ett tydligt konvergenzmönster, i vilket alla variabler ligger relativt nära den svenska majoritetsbefolkningens standard och ingenting tyder på framväxten av väsentligt annorlunda levnadsformer och värderingar. De andra tre mönstren talar däremot om en klart divergerande process, som i fallen med östramedelhavsmönstret och det iranska mönstret präglas av stark utsatthet men också av en kreativ reaktion i form av dynamisk företagarkerksamhet. Det afrochilenska mönstret visar inte denna kreativa sida, snarare tvärtom. Detta kan tyda på ett utanförskap som i graden av hopplöshet och beroende kan skilja sig markant från de två andra divergerande mönstren.

De viktigaste lärdomarna från detta kapitel är dessa: Det finns ingen linjär integrationsprocess i meningen successivt närmande till

majoritetsbefolkningens levnadssätt och värderingar. Det finns överhuvudtaget inte ett utan många alternativa integrationsmönster, och divergerande mönster kan uppstå som gör olikheterna till bestående drag av samhällslivet. Att på allvar ta hänsyn till mångfalden är här, som i alla integrationsrelaterade frågor, det enda vettiga. Denna process av divergens kan i sin tur gestalta sig på många olika sätt. Några sätt kan leda till växande spänningar med majoritetsbefolkningen eller andra minoriteter och också präglas av destruktivt utanförskap, andra kan ge upphov till positiva tillskott och berikande samarbetsmöjligheter inom ramen för ett mindre enhetligt men dock välfungerande samhälle. Majoritetens grad av acceptans för olika levnadsformer och livsval – via regelverket och det generella samlevnadsklimatet – kommer att spela en avgörande roll i detta sammanhang. Sist men inte minst, det finns ingen enkel förklaring till integrationsprocessens starkt skiftande former. Många olika variabler måste kombineras för att ge en någorlunda tillfredsställande förståelse av mångfaldens drivkrafter och uttrycksformer. Och samma flexibla och mångfacetterade utgångspunkter borde också ligga till grund för ett integrationspolitiskt arbete som vill ta till vara mångfaldens kreativa möjligheter och inte bli till mångfaldens hämsko.

Noter

¹ Vad gäller boendet har sverigefödda inte 1, men inte långt därifrån.

² Enligt Eurostats statistik för 1994 visade också Holland och Belgien extremt höga arbetslöshetssiffror för utländska medborgare.

Slutord

Det krävs mycket mod av beslutsfattarna för att lämna över ansvaret. Det krävs mer mod för att lämna över ansvaret än för att fatta egna beslut.

Ronny Nilsson

De viktigaste lärdomarna från denna studie kan mycket kort sammanfattas på följande sätt:

Invandrarnas allmänna situation har försämrats under de två senaste decennierna. Denna långsiktiga försämring är lika påtaglig i hela riket som i storstäderna, även om storstädernas arbetsmarknad visade en bättre utveckling under 1980-talets högkonjunktur. Denna försämrade situation gäller både *i absoluta termer och i förhållande till de inrikes födda*. Det är alltså uppenbart att den situation som utrikes födda personer befinner sig i *inte kan reduceras till generellt verkande processer*. Man måste söka efter specifika orsaker som kan förklara ett *vidgat gap* mellan utrikes och inrikes födda. Dessutom konstaterar vi att denna absoluta och relativa försämring drabbar olika invandrade befolkningar på ett högst skiftande sätt. I ett fall – födda i Norge – kan man till och med konstatera en liten förbättring i jämförelse med inrikes födda. Detta säger två viktiga saker: Dels att det inte finns någonting i själva *invandrarskapet* som kan förklara den relativa försämring som vi kan konstatera hos nästan alla invandrade grupper. Dels att *invandrarskapet ändå är en mycket relevant proxy för någonting annat som verkligen spelar roll, någonting som systematiskt skiljer de flesta inrikes födda från de flesta utlandsfödda, fast i varierande grad*.

För att kunna få ett grepp om en så sammansatt problematik presenterar vi en förklaringsmodell som kombinerar strukturella processer – som påverkar inte bara alla i vårt land utan som också är internationellt verkande – med en rad andra variabler som kan hjälpa oss

att förstå varför utlandsfödda generellt drabbas mer negativt av dessa processer men också varför så stora skillnader kan uppstå mellan olika invandrade grupper. *I denna modell spelar både invandrargruppernas och det svenska samhällets särskiljande egenskaper en viktig roll.* Här uppstår ett komplicerat samspel mellan institutioner, historiskt kulturarv, organiserade intressegrupper och teknologisk förändring som leder till ett mönster – *monolitmönstret* – präglad av *mycket höga nivåer av kulturell bortsortering av "icke svenska" befolkningsgrupper.* Graden av bortsortering bestäms främst av någonting som vi skulle kunna kalla *graden av olikhet från "det svenska"*. Detta är ingenting som enkelt kan mätas i objektiva termer. Det handlar i själva verket om *en blandning av verklig och upplevd olikhet* som leder till *en bortstötning av individer som inte tros kunna fungera i arbetsmanhang med höga krav på "svenskhet", dvs tillhörighet till en kulturell gemenskap definierad i etniska termer.*

Utifrån denna förklaringsmodell har vi kunnat diskutera hur olika grupper av utlandsfödda kommer att integreras i det svenska samhället. Vårt viktigaste resultat i detta avseende är att *det inte finns någon linjär integrationsprocess i meningen successivt närmande till majoritetsbefolkningens levnadssätt och värderingar. Det finns överhuvudtaget inte ett utan många alternativa integrationsmönster, och divergerande mönster kan uppstå som gör olikheterna till bestående drag av samhällslivet.* Denna process av divergens kan i sin tur gestalta sig på många olika sätt. Några sätt kan leda till växande spänningar i kontakterna med majoritetsbefolkningen eller andra minoriteter och också präglas av destruktivt utanförskap, andra kan ge upphov till positiva tillskott och berikande samarbetsmöjligheter inom ramen för ett mindre enhetligt men dock välfungerande samhälle.

Storstädernas skiftande näringsstruktur och utveckling har *en viss påverkan* på de utlandsföddas situation, men denna påverkan *är av generell karaktär och skiljer sig inte så mycket från det som också gäller för den infödda befolkningen.* Detta visas med all tydlighet i våra integrationsmönster, som genomgående är lika oavsett vilken stad det är frågan om. *Inte heller kunde vi utifrån vårt material konstatera någon effekt av olika organiseringsprinciper vad gäller invandrar- och flyktmottagningen i de olika städerna.* Detta betyder inte att dessa aspekter är irrelevanta utan enbart att vi inte kunde observera någon effekt. Två omständigheter kan åtminstone delvis förklara detta. Å ena sidan den akuta *lågkonjunkturen 1991–1993* som gjorde att allt

verkade vara ett misslyckande och som därigenom väsentligt försvårar möjligheten att utvärdera olika åtgärders långsiktiga hållbarhet och nytta. Å andra sidan *mottagningssystemets ryckighet* under perioden 1986–1993 som gör att det inte finns en realistisk och rättvis möjlighet att analysera olika insatsers långsiktiga verkan. Detta är i sig problematiskt och återspeglar givetvis den förvirring som präglade de offentliga insatserna längs integrationsfronten.

Här sätter vi stopp för våra resonemang. Vi lämnar åt andra att dra eventuella policy slutsatser från vår studie. Vår enda rekommendation är att man måste vara mer lyhörd för medborgarna, oavsett deras födelseort, hudfärg eller religion. Vi har bestämt alldeles för mycket över människornas huvuden och resultatet är betänkligt. Det är kanske dags för en ändrad rollfördelning mellan politiker/myndigheter och medborgare. Sverige behöver omvandlas till ett experimentsamhälle. Framtiden måste uppfinnas och det gör vi bäst om vi ger rätt och möjlighet åt så många individer som möjligt att pröva egna lösningar och bejaka egna livsval. Politiken ska finnas till för att maximera medborgarnas frihet – så länge man respekterar andra människors lika värde – och inte för att strypa eller ersätta den. Men som Ronny Nilsson, invandrarförvaltningens chef i Malmö, sa: Det krävs mycket mod av beslutsfattarna för att lämna över ansvaret. Detta är en av de stora utmaningar som ligger framför oss, att göra om vår krisdrabbade välfärdsstat till ett dynamiskt medborgarsamhälle.

Bilagor

Bilaga 1.1

Länder som ingår i olika ländergrupper

<i>Ländergrupp</i>	<i>Länder</i>
Norden	Norge, Danmark, Finland, Island.
Västeuropa	Tyskland, Frankrike, Nederländerna, Belgien, Storbritannien, Irland, Österrike, Schweiz, Luxemburg, Liechtenstein.
Sydeuropa	Spanien, Portugal, Italien, Grekland, Malta, Andorra, Cypern, San Marino, f d Jugoslavien.
Östeuropa	Albanien, Bulgarien, Ungern, f d Östtyskland, Estland, Lettland, Litauen, Tjeckoslovakien, Polen, Sovjet, Rumänien.
Nordamerika	USA, Kanada.
Latinamerika	Argentina, Bolivia, Brasilien, Colombia, Ecuador, Guyana, Paraguay, Peru, Surinam, Uruguay, Venezuela, Chile, Karibien, Mexiko, Costa Rica, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nicaragua, Panama.
Afrika	Algeriet, Angola, Egypten, Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Centralafrika, Komorerna, Djibouti, Ekvatorialguinea, Elfenbenskusten, Marocko, Gabon, Gambia, Ghana, Guinea, Guinea-Bissau, Kamerun, Kap Verde, Kenya, Kongo, Lesotho, Liberia, Libyen, Madagaskar, Malawi, Mali, Mauretanien, Mauritius, Moçambique, Namibia, Nigeria, Rwanda, Senegal, Sierra Leone, Somalia, Sudan, Sydafrika, Tanzania, Tchad, Togo, Tunisien, Uganda, Etiopien, Zaire, Zambia, Zanzibar, Zimbabwe.

- Mellanöstern Turkiet, Libanon, Irak, Iran, Israel, Jemen, Jordanien, Kuwait, Saudiarabien, Sydjemen, Syrien, Bahrain, Oman.
- Övriga Asien Brunei, Filippinerna, Hongkong, Indonesien, Japan, Kampuchea, Taiwan, Kina, Korea, Laos, Malaysia, Mongoliet, Vietnam, Singapore, Afghanistan, Bangladesh, Bhutan, Burma, Indien, Pakistan, Sri Lanka.

Bilaga 2.1

Utbildningsnivåer

Åldersstandardiserade utbildningsnivåer för inrikes födda och utvalda grupper utrikes födda i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun i åldern 25–49 år 1996.

	Män				Kvinnor			
	För-gym-nasial	Gym-nasial	Efter-gym-nasial <3 år	Efter-gym-nasial 3- år	För-gym-nasial	Gym-nasial	Efter-gym-nasial <3 år	Efter-gym-nasial 3- år
Stockholms län								
Inrikes födda	16,1	45,9	18,1	20,0	12,1	47,9	21,9	18,1
Utrikes födda	27,2	42,2	13,7	16,8	26,5	41,2	15,9	16,4
Norden	33,4	46,4	9,7	10,5	20,8	49,1	16,8	13,3
Västeuropa	18,4	38,4	16,8	26,5	14,5	37,0	21,4	27,1
Sydeuropa	27,2	46,8	12,5	13,5	35,1	40,1	12,3	12,5
Östeuropa	10,4	42,6	17,4	29,6	8,2	42,1	19,4	30,3
Nordamerika	10,4	27,0	18,7	44,0	8,0	25,7	20,2	46,1
Latinamerika	24,1	46,8	15,0	14,0	28,9	41,9	16,5	12,7
Afrika	23,5	46,0	14,4	16,1	39,2	39,4	11,1	10,3
Mellanöstern	33,3	37,0	14,8	15,0	45,0	32,2	12,7	10,0
Övriga Asien	20,3	35,3	17,2	27,2	33,2	30,2	15,6	21,0
Finland	35,6	47,5	8,6	8,4	21,6	49,3	16,3	12,8
Norge	19,8	41,7	15,7	22,8	15,1	49,8	19,6	15,5
Danmark	18,4	39,6	16,4	25,7	13,6	44,3	21,1	21,0
Tyskland	15,4	44,1	14,3	26,3	10,9	44,1	20,5	24,5
USA	7,6	24,8	20,3	47,3	5,1	21,0	20,6	53,4
Chile	29,0	50,9	11,7	8,4	35,0	45,0	13,2	6,9
f d Jugoslavien	29,9	31,8	16,6	21,7	29,3	47,0	12,0	11,7
Polen	13,7	43,0	17,5	25,8	10,5	47,6	19,5	22,4
Grekland	36,4	40,9	10,4	12,3	53,1	26,5	11,4	9,0
Turkiet	53,4	32,4	7,6	6,6	69,9	22,3	4,9	3,0
Iran	11,0	45,7	23,9	19,4	15,5	47,4	22,2	14,9
Irak	22,2	34,3	17,7	25,8	29,9	31,8	16,6	21,7
Göteborgs kommun								
Inrikes födda	16,8	43,3	19,1	20,7	14,1	44,4	22,2	19,3
Utrikes födda	27,5	44,5	13,8	14,2	30,8	42,4	13,7	13,2
Norden	35,2	47,2	10,2	7,5	28,4	46,3	13,8	11,5
Västeuropa	17,5	40,0	18,0	24,5	14,1	42,4	19,6	23,9
Sydeuropa	28,1	49,2	11,0	11,7	36,5	44,7	10,4	8,4
Östeuropa	13,1	46,6	16,8	23,5	13,2	46,5	18,2	22,2

	Män				Kvinnor			
	För-gymnasial	Gymnasial	Efter-gymnasial <3 år	Efter-gymnasial 3- år	För-gymnasial	Gymnasial	Efter-gymnasial <3 år	Efter-gymnasial 3- år
Nordamerika	13,1	32,0	21,8	33,1	11,1	31,3	18,5	39,2
Latinamerika	25,7	43,7	16,8	13,8	28,1	44,0	13,0	14,9
Afrika	24,0	45,6	17,1	13,3	44,9	38,9	7,1	9,1
Mellanöstern	26,1	42,3	15,6	15,9	35,7	38,8	15,5	10,0
Övriga Asien	35,7	32,1	11,7	20,5	43,7	28,3	12,0	15,9
Finland	38,6	49,3	8,1	3,9	31,1	47,0	12,8	9,1
Norge	22,4	47,0	16,2	14,4	22,2	47,5	17,0	13,2
Danmark	30,3	45,2	12,0	12,5	18,7	46,9	16,0	18,4
Tyskland	14,9	39,9	21,1	24,0	14,2	44,1	21,0	20,7
USA	7,1	29,3	23,2	40,5	7,2	27,9	18,9	46,1
Chile	40,0	42,1	8,7	9,2	34,5	46,7	10,7	8,1
f d Jugoslavien	24,3	53,1	11,8	10,8	54,8	37,2	5,2	2,8
Polen	14,1	51,5	15,1	19,3	15,0	50,7	18,6	15,7
Grekland	35,0	35,8	10,1	19,1	48,3	30,5	9,2	12,0
Turkiet	57,4	30,2	6,5	5,9	73,9	21,2	3,4	1,5
Iran	12,9	51,1	18,9	17,0	16,1	51,0	20,9	11,9
Irak	25,0	36,7	15,4	22,9	38,9	30,0	13,1	18,0
Malmö kommun								
Inrikes födda	21,1	47,1	16,8	15,0	17,7	47,4	20,4	14,5
Utrikes födda	26,3	48,3	11,9	13,4	32,5	41,8	14,1	11,5
Norden	28,7	47,5	10,3	13,4	28,2	44,0	16,9	10,8
Västeuropa	22,5	44,7	11,1	21,7	18,2	40,2	20,8	20,8
Sydeuropa	25,5	54,8	11,3	8,4	42,0	41,6	9,9	6,5
Östeuropa	19,6	55,7	11,2	13,5	17,6	49,4	17,1	15,9
Nordamerika	11,8	41,2	17,6	29,5	16,2	37,0	13,2	33,6
Latinamerika	24,9	53,6	9,2	12,3	25,5	45,3	16,8	12,4
Afrika	24,0	46,4	15,1	14,4	37,5	40,3	9,9	12,3
Mellanöstern	30,4	38,1	13,5	17,9	43,4	33,1	13,9	9,6
Övriga Asien	39,5	36,9	12,3	11,3	50,9	28,0	10,7	10,4
Finland	31,6	45,9	10,7	11,7	25,4	45,1	16,5	13,0
Norge	26,4	41,9	16,0	15,7	24,4	43,1	22,0	10,5
Danmark	27,0	48,0	9,4	15,5	31,1	43,5	16,1	9,3
Tyskland	16,1	54,1	10,6	19,3	15,4	51,6	17,0	16,0
USA	10,8	38,8	16,8	33,6	4,2	41,9	13,1	40,8
Chile	30,8	51,9	8,2	9,1	25,7	53,8	14,5	6,0
f d Jugoslavien	24,1	56,1	11,6	8,2	42,3	42,2	9,5	6,0
Polen	17,0	56,8	13,2	13,0	16,1	52,0	19,1	12,8
Grekland	36,3	39,6	8,7	15,4	37,0	31,5	16,7	14,9
Turkiet	48,1	40,1	7,1	4,7	69,9	24,4	4,9	0,9
Iran	15,2	52,9	18,0	13,8	20,8	51,4	18,7	9,1
Irak	23,9	29,4	16,0	30,7	35,9	24,5	16,5	23,0

Källa: Specialbearbetning utbildningsregistret, SCB.

Bilaga 2.2

Beräkning av sysselsättningsintensiteten

Sysselsättningsstatistiken i denna studie kommer från Årsys 1986, 1990 och 1993. Insamlingen av sysselsättningsdata sker genom de kontrolluppgifter som arbetsgivarna lämnar till skattemyndigheterna. Procentandelen beräknas genom att den kyrkobokförda befolkningen sätts i nämnaren. Ekberg (1991, 1995) påtalar en underskattning av sysselsättningsintensiteten för utrikes födda i Årsys, detta främst på grund av att kyrkobokföringsmyndigheterna i olika länder inte samarbetar och avregistrerar invandrare när de flyttar ut ur landet. Det finns således en överregistrering av kyrkobokförda invandrare, vilket leder till att sysselsättningsintensiteten framstår som lägre än vad den i verkligheten är. Enligt ett PM från SCB skulle ungefär 10 procent av den utomnordiska befolkningen vara bosatt utanför landet (40 000 personer).

För att komma runt detta problem har, utifrån folk- och bostadsräkningar 1985 och 1990 som är baserade på Årsys vad gäller sysselsättningsuppgifterna, för varje grupp utrikes födda beräknats *antalet icke svarande* på folkräkningen respektive år (Bevelander 1995 och 1996). De som inte svarat antas vara de som inte befinner sig i Sverige och har bosatt sig i ett annat land – det rörde sig om 37 000 personer i folk- och bostadsräkningen 1990.

Den nya nämnaren blir således antalet kyrkobokförda minus antalet som inte svarat på folkräkningen. Täljaren är fortfarande antalet sysselsatta från kontrolluppgifterna. Den nya sysselsättningsintensiteten ser ut så här:

$$S = A / B - U$$

S = Sysselsättningsintensitet

A = Arbetande befolkningen

B = Kyrkobokförda befolkningen

U = Uppgift saknas, ej svarat på folkräkningen

Bilaga 2.3

Näringsgrensfördelning

Näringsgrensfördelning för utvalda grupper utrikes födda i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1993 (procent).

	Nor- den	Väst- europa	Syd- europa	Öst- europa	Nord- amerika	Latin- amerika	Afrika	Asien	Mellan- östern
Stockholms län									
Män									
Jord- & skogsbruk	0,8	0,9	0,3	0,7	0,4	0,1	0,2	0,0	0,1
Gruvor & mineralbrott	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0
Tillverkningsindustri	26,4	19,1	20,0	20,5	14,7	19,5	17,1	18,3	18,4
El-, gas-, värme- & vattenverk	0,9	0,4	0,2	0,7	0,7	0,2	0,2	0,4	0,2
Byggnadsindustri	11,2	4,3	3,9	3,9	2,4	2,8	2,1	1,0	1,0
Varuhandel, rest & hotell	15,1	28,0	25,3	17,8	18,1	14,9	22,2	31,0	30,6
Samfärdsel, post & tele	12,6	7,8	14,3	10,5	9,1	10,7	18,9	13,9	14,7
Banker, försäkring, fastighetsförv	13,0	14,4	7,2	15,0	19,1	8,3	6,4	8,4	5,9
Off förvaltning & andra tjänster	19,9	25,1	28,7	31,0	35,6	43,4	32,8	27,0	29,1
Kvinnor									
Jord- & skogsbruk	0,4	0,6	0,4	0,2	0,3	0,3	0,4	0,2	0,2
Gruvor & mineralbrott	0,2	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
Tillverkningsindustri	11,0	8,8	13,5	11,9	11,0	10,7	7,7	14,0	14,6
El-, gas-, värme- & vattenverk	0,3	0,4	0,3	0,6	0,2	0,4	0,3	0,2	0,2
Byggnadsindustri	1,1	0,9	0,9	0,9	1,0	0,8	1,7	0,7	0,4
Varuhandel, rest & hotell	12,7	19,9	18,2	17,4	14,4	12,8	17,1	29,1	18,2
Samfärdsel, post & tele	6,8	5,8	5,5	5,0	6,2	4,5	7,0	6,3	3,6
Banker, försäkring, fastighetsförv	12,6	13,5	9,0	14,5	18,2	7,7	7,6	9,9	6,6
Off förvaltning & andra tjänster	54,8	49,9	52,3	49,4	48,6	62,9	58,2	39,7	56,0
Göteborgs kommun									
Män									
Jord- & skogsbruk	0,3	0,4	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Gruvor & mineralbrott	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Tillverkningsindustri	46,0	27,1	48,6	35,3	24,8	33,1	30,2	33,2	33,9
El-, gas-, värme- & vattenverk	0,5	0,5	0,1	0,4	0,5	0,4	0,2	0,1	0,1
Byggnadsindustri	7,8	3,8	1,8	3,1	1,9	2,2	0,5	1,0	0,4
Varuhandel, rest & hotell	10,3	24,0	15,9	14,1	13,1	12,5	17,6	35,4	26,5
Samfärdsel, post & tele	9,6	6,7	11,8	9,3	6,3	9,7	14,2	7,0	7,5
Banker, försäkring, fastighetsförv	9,4	10,4	4,9	11,2	16,0	9,5	3,3	3,7	3,8
Off förvaltning & andra tjänster	16,1	26,9	16,9	26,4	37,4	32,7	33,9	19,6	27,6

	Nor- den	Väst- europa	Syd- europa	Öst- europa	Nord- amerika	Latin- amerika	Afrika	Asien	Mellan- östern
Kvinnor									
Jord- & skogsbruk	0,3	0,2	0,1	0,3	1,0	0,3	0,3	0,1	0,4
Gruvor & mineralbrott	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Tillverkningsindustri	18,6	11,3	26,0	15,0	8,1	9,1	8,1	20,4	16,2
El-, gas-, värme- & vattenverk	0,3	0,2	0,6	0,7	0,0	1,2	0,0	0,4	0,1
Byggnadsindustri	0,7	0,6	0,4	0,8	0,5	0,5	0,3	0,3	0,1
Varuhandel, rest & hotell	10,8	21,1	14,3	17,5	12,7	11,7	15,9	27,1	18,2
Samfärdse, post & tele	5,1	7,2	5,4	3,9	4,1	6,9	4,5	2,9	2,4
Banker, försäkring, fastighetsförv	8,8	9,5	5,9	9,6	11,2	7,4	6,8	5,7	3,9
Off förvaltning & andra tjänster	55,3	49,9	47,1	52,1	62,4	62,8	64,0	43,1	58,7

Malmö kommun

Män

Jord- & skogsbruk	1,0	1,2	0,2	0,9	2,8	0,5	0,0	0,6	0,8
Gruvor & mineralbrott	0,1	0,0	0,0	0,0	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0
Tillverkningsindustri	30,8	26,6	43,6	35,2	21,8	26,9	31,8	39,4	33,3
El-, gas-, värme- & vattenverk	1,0	0,8	0,0	0,8	0,7	0,2	0,0	0,0	0,5
Byggnadsindustri	11,7	5,3	4,2	4,7	5,6	1,8	1,6	1,8	2,0
Varuhandel, rest & hotell	15,3	21,6	16,4	16,3	20,4	11,3	21,6	26,4	17,5
Samfärdse, post & tele	12,5	10,6	9,3	9,5	7,0	7,8	8,9	5,5	6,0
Banker, försäkring, fastighetsförv	8,8	8,8	5,1	6,8	7,7	5,8	2,2	4,7	2,4
Off förvaltning & andra tjänster	18,9	24,9	21,3	25,8	33,1	45,8	34,0	21,7	37,5

Kvinnor

Jord- & skogsbruk	0,9	1,1	0,5	1,3	0,0	1,1	0,0	0,5	1,4
Gruvor & mineralbrott	0,2	1,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Tillverkningsindustri	11,0	11,3	28,7	15,9	7,1	10,6	16,5	25,1	17,7
El-, gas-, värme- & vattenverk	0,5	0,0	0,0	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Byggnadsindustri	1,6	0,8	0,9	0,9	0,0	1,4	1,0	0,3	1,4
Varuhandel, rest & hotell	16,3	16,8	12,0	14,7	21,4	9,5	17,5	23,5	16,3
Samfärdse, post & tele	5,5	7,1	2,9	2,7	7,1	3,2	1,0	2,7	2,8
Banker, försäkring, fastighetsförv	6,9	7,1	6,2	7,2	10,7	4,0	11,3	5,9	3,3
Off förvaltning & andra tjänster	57,2	54,4	48,9	56,5	53,6	70,2	52,6	42,0	57,2

Källa: SCB, Årsys.

Bilaga 3.1

Delområden i städer/kommuner

Stockholm (församlingar)	Göteborg (stadsdelar)	Malmö (stadsdelar)	Botkyrka (kommundelar)
01 Domkyrko	1 Gunnared	1 Centrum	10 Alby
04 Johannes	2 Lärjedalen	2 S Innerstaden	20 Eriksberg
05 Adolf Fredrik	3 Kortedala	3 V Innerstaden	30 Fittja
06 Gustav Vasa	4 Bergsjön	4 Limhamn- Bunkeflo	40 Hallunda/ Norsborg
07 Matteus	5 Härlanda	5 Hyllie	60 Tullinge
09 Engelbrekt	6 Örgryte	6 Fosie	70 Tumba
10 Hedvig Eleonora	7 Centrum	7 Oxie	80 Vårsta/ Grödinge
11 Oscar	8 Linnéstaden	8 Rosengård	
13 Maria	9 Majorna	9 Husie	
14 Högalid	10 Högsbo	10 Kirseberg	Södertälje (kommundelar)
15 Katarina	11 Älvsborg		10 Brunnsäng
17 Sofia	12 Frölunda		11 Östertälje
18 Kungsholmen	13 Askim		12 Ronna
19 St Göran	14 Tynnered		13 Geneta
21 Brännkyrka	15 Styrso		14 Telge
23 Vantör	16 Torslanda		15 Mariekälla
25 Farsta	17 Biskopsgården		16 Hovsjö/Tveta
27 Bromma	18 Lundby		17 Pershagen/ Södra
28 Essinge	19 Tuve-Säve		20 Nykvarn
29 Västerled	20 Backa		30 Järna
31 Vällingby	21 Kärra-Rödbo		40 Hölö/Mörkö
34 Enskede			50 Vårdinge
36 Skarpnäck			60 Enhörna
38 Hässelby			
39 Hägersten			
40 Skärholmen			
41 Spånga			
4105 Rinkeby			
4108 Tensta			
42 Kista			

Bilaga 3.2

Beräkning av segregationsindex

Segregationsindex har beräknats enligt följande:

$$\text{Segregationsindex} = \frac{\sum |p_i^1 - p_i|}{2(1-P^1)} \cdot 100$$

p_i^1 = Andel av samtliga av nationalitetsgrupp 1 som bor i område i.

p_i = Andel av samtliga i kommunen som bor i område i.

P^1 = Nationalitetsgruppens andel av samtliga kommunens invånare.

Beräkningen görs för enkelhets skull på hela befolkningen. Det innebär att den studerade nationalitetsgruppen finns med i den kommunbefolkning med vilken den jämförs. För att korrigera för detta införs en korrigeringsfaktor $(1-P^1)$ i nämnaren (se Andersson-Brolin 1984, s 77–78).

Bilaga 3.3

Segregationsindex för utvalda nationaliteter i städer/kommuner

Segregationsindex för utvalda nationaliteter i storstäderna 1986, 1990 och 1993.

	Stockholm			Göteborg			Malmö		
	1986	1990	1993	1986	1990	1993	1986	1990	1993
Finland	10,6	9,1	7,8	32,1	33,2	31,3	13,3	9,9	10,0
Norge	4,7	5,1	4,9	11,7	13,0	10,4	5,2	7,6	7,1
Danmark	6,7	5,7	6,0	13,6	12,6	11,4	8,2	6,5	5,6
Tyskland	8,5	8,2	8,4	7,5	6,7	5,7	6,4	7,4	7,6
USA	19,3	21,5	21,8	18,8	18,0	17,2	15,4	20,4	20,9
Chile	45,3	40,0	40,5	37,6	36,1	36,0	33,3	29,3	30,1
f d Jugoslavien	22,8	22,0	24,1	43,2	42,4	42,5	37,3	36,1	34,1
Polen	17,2	15,8	15,3	25,0	23,0	21,3	24,5	23,7	20,1
Grekland	46,9	46,2	44,4	28,8	26,4	27,4	36,4	33,5	31,4
Somalia	58,4	46,5	56,1	–	47,7	52,7	–	44,6	47,6
Etiopien	42,3	39,0	45,6	34,8	33,1	44,7	–	29,3	37,5
Turkiet	65,7	61,2	59,2	52,7	53,0	56,9	46,3	47,0	57,2
Iran	56,1	47,6	45,8	30,9	30,4	28,9	28,4	30,8	29,3
Irak	48,4	44,5	51,3	44,5	45,1	50,0	45,2	46,5	52,0

Anm: Grupper med färre än 100 individer är ej medräknade.

Segregationsindex för utvalda nationaliteter i Botkyrka och Södertälje 1986, 1990 och 1993.

	Botkyrka			Södertälje		
	1986	1990	1993	1986	1990	1993
Finland	6,6	5,4	5,8	20,1	16,2	14,3
Norge	8,1	4,7	8,3	16,9	21,5	18,3
Danmark	12,4	11,3	13,5	16,4	19,9	27,6
Tyskland	7,9	8,4	6,4	26,1	31,5	29,7
USA	—	—	—	—	—	28,1
Chile	37,7	38,1	37,0	49,2	34,1	34,7
f d Jugoslavien	23,9	23,4	23,2	33,7	31,3	27,5
Polen	24,9	22,6	29,7	26,2	23,9	22,0
Grekland	42,6	41,6	42,3	—	—	—
Somalia	—	—	—	—	—	—
Etiopien	—	45,3	50,4	—	—	—
Turkiet	43,4	44,7	45,3	59,3	58,0	57,4
Iran	41,1	41,0	34,5	—	—	—
Irak	—	56,0	58,8	64,8	48,7	48,6

Anm: Grupper om färre än 100 individer är ej medräknade.

Bilaga 3.4

Korrelation mellan boende och löner för utvalda nationaliteter

Korrelationskoefficienter för andel utrikes födda och löneinkomster för män av olika nationaliteter i olika områden i storstäderna 1993. Rangordning.

Stockholm	Göteborg	Malmö
Tyskland (-0,47)	Norge (-0,55)	USA (-0,94)
Turkiet (-0,39)	Tyskland (-0,54)	Irak (-0,70)
Finland (-0,34)	Polen (-0,53)	Finland (-0,66)
f d Jugoslavien (-0,34)	Chile (-0,45)	Danmark (-0,63)
Iran (-0,34)	Finland (-0,44)	f d Jugoslavien (-0,62)
Grekland (-0,24)	Danmark (-0,40)	Grekland (-0,61)
Norge (-0,17)	USA (-0,39)	Iran (-0,57)
Chile (-0,17)	Iran (-0,31)	Polen (-0,54)
Polen (-0,17)	Irak (-0,31)	Norge (-0,45)
Irak (-0,15)	f d Jugoslavien (-0,30)	Tyskland (-0,35)
USA (-0,09)	Turkiet (-0,26)	Turkiet (+0,30)
Danmark (-0,07)	Etiopien (-0,15)	Chile (+0,35)
Etiopien (+0,12)	Grekland (-0,04)	

Anm: I delområden med färre än fem förvärvsarbetande i en grupp har ingen löneuppgift lagts in. Det innebär att för somalier (och etiopier i Malmö) blir antalet observationer så få att de måste lämnas därhän.

Korrelationskoefficienter för andel invånare av olika nationaliteter och löneinkomster för män av motsvarande nationaliteter i olika områden i storstäderna 1993. Rangordning.

Stockholm	Göteborg	Malmö
f d Jugoslavien (-0,51)	Norge (-0,64)	Finland (-0,78)
Finland (-0,50)	Turkiet (-0,60)	Irak (-0,59)
Irak (-0,47)	Danmark (-0,53)	Grekland (-0,55)
Iran (-0,33)	Chile (-0,51)	f d Jugoslavien (-0,54)
Turkiet (-0,33)	Grekland (-0,48)	Polen (-0,52)
Grekland (-0,30)	Polen (-0,45)	Iran (-0,34)
Chile (-0,18)	Iran (-0,42)	Norge (-0,32)
Polen (-0,18)	Finland (-0,39)	Danmark (-0,30)
USA (+0,10)	Etiopien (-0,32)	Chile (0,00)
Etiopien (+0,12)	f d Jugoslavien (-0,29)	USA (+0,06)
Tyskland (+0,20)	Irak (-0,17)	Turkiet (+0,21)
Danmark (+0,23)	USA (-0,02)	Tyskland (+0,35)
Norge (+0,40)	Tyskland (+0,18)	

Anm: I delområden med färre än fem förvärvsarbetande i en grupp har ingen löneuppgift lagts in. Det innebär att för somalier (och etiopier i Malmö) blir antalet observationer så få att de måste lämnas därhän.

Bilaga 4.1

”Samtalspartner”

Politiker/Stockholm

María-Paz Acchiardo, ledamot integrationsberedningen (s) (numera borgarråd för kultur- och idrottsfrågor)

Joe Frans, biträdande borgarrådssekreterare (s)

Bertil Karlberg, stadsbyggnadsborgarråd (s)

Lillemor Lindberg, ledamot integrationsberedningen (m)

Annika Lindblad-Nieminen, biträdande borgarrådssekreterare (s)

Birgitta Rydell, ledamot integrationsberedningen (fp)

Tjänstemän/Stockholm

Leif Ahlberg, chef Stockholms stads flykting- och invandrarbyrå (numera stadsledningskontoret)

Stig Hanno, integrations- och arbetsmarknadschef, stadsledningskontoret

Agneta Skog, chef invandrar- och flyktingsektionen på arbetsförmedlingen Södermalm

Gunnar Söderholm, chef för Bostad Stockholm

Politiker/Göteborg

Soili Brunberg, ledamot invandrarnämnden (mp)

Inga-Lill Börjesson, ordförande invandrarnämnden (s)

Göran Lindblad, ledamot invandrarnämnden (m)

Cecilia Malmström, ledamot invandrarnämnden (fp)

Tjänstemän/Göteborg

Pia Borg, informationschef invandrarförvaltningen

Piotr Kiszkiel, invandrarförvaltningen

Jan Molin, chef invandrarförvaltningen

Politiker/Malmö

Luciano Astudillo, ledamot invandrarnämnden (s)

Ulla-Britt Larsson, ledamot invandrarnämnden (s)

Franz Pedersen-Dambo, ledamot invandrarnämnden (m)

Rickard Wendel, ledamot invandrarnämnden (m)

Tjänstemän/Malmö

Kenneth Hvarvenius, aktuarie stadskontoret

Ronny Nilsson, chef invandrarförvaltningen

Elisabeth Pålsson, sekreterare stadskontoret

Bilaga 5.1

Underlag för polärdiagram

	Boende (segr- index)	Boende (integr- index)	Utbild- ning (%)	Index	Lön (tkr)	Index	Syssel- sättning (%)	Index	Före- tagande (%)	Index
Stockholm										
Män										
Sverige			35	1,00	203	1,00	76	1,00	3,4	1,00
Finland	8	0,92	14	0,40	183	0,90	63	0,83	3,6	1,06
Norge	5	0,95	34	0,97	216	1,06	76	1,00	4,2	1,24
Danmark	6	0,94	36	1,03	218	1,07	73	0,96	5,1	1,50
Tyskland	8	0,92	35	1,00	211	1,04	66	0,87	5,3	1,56
Chile	41	0,59	22	0,63	136	0,67	58	0,76	1,6	0,47
f d Jugoslavien	24	0,76	24	0,69	144	0,71	43	0,57	7,9	2,32
Grekland	44	0,56	18	0,51	137	0,67	46	0,61	6,6	1,94
Turkiet	59	0,41	14	0,40	134	0,66	46	0,61	14,4	4,24
Iran	46	0,54	43	1,23	126	0,62	38	0,50	5,8	1,71
Irak	51	0,49	44	1,26	119	0,59	28	0,37	3,6	1,06
Afrika	36	0,64	31	0,89	134	0,66	42	0,55	2,6	0,76
Kvinnor										
Sverige			37	1,00	136	1,00	77	1,00	1,7	1,00
Finland	8	0,92	25	0,68	142	1,04	72	0,94	1,5	0,88
Norge	5	0,95	31	0,84	136	1,00	78	1,01	2,9	1,71
Danmark	6	0,94	37	1,00	142	1,04	72	0,94	2,7	1,59
Tyskland	8	0,92	39	1,05	147	1,08	64	0,83	2,5	1,47
Chile	41	0,59	19	0,51	107	0,79	54	0,70	0,5	0,29
f d Jugoslavien	24	0,76	20	0,54	118	0,87	41	0,53	3,3	1,94
Grekland	44	0,56	13	0,35	105	0,77	37	0,48	1,8	1,06
Turkiet	59	0,41	6	0,16	82	0,60	31	0,40	2,0	1,18
Iran	46	0,54	29	0,78	80	0,59	28	0,36	1,3	0,76
Irak	51	0,49	32	0,86	84	0,62	20	0,26	1,2	0,71
Afrika	36	0,64	23	0,62	100	0,74	38	0,49	0,6	0,35

	Boende (segr- index)	Boende (integr- index)	Utbild- ning (%) Index	Lön (tkr) Index	Syssel- sättning (%) Index	Före- tagande (%) Index				
Göteborg										
Män										
Sverige			34	1,00	183	1,00	70	1,00	3,0	1,00
Finland	31	0,69	10	0,29	165	0,90	55	0,79	2,2	0,73
Norge	10	0,90	25	0,74	190	1,04	59	0,84	4,2	1,40
Danmark	11	0,89	20	0,59	177	0,97	66	0,94	3,6	1,20
Tyskland	6	0,94	38	1,12	200	1,09	66	0,94	3,4	1,13
Chile	36	0,64	18	0,53	122	0,67	53	0,76	1,1	0,37
f d Jugoslavien	43	0,57	18	0,53	147	0,80	46	0,66	3,4	1,13
Grekland	27	0,73	22	0,65	121	0,66	42	0,60	10,3	3,43
Turkiet	57	0,53	10	0,29	94	0,51	37	0,53	15,6	5,20
Iran	29	0,71	38	1,12	98	0,54	24	0,34	3,2	1,07
Irak	50	0,50	36	1,06	108	0,59	21	0,30	1,9	0,63
Afrika	38	0,62	28	0,82	122	0,67	31	0,44	1,1	0,37
Kvinnor										
Sverige			35	1,00	126	1,00	71	1,00	1,5	1,00
Finland	31	0,69	18	0,51	130	1,03	64	0,90	1,1	0,73
Norge	10	0,90	24	0,69	128	1,02	65	0,92	1,6	1,07
Danmark	11	0,89	28	0,80	128	1,02	69	0,97	2,3	1,53
Tyskland	6	0,94	35	1,00	139	1,10	62	0,87	1,7	1,13
Chile	36	0,64	18	0,51	97	0,77	50	0,70	0,1	0,07
f d Jugoslavien	43	0,57	14	0,40	117	0,93	37	0,52	1,3	0,87
Grekland	27	0,73	16	0,46	101	0,80	44	0,62	5,2	3,47
Turkiet	57	0,53	4	0,11	84	0,67	24	0,34	2,3	1,53
Iran	29	0,71	26	0,74	80	0,63	17	0,24	1,4	0,93
Irak	50	0,50	27	0,77	64	0,51	10	0,14	0,0	0,00
Afrika	38	0,62	13	0,37	85	0,67	24	0,34	0,3	0,20

	Boende (segr- index)	Boende (integr- index)	Utbild- ning (%)	Index	Lön (tkr)	Index	Syssel- sättning (%)	Index	Före- tagande (%)	Index
Malmö										
Män										
Sverige			27	1,00	172	1,00	69	1,00	3,1	1,00
Finland	10	0,90	19	0,70	169	0,98	49	0,71	2,5	0,81
Norge	7	0,93	29	1,07	167	0,97	65	0,94	2,8	0,90
Danmark	6	0,94	20	0,74	159	0,92	48	0,70	2,7	0,87
Tyskland	8	0,92	29	1,07	185	1,08	67	0,97	5,7	1,84
Chile	30	0,70	21	0,78	124	0,72	48	0,70	1,1	0,35
f d Jugoslavien	34	0,66	9	0,33	140	0,81	46	0,67	4,2	1,35
Grekland	31	0,69	19	0,70	126	0,73	37	0,54	6,7	2,16
Turkiet	57	0,43	11	0,41	108	0,63	39	0,57	8,8	2,84
Iran	29	0,71	36	1,33	89	0,52	19	0,28	4,5	1,45
Irak	52	0,48	41	1,52	73	0,42	14	0,20	1,5	0,48
Afrika	31	0,69	29	1,07	119	0,69	30	0,43	1,1	0,35
Kvinnor										
Sverige			29	1,00	122	1,00	71	1,00	1,5	1,00
Finland	10	0,90	25	0,86	131	1,07	61	0,86	1,7	1,13
Norge	7	0,93	25	0,86	120	0,98	67	0,94	2,4	1,60
Danmark	6	0,94	22	0,76	128	1,05	56	0,79	1,6	1,07
Tyskland	8	0,92	25	0,86	128	1,05	60	0,85	2,3	1,53
Chile	30	0,70	19	0,66	96	0,79	40	0,56	0,4	0,27
f d Jugoslavien	34	0,66	8	0,28	108	0,89	41	0,58	2,1	1,40
Grekland	31	0,69	22	0,76	98	0,80	38	0,54	4,5	3,00
Turkiet	57	0,43	9	0,31	83	0,68	25	0,35	1,4	0,93
Iran	29	0,71	22	0,76	71	0,58	15	0,21	1,7	1,13
Irak	52	0,48	27	0,93	82	0,67	9	0,13	0,2	0,13
Afrika	31	0,69	23	0,79	93	0,76	22	0,31	0,4	0,27

Anm: Siffrorna för boende, sysselsättning och löner är från 1993, för företagande från 1994 och för utbildning från 1996. Det sistnämnda hoppet i tiden motiveras av att statistiken är så dålig före 1995. Indexen är i samtliga fall utom boendet konstruerade så att "svensk standard" = 1. Boendeintegrationsindexet är helt enkelt en spegelvändning av boendesegregationsindexet så att 0 är satt till 1.

Tabell-, diagram- och bilageförteckning

Kursiverad siffra anger sida i boken.

Tabeller

1.1 Andel utrikes födda i storstäderna 1986 och 1993 20

1.2 Andel sysselsatta efter näringsgren i storstäderna 1965 29

1.3 Andel sysselsatta efter näringsgren i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1986, 1990 och 1993 31

1.4 Förändring av andelen sysselsatta i näringsgrenar i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1986–1993 32

2.1 Åldersstandardiserade och icke åldersstandardiserade utbildningsnivåer för inrikes födda och utvalda grupper utrikes födda i åldern 25–64 år i hela riket 1995 41

2.2 Åldersstandardiserade utbildningsnivåer för inrikes födda och utvalda grupper utrikes födda i åldern 25–64 år i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1996 43

2.3 Åldersstandardiserade sysselsättningsintensiteter för inrikes och utrikes födda män och kvinnor i åldern 16–64 år i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1986, 1990 och 1993 47

2.4 Åldersstandardiserade sysselsättningsintensiteter för utvalda grupper av utrikes födda män i åldern 16–64 år i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1986, 1990 och 1993 48

2.5 Åldersstandardiserade sysselsättningsintensiteter för utvalda grupper av utrikes födda kvinnor i åldern 16–64 år i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1986, 1990 och 1993 49

2.6 Sysselsättningsintensitet efter tid i landet för utvalda grupper av utrikes födda män och kvinnor i Stockholms län 1993 51

2.7 Sysselsättningsintensitet efter tid i landet för utvalda grupper av utrikes födda män och kvinnor i Göteborgs kommun 1993 52

2.8 Sysselsättningsintensitet efter tid i landet för utvalda grupper av utrikes födda män och kvinnor i Malmö kommun 1993 53

2.9 Relativa arbetslöshetstal för olika grupper av utländska medborgare i hela riket 1986–1993 54

2.10 Procentandel i varje löneinkomstklass för inrikes och utrikes födda män och kvinnor i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1993 56

2.11 Genomsnittliga löneinkomster efter tid i landet för utvalda grupper av utrikes födda män och kvinnor i åldern 16–64 år i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1993 58

2.12 Genomsnittliga skattepliktiga sociala ersättningar och andel av respektive grupp med dylika ersättningar för utvalda grupper av utrikes födda män och kvinnor i storstäderna 1993 60

2.13 Antal hushåll med socialbidrag i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1986, 1990 och 1993 61

2.14 Socialbidrag i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1986, 1990 och 1993 i tusentals kronor 61

2.15 Inrikes och utrikes födda män och kvinnor indelade efter näringsgren i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1993 63

2.16 De tjugo vanligaste yrkena för utrikes födda män och kvinnor i riket 1990 65

2.17 Antalet egenföretagare och procentuell förändring mellan 1986 och 1994 i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 67

2.18 Andel egna företagare av inrikes och utvalda grupper utrikes födda män och kvinnor i åldern 16–64 år i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun 1986, 1990 och 1994 68

3.1 Segregationsindex för utvalda nationaliteter i storstäderna 1993 92

3.2 Andel av utvalda nationaliteter som bodde i de tre invandratätaste områdena i storstäderna 1993 93

3.3 Andel av utvalda nationaliteter i storstäderna som varit mindre än tio år i Sverige 1993 95

3.4 Andel av utvalda nationaliteter i storstäderna som var under 40 år 1993 95

3.5 Genomsnittlig löneinkomst för förvärvsarbetande män av utvalda nationaliteter i storstäderna 1993 96

3.6 Andel av egenföretagare respektive befolkning bland de största nationaliteterna bosatta i de tre invandratätaste områdena i storstäderna 1993 108

5.1 Eftergymnasial utbildning för 30–34-åringar efter födelseland 1995 178

Diagram

1.1–6 Antal personer från olika ländergrupper och från utvalda länder i de tre storstäderna 1986 och 1993 21

1.7–9 Könsfördelning bland utvalda nationaliteter i storstäderna 1993 22

1.10–12 Åldersfördelning bland utvalda nationaliteter i storstäderna 1993 24

2.1 Åldersstandardiserade utbildningsnivåer för inrikes och utrikes födda män och kvinnor i åldern 25–64 år i hela riket 1995 40

2.2 Åldersstandardiserade sysselsättningsintensiteter för inrikes och utrikes födda män och kvinnor i åldern 16–64 år i hela riket 1960–1993 46

3.1–3 Andel utrikes födda områdesvis i storstäderna 1986 och 1993 77

3.4–12 Antal utrikes födda från olika ländergrupper i de invandrantätaste områdena i storstäderna 1986 och 1993 78

3.13–30 De största nationaliteterna som andel av befolkningen områdesvis i storstäderna 1986 och 1993 80

3.31–44 Segregationsindex för utvalda nationaliteter i storstäderna 1986, 1990 och 1993 89

3.45–56 Segregationsindex för utvalda nationaliteter i Stockholm, Botkyrka och Södertälje 1986, 1990 och 1993 90

3.57–62 Andel utrikes födda och genomsnittliga löneinkomster för utrikes födda män och kvinnor i olika områden i storstäderna 1986 och 1993 98

3.63–68 Andel utrikes födda och genomsnittliga löneinkomster för inrikes och utrikes födda män och kvinnor i olika områden i storstäderna 1993 99

3.69–77 Antal inrikes och utrikes födda i de tre invandrantätaste områdena i respektive storstad 1986, 1990 och 1993 106

3.78–80 Inrikes och utrikes födda egenföretagare som andel av respektive befolkning (16– år) i olika områden i storstäderna 1993 107

3.81–83 Boendesegregering och tid i landet (andel < 10 år) för utvalda nationaliteter i storstäderna 1993 110

3.84–86 Boendesegregering och ålder (andel < 40 år) för utvalda nationaliteter i storstäderna 1993 111

3.87–89 Boendesegregering och genomsnittlig löneinkomst för förvärvsarbetande män av utvalda nationaliteter i storstäderna 1993 112

5.1 Födda i Sverige med båda föräldrar från samma land som andel av alla födda i Sverige som har åtminstone en förälder från detta land 1995 161

5.2 Barn (0–17 år) med gifta föräldrar från samma land som andel av alla som har någon förälder från detta land 1995 161

5.3 Skilda kvinnor som andel av de gifta från olika födelseländer 1994 161

5.4–15 Det nordeuropeiska integrationsmönstret 164

5.16–24 Östra Medelhavets integrationsmönster 168

5.25–30 Det iranska integrationsmönstret 177

5.31 Företagsintensitet bland födda i Iran, Polen och Latinamerika i Stockholms och Malmöhus län 1980–1993 180

5.32–37 Det "afrochilenska" integrationsmönstret 184

Bilagor

1.1 Länder som ingår i olika ländergrupper 198

2.1 Utbildningsnivåer 200

2.2 Beräkning av sysselsättningsintensiteten 202

2.3 Näringsgrensfördelning 203

3.1 Delområden i städer/kommuner 205

3.2 Beräkning av segregationsindex 206

3.3 Segregationsindex för utvalda nationaliteter i städer/kommuner 207

3.4 Korrelation mellan boende och löner för utvalda nationaliteter 209

4.1 "Samtalspartner" 211

5.1 Underlag för polärddiagram 212

Litteratur

- Anderson, Perry (1977), *Lineages of the Absolutist State*, MBL, London.
- Andersson, Lars (1992), *Det tar tid att bli svensk*, CAFO, Växjö.
- Andersson, Roger & Molina, Irène (1996), "Etnisk boendesegregation i teori och praktik", SOU 1996:55, Stockholm.
- Andersson-Brolin, Lillemor (1984), *Etnisk bostadssegregation*, Stockholm.
- Arnstberg, Karl-Olov (1989), *Svenskhet*, Carlssons, Stockholm.
- Berg, Magnus (1993), "Hur vill barnen bo? Boendets plats i finska, turkiska och chilenska andragenerationsinvandrares livssammanhang", i Ehn.
- Bevelander, Piet & Scott, Kirk (1996), "Employment And Income Performance Of Immigrants In Sweden, 1970–1990", *Yearbook of Population Research in Finland*, vol XXXIII, 1996.
- Bevelander, Piet (1995), *Immigrants' Labor Force Participation in Sweden, 1960–1990*, Licentiatavhandling, Ekonomisk-historiska institutionen, Lunds universitet (stencil).
- Bevelander, Piet (1996), "The Labor Market Assimilation of Immigrants in Sweden, 1970–1990", Paper presented at the European Research Conference on Migration, Development and Policy, Moint Sainte Odile, Alsace, France 31 May – 5 June 1996 (stencil).
- Bevelander, Piet (1997), "Employment and Structural Change, Economic Integration of Immigrants in the Swedish and Malmoe Labor Market 1970–1990", under publicering i *Urban Areas of Host Nations, Economic Aspects of Labour Market Absorption and Sectoral Impacts* (Ed, Gorter, C, Nijkamp, P & Poot, J), Amsterdam.
- Biterman, Danuta (1993), "Invandrarnas boendesegregation", i Ehn.
- Björklund, Anders, Edin, Per-Anders, Holmlund, Bertil & Wadensjö, Eskil (1996), *Arbetsmarknaden*, SNS Förlag, Stockholm.
- Boendesegregationsutveckling i Stockholms län 1970–1990* (1994), Regionplan- och trafikkontoret, Stockholms läns landsting.
- Borjas, George (1985), "Assimilation, Changes in Cohort Quality, and the Earnings of Immigrants", *Journal of Labor Economics*.
- Borjas, George (1987), "Self Selection and the Earnings of Immigrants", *American Economic Review*.
- Borjas, George (1989), "The Self-Employment Experience of Immigrants", *Journal of Human Resources*.
- Borjas, George (1994), "The Economics of Immigration", *Journal of Economic Literature*.
- Broomé, Per, Bäcklund, Ann-Katrin, Lundh, Christer & Ohlsson, Rolf (1995), *Invandrarna, kompetensen och den svenska arbetsmarknaden*, Arbetsmarknadsdepartementet (stencil).
- Broomé, Per, Bäcklund, Ann-Katrin, Lundh, Christer & Ohlsson, Rolf (1996), *Varför sitter "brassen" på bänken? eller Varför har invandrarna så svårt att få jobb?* SNS Förlag, Stockholm.

- Carlson, Benny (1996), "Malmö – invandrarstad", SOU 1996:55, Stockholm.
- Chiswick, Barry (1978), "The Effects of Americanization on the Earnings of Foreign-born Men", *Journal of Political Economy*.
- Danermark, Berth (1983), *Klass, inkomst och boende. Om segregationen i några kommuner*, Örebro Studies 1, Department of Sociology, Liber Förlag, Stockholm.
- Danermark, Berth (1984), *Boendesegregationens utveckling i Sverige under efterkrigstiden*, Ds Bo 1984:4, Stockholm.
- Daun, Åke (1990), *Svensk mentalitet*, Rabén & Sjögren, Stockholm.
- Daun, Åke, Stenberg, Leif, Svanström, Leif & Åhs, Stig (1994), *Invandrarna i välfärdssamhället*, Tidens Förlag/Folksam, Falun 1994.
- Douhan, Bernt (1990), "Valloner", i *Det mångkulturella Sverige*, red Svanberg, Ingvar & Runblom, Harald, Gidlunds, Stockholm.
- Ehn, Siv (red) (1993), *Så här bor vi. Om invandrades liv och boende*, Byggnadsforskningsrådet, Stockholm.
- Ekberg, Jan & Gustafsson, Björn (1995), *Invandrare på arbetsmarknaden*, SNS Förlag, Stockholm.
- Ekberg, Jan (1983), *Inkomsteffekter av invandring*, Acta Wexionensia, Växjö.
- Ekberg, Jan (1991a), *Vad hände sedan? En studie av utrikes födda på arbetsmarknaden*, Acta Wexionensia, Växjö.
- Ekberg, Jan (1991b), "Försämrad sysselsättning för invandrarna under 1980-talet", *Ekonomisk Debatt*.
- Eurostat (1995), *Migration Statistics 1995*, European Commission.
- Fratoe, Frank (1986), "A Sociological Analysis of Minority Business", *Review of Black Political Economy*.
- Glazer, Nathan & Moynihan, Daniel (1989), *Beyond the Melting Pot*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Gür, Thomas & Hellman, Jonas (1996), *En stjälpande hand – om invandrarföretagares villkor i Sverige*, Ödeshög.
- Gür, Thomas (1996), *Staten och nykomlingarna. En studie av den svenska invandrapolitikens idéer*, Stockholm.
- Gustafsson, Björn, Zamanian, Max M & Aguillar, Renato (1990), *Invandring och försörjning*, Daidalos, Göteborg.
- Henrekson, Magnus (1996), *Företagandets villkor*, SNS Förlag, Stockholm.
- Hosseini-Kaladjahi, Hassan (1993), *Iranians and the Swedish labour market*, Sveriges Invandrarinstitut och Museum, Stockholm.
- Huttman, Elizabeth D (ed) (1991), *Urban Housing Segregation of Minorities in Western Europe and the United States*, Duke University Press, Durham & London.
- Invandrare i Stockholm län, Yrkeskarriärer under 70-talet*, 3 (1985), Regionplankontoret Stockholms läns landsting, Stockholm.
- Khosravi, Shahram (1995), *Displacement and Entrepreneurship. Iranian Small-Businesses in Stockholm*, Department of Social Anthropology, Stockholm.
- Kuusela, Kirsti (1988), *Etnisk bostadssegregation i Göteborg. Del 1. Lägesbeskrivning*. Forskningsrapport nr 94 från Sociologiska institutionen vid Göteborgs universitet, Göteborg.

- Kuusela, Kirsti (1991), *Att bo i invandratöta områden. Etnisk bostadssegregation i Göteborg*, Byggnadsforskningsrådet R 60, Stockholm.
- Kuusela, Kirsti (1993a), "Valfrihet och tvång i boendet", i Ehn.
- Kuusela, Kirsti (1993b), *Integration i invandratöta bostadsområden?*, Forskningsrapport nr 111 från Sociologiska institutionen vid Göteborgs universitet, Göteborg.
- Lange, Anders (1991), *Flyktingskap, boende och agens*, CEIFO, Stockholm.
- Light, Ivan & Bonacich, Edna (1991), *Immigrant Entrepreneurs. Koreans in Los Angeles 1965–1982*, University of California Press, Berkeley.
- Light, Ivan (1972), *Ethnic Enterprise in America*, University of California Press, Berkeley.
- Light, Ivan & Bhachu, Parminder (1993), *Immigration and Entrepreneurship. Culture, Capital, and Ethnic Networks*, Transaction Publishers, New Brunswick.
- Lundh, Christer & Ohlsson, Rolf (1994), *Från arbetskraftsimport till flyktninginvandring*, SNS Förlag, Stockholm.
- Marie, Claude-Valentin (1995), *The EC Member States and Immigration in 1993*, European Commission.
- Min, Pyong Gap (1993), "Korean Immigrants in Los Angeles", i Light 1993.
- Månsson, Sven-Axel (1984), *Kärlek och kulturkonflikt*, Prisma, Stockholm.
- Najib, Ali B (1994), *Immigrant Small Businesses in Uppsala. Disadvantage in Labour Market and Success in Small Business Activities*, Uppsala.
- Nestius, Hans (1996), "Och vi som ville så väl...", Carlssons, Stockholm.
- Nordlund, Sven (1992), *Varför blir invandrare företagare i Sverige*, Umeå Papers in Economic History No 5, Department of Economic History, Umeå.
- Ohlsson, Rolf (1975), *Invandrarna på arbetsmarknaden*, Studentlitteratur, Lund.
- Ohlsson, Rolf (1978), *Ekonomisk strukturförändring och invandring*, C W K Gleerup, Lund.
- Ohlsson, Rolf (1994), "I kranens tidevarv", *Malmö stads historia*, del 7, Arlov.
- Olsson, Kent (1996), *Göteborgs historia, näringsliv och samhällsutveckling*, del 3, *Från industristad till tjänstestad, 1920–1995*, Göteborg.
- Portes, Alejandro & Rumbaut, Rubén (1990), *Immigrant America*, University of California Press, Berkeley.
- Pripp, Oscar (1993), "Tradition och förnyelse. Turkars och kurdernas boende i Fittja", i Ehn.
- Rojas, Mauricio (1991), "The 'Swedish Model' in Historical Perspective", *Scandinavian Economic History Review*.
- Rojas, Mauricio (1993), *Iransk, latinamerikansk och polsk företagarkerksamhet i Malmöhus län 1989–1992*, Lund Papers in Economic History, Department of Economic History, Lund.
- Rojas, Mauricio (1993a), *I ensamhetens labyrint. Invandring och svensk identitet*, Brombergs, Stockholm.
- Rojas, Mauricio (1994), *Företagarkerksamhet bland invandrare och minoriteter: Amerikanska röster*, Ekonomisk-historiska institutionen, Lund.
- Rojas, Mauricio (1996), *Efter folkhemmet. En agenda för Sveriges förnyelse*, Timbro, Stockholm.

- SCB (1993), *Befolkningsstatistik 1993*, Statistiska centralbyrån, Stockholm.
- SCB (1993a), *AKU – Arbetskraftsundersökningen, Årsmedeltal 1993*, Statistiska centralbyrån, Stockholm.
- SCB (1995), *Befolkningsstatistik 1995*, Statistiska centralbyrån, Stockholm.
- SCB (1995:4), *Utbildning för utrikes födda*, Bakgrundsfakta till Arbetsmarknads- och Utbildningsstatistiken, Statistiska centralbyrån, Örebro.
- SCB (1995a), *AKU – Arbetskraftsundersökningen, Årsmedeltal 1995*, Statistiska centralbyrån, Stockholm.
- Schierup, Carl-Ulrik (1994), *Arbetets etniska delning*, Carlssons, Stockholm.
- Schön, Lennart (1996), *Malmö. Från kris till tillväxt. Ett långsiktigt perspektiv på strukturomvandlingen och en konstruktion av BRP 1970–1994*, Malmö kommun (stencil).
- Scott, Kirk (1995), *Migrants in the Labor Market, Employment Patterns and Income Development of Immigrants to Sweden 1970–1990*, Licentiatavhandling, Ekonomisk-historiska institutionen, Lunds universitet (stencil).
- Similä, Matti (1987), *Kulturell identitet hos unga invandrare*, Centrum för invandrarforskning, Stockholm.
- SOU 1989:111. *Invandrare i storstad*. Underlagsrapport av storstadsutredningen, Stockholm.
- SOU 1989:69. *Storstadsregioner i förändring*. Underlagsrapport från Storstadsutredningen, Stockholm.
- SOU 1996:55. *Sverige, framtiden och mångfalden*. Slutbetänkande från Invandrarpolitiska kommittén samt bilagor, *Vägar in i Sverige* och *På väg mot egetföretagande*, Stockholm.
- Svanberg, Ingvar & Runblom, Harald (red) (1990), *Det mångkulturella Sverige. En handbok om etniska grupper och minoriteter*, Gidlunds Bokförlag, Stockholm.
- Wadensjö, Eskil (1973), *Immigration och Samhällsekonomi*, Studentlitteratur, Lund.
- Waldinger, Roger, Aldrich, Howard & Ward, Robin (1990), *Ethnic Entrepreneurs. Immigrant Business in Industrial Societies*, Sage, London.
- Walldén, Marja (1981), *Bostadssegregation – socioekonomi – arbetsplatsläge*, Rapport 111, Byggnadsnämnden, Stockholm.
- Werbner, Pnina (1991), *The Migration Process. Capital, Gifts and Offerings among British Pakistanis*, Berg, New York.
- Westin, Charles (1984), *Majoritet om minoriteter. En studie i etnisk tolerans i 80-talets Sverige*, Liber Förlag, Stockholm.
- Wright Robert E & Maxim Paul S (1993), "Immigration Policy and Immigrant Quality", *Journal of Population Studies*.
- Världen har passerat genom våra dörrar. En betraktelse över Stockholms flyktingmottagande – bakgrund och utveckling* (1996), Flykting- och invandrarbyrån, Stockholm.
- Ålund, Aleksandra (1991), *Lilla Juga*, Carlssons, Stockholm.

Invandrarnas situation har försämrats under de två senaste decennierna, i synnerhet på arbetsmarknaden. Mitt i internationaliseringens och kunskapsamhällets tidevarv har Sverige hamnat i en situation präglad av kulturell bortsortering av "icke-svenska" befolkningsgrupper som till stor del består av välutbildade människor.

I den här boken diskuteras utvecklingen utifrån särdrag hos såväl det svenska samhället som invandrarna. På basis av ett unikt statistiskt material jämförs för första gången integrationsprocessen i våra tre storstäder – Stockholm, Göteborg och Malmö. Ett stort antal invandrargrupper analyseras för perioden 1986–1993 med tonvikt på arbetsmarknad och boende.

Den kanske viktigaste observationen i studien gäller skillnader mellan olika invandrargrupper. Vissa grupper närmar sig "det svenska", medan andra avviker allt mer och dessutom i olika riktningar. Detta kan resultera i växande spänningar och rentav ett destruktivt utanförskap, men också i positiva tillskott och berikande samarbetsmöjligheter inom ramen för ett mindre enhetligt men dock välfungerande samhälle. De skiftande utvecklingstendenserna hos olika grupper ställer krav på en integrationspolitik som tar hänsyn till mångfalden, som inte kväver det kreativa eller blundar för det destruktiva.

Pieter Bevelander är fil lic och *Benny Carlson* och *Mauricio Rojas* docenter i ekonomisk historia. Alla tre är verksamma vid Ekonomisk-historiska institutionen vid Lunds universitet.

ISBN 91-7150-656-X

SNS
FÖRLAG

